Între legendă şi adevăr

EDITURA MILITAR

ĂMAREŞALUL JUKOV – ÎNTRE LEGENDĂ ŞI ADEVĂR

VOL. 1

Ediție îngrijită și introducere de GEORGE G. *POTRA*

Traducerea textelor, note şi glosar : PARASCHIVA BĂDESCU GEORGE G. POTRA

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 199

1Tehnoredactor : D. ANDREI
Bun de tipar: 55.08.1991
Apărut 1991. *Coli de tipar 14. 810290.*
Tiparul executat sub comanda nr. 10182 la Imprimeria „Coresii, Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti ROMÂNIA

Coperta ; VICTOR ILIK

ISBN 973-32-0166-9 ISBN 973-32-0137-l I

VINTRODUCERE

Personalitatea şi activitatea lui Gheorghi Konstantinovici Jukov (1896—1974) nu sînt necunoscute cititorului român.

Faptul se explică prin editarea în ţara noastră a unor lucrări despre istoria celui de-al doilea război mondial, a unor monografii pe aspecte distincte şi bine delimitate ale acestuia, ca şi prin apariţia memoriilor unor mari conducători militari, sovietici şi occidentali, în care se fac referiri nu puţin numeroase la mareşalul Gheorghi Kon- stantinovici Jukov.

De cea mai mare importanţă pentru cunoaşterea vieţii şi activităţii sale rămîn propriile memorii, publicate şi în traducere românească sub titlul *Amintiri şi reflecţii* (Editura Militară, Bucureşti, 1970), Acoperind mai mult de 70 de ani de existenţă personală, volumul cuprinde amintirile şi consideraţiile autorului legate de evenimente majore, atît ale istoriei politice, dar mai ales militare, a ţării sale şi a Europei, cît şi în legătură cu momente şi aspecte semnificative ale vieţii şi activităţii sale, o viaţă sintetizată, simplu dar semnificativ, în formula relevantă : „drumul de la soldat la mareşal!”

împlinirea a 45 de ani de la încheierea operaţiunilor militare în Europa a prilejuit apariţia a noi şi numeroase studii şi lucrări, istorii generale, monografii, memorii ş.a.

Deschiderea pentru cercetare a noi şi importante arhive, ridicarea embargoului asupra unor fonduri, moartea imensei majorităţi a principalilor protagonişti politici şi militari ai perioadei celui de-al doilea război mondial, schimbările politice fundamentale intervenite în ţările est-europene, şi nu doar, care trăiesc clipa eliberării de totalitarism şi, pe deasupra tuturor, nevoia generală dé adevăr, dorinţa oamenilor de a şti (din ce cauze a izbucnit războiul şi care sînt acestea în toată complexitatea lor ; cum s-au desfăşurat, într-adevăr, operaţiunile militare şi care a fost impactul lor efectiv în evoluţia situaţiei generale pe front ; care a fost rolul real al unor personalităţi politice şi militare în deciziile adoptate şi în desfăşurările politico-militare ; ce pondere au avut factorii politic, militar, material şi uman ; cît a costat victoria şi cine a plătit preţul ei ; care sînt adevăratele hotarîri ale întîlnirilor din timpul războiului ale şefilor de stat şi de guvern ai celor trei mari puteri, U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie, şi ce consecinţe au avut acestea pentru dezvoltările de pe front, dar, mai ales, pentru evoluţiile postbelice sub raportul, înainte de toate, al stabilirii configuraţiei politice a continentului european şi al lumii – sînt numai cîteva din întrebările pe care fiecare dintre noi, martori ai unei explozii informaţionale fără precedent şi implicaţi într-un nou mod de gînclire. mai relaţional decît altădată, atît sub raport cronologic, cît şi spaţial, r.i le punem cu tot mai multă acuitate) operează şi vor opeta cu siguranţă, în continuare, ca factori stimulatori nu doar ai lărgirii şi adîncirii cercetărilor, ci, poate mai important decît orice, ai unor reconsiderări de fond ale unor aprecieri considerate timp de decenii, în Oceident sau în Răsărit, drept judecăţi în afară de orice discuţie.

Aceasta în ciuda celor care cer ca privirile să **fie orientate mai mult spre viitor, opţiune justificată, dacă n-ar fi exclusivistă.**

Lucrarea pe care v-o propunem, şi care apare prin grija Editurii Militare, se doreşte nu doar o apariţie ocazională, ci continuarea unui demers, care, sîntem siguri, îşi va găsi, în anii ce vin, într-o firească succesiune de preocupări, complinirea prin noi şi valoroase apariţii, dincolo de orice tabuuri politice şi ideologice care au stat deasupra editurilor româneşti ca o adevărată sabie a lui Damocles.

Culegerea de, studii, articole, eseuri şi însemnări cu caracter memorialistic despre Gheorghi Konstantinovici Jukov, pe care o prezentăm, este rezultatul unei selecţii

— subiective, desigur, căci cum ar putea fi altfel – din lucrarea în două volume *Mareşalul Jukov. Conducător* de *oşti şi om,* apărută în 1988 sub egida Editurii Agenţiei de Presă „Novosti" din Moscova, ca şi din unele reviste de istorie, istorie militară şi literatură sovietică.

Dorim să spunem că alegerea a fost cu deosebire grea. Amintirilor aparţinînd lui Ella Jukova şi Era Jukova — fiicele mareşalului – li se adaugă amintirile unor mari comandanţi de oşti, din care este suficient să menţionăm pe I. H. Bagramean, A. M. Vasilevski, K. K. Rokossovski, consideraţiile specialiştilor de istorie militară, însemnările unor scriitori, consăteni, subalterni ş.a.

Apariţia în limba română, pe parcursul anilor, a cărţii *Amintiri şi reflecţii* a mareşalului Gheorghi Konstantinovici Jukov, editarea, de asemenea, în limba română a lucrărilor lui I. H. Bagramean, *Aşa a început războiul* (1974), şi V. I. Ciuikov, *Sfîrşitul Reichului hitlerist*, ediţia a II-a (1976), ambii mareşali ai Uniunii Sovietice, a fragmentelor, nu puţine, din memoriile altor conducători da oşti sovietici, germani, americani, britanici, francezi, chinezi ş.a. (vezi *Memorial de război*, 1976), care fac şi ele referiri la activitatea lui Jukov din timpul celui de-al doilea război mondial a impus ca selecţia noastră să se oprească la scriitor (ziarist), istoric militar (profesor), consătean, subaltern.

Numele lui Konstantin Simonov este prea bine cunoscut pentru a-i face o prezentare în sine. Vom preciza doar că renumitul romancier de mai tîrziu şi-a început activitatea ca ziarist de front, că l-a cunoscut pe Jukov încă din 1939, la Halhîn-Gol, că a făcut întregul război, că s-a întîlnit cu Jukov şi a conferit cu el în mai multe tinduri, în anii 1939—1967, lăsîndu-ne – în *Mareşalul Jukov (însemnări pentru o biografie)* – o mare cantitate de informaţii, neegalate de nici un altul dintre interlocutorii mareşalului – cu un conţinut adesea complet inedit.

Simonov declară direct: „Nu sînt biograful lui Gheorghi Konstantinovici Jukov; ceea ce scriu despre el nu este o biografie, ci numai nişte însemnări pentru o biografie, o încercare de a-l privi pe acest eminent militar cu ochii unui scriitor". „Receptarea de către mine a personalităţii lui Jukov – continuă Sirnonov – nu se bazează doar pe întîlniri şi discuţii personale. Pe parcursul mai multor ani, am auzit şi am citit multe despre Jukov şi în ochii mei, ca şi în ochii altor oameni, s-a conturat treptat imaginea acestei mari personalităţi. Nu este vorba deci de o abordare subiectivă, ca urmare a unor întîlniri personale, ci de una obiectivă şi cuprinzătoare, legată de atitudinea poporului şi de faima de care se bucură în popor, care a recunoscut, în Jukov, încă din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, unul dintre eroii săi şi, dincolo de orice, a continuat în mod consecvent să-l considere ca atare. O

părticică din acest sentiment există şi în receptarca de către mine a personalităţii lui Gheorghi Konstantinovici Jukov". „însemnările, adunate de mine pe teme – conchide Simonov – prezintă nu numai un interes istoric, ci şi unul psihologic. în spatele răspunsurilor lui Jukov se află personalitatea lui, se află nu numai atitudinea lui faţă de unele evenimente, ci şi felul de a le expune, în care se manifestă, de asemenea, trăsături de caracter".

Trebuie să remarcăm faptul că însemnările lui Simonov au fost redactate în aprilie-mai 1968 şi că autorul, neputîndu-le publica la data elaborării lor, nu le-a mai revăzut pentru editare, ceea ce face ca, din punct de vedere stilistic – în ciuda a numeroase pagini memorabile sub aspect informaţional, literar, al capacităţii de restituire a atmosferei şi de realizare a unor portrete – ele să aibă unele stîngăcii.

Elena Rjevskaia, cunoscută la noi pentru cnrtea *Berlin, mai 1945* (traducerea românească s-a publicat sub titlul *Miros de migdale amare,* 1979) – o reconstituire pasionantă a cercetărilor făcute de organele de specialitate sovietice pentru identificarea cadavrului lui Iîitler, cercetări la care a participat ca traducător în statul major al unei armate care intra în componenţa Frontului 4 bielorus – semnează eseul *În acea zi de toamnă tîrzie,* consacrat unei întîlniri a scriitoarei cu mareşalul, în noiembrie 1965. Condensînd informaţiile solicitate şi primite, ca *şi* observaţiile dintr-o singură după-amiază, eseul datorat lui Rjevskaia realizează un portret de mare autenticitate şi forţă al înaltului comandant sovietic, aducînd în prim plan momente de cumpănă ale vieţii şi activităţii lui Jukov din perioada celui de-al doilea război mondial, dar mai ales din aceea de după încheierea acestuia, cînd Jukov a trăit drama îndepărtării şi marginalizării. Talentul autentic se îmbină la Rjevskaia cu un acut spirit analitic şi un fin spirit de observaţie în măsură să reţină din conversaţia cu Jukov nu doar informaţii şi aprecieri – adesea esenţiale pentru explicarea sau măcar pentru circumstanţierea unor evenimente şi momente importante ale vieţii mareşalului şi nu doar a lui – ci şi acele reacţii tăcute, care valorează nu de puţine ori cît ceasuri întregi de conversaţie şi destăinuiri. Acest eseu a fost publicat pentru prima dată în revista „Znamea" în 1986, Editorul se regăseşte deloc întîmplător printre autorii selecţionaţi de noi. îndepărtat din şi de la orice funcţii şi activităţi publice, Jukov s-a dedicat cu fervoare scrierii memoriilor, o întîmplare exterioară punîndu-l în contact cu Agenţia de Presă „Novosti", care îi va tipări – după multe avataruri – lucrarea. A. D. Mirkina avea să fie redactorul acesteia. însemnările semnate de Mirkina – sub titlul – *Cu*

capul sus – ne introduc în laboratorul de creaţie al lui Jukov, ne etalează – complet inedit – „dosarul" dificultăţilor pe care Jukov le-a întâmpinat în documentarea şi- elaborarea, dar mai ales în publicarea memoriilor, factorii obstaculanţi, relevîncl cititorului amănunte nu de puţine ori dramatice ale luptei unui om pentru adevăr, ale unei lupte purtate împotriva birocratismului, viziunilor înguste, conservatorismului, egoismului şi invidiei. „Dosarul" publicării memoriilor lui Jukov este/mai mult decît un jurnal de însemnări privind ro- laţia^ editor-rautor. Nu puţine pagini de notaţii ale părerilor mareşalului sînt, direct sau indirect, o adevărată radiografie a sistemului sovietic, căruia i se prezintă, în termeni riguroşi, **adesea** vitriolanţi, scăderile, ilustrate şi prin această incapacitate de a-l accepta pe Jukov, de a-i recunoaşte meritele şi prin obstinaţia cu care i-a refuzat timp de ani dreptul firesc de a intra, şi prin scris, în memoria colectivă. Aceste însemnări au apărut pentru prima dată în revista „Ogoniok," în 1988. Cititorul român va înţelege prea bine de ce ele nu au putut fi publicate în timpul lui L. I. Brejnev şi nici în anii imediat următori morţii acestuia.

Analiza de specialitate a acţiunilor conducătorului militar, a deciziilor sale, a efectelor aeestora îşi găseşte firesc locul în această selecţie prin amplul studiu *Reflecţii cu privire la soarta unui conducător de oşti* şi prin consemnarea unei dezbateri în jurul mesei rotunde, ambele semnate de generalul-locotenent N. G. Pavlenko, doctor în ştiinţe istorice, redactor şef al publicaţiei „Voenno is- toriceskii jurnal". Istoricul militar – care l-a cunoscut îndeaproape pe Jukov – realizează o evaluare critică şi obiectivă a principalelor demersuri şi acţiuni ale lui Jukov, apreciindu-le pe fundalul situaţiei generale, a raporturilor existente între factorii politici şi factorii militari, punîndu-ne la dispoziţie date senzaţionale – să nu uităm că studiul a apărut în 1988 – privind amploarea inimaginabilă şi cruzimea înspăimântătoare a represiunilor pe care Stalin le-a ordonat împotriva corpului de comandă sovietic. Obiect şi victimă, de fiecare dată într-alt fel, a terorii, atît în timpul lui Stalin, dar şi după aceea, în timpul lui Hruşciov şi Brejnev, Jukov apare nu doar ca un miraculos supravieţuitor, ci şi – prin ceea ce spune —■ ca un martor care înţelege să vorbească şi să acuze, des- luşindu-ne fapte pline de semnificaţie pentru înţelegerea „raţiunilor" care au patronat acest masacru în masă, ca şi pentru comensurarea exactă a consecinţelor sale cu totul şi cu totul dezastruoase.

Notaţiile ziaristului – în cazul de faţă ale lui N. Hlebodarov – îşi au valoarea lor pentru că fac cunoscute marelui public gînduri formulate de Jukov în ultimii ani de viaţă în

legătură cu destinele păcii şi implicaţiile războiului în epoca contemporană.

în fine, selecţia noastră cuprinde amintirile unui consătean (V.P. Simin) şi ale unui adjutant (S.P. Markov). Ele nu sînt în nici un fel exemple de calofilie, dar pun Sn valoare trăsături, de caracter şi comportament, pe care studiile savante despre Jukov le trec adesea cu vederea. Notaţii sentimentale* aceste însemnări aduc în cîteva rînr duri amănunte revelatorii (e suficient aici să amintim paginile care transcriu confesiunea lui Jukov privind rolul său în arestarea şi izolarea lui Beria, ca şi amănuntele privind împrejurările în care, în 1957, aflat în misiune oficiala în străinătate, Jukov a fost îndepărtat din toate funcţiile de partid şi de stat).

Textele cuprinse în această selecţie se completează cu o serie de fotografii – puse cu amabilitate la dispoziţia noastră prin grija Biroului de la Bucureşti al Agenţiei de Presa „Novosti" din Moscova – care-l surprind pe Jukov în diverse ipostaze, în timp şi spaţiu, toate fiind însă legate de activitatea sa militară.

Din multitudinea de aspecte majore pe care paginile incluse în această selecţie ni le relevă, dorim să supunem atenţiei cîteva care ni se par mai semnificative.

Jukov nu s-a sfiit – după încheierea războiului şi după moartea lui Stalin – să facă aprecieri critice privind conţinutul relaţiilor sovieto-germane în perioada interbelică (pînă la 22 iunie 1941), în general, şi faţă de Pactul Ribbentrop-Molotov, semnat la 23 august 1939, în particular. Stalin – releva Jukov – „avea convingerea că tocmai el îl va duce pe Hitler de nas prin încheierea Pactului. Ulterior totul a ieşit exact pe dos. Fără îndoială, însă, Pactul a fost încheiat de către ambele părţi pornind de la asemenea intenţii".

Este un punct de vedere judicios şi onest, care pune în relief esenţa acestui act politic amoral. În mod evident, Jukov avea în vedere textul propriu-zis al Pactului şi nu anexele secrete ale acestuia, ceea ce nu face mai puţin relevantă atitudinea sa curajoasă, în discordanţă aproape totală cu poziţia oficială de la acea dată a cercurilor oficiale şi a celei mai mari părţi a istoriografiei sovietice.

Pornind tocmai de la formularea lui Jukov, nu putem însă să ne refuzăm întrebarea : ar fi avut celebrul mareşal sovietic aceeaşi atitudine dacă Pactul nu ar fi fost încălcat şi ar fi formulat el aceleaşi critici dacă nu ar fi intervenit moartea lud Stalin ?

Semnificaţia şi consecinţele Pactului Ribbentrop-Molotov au făcut în timp obiectul a numeroase cercetări pe cele mai diverse meridiane.

în legătură cu atitudinea cercurilor oficiale şi a istorlografiei sovietice se impune a remarca două lucruri: ele au

negat cu înverşunare, timp de decenii, că Pactul ar Îi avut ca anexe înţelegeri secrete, pe de o parte, şi au justificat, pe de altă parte, semnarea Pactului prin raţiuni politice şi militare.

Chiar după publicarea de către americani a textelor Pactului şi ale înţelegerilor secrete, anexe ale acestuia — găsite în arhivele celui de-al treilea Reich, capturate de Aliaţi – sovieticii au continuat să respingă în modul cel mai categoric existenţa acestor anexe, afirmînd cu obstinaţie că ar fi vorba de un fals. Refuzul lor de a accepta evidenţa nu a convins pe nimeni, determinînd — din contră – o propunere sporită pentru analizarea contextului, raţiunilor şi consecinţelor semnării acestor documente (cea mai amplă şi cea mai complexă fiind sesiunea ştiinţifică internaţională de comunicări organizată la Chişinău la 27—23 iunie 1991).

Cît priveşte încheierea Pactului propriu-zis, cercurile oficiale sovietice şi istoriografia sovietică la rîndul ei au afirmat că acesta a fost un act necesar, cerut în mod obiectiv de condiţiile momentului şi că el a avut, din punct de vedere sovietic, efecte pozitive, prelungind pentru Moscova perioada de pace, oferindu-i, deopotrivă, răgazul pentru a proceda la măsuri ample de reorganizare militară şi de înzestrare a trupelor.

În remarcabila sa lucrare *Histoire de* Za *guerre froide* (Fayard, Paris, 1969), André Fontaine scrie : „Nu s-a încheiat cu formularea de critici în legătură cu intenţiile reale ale U.R.S.S. în cursul acestei întregi perioade. Ele par totuşi clare. Cele două teze, susţinute de patruzeci de ani încoace, a unui Stalin care ar fi încercat în van să se înţeleagă cu Aliaţii sau a unui Stalin care ar fi fost de mult timp în cîrdăşie cu Hitler – sînt la fel de tendenţioase. Neavînd preferinţă nici pentru unii, nici pentru alţii, el a căutat pînă în ultimul minut care va fi tabăra cea mai bună... şi cea mai puţin periculoasă pentru el. Sceptic – precum Fuhrer-ul – privind voinţa de a se bate a occidentalilor, convins – nu fără motiv – că aceştia erau profund ostili faţă de tot ceea ce reprezenta el, dorind prea puţin să-şi angajeze ţara în război, dacă putea să-l evite sau cel puţin să-l amîne, i-a abandonat cînd a venit timpul, fără cea mai mică jenă. „Stalin se va explica cu multă simplitate în faţa lui Churchill în august 1942 : *Avusesem impresia* – îi va spune el – că *guvernul britanic şi guvernul francez nu erau hotărîte să intre în război, dacă Polonia era atacată, dar că ele sperau ca alinierea diplomatică a Marii Britanii, Franţei şi Rusiei îl va înfrîna pe Hitler. Eram siguri, în ce ne priveşte, că nu va* ieşi *nimic. Il* A acţionat doar în funcţie de interesele sale sau de ceea ce credea el că sînt interesele imperiului său. *Mutatis-mutandis*, el a imitat comportamentul democraţiilor

occidentale în momentul Miin- chenului. De altfel, n-ar fi depins decît de Hitler ca ele să o ia de la capăf. *În clubul celor* Mari – aşa cum a scris generalul de Gaulle – *sînt tot atîtea sfinte egoisme, cîţi membri sînt înscrişi."*

Dincolo de orice rezerve, Stalin poartă o indiscutabilă răspundere pentru declanşarea celui de-al doilea război mondial, pactizarea cu Hitler deschizînd celuj de-al treilea Reich drum liber în îndeplinirea planurilor sale agresive în Europa şi în lume. Un politolog sovietic sintetiza relevant această relaţie, afirmînd : „Fără Stalin. Hitler n-ar fi existat."

Motivele pentru care cercurile oficiale sovietice s-au cramponat de apărarea unor puncte de vedere aberante privind Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 nu sînt deloc greu de desluşit. Raţiunile au fost nu istorice, ci politice, căci este evident că termenii acestor înţelegeri au avut efecte nu doar pentru perioada limitată de pînă la anularea lui, *ipso-facto,* prin declanşarea războiului de către Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice şi nu doar pentru relaţiile sovieto-germane. Dacă Stalin a fost indiscutabil omul care a creat prin teroare amalgamul – nedurabil, cum se vede – al unui stat uriaş ca suprafaţă şi populaţie, făcînd multe, foarte multe, milioane de victime, nu este mai puţin adevărat că el are pe conştiinţă numeroase ţări şi popoare, pe care nu s-a sfiit – împreună cu Hitler, în 1939—1940—1941, cu Chur- **chill şi Roosevelt în 1943—1944—1945 – să te tîrgu- iască ca nişte samsari, ignorînd cel mai elementar respect pentru identitatea lor, pentru istoria lor, pentru aspi-raţiile lor. Astfel fiind, Pactul Kibbentrop-Molotov din august 1939 trebuie văzut şi apreciat doar ca un episod al acestui permanent tîrg, încheiat cînd cu duşmani potenţiali, cînd cu prieteni de conjunctură.**

La 24 decembrie 1989, după decenii în care cercurile oficiale sovietice au continuat să apere Pactul şi să nege existenţa unor înţelegeri secrete anexate acestuia, Congresul Deputaţilor Poporului din U.R.S.S. a condamnat „semnarea Protocolului adiţional al Tratatului din **1039U** şi a altor înţelegeri secrete -cu Germania", a recunoscut că acestea „sînt, din punct de vedere juridic, lipsite de temei şi valabilitate, din momentul semnării lor", venind „în contradicţie cu suveranitatea şi independenţa unor state terţe", apreciind, în acelaşi timp, că protocoalele sovieto-germane „au fost folosite de Stalin şi anturajul său pentru a da ultimatumuri şi a exercita presiuni, prin recurgerea la forţă asupra altor state, încălcînd obligaţiile juridic asumate faţă de acestea".

Considerînd drept un act salutar condamnarea înţele-gerilor secrete sovieto-germane anexate Pactului Ribben- trop-

Molotov din 29 august 1939, nu putem să nu remarcăm că nu s-a mers pînă la capăt, adică pînă la adoptarea acelor acte care să dea – în plan politic şi militar – credibilitate şi concreteţe afirmărilor de principiu.

La 24 iunie 1991, dorinţa şi voinţa poporului român – consonantă cu dorinţa şi voinţa altor popoare – de a lichida moştenirea tristă a anilor de război cald sau de război rece, a anilor de confruntare şi de tensiune, de anulare a hotărîrilor arbitrare, secrete sau nu, luate de marile puteri pe seama statelor mici şi mijlocii, hotărîri continuînd să greveze evoluţia acestora din urmă, a primit o

expresie solemnă şi memorabilă prin adoptarea, în unanimitate, de către Parlamentul României, a Declaraţiei privind Pactul Rîbbentrop-Molotov din 23 august 1939, prin care se condamnă viguros încheierea acestuia, respingîndu-se, deopotrivă, în mod categoric, consecinţele directe ale înţelegerilor secrete anexate acestui Pac

tEfectele înţelegerilor sovieto-germane s-au răsfrînt în modul cel mai negativ şi asupra României, amputările teritoriale găsindu-şi sorgintea în platforma de conlucrare Ribbentrop-Molotov, încheiată în dispreţul deplin al drepturilor şi intereselor altor popoare la 23 august 1939.

După cum este cunoscut, la numai două decenii de la Marea Unire, în condiţiile unor evoluţii internaţionale complexe şi contradictorii, izolată pe plan european, abandonată de aliaţii săi tradiţionali – ei înşişi într-o situaţie foarte dificilă – România a fost, în vara anului 1940, obiectul unor presiuni politice, diplomatice şi militare fără egal, ameninţarea cu războiul silind-o să cedeze în Est, în Vest şi în Sud părţi apreciabile ale teritoriului naţional (în iunie 1940, Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa ; în august 1940 – o treime din teritoriul Transilvaniei ; în septembrie 1940 – Cadrilaterul) anexate samavolnic de către Uniunea Sovietică, Ungaria horthystă şi Bulgaria fascistă.

Jocul de interese care a condus la adoptarea acestor hotărîri-dictat (notele ultimative sovietice din 26 şi 29 iunie 1940 ; dictatul de la Viena din 30 august 1940 ; tratatul româno-bulgar de la Craiova din 7 septembrie 1940) privind România este astăzi cunoscut. Dincolo de elementele contradictorii invocate, de explicaţiile şi comentariile formulate de către diferite cancelarii diplomatice şi personalităţi politice se impune constatarea că, în acel an, România a fost victima şantajului, presiunii şi agresiunii. „Privite retrospectiv – se arată în Declaraţia Parlamentului României din 24 iunie 1991 privind Pactul Ribbentrop-Molotov – aceste acte constituie o pregnantă manifestare a politicii imperiale de anexiuni, a dictatului şi agresiunii făţişe, expresia cea mai gravă a încălcării moralei internaţionale şi a dreptului internaţional, cea mai condamnabilă conduită în relaţii internaţionale”.

Jertfa de sînge a poporului român – care s-a înscris cu o contribuţie remarcabilă, a patra ca pondere, în efortul material şi uman al membrilor coaliţiei antihitleriste – a permis anularea dictatului de la Viena şi revenirea în graniţele româneşti a părţii de nord-vest a Transilvaniei. Tratatul de pace semnat la Paris, la 10 februarie 1947, cu România, de către Aliaţi şi Puterile Asociate, a recunoscut însă Uniunii Sovietice drepturi asupra Basarabiei, nordului

Bucovinei şi ţinutului Herţei, prelungind nedreptatea flagrantă a înstrăinării unor teritorii româneşti.

„Nici un fel de politică, nici chiar cea stalinislă, de înstrăinare a populaţiilor din aceste teritorii – se arată în aceeaşi declaraţie – nu au putut anihila conştiinţa apartenenţei Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Ţinutului Herţei la România". România nu va putea intra niciodată cu adevărat în Casa Europeană decît aflîndu-se în posesia integrală a drepturilor sale şi bucurîndu-se de respectul la care o recomandă lupta şi jertfa poporului român, căruia Europa uită prea adesea că-i datorează cel puţin două sccole de linişte, secole în care poporul român a fost ultimul – dar de netrecut – bastion în apărarea civilizaţiei occidentale.

Sensibili la glasul suferinţei tuturor conaţionalilor noştri din teritoriile înstrăinate, care astăzi, încă o dată şi încă o dată, se pronunţă pentru deplina afirmare şi respectare a aspiraţiilor lor – legitime – astfel cum istoria, justiţia şi morala le-au consacrat de drept – vrem să credem că noua gîndire politică, de care se face atîta caz în unele capitale de pe continent, nu va rămîne doar un deziderat, ci va deveni o realitate încă în secolul nostru, întemeindu-se înainte de toate pe recunoaşterea şi respectarea identităţii fiecărui partener, a drepturilor şi intereselor sale. pe statuarea fermă şi aplicarea consecventă a principiilor şi normelor de drept internaţional în raporturile dintre toate statele, pe respectul integrităţii, independenţei şi suveranităţii fiecărei ţări, singurele în măsură să dea trăinicie şi să asigure perspective procesului de construcţie european.

Molotov este judecat foarte aspru de către Jukov, din perspectiva istoriei, pentru acele grave erori de gîndire şi acţiune politică, pentru obnubilarea sa, pentru promovarea unor puncte de vedere, demersuri de compromis şi de înţelegere cu regimul hitlerist, care au avut – aşa cum am spus – consecinţe catastrofale nu doar pentru popoarele Uniunii Sovietice, ci şi pentru toate popoarele Europei, pentru soarta păcii şi securităţii pe continent, pentru destinele democraţiei. Rămîne deplin şi perpetuu acuzatoare – nu doar pentru Molotov, ci şi pentru întreaga conducere sovietică – acea apreciere pe care Molotov a făcut-o, la 31 octombrie 1939. la două luni după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în cuvîntarea „Despre

politica externă a Uniunii Sovietice", rostită la sesiunea extraordinară a Sovietului Suprem al U.R.S.S. :

.....Unele formule vechi, pe care le-am folosit pînă de curînd şi cu care mulţi s-au deprins atît de mult, sînt evident perimate şi devin inaplicabile. Trebuie să ne dăm seama de aceasta pentru a evita erori grosolane în aprecierea noii situaţii politice create în Europa. Se ştie, de exemplu, că în ultimele luni asemenea noţiuni ca «agresiune» şi «agresor» au căpătat un conţinut nou, concret, un nou sens. Nu este greu să pricepem că acum nu le mai putem folosi în acelaşi sens pe care l-am folosit, să zicem, cu trei-patru luni în urmă. Acum, dacă e să vorbim de marile puteri din Europa, Germania se află în situaţia statului care tinde spre terminarea cît mai grabnică a războiului şi spre pace, pe cînd Anglia şi Franţa, care încă mai ieri se pronunţau împotriva agresiunii, acuma sînt pentru continuarea războiului şi împotriva încheierii păcii. Rolurile după cum vedeţi, se inversează [...]. în ultimul timp, cercurile guvernante din Anglia şi Franţa încearcă să se prezinte drept luptători pentru drepturile democratice ale popoarelor împotriva hitle- rismului, iar guvernul englez a declarat că pentru el scopul războiului împotriva Germaniei ar fi nici mai mult, nici mai puţin decît «distrugerea hitlerismului». Reiese că adepţii englezi şi francezi ai războiului au declarat împotriva Germaniei ceva de genul «războiului ideologic», care aminteşte de vechile războaie religioase. într-adevăr, la timpul lor, războaiele religioase împotriva ereticilor şi a celor de altă credinţă erau la modă. Oare nu spre acele vremuri medievale, spre vremurile războaielor religioase^ ale superstiţiilor şi sălbăticiei culturale ne atrag din nou clasele dominante din Anglia şi Franţa ? ! Dar un război de acest gen nu-şi are nici o justificare. Ideologia hitlerismului, ca şi orice alt sistem ideologic, poate fi recu- născută şi respinsă. E o chestiune de vederi politice. Orice om, însă, va înţelege că o Ideologie nu poate fi distrusă prin forţă, nu poate fi lichidată prin război. De aceea, este nu numai absurd, dar şi criminal să se ducă un asemenea război, cum este războiul «pentru distrugerea hitlerismului»-, acoperindu-ne cu un steag fals al «luptei pentru democraţie»-". La peste cinci decenii de la declanşarea celui de-al doilea război mondial, trebuie să spunem clar că asemenea atitudini au fost nu doar un simplu ,,act de conciliatorism", ci unul de încurajare

directă – cu speranţa de orientare în alte direcţii – a agresiunii hitleriste.

Conducerea politică sovietică a continuat să se legene în iluzii, decurgînd dintr-o apreciere eronată a situaţiei politico-militare generale. Jukov a vorbit în mai multe rînduri despre faptul că Stalin & Co. s-au obstinat să creadă în propriile judecăţi în ciuda evidenţelor, dînd dovadă, cel puţin atunci, de o orbire cum arareori se poate întâlni în istorie. „Deşi evenimentele din lunile ce au urmat nu au oferit nici un temei pentru a considera că Stalin va reuşi să-l păcălească pe Hitler, Stalin n-a renunţat la părerea lui greşită. Finalul este cunoscut : «caporalul», cu asigurările sale privind o atitudine paşnică faţă de Uniunea Sovietică, l-a dus pe Stalin de nas, fapt pentru care noi am fost nevoiţi să plătim un preţ prea mare".

Toţi analiştii serioşi remarcă faptul că o asemenea atitudine politică generală greşită din partea conducerii superioare sovietice s-a răsfxint în modul cel mai negativ şa în plan militar. Jukov abordează pe larg şi competent o gamă largă de aspecte ţinînd de această problemă de mai mare complexitate, emiţînd judecăţi categorice, confirmate deplin afit în epocă de evenimentele militare, dt şi ulterior prin concluziile celor mai serioşi istorici militaţi.

Jukov a ţinut în mod deosebit să remarce decalajul serios dintre părerile teoretice privind caracterul viitorului război, modalităţile şi mijloacele de desfăşurare şi părerile practicienilor din Marele Stat Major şi Comisariatul Poporului pentru Apărare. Concepţia generală despre războiul modem era profund defectuoasă şi a continuat să rămînă la fel şi în primele luni de război (sub raportul mijloacelor cu care se va duce războiul, asupra priorităţii pe care trebuie să o aibă anumite arme **şi** asupra conlucrării dintre ele). Sistemul teritorial de instruire a trupelor, abandonat de-abia în 1939, s-a dovedit catastrofal, efectul fiind aducerea pe front – pentru a aminti aici de războiul sovieto-mongolo-japonez din 1939—1940 şi de războiul sovieto-finlandez din 1939—1940 — a unor contingente slab pregătite din punct de vedere militar ţi psihologic, care au dat bir cu fugiţii la primele confruntări. Birocratismul, imobilismul şi conflictele interdepartamentale au făcut ca în înzestrarea trupelor să se înregistreze tergiversări şi rămîneri în urmă (dotarea cu

tancuri, tunuri, avioane şi obuze, şi chiar în ceea ce priveşte armamentul de infanterie). Convingerea maladivă a lui Stalin, că dacă nu-l va provoca pe Hitler va reuşi să prezerve pacea, asigurîndu-şi răgazul de refacere economică şi militară, a făcut ca regiunile de graniţă (atlt sub raportul fortificării, cît şi al trupelor cu care erau asigurate) să fie într-o mare măsură descoperite în iunie 1941. Măsurile de mobilizare absolut necesare s-au făcut cu o întîrziere şi cu o încetineală absolut condamnabile. Jukov a ţinut să sublinieze că răspunderea şi vinovăţia pentru această situaţie de dinainte de izbucnirea şi de la începutul războiului nu revine exclusiv lui Stalin, ci şi celor din anturajul său direct, cu mari responsabilităţi În partid şi stat : Molotov, Malenkov, Kaganovici, Voroşilov, ca şi cadrelor militare de conducere. Jukov are, m acest cadru, onestitatea să vorbească şi despre slăbiciunile lui Timoşenko, dar şi despre propriile greşeli, mai ales în calitatea sa de şef al Marelui Stat Major.

Fără a minimaliza în bici un fel efectele **factorilor** naai **sus** evocaţi, toţi ceieare **s-au aplecat lel** naod **seric» asupra studierii factorilor destabilizanţi ai societăţii sovietice** din deceniul **al** patrulea **au relevat** că **represiunile împotriva** corpului de comandă sovietic au avut efecte dezastruoase asupra capacităţii de luptă a armatei sovietice.

Paginile lucrării aduc date revelatorii – inedite, după ştiinţa noastră, pentru publicul românesc, cel puţin pentru cercurile largi de cititori – privind dimensiunea represiunilor din armata sovietică. Din multitudinea de date făcute publice* în legătură cu acest aspect, vom reţine una de sinteză, cutremurătoare, şi anume că în perioada mai 1937 – septembrie 1938 au fost supuşi represiunilor 36 761 comandanţi— în armată şi peste 3 000 – în flotă. Concluzia formulată de Pavlenko ne scuteşte de orice comentarii personale. „Într-o perioadă relativ scurtă (mai puţin de un an şi jumătate) au fost supuşi represaliilor circa 40 de mii de oameni din corpul de comandă al Armatei Roşii şi al Marinei Militare. Istoria mondială nu a înregistrat un alt caz în care, în condiţiile unui apropiat război, cadrele militare ale propriei ţări să fie exterminate cu o asemenea furie extraordinară şi la o asemenea scară. O crimă fără precedent ca amploare”.

Represiunile nu au încetat însă în septembrie 1938. I)odiin#urcn războiului le-a încetinit ritmul, dar nu le-a piut m! ti vil A, Slnlin coiiHiclerîiid că pedepsirea – de cîte ori ftrtt vm mul micfl vlnfi l – unor comandanţi sovietici Vi» «nuln ori«» itlAblcluny hiiu tendinţe defetiste şi că va Mllnuilu clipitul lulea de rozUI, onţfi împotriva duşmanului, util din puriţa trupelor, cît !ji u comandanţilor.

Hlnt În corle pagini şocante despre modul în care se fabricau dosarele pentru'aceste procese, despre brutalita-1('!i sistemului de anchetă, despre simulacrul proceselor, despre încercarea de ştergere a oricăror urme ale acestor crime, despre preocupările unor lideri, dar şi ale unor factori subalterni, pentru escamotarea, declinarea şi negarea răspunderilor pentru aceste crime.

Jukov însuşi a fost vizat de această represiune. Anticipînd, vom spune că în 1937, 1947 şi 1957 el a fost la un pas de a fi lichidat. Numai şansa a făcut ca în 1939 – în condiţiile numirii în fruntea trupelor de la Halhîn-Gol— Jukov să scape urzelilor lui Ejov, care l-ar fi dus cu siguranţă, în cel mai bun caz, la închisoare.

Jukov a ştiut despre represiuni, deşi este greu de afirmat cu certitudine că a avut elementele pentru a aprecia crima la dimensiunile ei reale. Mai curînd sînt'em tentaţi – după tot ceea ce se ştie – să afirmăm că Jukov nu a dispus în epocă de toate aceste elemente şi că numai după moartea lui Stalin el va intra, în diversele funcţii oficiale, de partid şi de stat, pe care le-a avut, în posesia acelor date care să-i permită să-şi contureze o imagine mai cuprinzătoare asupra fenomenului.

Pînă la moartea lui Stalin – trebuie să subliniem acest lucru – Jukov nu a luat atitudine deschisă împotriva acestor represiuni (ca fenomen cuprinzător), deşi acestora le-au căzut victime mari comandanţi care i-au fost superiori nemijlociţi sau, de asemenea, mari comandanţi care i-au fost colegi şi colaboratori. E greu să-l condamnăm pentru aceasta, deşi faptele rămîn fapte. După moartea lui Stalin însă, Jukov s-a pronunţat categoric împotriva acestor represiuni, comentînd mult mai deschis şi mai amplu decît alţi conducători militari sovietici cauzele care le-au provocat şi consecinţele pe care le-au avut, aducînd amănunte, nu de puţine ori revelatoare privind rolul lui Ejov, Beria, Abakumov, dar şi în legătură cu complicitatea şi cinismul unor Voroşilov, Molotov, Ka- ganovici ş.a. Jukov defineşte

răspunderea lor pentru deciziile politice şi militare adoptate şi implicarea lor în săvîrşirea acestor crime. „Molotov şi Kaganovici – toţi sînt vinovaţi, nu numai Stalin şi Beria". Voroşilov era considerat „foarte vinovat de moartea corpului superior de comandă al armatei". Beria era definit drept „arma principală" a lui Stalin în concepere şi ducerea la îndeplinire a planului său de exterminări.

În ultimii ani, cercetători şi publicişti sovietici au adus noi şi importante date privind complicitatea celor din nomenclatură la crimele staliniste. Printre lucrările de referinţă trebuie să citãm înainte de toate pe Roy Medve- dev, *All Stalin's Men* (Basil Blackwell, Oxford, 1986).

În legătură directă sau nu cu represiunile staliniste, Jukov a făcut în numeroase rînduri aprecieri dintre cele mai pozitive la adresa unor mari personalităţi militare, precum Tuhacevski, Egorov, Bliuher, Iakir şi Uborevici, asupra remarcabilelor lor calităţi intelectuale şi morale, asupra spiritului lor de previziune, asupra esenţei revoluţionare a unora dintre ideile lor privind configuraţia războiului în epoca contemporană, asupra strategiei şi tacticii de urmat. Fără a face istorie la condiţional, Jukov a avansat părerea judicioasă că dacă aceşti oameni nu ar ar fi fost ucişi situaţia militară a Uniunii Sovietice ai fi fost foarte probabil alta atît în preajma războiului, cît şi la începutul acestuia, autoritatea profesională şi caracterul ferm al acestora fiind în măsură, pe de o parte, să impună măsuri raţionale şi, pe de altă parte, să se opună aberaţiilor doctrinare sau concrete ale lui Stalin în chestiuni de cea mai mare gravitate pentru destinul ţării.

O analiză riguroasă a motivelor reale care au stat la originea represiunilor – căci este astăzi dovedit că Stalin nu a crezut niciodată în mod serios în dosarele interne sau externe fabricate pentru compromiterea acestor figuri de seamă ale lumii militare sovietice – respinge ca nefondate explicaţiile formulate şi invocate în epocă sau ulterior, ca- şi argumţiile unor cercetători, fie insuficient informaţi, fie cu un grad de sagacitate redus.

Profund judicioasă ni se pare afirmaţia lui N. G. Pavlenko potrivit căreia „motivele reale ale represiunilor de masă dezlănţuite în rîndul cadrelor de comandă, ca şi al celor de partid, de stat, ştiinţifice ş.a. trebuie căutate în metodele tiranice de conducere a statului aplicate de către Stalin."

Setea maladivă de putere, accentuată pînă la acel absurd în care cel ce vrea să-şi cxercite puterea îi distruge fizic pe cei asupra cărora vrea să-şi exercite puterea, l-a făcut pe Stalin – în conjuncturi interne şi externe foarte **complexe** – n& atace **şi** să anihileze tot ce i se **opunea «au** părea cfi **se** opune dorinţelor sale tiranice. **„Timp de 30** de **ani** se va strădui în acest sens – scria **unul dintre** admiratorii săi dezamăgiţi, iugoslavul Milo- **van DJllas** În cartea sa *Conversation avec Stalin* (Galli- **mard.** Paris, 1962) – cu insensibilitatea **unui** Caligula, cu rafinamentul unui Borgia **şi** cu brutalitatea unui Ivan cel Groaznic".

Răspunderile lui Stalin depăşesc cu mult pe cele privind corpul de comandă al armatei sovietice. EI a distrus deopotrivă partidul şi este responsabil pentru dispariţia – pentru asasinarea mai bine zis –, a unor remarcabile figuri politice, precum Troţki, Zinoviev, Kamenev, Buharin, Kirov, Rîkov. S-a stabilit că din 139 membri plini şi membri supleanţi ai C.C ai P.C.U.S., aleşi la Congresul al XVII-lea, 98 de persoane, adică 70%, au fost arestate şi lichidate, majoritatea lor în anii 1937—1938. Zece mii de activişti au murit în anonimat, neavînd parte de funerariile regizate de Stalin pentru unii din adversarii săi de marcă.

Stalin a făcut din ţărănime principalul său duşman, victimele înregistrate în rîndul celor ce refuzau „binefacerile" colectivizării numărîndu-se cu milioanele.

Biserica – ceea ce mai rămăsese din ea după Cele două revoluţii, din februarie şi octombrie 1917 – n-a scăpat nici ea, noul Dumnezeu fiind gelos pe oricine ar fi putut să-i conteste puterea sau măcar să se îndoiască de aceasta.

Ţara întreagă devenise un uriaş lagăr, patronat de un tribunal în perpetuă stare de funcţionare.

Miile de cărţi şi zecile de mii de articole apărute în legătură cu Stalin – desigur, avem în vedere, în principal, pe cele apărute după moartea acestuia – au încercat şi încearcă, introducînd în circuit noi elemente documentare, să explice stalinismul.

Este Stalin un accident al istoriei ?

Nici un cercetător al fenomenului nu mai poate accepta o asemenea premisă simplificatoare.

A fost Stalin un creator de sistem sau un produs al unui sistem ?

Creator de sistem ? Neîndoielnic ! Stalinismul – cu ideologia, structurile şi metodele sale inconfundabile – o probează, fără putinţă de tăgadă, paternitatea lui Stalin neputînd fi confundată şi negată.

Produs al unui sistem ? Desigur ! Căci el nu s-ar fi putut naşte şi, mai ales, n-ar fi putut fiinţa şi acţiona decît într-un sistem totalitar.

În 1922, în decembrie, Lenin scria, în ceea ce avea să fie considerat drept testamentul lui : „După ce a preluat funcţia de secretar general, tovarăşul Stalin a concentrat în mîinile sale o ^ydtere nemărginită şi nu sînt convins că el va şti întotdeauna să se folosească de această putere cu grija cuvenită".

Avertismentul n-a servit la nimic. Sistemul exista şi funcţiona, avînd nevoie de Stalin ca autor, exponent şi garant, dincolo de şi deasupra oricăror rezerve şi contestări.

Au concurat, desigur, la toate acestea, conflictele interne din partid, imaginile partizane, gelozia politică şi profesională, intoleranţa faţă de opiniile critice, cinismul, brutalitatea şi laşitatea multor lideri politici sovietici din perioada respectivă.

Dacă Raportul secret al lui Hruşciov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a însemnat un pas spre înlăturarea vălului care acoperea aceste pagini negre din istoria Uniunii Sovietice – demers departe de a fi fost dus pînă la capăt – cercetările efectuate în perioada lui Brejnev au pierdut an de an din viteză şi din profunzime, ajungîn- du-se pînă acolo ca, chiar în lucrări de istorie care se pretind serioase, să se afirme că, de fapt, nici nu avi existat represiuni, ci doar acuzaţii şi destituiri neîntemeiate ale ofiţerilor superiori şi cadrelor de comandă din armată şi flotă. Brejnev a inaugurat şi a dat girul său, la începutul anilor '60, „campaniei do lichidare a exagerărilor înregistrate în lupta împotriva cultului personalităţii", ceea ce a făcut nu numai să se stopeze unele cercetări, ci şi să se procedeze la „rescrierea" unor evenimente istorice şi la „refacerea" biografiilor victimelor staliniste, ceea ce a însemnat, de fapt, comiterea de noi falsuri.

Mărturii convergente – Simonov, Rjevskaia, Mirkina, Pavlenko – atestă că, sub influenţa „campaniei de lichidare a exagerărilor", Jukov a fost obligat să elimine din memoriile sale capitolul consacrat represiunilor din anii '37—'38, lăsînd

fiicei salo mai mici, Maşa, sarcina de ,,a-l publica integral cîncl acest lucru va l'i posibil".

Declanşarea agresiunii Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, la 22 iunie 1941, a fost apreciată de către mulţi factori politici şi militari sovietici, la vremea respectivă, ca şi ulterior, drept „o lovitură prin surprindere", vrîndu-se, printr-o asemenea formulă, să se dea o e>:plicaţie acceptabilă pentru înfrîngerile dezastruoase din primele luni de război.

Jukov a respins o asemenea încercare de explicaţie, apreciind-o ca fiind atît incompletă cît şi greşită. „Ce înseamnă -«prin surprindere», cînd vorbim de acţiuni de asemenea amploare ? Nu este vorba doar de o trecere prin surprindere a frontierei, nu este vorba doar de un atac prin surprindere. Simplul fapt al trecerii prin surprindere a frontierei nu rezolvă nimic. Pericolul principal pentru noi a constat nu în faptul că nemţii au trecut frontiera prin surprindere, ci în faptul că noi am fost surprinşi de forţa de atac a armatei germane ; că noi am fast surprinşi de superioritatea, de şase pînă la opt ori, a forţelor lor pe direcţiile hotărîtoare ; că am fost surprinşi de amploarea concentrării trupelor lor şi de puterea atacului lor. Acesta este principalul lucru care a determinat pierderile noastre în prima perioadă a războiului. Nu doar, şi nu pur şi simplu, trecerea prin surprindere a frontierei."

Surprinderea era rezultatul a tot felul de erori de apreciere politico-militară şi de greşeli de calcul şi acţiune poliiieo-militară în întreaga perioadă precedentă. Conducerea superioară sovietică – *recte* Stalin – nu a ţinut cont de avertismentele care i-au parvenit atît din partea agenţilor propriilor servicii de informaţii, cît şi pe alte canale, care îl puneau în gardă nu doar cu planul unui atac hitlerist, ci şi, cu destul de mare precizie, în legătură cu data declanşării atacului împotriva Uniunii Sovietice. Ştirile venite în acelaşi sens pe canal britanic erau suspectate a fi drept o provocare, o încercare a Londrei de a implica Uniunea Sovietică în război împotriva Germaniei hiileriste. Stalin a refuzat să ia măsurile adecvate vizavi de concentrarea unor grupări de trupe germane în zone din apropierea graniţei de vest a Uniunii Sovietice, lăsîndu-se sedus de justificările lui Hitler. Vom spune că însăşi reacţia sovietică în momentul declanşării agresiunii hitleriste nu a fost la înălţimea momentului, perplexitatea lui Stalin – care se mai întreba

dacă nu cumva este vorba de o provocare – amînînd cu cîteva ore bune adoptarea urgentă a unor decizii de importanţă capitală.

Jukov a înţeles' foarte clar că surprinderea nu era cu nimic întîmplătoare, considerînd că autorii şi promotorii unei asemenea explicaţii căutau să escamoteze adevăratele cauze ale dezastrului. Pe linia considerării cu seriozitate a elementelor obiective şi subiective ţinînd de superioritatea inamicului, Jukov evoca puterea armatei germane, încercată în acţiuni de luptă de mare anvergură, faptul că aceasta era pusă în dispozitiv şi că era în întregime gata de luptă ; activitatea perfect pusă la punct a statelor majore germane; existenţa unei experienţe bogate în rîndurile armatei germane în privinţa colaborării tuturor categoriilor de arme (infanterie, artilerie, tancuri, aviaţie). În nu puţine rînduri, Jukov şi-a exprimat în perioada postbelică mirarea faţă de faptul că factorii de conducere politică şi militară sovietici nu au tras concluziile necesare din desfăşurarea de către armatele germane a unui adevărat marş triumfal european, căruia i-au căzut victime numeroase ţări. Legănarea în falsele iluzii ale posibilităţii de a realiza şi de a prezerva un *modus vivendi* cu Hitler, ignorarea sensului acţiunii politico-militare hitleriste din Europa, incompleta cunoaştere a potenţialului economic şi militar german, întărit substanţial prin cucerirea a numeroase ţări şi popoare, prin înglobarea lor **în** complexul militar-industrial al celui de-al treilea F.eich, tărăgănarea **în** adoptarea de măsuri privind organizarea şi înzestrarea forţelor armate, perseverarea în represalii împotriva cadrelor de comandă ale armatei şi flotei (în condiţiile în care nemţii se aflau la porţile Moscovei) sînt elemente care nu pot fi ignorate, în nici un fel, şi care explică situaţia **în** care s-a aflat Uniunea Sovietică la 22 iunie 1941 şi în primele luni de război.

în numeroasele convorbiri postbelice, Jukov a definit curajos – în ciuda pericolelor pe care le implica formularea unor asemenea adevăruri şi exprimarea lor directă – răspunderile **pentru** situaţia politico-militară în care s-a aflat **Uniunea** Sovietică în ajunul războiului şi în primele luni ale **desfăşurării** acestuia. Formulate după terminarea războiului, asemenea aprecieri, de la sine înţeles, nu au putut avea un efect operaţional. Ele rămîn însă valoroase pentru istorie, pentru identificarea cauzelor unor stări de lucruri de o mare complexitate, în legătură cu care – chiar şi

după moartea lui Stalin – s-a păstrat o îndelungată tăcere. Analiza lui Jukov trimite în mod judicios nu doar ia Stalin, ci la întreaga conducere de partid şi de stat sovietică. „La noi – arăta Jukov – deseori se obişnuieşte să se vorbească, mai ales în legătură cu situaţia din ajunul războiului şi de la începutul războiului, despre vinovăţia şi răspunderile lui Stalin. / / Dintr-un anumit punct de vedere, este corect. Dar din alt punct de vedere cred că nu trebuie să reducem totul numai la el. Este greşit. Ca martor ocular şi participant la evenimentele din acea perioadă, trebuie să spun că, împreună cu Stalin sînt răspunzători şi alţi oameni, inclusiv dintre cei ce îl înconjurau direct." „...Majoritatea oamenilor din jurul lui Stalin îl susţineau în acele aprecieri politice, formate înainte de război, şi mai ales în convingerea lui că, dacă nu ne vom lăsa provocaţi, dacă nu vom face un pas greşit, Hitler nu va avea curajul să rupă frontul şi să ne atace." Jukov a făcut numeroase referiri la Molotov, Malenkov, Kaganovici, Voroşilov, Beria ş.a. Fiecare dintre ei a fost vinovat în alt l'el. în atitudinea lor s-au adunat obnubilarea şi naivitatea, ignoranţa şi incompetenţa, suficienţa şi subalterneis- mul, toţi fiind orbiţi de „mitul infailibilităţii" lui Stalin, hotărîţi să-l accepte în judecăţile şi acţiunile sale pînă la moarte (din convingere, fanatism, slăbiciune, frică etc.).

Ar fi incorect şi nedrept ca militarii – conducerea militară – să fie exonerată de vinovăţiile reale şi de răspunderile directe pe care le are pentru această situaţie. La vîrsta senectuţii, fără ură şi fără părtinire, Jukov le-a mărturisit pentru istorie, înlăturînd o pernicioasă confuzie şi o ascundere deliberată a responsabilităţilor. „Vorbind despre perioada antebelică, noi – militarii – purtăm răspunderea pentru faptul că n-am cerut cu destulă insistenţă pregătirea armatei pentru război şi adoptarea urgentă a măsurilor necesare în caz de război. Probabil, trebuia să facem acest lucru mai hotărît decît am Făcut-o. Mai ales că, în ciuda autorităţii incontestabile a lui Stalin, undeva, în fundul sufletului, ne rodea viermele îndoielii, se instalase sentimentul pericolului unui atac german. Desigur, trebuie să-ţi imaginezi exact ce însemnş atunci să mergi împotriva lui Stalin în aprecierea situaţiei politice generale. Ne erau tuturor proaspeţi în memorie anii abia trecuţi ; să spui cu voce tare că Stalin nu avea dreptate, că greşea, putea însemna atunci ca – să spun lucrurilor pe nume – fără măcar

să părăseşti clădirea, să fii invitat să bei o cafea la Beria. „Şi totuşi, asta este doar o parte a adevărului. Or eu trebuie să spun tot adevărul. Atunci, în ajunul războiului, nu mă simţeam că sînt mai deştept şi mai clarvăzător decît Stalin, că apreciez mai bine decît el situaţia şi că ştiu mai mult decît el. Nu aveam o asemenea apreciere personală a evenimentelor, pe care să fiu în măsură s-o opun aprecierilor lui Stalin, cu convingerea că ea este mai justă. Nu aveam această convingere. Dimpotrivă. Aveam o mare încredere în Stalin, în mintea lui politică, în clarviziunea şi capacitatea sa de a găsi soluţii pentru cele mai dificile situaţii. în acest caz, în capacitatea lui de a evita războiul, de a-l îndepărta. Neliniştea îmi rodea sufletul. Dar încrederea în Stalin şi în faptul că, la urma urmei, totul va fi aşa cum preconiza el, era mai puternică. Şi oricum ai privi acum acest lucru – ăsta-i adevărul."

în discuţiile cu interlocutorii săi, Jukov aduce nu puţine elemente de noutate şi amănunte în legătură ca luptele de la Halhîn-Gol, cu primele zile de război, cu bătăliile de la Moscova, Leningrad, Stalingrad, Kursk şi Berlin, în fiecare din aceste lupte de mare amploare şi de importanţă deosebită, Jukov a avut însărcinări de primă mărime.

Pentru a facilita cititorului român mai buna înţelegere u implicării lui Jukov în evenimentele politice şi militare din anii 1939—1945, considerăm util să dăm, în acest cudru, cîteva date esenţiale (înscrise în *Voennîi en- ţiklopediceskii slovar,* Voennoe Izdatelistvo, Moskva, 1983) privind responsabilităţile pe care conducătorul de oşti sovietic le-a avut în aceşti ani. Astfel : 1939 – co- raandant al grupului de armate sovietice angajat pe frontul mongolo-japonez (Halhîn-Gol) ; din 1940 – comandant al Regiunii militare Kiev ; ianuarie-iulie 1941 – şeful Marelui Stat Major, adjunct al comisarului Apărării ; de la 23 iunie 1941 – membru al Marelui Cartier General al Comandamentului suprem ; comandant al Fronturilor de Rezervă, Leningrad şi Vest; din august 1942 – prim adjunct al comisarului Apărării şi locţiitor al comandantului suprem ; 1942—1943 – a asigurat coordonarea fronturilor angajate în bătăliile de la Stalingrad, Leningrad, Kursk ş.a. ; martie-mai 1944 – comandant al Frontului I ucrainean ; vara 1944 – coordonarea activităţii Frontului I bielorus şi a Frontului 2 bielorus ; noiembrie 1944 —iunie 1945 – comandant al Frontului 1 bielorus. La 8 mai

1945 a primit capitularea forţelor militare ale Germaniei fasciste. În anii 1945—1946 a fost comandant şef al Grupului de trupe sovietice de ocupaţie din Germania.

Merită reţinute din consideraţiile făcute de către Jukov cele privind importanţa mai mult politică, decît militară, a luptelor de la Halhîn-Gol, care au impus Japoniei o atitudine de expectativă faţă de Uniunea Sovietică pe tot parcursul iunie 1941—mai 1945. Nimeni nu contestă faptul că pericolul potenţial al unui atac japonez nu ar fi existat tot timpul şi că acest fapt a impus concentrarea în zona Extremului Orient a unor forţe umane şi mijloace de luptă foarte mari. Faptul însă că Uniunea Sovietică nu a avut de luptat pe două fronturi a fost de mare importanţă. Lupta pe două fronturi – evitată şi prin reacţiile pe care le-au impus desfăşurările militare de la Halhîn-Gol – ar fi putut fi fatală. „Semnificaţia acestor acţiuni militare în istorie – afirma răspicat Jukov – s-a dovedit a fi însă mai mare decît amploarea lor directă. Lecţia dură, primită de conducerea militară japoneză la Halhîn-Gol, a avut urmări de lungă durată. În primele luni ale războiului cu nemţii, care au fost cele mai grele pentru noi, memoria proaspătă a Halhîn-Golului a făcut ca în cercurile politice japoneze să se manifeste prudenţă, să se condiţioneze problema **intrării lor în război** cu Uniunea Sovietică de **lua**rea **de către nemţi** a Moscovei **Importanţa** acestui lucru pentru nea este imensă".
-N*

în paginile lucrării găsim numeroase şi semnificative informaţii privind operaţiunile militare din primele zile ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei, privind amploarea dezastrului provocat de un atac de o forţă fără precedent în istoria militară de pînă atunci, căruia, din motive deja evocate, nu i s-a dat, nici pe departe, răspunsul adecvat.

Discuţiile pe care Jukov le-a avut cu o serie de istorici militari după război au lămurit o serie de aspecte mai puţin cunoscute ale acelor zile, aspecte asupra cărora în timpul vieţii lui Stalin fie că nu s-a discutat, fie că au fost abordate şi explicate într-un mod fals. Jukov a recunoscut că directiva nr. 3 – directivă care traduce gîndirea lui Stalin şi care ordona trecerea trupelor la contraatac hotărît, cu scopul distrugerii grupărilor de şoc ale inamicului şi a mutării acţiunilor militare pe teritoriul acestuia (el fiind obligat, ca

şef al Marelui Stat Major, să o semneze alături de Timoşenko, comisarul poporului pentru Apărare) – a fost greşită, arătînd că aceasta nu se întemeia pe cunoaşterea situaţiei reale, pe posibilităţile existente, dînd glas dorinţei lui Stalin de a acţiona cu orice preţ. Voluntarismul lui Stalin – impus şi cu această ocazie, în ciuda serioaselor rezerve ale lui Timoşenko şi Jukov – a avut urmări dintre cele mai grave. Armata sovietică a avut pierderi enorme şi a cedat un teritoriu imens cu o populaţie de zeci de milioane de oameni.

Răspunderea lui Jukov în aceste înfrîngeri a fost discutată destul de mult, cu multe argumente pro şi contra. Rcspingînd aprecierile aşezate la extreme şi propunîndu-şi să evalueze exact această răspundere, generalul-locotenent Pavlenko scrie : „Îndeobşte* se consideră că obiectivul principal **al** unui Mare Stat Major pe **timp** de **pace îl** cora- **tituie pregătirea primelor operaţiuni, adică ale perioadei** de început **a** războiului. **Bacă aceste operaţiuni sînt pier**dute, răspunderea **rerine** şi Marelui **Stat** Maj**[or şi şefului** acestuia. Jukov, desigur, a înţeles acest lucru şi niciodată n-a încercat să dea vina pe altcineva pentru primele noastre înfrîngeri. „Serviciul său în Marele Stat Major n-a durat mai mult de o jumătate de an. Dar s-a întîmplat astfel încît, tocmai în această perioadă, conducerea noastră strategică, căreia îi aparţinea şi GJC. Jukov, a comis cele mai mari greşeli de calcul şi erori, cu urmări dezastruoase pentru desfăşurarea operaţiunilor din perioada de început a războiului". Jukov a comentat fără nici un fel de menajamente însăşi numirea sa ca şef al Marelui Stat Major. „Nu fusesem pînă atunci implicat în activităţi de stat major şi, în perioada premergătoare începerii războiului, ara sentimentul că nu eram un şef de stat-major suficient de experimentat şi pregătit, nemaivorbind de faptul că, dat fiind felul meu de a fi şi specificul serviciului de pînă atunci, eram atras nu de munca de stat-major, ci de activitatea de comandant."

în literatura sovietică de specialitate s-a discutat mult în jurul bătăliei Moscovei. Erou al acestei bătălii, Jukov a int~~erveni~~t de mai multe ori în clarificarea unor aspecte controversate, publicînd în 196fi, în „Voenno istoriceskii jurnal" trei articole pe această temă. Pregătindu-şi documentarea pentru comentariul general al filmului *Dacă ţi-e dragă casa ta,* Jukov a elaborat, de asemenea, o „scurtă"

schiţă despre bătălia Moscovei, însumînd nu mai puţin de 90 de pagini. Participînd la o masă rotundă, organizată de redacţia revistei mai sus amintite, Jukov a avut posibilitatea – în confruntarea cu o serie de cadre militare de conducere, profesori de la diferite academii militare şi istorici militari – să facă precizări Importante privind această acţiune. Jukov a înlăturat senine de întrebare care persistau de un sfert de veac, precizând că pentru contraofensiva de lîngă Moscova n-au fost elaborate niciodată nici un fel de planuri, întrucît contraofensiva s-a dezvoltat din contralovituri, între acestea două – coatralovifcuri şi contraofensivă – neputîndu-se stabili delimitări temporale. În legătură cu aceeaşi operaţiune, de lîngă Moscova,
Jukov a susţinut – în ciuda faptului că a fost combătut, desigur după război, de către unele cadre militare (participanţi direcţi sau nu la această acţiune) – că această contraofensivă (dezvoltată din contralovituri) s-a realizat pe fundalul epuizării grupărilor de şoc ale inamicului, grupări care, la sfîrşitul lui noiembrie 1941, nu îşi mai puteau îndeplini misiunile, şi anume de a înfrînge rezistenţa trupelor Frontului de Vest, de a le depăşi şi de a cueeri Moscova (retragerea trupelor lui Gudcrian şi ale lui Höpner fără aprobarea Comandamentului suprem german este pe deplin edificatoare în acest sens). Sesizînd evoluţia respectivă, Jukov a realizat o acţiune originală, care dă particularităţi inconfundabile bătăliei pentru Moscova, abordările şi rezolvările respective fiind o contribuţie specifică la îmbogăţirea strategiei şi tacticii. Chiar dacă o asemenea abordare era mái puţin eroică – ceea ce nu era în spiritul vremii – Jukov nu a făcut compromisuri în prezentarea adevărului istoric.

Această bătălie a marcat fundamental existenţa sa. În *Amintiri* şi *reflecţii* scria : ,,Cînd sînt întrebat ce am reţinut cel mai mult din războiul trecut, răspund totdeauna : bătălia pentru Moscova". Neîndoielnic că acolo – la porţile Moscovei – el a simţit pe umeri uriaşa responsabilitate şi mîndria de a apăra capitala ţării sale. Reuşita de aici – care l-a aureolat – i-a dat lui Jukov sentimentul profund al datoriei împlinite, ceea ce a făcut ca acest moment să se greveze extrem de puternic în memoria sa. „Necesitatea de a spune pe deplin adevărul istoric despre bătălia Moscovei era pentru Jukov un fel de continuare directă în sinea lui a acelei cauze pentru care a acţionat în timpul bătăliei Moscovei. într-un fel,

aceasta era pentru el un fel de continuare a războiului ; modul cum povestea el mă făcea să mă gîndesc din nou la felul cum a luptat.”

Paginile lucrării de faţă aduc, de asemenea, sub diferite semnături, ecouri ale relatărilor şi consideraţiilor lui Jukov privind participarea acestuia la bătăliile de la Leningrad, Stalingrad, Kursk ş.a. Amintirile şi reflecţiile lui Jukov au avut şi au – pentru istoricii militari, în primul rînd, dar şi pentru scriitori şi ziarişti, pentru marele public – un rol foarte important în înţelegerea contextului general al războiului în care s-a desfăşurat fiecare dintre ele, a împrejurărilor concrete în care a preluat comanda fronturilor, a situaţiilor imediate cărora a trebuit să le facă faţă, a măsurilor luate, a factorilor favorizanţi şi a celor cu efect negativ, asupra impactului pe care evoluţiile şi reuşitele pe respectivele fronturi le-au avut pe plan psihologic, militar şi politic, pe plan naţional şi internaţional. Lăsăm cititorului – mai ales celui ce a parcurs *Amintiri şi reflecţii* – să descopere în aceste pagini informaţii, unele de amănunt, de cert interes, care completează, în mod fericit, imaginea pe care o proiectează sobru şi exact mareşalul în memoriile sale.

În numeroase situaţii, factorii de conducere militară au fost confruntaţi – lucru îndeobşte cunoscut – cu deciziile arbitrare ale lui Stalin, care – în ciuda evidenţelor – a impus puncte de vedere cu consecinţe grave şi pe termen lung pentru evoluţiile pe întregul front sovieto-german. Faptul a făcut obiect de comentariu în istoriografia militară sovietică şi străină.

în acest context, ni se pare cu deosebire necesar a releva atitudinea pe care Jukov o adoptă la consfătuirea din 5 ianuarie 1942, de la Marele Cartier General al Coman-, damentului Suprem, privind ofensiva generală din iarna anului 1942. Luînd în considerare datele generale ale evoluţiei de pe frontul sovieto-german, Jukov a pledat-pentru continuarea acţiunilor militare pe direcţia strategică Vest, unde se creaseră condiţii mai favorabile şi inamicul nu reuşise încă să restabilească capacitatea de luptă a trupelor sale, combătînd ideea unei ofensive pe Frontul Leningrad şi pe Frontul de Sud-Vest unde armatele sovietice urmau să se întîlnească cu o apărare foarte serioasă, confruntarea fiind cu atît mai dificilă şi mai dezavantajoasă cu cît trupele sovietice erau slab şi prost dotate. Voluntarist şi încăpăţînat,

nekiînd în considerare opiniile contrare sau rezervele exprimate cu această ocazie, Stalin a decis o ofensivă generală, ale cărei rezultate au fost catastrofale. „Dar Stalin ne cerea să înaintăm. Spunea 5

«Dacă astăzi nu aveţi rezultate, mline veţi avea, mai ales~ că-t **veţi** imobiliza **pe-** inamic, iar în- **-acest tânj» vor** fi rezultate m alte sectoare^. Desigur, aceste reflecţii sînt puerile. în realitate, nu aveam nicăieri rezultate, nici pe Frontul Kaîinih, nici pe- Frontal de **Vest;** nici pe cel de Sud-Est. Dar, aveam, oare, în general; succese de vreun fel în iarna anului 1'942 ? Dtipa eum se ştie, Frontul Leningrad şi **aripa** dreaptă a Frontului de Nord-Vest, desfăşurînd ofen- **siva pe** direcţia Nord-Vest, n-au avansat cu nici un metru. Iar în sud, acelaşi lucru. // în final, au fost multe victime, un mare consum de mijloace materiale şi nici un rezultat strategic. Or, dacă forţele şi mijloacele- pe care le aveam atunci le-am fi folosit pe direcţia Vest, rezultatul ar fi fost altul. îmi pun capul că inamicul ar fi fost zdrobit de noi **şi** împins cel puţin pînă la linia Smolenskului[1].

Mărturiile lui Jukov adaugă noi elemente utile înţelegerii tuturor factorilor care au influenţat negativ activitatea corpului de comandă.

Armata sovietică a resimţit în modul cel mai grav efectele schimbărilor frecvente – determinate cel mai adesea de impulsuri subiective – impuse la conducerea Marelui Stat Major (dar şi în cadrul acestuia) şi a marilor unităţi (fronturi, armate ş a.), schimbări care au avut loc înainte de declanşarea războiului, dar şi după izbucnirea acestuia. Asemenea schimbări – cărora Jukov nu le-a „scăpat – s-au aflat în mod sigur la originea unora **din** marile erori în gruparea forţelor şi în modul de folosire a acestora, instabilitatea comandanţilor – pe diferite trepte de comandă – împiedicînd o aprofundare din partea celor implicaţi a problemelor cu care erau sau aveau să fie confruntaţi, o continuitate de preocupări şi **o** suită logică de decizii (chemate să poarte în mod necesar aceeaşi amprentă), realizarea acelei legături sufleteşti între conducător şi trupe care are o pondere atît de importantă. la obţinerea de rezultate în plan militar.

Printre neajunsurile majore evocate de către Jukov ana fost şi cele legate de sistemul dé fucru pe care Stalin

îl întreţinea. Jukov incrimina sistemul de comandă în două trepte (Jukov-Timoşenko-Stalin), care – implicînd raportări succesive – făcea imposibilă evaluarea operativă a situaţiei şi adoptarea la fel de operativă a hotări- rilor. Efectul era o întîrziere catastrofală, accentuată şi de faptul că Stalin obişnuia să lucreze noaptea, membri Marelui Stat Major – obligaţi să lucreze ziua şi noaptea – neputînd nici măcar să aibă un contact cu Stalin în cursul dimineţii.

Unele organisme – constituite ca factor de coordonare – nu şi-au jucat în război rolul efectiv pentru care au fost constituite. „Activitatea" Marelui Cartier General al Comandamentului Suprem ilustrează convingător faptul că Stalin nu s-a gîndit niciodată să-i accepte alt rol decît acela de a justifica printr-o formulă hotărîri care aveau în ultimă instanţă o sorginte personală. în ciuda criticilor ce i s-au adus, cum că nu a apreciat şi nu apreciază corect activitatea Marelui Cartier General din timpul războiului, Jukov a rămas ferm pe poziţia sa. „Mi se pare că nu toţi înţeleg ce reprezintă Marele Cartier General al Comandamentului Suprem în timpul războiului. Am fost membru al Marelui Cartier General din prima pînă în ultima zi a războiului. Dacă acesta s-a întrunit vreo-r dată pentru discutarea problemelor strategice şi a altor probleme ? Nu ! Cine era în Marele Cartier General şi ducea discuţiile acolo ? Stalin ! Stalin era Marele Cartier General! Marele Stat Major era aparatul său. Stalin chema la Marele Cartier General pe cine considera necesar şi cînd considera necesar, fie ca era un membru al Marelui Cartier General, ori un comandant. îl chema împreună cu şeful Marelui Stat Major sau cu locţiitorul acestuia. Tot aici se audia părerea comandantului şi a Marelui Stat Major în problema respectivă."

Accentuînd doar asupra efectului favorizant ăl imar factori interni, mulţi oameni politici şi conducători mifi- tari sovietici, politologi, istoriografi ş.a. a<u ignorat 'impactul pe care l-au avut şi o serie de faeton exteriori. Este meritul lui Jukov de a-i fi menţionat. A relevat efectele dezastruoase pe care le-a avut pentru armata germană înlăturarea de către Hitler a unor mari comandanţi militari (Brauchitsch, Bock ş.a.) şi asumarea de către acesta a conducerii trupelor germane de uscat. Printr-o asemenea măsură, prin care se lipsea practic de aportul de gîndire al unor iluştri comandanţi – aprecia Jukov – Hitler a făcut sovieticilor, fără voia lui, un mare serviciu.

Jukov a subliniat rolul factorului psihologic în diferite etape ale războiului, relevînd cum evoluţiile de pe front au făcut să se schimbe starea de spirit a germanilor şi a sovieticilor. „In prima perioadă a războiului, ne obişnuisem cu ideea de ofensivă a nemţilor, cu ritmurile ofensivei lor-, ne obişnuisem cu succese şi înfrîngeri, ne obişnuisem să căutăm soluţii pentru situaţiile cele mai dificile şi să adoptăm contramăsuri. în schimb, nemţii, care la începutul războiului atacau atît de dîrz şi riscant, ne în- frîngeau, înaintau, străpungeau, aceşti nemţi, în a doua şi a treia parte a războiului, nu puteau deloc să se obişnuiască cu faptul că erau acum nevoiţi să se apere, să se retragă, să sufere înfrîngeri.” ----------

A vorbit cu onestitate despre ajutorul de război străin, american şi britanic în speţă, subliniindu-i (în ciuda faptului că niţ i-a cunoscut dimensiunile reale) însemnătatea şi oportunitatea, ceea ce îl detaşează superior de alţi mari comandanţi militari, ca să nu mai vorbim de of-icialităţi, care au impus după 1945 – mai ales în condiţiile „războiului rece” – un văl ul tăcerii asupra acestui aspect.

în legătură cu ultima fază a războiJRui din Europa, convorbirile lui Jukov cu Simonov aduc lumină şi în privinţa altui aspect controversat, şi anume prezenţa mareşalului Jukov în fruntea Frontului 1 bielorus, care a dat lovitura principală asupra Berlinului. S-au făcut în timp diverse speculaţii şi s-a insinuat chiar că numirea ar fi fost rezultatul unor manevre ale lui Jukov, pentru a-şi asigura conducerea tocmai a acelui front care avea şansa să dea lovitura principală şi care avea, astfel, să se încununeze cu gloria acestei fapte de arme deosebite. La sfîrşitul iernii—începutul primăverii, Stalin i-a , luat lui Jukov sarcina de coordonare a fronturilor angajate în operaţiunea „Vistula-Oder” şi „Berlin”, menţionînd că operaţiunea va putea fi rezolvată direct de la Moscova, de către Marele Cartier General. în aceste condiţii, Jukov a fost numit în locul lui Rokossovski la comanda Frontului 1 bielorus ; Rokossovski a fost trecut în fruntea Frontului 2 bielorus ; Vasilevski a primit comanda Frontului 3 bielorus ; Konev – Frontul 1 ucrainean ; Malinovski – Frontul 2 ucrainean ; Tolbuhin – Frontul 3 ucrainean. „Aşa s-a rezolvat această problemă, nu aşa cum încearcă să se prezinte lucrurile în ultimul timp. începutul acesteia, ba chiar apariţia problemei în sine, se leagă de o altă perioadă, de mai dinainte, şi anume de aceea cînd s-a făcut bilanţul

operaţiunii din Bielorusia şi cînd a avut loc conflictul în legătură cu bilanţul acesteia." „Dorinţa lui Stalin era ca eu să nu coordonez acţiunile fronturilor şi intenţia sa de a mă trimite să conduc un singur front, fie chiar şi cel hotărîtor, este, cred eu, tocmai urmarea acestui conflict."

S-a discutat – nu puţin – în literatura de specialitate, dar şi în presă, imediat după război, dar încă mult timp după aceea, asupra derulării operaţiunii Berlin. Jukov a combătut cu înverşunare arguţia unor comandanţi militari – a lui Ciuikov în principal – potrivit căreia Berlinul ar fi putut fi cucerit mai devreme, *recte* în februarie 1945, arguţie implicînd cel puţin două elemente : războiul s-ar fi terminat mai devreme şi, în consecinţă, s-ar fi putut reduce considerabil numărul de victime. Jukov a susţinut cu obstinaţie ideea – neacceptată de toată lumea nici astăzi, părerile generalului-locotenent Pavlenko cuprinse în acest volum evidenţiind-o pregnant – fcă „în- tîrzierea" a fost determinată de necesitatea pregătirii corespunzătoare a acestei operaţiuni complexe, dificile, im- punînd o concentrare uriaşă de forţe, o coordonare perfect pusă la punct a tuturor categoriilor de arme implicate. Punctul de vedere al lui Ciuikov l-a determinat să răspundă acestuia prin articolul *în direcţia Berlin,* publicat în „Voenno istoriceskii jurnal", ■ care a constituit, **de fapt, baza pentru două capitole substanţiale – *De la Vistula la Oder* şi *Operaţiunea Berlin* – ale memoriilor sale, în care Jukov dezbate pe larg specificitatea şi exigenţele acestei operaţiuni.**

Impresionează pozitiv modul în care, realist şi sobru, Jukov a privit adversarul, capacităţile şi virtuţile sale tehnico-organizatoriee şi morale. Jukov a vestejit tendinţele manifestate mult timp în rîndul cercurilor politice şi militare conducătoare sovietice de a subestima, pînă la caricatură, adversar ul, ceea ce a avut – după cum se ştie – consecinţe, nu de puţine ori, dintre cele mai negative asupra capacităţii de luptă a trupelor proprii, asupra gradului lor de mobilizare, asupra seriozităţii unora sau altora djntre abordările unor situaţii militare complexe şi grave în esenţa lor, a deciziilor adoptate într-un moment sau altul.

„Va trebui, în sfirşit, să privim adevărul în faţă – spunea Jukov – şi, fără jenă, să spunem cum au fost lucrurile în realitate. Trebuie să apreciem cum se cuvine armata

germană, aşa cum am fost nevoiţi să ne confruntăm cu ea în primele zile ale războiului. Doar nu în faţa unor tonţi ne-am retras noi mii de kilometri, ci în faţa celei mai puternice armate din lume. Trebuie să spunem clar că, la începutul războiului, armata germană a fost mai bine pregătită decît armata noastră, mai bine instruită, mai înarmată, psihologic mai pregătită de război, pe deplin angajată în el. Avea experienţa războiului, şi încă a unui război victorios. Asta joacă un rol imens. Trebuie să recunoaştem, de asemenea, că Marele Stat Major german şi, în genera], statele majore germane, lucrau pe atunci mai bine decît Marele Stat Major sovietic, decît, în general, statele noastre majore, comandanţii germani din acea perioadă gîndeau mai bine şi mai profund decît comandanţii noştri. Noi am învăţat şi am învăţat în cursul războiului, am început să-i batem pe nemţi, dar acesta a fost un proces lung. Iar procesul acesta a pornit de la faptul că nemţii erau mai buni în toate privinţele." „în general – afirma Jukov cu altă ocazie – la noi există **o** tendinţă greşită. Am citit nu de mult un roman. Hitler este aeolo prezentat, la începutul războiului, aşa cum ajunsese el de fapt la sfîrşitul războiului. După cum se ştie, la sfîrşitul războiului, cînd au început să pîrîie toate încheieturile, el, într-adevăr, devenise cu totul altfel» într-adevăr părea un nimic. Dar el era un duşman viclean, perfid, un comandant de oşti puternic. Şi dacă-i luăm pe nemţi, desigur, ei nu l-au privit întotdeauna negativ. Dimpotrivă. La început l-au.adulat. Urmau succese după succese. Avea o mare autoritate, iar atitudinea faţă de el în interiorul Germaniei, în speţă aceea a conducerii militare germane, a fost diferita de la etapă la etapă. Or, dacă noi îl prezentăm de la bun început ca un mic idiot, aceasta diminuează propriile noastre merite. Adică pe cine am zdrobit ? Pe un asemenea tîmpit ? Or, noi am avut de-a face cu un duşman puternic, periculos, groaznic. Aşa trebuie să prezentăm noi lucrurile."

Adevărul şi neadevărul cu privire la inamic au fost subiecte frecvent abordate de către Jukov. La consideraţii similare a ajuns Jukov şi pe baza observaţiilor făcute pe frontul de la Halhîn-Gol. „Nu sînt de acord ca despre inamic să se vorbească umilitor. O asemenea atitudine nu reprezintă un dispreţ faţă de duşman, ci o subapreciere a lui. Iar în ultimă instanţă, nu numai subaprecierea ina-

micului, ci şi a noastră înşine. Japonezii s-au bătut extrem de dîrz, mai ales infanteria."

Conducătorul militar sovietic nu s-a sfiit să-i aducă la cunoştinţă lui Stalin asemenea aprecieri, atrăgîndu-i atenţia asupra consecinţelor nefaste ale desconsiderării şi sub-aprecierii adversarului pentru propriile interese. „Să ştii un asemenea lucru şi să-l apreciezi ca atare este important. Pentru că o asemenea apreciere intră neapărat în calcule şi planuri. De asemenea lucruri trebuie să ţii seama şi atunci cînd îl evaluezi pe inamic, şi atunci cînd îţi apreciezi propriile posibilităţi. Planificînd o operaţiune, trebuie să iei în calcul starea morală, nivelul de disciplină şi de pregătire ale soldaţilor inamicului. Subapreciind toate astea, poţi uşor **să** comiţi greşeli de calcul." Jukov a considerat că asemenea aprecieri erau de natură nu doar să dea o imagine corectă propriilor trupe în ceea ce îl priveşte pe inamic, ci să fie, în acelaşi timp, un factor stimulator pentru mobilizarea energiilor, a tuturor resurselor umane şi materiale. Să notăm în acest cadru consideraţia pe care Jukov a arătat-o conducătorilor militari germani angajaţi pe frontul de Răsărit. O apreciere deosebită avea pentru generalul-colonel Halder, fost şef al Marelui Stat Major german al trupelor terestre, între 1938—1942. Referindu-se la jurnalul ţinut de acesta în anii 1941—1942, Jukov afirma că, dintre toate documentele germane pe care le cunoştea, acesta era „o mărturie dintre cele mai serioase şi mai obiective". „O. lectură nu totdeauna plăcută pentru ai noştri – concluziona Jukov – dar necesară, mai ales pentru analiza propriilor noastre greşeli şi lipsuri, a cauzelor şi urmărilor acestora".

În perioada cît a deţinut funcţia de ministru al Apărării, Jukov a impus ca, în paralel cu realizarea unor sinteze de istorie militară şi de monografii privind principalele bătălii de pe frontul sovieto-german al celui de-al doilea război mondial, să se publice, în traducere, în limba rusă, memorii şi însemnări ale unor conducători militari germani, jurnalele de front ale unor mari unităţi ş.a. Faptul are deplină relevanţă pentru ilustrarea modului în care Jukov privea adversarul, cu seriozitate şi realism, con- damnînd orice tendinţe şi manifestări de fanfaronadă, indiferent din partea cui ar fi venit.
%

Societatea sovietică a fost profund traumatizată de uriaşele pierderi umane şi materiale suferite în timpul războiului. Tragedia dată de moartea a zeci de milioane de oameni şi de rănirea gravă a multor altor milioane a fost accentuată de atitudinea oficială faţă de prizonierii sovietici, pe care unii conducători politici i-au indicat represiunii. O asemenea poziţie era, de fapt, o prelungire a aceleiaşi atitudini criminale avute de regimul stalinist faţă de cetăţenii sovietici.Conferinţa istoricilor sovietici **şi** germani desfăşurată la Berlin **în iunie 1991** a oferit cadrul pentru prezentarea de cátré specialiştii din cele două ţări a noi date şi concluzii privind dimensiunile pierderilor umane suferite de o parte şi de alta în timpul celui de-al doilea război mondial. Aşa curn s-a arătat, din cauza politicii lui Hitler, dar şi a lui Stalin, numărul cetăţenilor sovietici care şi-au pierdut viaţa în timpul conflagraţiei a fost mult mai mare decît se credea. De-a lungul deceniilor, atît în istoriografia sovietică, cît şi în istoriografia din alte ţări, s-a afirmat că U.R.S.S. a pierdut în război aproape 20 de milioane de cetăţeni sovietici. În anul[1]1990, Mihail Gorbaciov, pe baza datelor oferite de servicii şi personalităţi militare, a indicat însă cifra de 27 milioane de morţi. în cadrul amintitei conferinţe, profesorul Victor Kozlov de la Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. a introdus în circuitul ştiinţific noi date – provenind în principal de la serviciul central de statistică – potrivit cărora numărul morţilor în rîndul cetăţenilor sovietici ar fi fost de fapt de 40 de milioane. Un interes deosebit a stîrnit afirmaţia sa că 20 de milioane de victime se datorează lui Stalin însuşi, despre care a afirmat că „în ce priveşte cruzimea nu a fost mai prejos decît Hitler". Este vorba de persoane care au rămas vremelnic în teritoriile ocupate sau care au luptat pe teritoriul german şi care au fost supuse unor crîncene represiuni, pe motivul că ar fi fost infestate cu „morbul burghez" sau că ar fi colaborat sau fraternizat cu inamicul. în cadrul aceleiaşi conferinţe, Victor Kozlov preciza că numărul victimelor din rîndul evreilor sovietici depăşeşte 2,5 milioane, cifră care a fost apreciată drept „o senzaţie ştiinţifică", deoarece cercetările de pînă acum indicau o cifră situată între 750 000 şi 2 000 000 de oameni.

în calitate de ministru al Apărării, Jukov s-a aşezat în fruntea acelei cruciade de reabilitare a celor căzuţi prizonieri, pe care formula lui Mehlis, fost şef al Direcţiei Politice a Armatei Roşii (1937—1940) şi fost şef al Direcţiei Generale Politice a Armatei Roşii (1941—1942) – cum că „oricine cade prizonier este un trădător" şi că orice om sovietic, aflat în pericolul de a fi luat prizonier, era obligat să se sinucidă – îi condamna la oprobriul public, ba chiar mai mult, la privarea de libertate şi de orice drepturi, în condiţiile revenirii din prizonierat.

Angajat în această acţiune cu toată autoritatea sa de conducător de oşti, de om care a cunoscut cauzele şi dimensiunile dezastrului din primele luni de război, mai ales, Jukov va realiza o minunată pledoarie pentru aceşti nefericiţi, avansînd argumente logice şi de suflet, istorice, legale şi morale, care pun în evidenţă realismul său, spiritul său de justiţie şi profundul său umanism, angajate în restabilirea demnităţii celor care au luptat cinstit şi au suportat tragedia prizonieratului. Nu este exclus – o afirmăm doar ca o supoziţie – ca în această atitudine, atît de angajantă de această dată, să se regăsească sentimentul de vinovăţie a lui Jukov pentru tăcerile sale faţă de crimele staliniste, sentiment care-l făcea acum să acţioneze cu o energie şi cu o hotărîre deosebite în această direcţie ca parte a aceleiaşi lupte cu arbitrariul, violenţa, crima.

Se impune să ne oprim în mod special asupra relaţiilor lui Jukov cu Stalin. Care a fost atitudinea lui Stalin faţă de Jukov ?

Pentru începuturile activităţii lui Jukov este mai greu de spus. Faptul că Stalin a acceptat ca Jukov să fie numit în fruntea trupelor sovietice de la Halhîn-Gol are semnificaţia sa, dar nu este întru totul edificator. în orice caz, victoria obţinută acolo – pentru care i se va acorda titlul de Erou al Uniunii Sovietice – îl plasează în centrul atenţiei lui Stalin, care îl va primi şi va discuta Cu el, la întoarcerea la Moscova, mai larg şi mai deschis decît a fă- cut-o cu alţi conducători militari, chiar de rang mai înalt.Fără doar şi poate, Jukov a făcut o impresie excelentă. Steaua lui începe să urce rapid. La vîrsta de 44 de ani, în 1940, este numit comandantul Regiunii militare Kiev, pentru ca, în ianuarie 1.941, să fie adus la Moscova şi făcut, în ciuda rezervelor

sale, şef al Marelui Stat Major şi locţiitor al comisarului Apărării. Cunoscîndu-se spiritul intolerant şi represiv al lui Stalin, surprinde reacţia moderată a acestuia, din iulie 1941, cînd hotărăşte eliberarea lui Jukov din funcţia de şef al Marelui Stat Major şi de locţiitor al comisarului Apărării. Stalin nu se va manifesta represiv faţă de Jukov şi îl va menţine în funcţii de comandă, din ce în ce mai mari, apropiindu-şi-l şi făcîndu-şi din el un prim colaborator în probleme militare (reamintim că din august 1942 Jukov a îndeplinit funcţia de prim locţiitor al comisarului Apărării şi aceea, extrem de importantă, de locţiitor al comandantului suprem).

Stalin i-a acceptat lui Jukov, mai mult decît oricăror altor comandanţi, dreptul de a emite opinii contrarii, ba chiar de a-l contrazice categoric (ceea ce putea apare pentru unii drept un adevărat sacrilegiu). Slugărnicia unor cadre de comandă, politice şi militare – care nu înţelegeau să reacţioneze cu nimic faţă de opiniile lui Stalin – a mers atît de departe că l-a excedat pe acesta, determinîndu-l să releve atitudinile curajoase şi pline de demnitate ale lui Jukov.

Jukov aprecia că „în general, după Stalingrad, [Stalin] s-a încrezut în mine şi nu mi-â mai pus beţe în roate”. Faţă de ilustrul mareşal, a cărui stea se apropie

de zenit, Stalin va manifest^ însă din ce în ce mai multă gelozie

.Scăpat în 1937 de represiune – datorită acelei numiri la Halhîn-Gol despre care am vorbit – Jukov a continuat să fie spionat chiar şi atunci cînd se afla în plină glorie. Beria & Co. nu l-au slăbit nici o clipă, încercînd cu tot dinadinsul să strîngă sau să producă informaţii compromiţătoare despre el. Generalul-locotenent Pavlenko aduce – în studiul pe ca.re-l semnează – noi elemente privind această infernală Urzeală, descoperită ca urmare a intrării în circuitul cercetării a noi şi noi documente. încercările lui Beria au folosit întregul arsenal al mijoacelor proprii serviciilor pe care le conducea : l-au acuzat pe Jukov de abuz de putere, de măsuri discreţionare, de negarea meritelor lui Stalin şi de tendinţa de a-şi însuşi victoriile „Supremului", de crearea de grupuri de simpatizanţi ,,jukovişti" şi, în fine, de punerea la cale a unui complot. Toate aceste informaţii, imensa majoritate calomnioase, cădeau pe un teren deosebit de fertil, dat de egolatria lui Stalin şi de suspiciunea sa paroxistică.

Anul 1942 marchează o nouă tentativă a lui Beria şi a acoliţilor săi de a-l prinde în plasele lor pe Jukov. Arestarea şi anchetarea mai multor persoane din anturajul lui Jukov nu au dus, spre disperarea lui Beria. la obţinerea acelor materiale compromiţătoare pe care şi le dorea atît de mult.

La sfîrşitul anului 1945 – folosind depoziţii smulse prin presiune mareşalului Novikov – Stalin a lansat, în cadrul unei consfătuiri de la Kremlin, un puternic atac împotriva lui Jukov, capetele de acuzare fiind : denigrarea Marelui Cartier General al Comandamentului Suprem şi pretenţia de a fi artizanul tuturor marilor victorii obţinute pe frontul sovieto-german. Ambele acuzaţii erau false. Ambele acuzaţii au fost formulate în lipsă.

Cercul continua să se strîngă. Şedinţa Consiliului Militar Suprem, de la mijlocul anului 1946, la care Jukov a fost chemat intempestiv din Germania, unde îndeplinea funcţia de comandant şef al Grupului de trupe sovietice de

ocupaţie, a oferit terenul unui amplu rechizitoriu, formulat pe baza unor mărturii obţinute prin schingiuirea celor anchetaţi. A fost acuzat de către Stalin, Beria, Ka- ganovici. Numai intervenţiile oneste şi curajoase ale lui Rokossovski, Konev, Vasilevski, Sokolovski şi Rîbalko – care au combătut acuzaţiile de „activitate complotistă" aduse mareşalului – l-au salvat pe Jukov de la o probabilă condamnare la moarte. Dar nu şi de la exil.

A fost eliberat din funcţia de comandant al trupelor de uscat şi de adjunct al ministrului Apărării şi trimis în afara Capitalei. Între 1946—1953 va conduce succesiv regiunile militare Odessa şi Ural, funcţii indicînd marginalizarea sa. *

S-ar putea spune că Stalin a avut un complex de inferioritate şi, în acelaşi" timp, o slăbiciune faţă de Jukov. Faptul că Stalin nu a cedat în nici un fel presiunilor lui Beria de a-l aresta şi de a-l implica într-un proces trebuie însă că are şi o altă explicaţie, obiectivă de astă dată, şi anume poziţia pe care o avea Jukov. S-ar putea răspunde că şi alţi oameni politici sau conducători militari au căzut victimă represiunilor staliniste în ciuda poziţiilor de marcă. Argumentul este valabil doar pînă la un punct. Nici un alt conducător militar sovietic nu avea în 1946 o ..carte de vizită" atît de prestigioasă, care îl plasase aproape în legendă.

Pe timpul exilului, hăituirea lui Beria şi alor săi a continuat. Desigur, nu cu aceeaşi intensitate, Jukov fiind îndepărtat acum de centrul puterii.

Solicitat să formuleze o explicaţie în legătură cu atitudinea represivă a lui Stalin faţă de el, Jukov spunea : „îmi invidia gloria. Iar Beria îi stimula cum putea acest sentiment. Şi-au amintit şi de înclinaţia mea de a-i obiecta lui Stalin". Nu este nimic exagerat şi orgolios în această explicaţie. Aparatele de fotografiat l-au imortalizat pe Jukov primind Parada Victoriei, în Piaţa Roşie, paradă comandată de Rokossovski, rostind apoi cuvîntarea de la tribuna Mausoleului. Călare pe un cal alb, strunit cu toată arta fostului cavalerist de profesie, Jukov a apărut – şi imaginea s-a perpetuat aşa – ca unul din înseşi simbolurile Victoriei. Stalin nu i-a putut reproşa această ipostază – căci doar el îi ceruse să primească parada – dar nu i-a iertat niciodată faptul de a-l fi privat astfel de una dintre cele mai mari satisfacţii posibile pentru un comandant militar. Acelaşi

sentiment îl va fi avut Stalin şi faţă de faptul că lui Jukov – şi nu altcuiva – i-a revenit misiunea de a primi capitularea armatelor germane la 9 mai 1945, act de rezonanţă internaţională în istoria celui de-al doilea război mondial. Pentru Stalin, Jukov ocupa prea miilt loc. Obsedat de faptul că Jukov intra, pe zi ce trece, tot mai mult în legendă, concurîndu-l întru eternitate, Stalin s-a hotărît să-l îndepărteze. Acest fapt, şi nu altul, l-a făcut pe Stalin să-l plaseze în funcţii inferioare. Nu se punea problema ca Jukov să-i ia locul, Stalin avînd la acea dată o poziţie extrem de puternică.

Discutînd în jurul operaţiunii de identificare a cadavrului lui Hitler – ale cărei rezultate i se comunicaseră lui Stalin, şi pe care Beria le-a aflat de asemenea – Rjevskaia avansează ideea că „Supremul" l-ar fi plasat, în mod deliberat, în necunoştinţă de cauză pe Jukov, tocmai pentru că nu vroia să-i acorde acestuia satisfacţia de a fi putut spune că a fost sau că este în posesia cadavrului lui Hitler. Prezervarea secretului absolut tocmai faţă de Jukov, paralel cu formularea expresă şi repetată de către Stalin de întrebări privind cadavrul lui Hitler permit a afirma nu numai că Stalin nu a vrut să-i dea lui Jukov o asemenea satisfacţie, ci şi că – după (şi pentru) acea Paradă a Victoriei din Piaţa Roşie – a dorit să-i plătească acestuia o poliţă. Pe această cale Stalin îi formula indirect un blam şi îi lansa chiar un avertisment, pe care, din păcate, Jukov, prea sigur pe sine în acel moment, nu le-a receptat.

, Anul 194T a stat pentru Jukov sub semnul săbiei lui Damocles. „în '47 aşteptam în fiecare zi să fiu arestat. îmi pregătisem un geamantănaş cu schimburi. Fuseseră închişi toţi colaboratorii mei apropiaţi. Ştiţi cum era pe atunci ? ! Soarta oamenilor se hotăra la masa de prînz sau la cea de seară. Discutau despre nişte treburi, pronunţau numele unor oameni. Deodată Stalin spunea: «Lavrenti, măsuri !». Beria se ridica, ieşea în camera alăturată. Forma un număr de telefon : «Ivanov, Smirnov, Stepanov». în aceeaşi seară, aceşti oameni erau ridicaţi".

în mod surprinzător pentru unii, în februarie 1953, Jukov este readus la Moscova. O serie de elemente anterioare – comentariile şi recomandările lui Stalin, din 1951, pe marginea romanului *Primăvara pe Oder* al lui Kazakievici sînt relevante – făceau previzibilă această hotărîre.

în 1950 fusese ales în Sovietul Suprem al U.R.S.S., iar în 1952, la Congresul al XlX-lea al P.C.U.S., a fost ales membru supleant al C.C. al P.C.U.S. în 1951, a făcut parte din delegaţia oficială sovietică ce a participat la mani-festările legate de sărbătorirea zileî naţionale a 'Poloniei. Era prima dată, după 1946, cînd mareşalul Jukov

apărea pe arena internaţională

.Imediat după moartea lui Stalin – în martie 1953 – a fost numit prim-adjunct al ministrului apărării al U.R.S.S. şi comandant al trupelor de uscat. în 1954, a fost ales din nou în Sovietul Suprem al U.R.S.S., iar în 1955 va fi numit ministru al apărării, funcţie în care va rămîne pînă în 1957,

Cei ce au aprofundat activitatea lui Jukov din acea perioadă au remarcat, pe bună dreptate, că ea a consacrat un reviriment în armată şi flotă, însemnînd ridicarea nivelului intelectual şi a gradului de profesionalitate ale activităţii militare, prin acordarea unui rol deosebit studierii experienţei proprii, dar şi a experienţei altora, prin elaborarea unor lucrări teoretice de larg interes şi traducerea unor lucrări de referinţă apărute pe domeniu în alte ţări, prin adoptarea unui pachet consistent de măsuri privind organizarea, dotarea şi instruirea forţelor armate.

Totul părea – acum după moartea lui Stalin – să . reintre încet-încet în normal şi pentru Jukov. în 1956 a fost ales membru supleant al Prezidiului C.C. al P.C.U.S., iar în 1957 membru al Prezidiului C.C. al P.C.U.S. în 1956 – cu ocazia împlinirii vîrstei de £0 de ani – i s-a conferit al patrulea titlu de Erou al Uniunii Sovietice (după celelalte trei primite anterior – în 1939, 1944 şi 1945).

Tot atît interes, cel puţin, ca atitudinea lui Stalin faţă de Jukov, prezintă consideraţiile şi reflecţiile lui Jukov asupra personalităţii şi activităţii lui Stalin. Dorim să-l avertizăm pe cititor – deşi tangenţial am atins această chestiune – că nu dispunem de un text tipărit în care Jukov să se fi aplecat expres şi exclusiv asupra acestui subiect. Partea din memoriile sale vizînd acest aspect nu a fost încă tipărită. Publicarea ei, previzibilă, dat fiind contextul actual, mai favorabil revizuirii ciitice a-lui Stalin, va oferi, neîndoielnic, o lectură dintre cele mai interesante.

începutul anului 1941 a marcat – prin natura sarcinilor pe care le-a primit – debutul unor relaţii speciale între Jukov şi Stalin. Faptul că Jukov s-a aflat atît de des, atît de mult şi atît de aproape de Stalin – ca şef al Marelui Stat Major, comandant al cîtorva fronturi, membru al Marelui

Cartier General, locţiitor al comandantului suprem, coordonator al acţiunilor cîtorva fronturi – i-a permis nu doar să-l studieze, ci şi să-l ajute să se modeleze din punct de vedere militar, i-a oferit şansa de a acţiona pentru moderarea lui şi pentru dezvoltarea spiritului de disponibilitate şi receptivitate faţă de sugestiile specialiştilor militari.

Dacă în ceea ce priveşte răspunderile pentru evaluările şi deciziile politice şi militare vizînd situaţia internaţională a Uniunii Sovietice, adoptate în perioada premergătoare războiului, Jukov îi acordă lui Stalin, indirect – prin trimitere la anturaj – un fel de circumstanţe atenuante, în legătură cu responsabilităţile acestuia pentru represiunile din anii 1937—1938, ca şi din anii următori, fie din timpul războiului, fie din anii de după război, cu toate că numeşte şi alţi vinovaţi, Jukov îl indică pe Stalin drept marele vinovat (invocînd autoritatea pe care acesta o avea în partid şi în stat, rolul său în montarea şi continuarea acestor represiuni, nemotivate, fără precedent ca amploare şi cruzime).

Jukov s-a raportat la Stalin mai ales în calitatea acestuia de comandant suprem, considerînd că acesta era omul care şi-a asumat cea mai grea funcţie într-un stat beligerant.

Aptitudinile şi cunoştinţele militare ale lui Stalin au fost – ca şi în cazul lui Hitler – un subiect extrem de controversat. S-a vorbit în cazul amîndurora de genialitate şi amatorism, de intuiţie de excepţie şi de improvizaţie iresponsabilă.

Părerea exprimată tranşant de către Jukov reprezintă, credem noi, singurul certificat complet, care nu poate fi invalidai, dincolo de orice argumente contrare, autorul avînd toate datele pentru a formula asemenea aprecieri în deplină cunoştinţă de cauză. ,,în problemele strategice, Stalin se pricepea chiar de la începutul războiului. Strategia era apropiată de politică, domeniu în care era deprins şi, cu cît era mai directă interacţiunea problemelor strategice cu cele politice, cu atît mai sigur pe sine se simţea Stalin în acest domeniu. // În problemele artei operative, la începutul războiului, Stalin se descurca prost. Impresia că a început să se descurce în problemele operative mi s-a creat în ultima perioadă a luptelor de la Stalingrad, iar în timpul luptelor de la Kui'sk pot deja spune,

fără exagerare, că şi în aceste probleme se manifesta cu destulă siguranţă. // în ceea ce priveşte problemele de tactică, la drept vorbind, el nu s-a priceput pînă la sfîrşitul războiului. De altfel, în calitatea de comandant suprem, nici nu avea neapărată nevoie să se priceapă în probleme de tactică. Este mult mai important faptul că inteligenţa şi talentul i-au permis în timpul războiului să-şi însuşească arta operativă într-atît încît, convocîndu-i pe comandanţii fronturilor şi discutînd cu ei, pe temele legate de desfăşurarea diferitelor operaţiuni, să se manifeste ca un om care se pricepe la acestea nu mai prost, ci uneori chiar mai bine decît subalternii săi. în unele cazuri,.el găsea şi sugera unele soluţii operative interesante". „Stalin – afirma Jukov cu altă ocazie – a avut insuficiente cunoştinţe militare profesionale nu numai la începutul războiului, ci şi pînă la sfîrşitul lui. în majoritatea cazurilor, însă, el dovedea inteligenţă, luciditate, înţelegere a situaţiei. Analizînd istoria războiului trebuie, în fiecare caz concret, să ne lămurim exact cum a fost. El are pe conştiinţă – în ciuda obiecţiilor care i s-au făcut – asemenea ordine şi încăpăţînări care au avut repercusiuni nefavorabile şi dăunătoare. Dar majoritatea ordinelor şi dispoziţiilor sale au fost corecte şi juste".

Dacă la începutul războiului, Stalin a manifestat suficienţă, lipsă de disponibilitate faţă de părerile altora, pripeală, în a doua parte a războiului, Stalin a renunţat parţial la manifestările de nervozitate, impulsive, ascultîndu-şi mai atent interlocutorii şi ţinînd cont în mai mare măsură decît înainte de sugestiile şi sfaturile acestora.

O dată cu schimbarea cursului războiului, cu angajarea trupelor sovietice în ofensivă şi înregistrarea primelor

succese majore, Stalin- – remarca Jukov – a.început să manifeste tot mai multă gelozie faţă de marii comandanţi militari, făcîndu-şi evidentă dorinţa ca toate victoriile şi toate succesele să fie legate de numele lui. Măsurile adoptate în iarna-primăvara anului 1945 – schimbări în conducerea Marelui Stat Major, dislocarea unor mari comandanţi de pe un

front pe altul – sînt doar
cîteva elemente legate
tocmai de o asemenea
atitudine

.S-a scris că fenomenul concentrării în mîinile lui Stalin a tuturor puterilor, p6litice, de stat şi militare, a fost un factor de extremă importanţă pentru polarizarea, concentrarea şi ordonarea eforturilor de război, asigurînd coerenţă şi eficienţă, acestora. Jukov relevă nu puţine cazuri în care tocmai această concentrare – cu multitudinea de obligaţii pe care o implica – nu i-a permis lui Stalin să ia în considerare şi să aprofundeze o sumă de aspecte importante legate de desfăşurarea războiului.

Stalin se comporta adesea brutal sau foarte brutal, ceea ce a dus, de foarte multe ori, la soluţii care, departe de a stabiliza o situaţie, îi accentuau instabilitatea.

Jukov i-a reproşat lui Stalin – o fi făcut-o şi în timpul vieţii acestuia ?! – păstrarea pe post (în virtutea unei solidarităţi cu cei din vechea gardă ?!) a unor comandanţi slabi, ale căror rezultate pe front erau dezastruoase. În diverse ocazii, Jukov i-a evocat, ca aparţinînd acestei categorii, pe Voroşilov, Budionnîi, Kulik, oameni care se acoperiseră de glorie în timpul războiului civil dar care se dovedeau în noile condiţii depăşiţi de amploarea, complexitatea şi modernitatea operaţiunilor militare. Vom reţine în context o singură apreciere. „Voroşilov – spunea Jukov – a continuat să rămînă un diletant în problemele militare, niciodată nu le-a cunoscut profund şi temeinic. Ocupa însă o situaţie înaltă, era popular, avea pretenţia de a fi considerat militar şi un cunoscător profund al problemelor domeniului".

Indiscutabil că Jukov nu a fost un stalinist şi că el i-a realizat lui Stalin un portret în alb şi negru. Apreciind că „era un om cu mult simţ al umorului şi, uneori, cînd treburile mergeau bine, se.manifestă [...] atent şi omenos", Jukov constata însă că „în majoritatea cazurilor, ba chiar aproape totdeauna, era serios şi încordat", iar „cîteodată era brutal, ba chiar foarte brutal".

Tabloul „echilibrat" pe care Jukov l-a făcut lui Stalin post-mortem a fost – în ciuda faptului că se întemeiază pe percepţiile personale – influenţat de conjuncturi politice.

Convingerea că Stalin l-a apreciat şi impresia că Stalin a ţinut la el, pe de o parte, şi un anumit sentiment de recunoştinţă pentru faptul că, în 1937 şi în 1946, „Supremul" nu a dat curs înscenărilor şi acuzaţiilor lui Ejov şi Beria, pe de altă parte, i-au creat mareşalului un anumit complex, făcîndu-l mai îngăduitor cu aprecierile faţăr de Stalin. Vom reaminti aici însă, încă o dată, că în modul care

s-a formulat o asemenea atitudine critică se regăseşte puternic efectul acelei „campanii de lichidare a exa-gerărilor", campanie inaugurată şi patronată de Rrejnev,

Jukov l-a văzut pe Stalin prăbuşindu-se fizie şi psihic după cel de-al doilea război mondial, subminat de toată încordarea anilor precedenţi şi de o suspiciune maladivă, întreţinută abil de Beria & Co., direct sau prin intermediul lui Malenkov.

Moartea lui Stalin – în martie 1953 – închidea şi în viaţa lui Jukov o etapă extrem de densă şi semnificativă.

Măsurile luate în favoarea lui Jukov, imediat după moartea lui Stalin, îl puteau lăsa să creadă că norocul îi suridea din nou. La 57 de ani, în plină forţă, cu o experienţă îndelungată şi un prestigiu uriaş, Jukov avea tot dreptul să creadă că mai are de jucat un rol, că mai are un cuvînt de spus.

Succint dar relevant, Jukov a emis judecăţi pertinente şi asupra altor conducători politici şi militari din perioada războiului şi din cea de după terminarea acestuia. Ase-menea caracterizări definesc extraordinar – şi cu autoritate – oameni din anturajul lui Stalin, evidenţiind trăsături de caracter care explică marasmul politic şi moral în care societatea sovietică s-a zbătut timp de decenii^ marile erori politice, economice şi sociale înregistrate, lungul lanţ de abuzuri şi crime cărora le-au căzut victime milioane de oameni.

Voroşilov s-a dovedit, dupa parerea lui. părere de fapt împărtăşită pe scara larga, drept „un strateg mediocru", un fanfaron şi un poltron. ..Budionnn se ţinea de o parte. •Nu se amesteca m nimic. Nu purta pica nimănui, tl înjurau, iar el doar îşi rasucea mustaţa. Am fost împreuna la cursurile de perfecţionare ale **corpului** de comanda. N-a făcut singur **axa** o lucrare. **«Ce** tema avem ? Ah, asta... Ei, eu am plecat la vînătoare !>►" Beria era caracterizai drept „un om groaznic, perfid şi viclean" care, însă, în condiţiile arestării, „s-a purtat ca un laş". „Beria [...] era gata să îndeplinească tot ce vrei, cînd vrei şi cum vrei". M'olotov era „un om hotărît şi încăpăţînat, pe cat e era greu să-l urneşti din loc dacă apuca să se. plaseze deja pe o anumită poziţie" ; continuînd, Jukov releva că Mo- lotov „era un om puternic, principial (?!), departe de orice interes personal, extrem de încăpăţînat, peste măsură de crud, care-l urma conştient pe Stalin şi care-l sprijinea în .cele mai

cumplite acțiuni ale acestuia, inclusiv în cele din anii 1937—1938.” Malenkov şi Kaganovici erau modele de „carierism”.

Faţă de anii 1969 şi 1974, cînd a apărut prima şi, respectiv, a doua ediţie a memoriilor lui Jukov, cunoaştem astăzi infinit mai multe despre Stalin şi stalinism, despre post-stalinism, despre „perioada stagnării". Anii de după 1986 au adus Uniunii Sovietice – dacă nu altceva – cel puţin acel „glasnost" de care au beneficiat şi beneficiază şi istoriografia şi politologia. Se vorbeşte şi se scrie astăzi în ţara vecină despre gravele erori politice, economice, sociale şi culturale ale perioadei staliniste ; se ridică în- cet-încet vălul care acoperă de decenii unele acte de politică externă ; se dezvăluie uriaşul lanţ de crime făcute împotriva întregii populaţii a Uniunii Sovietice, dar şi cel al crimelor realizate de către diferite organe ale sistemului represiv (NKVD este doar unul dintre acestea) împotriva altor popoare (şi e suficient să amintim aci asasinatul în masă de la Katyn) ; se înlătură mistificările privind relaţiile de partid şi de stat în cadrul „blocului sovietic" din perioada postbelică, re- levîndu-se rolul pe care Moscova l-a avut în desfăşurarea evenimentelor din anumite perioade, în impunerea unor regimuri şi personalităţi, în orientarea politicii interne şi externe a „ţărilor socialiste" ; se renunţă – cu greu, este adevărat – la imaginea eroică pe care un sistem uriaş de propaganda a căutat s-o impună unei lumi care, dacă n-a crezut-o şi n-a acceptat-o, n-a combătut-o totuşi cu prea mult zel ; se radiografiază „establishment"-ul sovietic (Michael Voslensky, *La nomenklatura. Les privilegies enURSS,* Editions Pierre Belfond, Paris, 1980), stabilindu-i malformaţiile congenitale şi conţinutul malefic.

Ştim astăzi mai mult şi despre cei ce l-au înconjurat pe Stalin. Chiar dacă nu au fost prea vorbăreţi (desigur îi avem în vedere pe cei ce au supravieţuit Patronului), chiar dacă au făcut totul pentru a distruge urmele unei activităţi care s-a identificat adeseori cu Crima însăşi.Realizînd o caracterizare de mare densitate ideatică şi de mare forţă publicistică, Roy Medvedev afirma în pre- . faţa la lucrarea sa *All Stalin' s Men :* „Fără excepţie, toţi aceştia au avut xm rol important în istoria U.R.S.S. şi în cea a P.C.U.S. [...] Decenii de-a rîndul au fost, toţi, membri ai'Biroului Politic şi ai Consiliului de Miniştri, iar deciziile lor au afectat, direct, sau indirect, vieţile a milioane de oameni. [...] Pe ei se bizuia Stalin – denumit „Şeful" în cercurile partidului ; îi erau indispensabili pentru stabilitatea dictaturii sale totalitare. La rîndul lui, Stalin le era lor indispensabil, dacă doreau să-şi

păstreze partea de puteri şi influenţă, ceea ce i-a făcut reprezentanţii tipici ai sistemului stalinist. // Pe de altă parte, îşi erau ostili unii altora şi se atacau între ei, fapt care-l mulţumea deplin pe Stalin. Acesta exploata luptele intestine şi mîr- căторia între membrii Biroului Politic, în numele principiului *divide et impera*. [...]. Stalin nu dădea nici o para chioară pe prietenie ; aprecia cu totul alte calităţi la cei din preajma sa. Toţi [...] erau harnici şi energici şi ştiau să-şi pună subalternii la treabă, de obicei prin intimidare şi coerciţie. Singurul lucru pe care îl ştiau bine era să fie de acord cu Stalin şi să-i execute orice ordin, oricît de criminal ar fi fost. Oricine se dovedea incapabil să comită un act criminal, nu numai că era dat jos de la putere, dar era şi exterminat fizic. Toţi cei şase [membri ai Biroului Politic – n. tr.] au reuşit cu mai mult succes decît alţii să treacă prin acest proces de selecţie/Toţi au parcurs drumul de-a lungul căruia tenacitatea revoluţionară degenerează în duritate, chiar în sadism, flexibilitatea politică în pragmatism şi entuziasmul în demagogie. Poate doar Mikoian, dintre cei mai cunoscuţi, a fost în stare [...] să-şi compună o faţă mai umană. Restul erau pervertiţi de circumstanţele vremurilor lor, corupţi atît de puterea enormă de care dispuneau şi nu puteau să o refuze, cît şi de autoritatea absolută a conducătorului care-i stăpînea şi care îi putea distruge, pe fiecare în parte, oricînd. Nici unul dintre ei nu a fost un criminal sau un ticălos înnăscut; ambiţia, vanitatea şi frica i-au împins însă de la o crima la alta. Circumstanţele în care i-a plasat regimul stalinist nu le micşorează răspunderile. Faptul că ei au trecut examenul de selecţie şi au fost apţi să guverneze pe vremea lui Stalin nu a depins numai de vreo toană a acestuia din urmă. Au trudit din greu să se evidenţieze în faţa lui şi să-i furnizeze marfa pe care o cerea. [...] într-un fel, cei din preajma lui Stalin se asemănau ca două picături de apă ; tot ce făceau era pornit din frică sau oportunism. Din alte puncte de vedere, se diferenţiau foarte mult. Unii erau capabili să îndeplinească ordinele cele mai brutale şi nedrepte, [...] dar nu se poate spune că simţeau vreo plăcere executîndu-le. Alţii s-au lăsat atraşi încet-încet- de criminalitate pînă la sadism, savurînd orgiile de bestialitate. Mai erau unii care îşi îndeplineau misiunea cu pasivitate de robot sau de călău profesionist, fără pic de emoţie sau angajare personală. Veneau apoi fanaticii şi dogmaticii, din- credinţa că tot ceea ce făceau era spre

binele partidului sau al revoluţiei, ori pentru fericirea ce va să vină. Erau incapabili să se căiască sau să regrete ceea ce comiseseră. Alţii erau pur şi simplu slabi, tîmpiţi, care nici nu se gîndeau ce făceau, habar nu aveau ce se întîmplă în jurul lor şi îşi liniştteau conştiinţele spunîndu-şi că cei de sus ştiau ei bine ce era de făcut. Desigur, ar putea fi identificate şi catalogate şi alte tipuri de comportament ale celor cu care Stalin se înconjura. [...]. // Desigur, încercarea de a le scrie biografia nu este o treabă uşoară, pentru că cele mai importante aspecte ale activităţii lor sînt învăluite încă în cel mai adînc secret. Aceşti [...} oameni au lăsat să se afle despre ei numai ceea ce vroiau ei să se afle. Umblau după publicitate şi faimă – fiecare încurajîndu-şi micuţul lor cult al personalităţii – dar n-ar fi permis pentru nimic în lume publicului să afle faptele reale din viaţa şi activitatea lor. Făceau politică în spatele uşilor închise. Se relaxau în vilele statului înconjurate cu ziduri înalte. Se străduiau din toate puterile ca după moartea lor să rămînă cît se poate de puţine materiale documentare, în- greunînd la maximum sarcina istoricului care se înhamă să le reconstituie trecutul."

O asemenea imagine – rezistat al unor cercetări îndelungate, al exercitării unui spirit critic de excepţie şi al unui ales talent publicistic – întăreşte, credăn noi, prin autoritatea judecăţilor formulate imaginea conturată de Jukov în urmă cu 20 de ani, dîndu-i nu doar culoare în plus, ci adîncime, ceea ce este esenţial pentru înţelegerea fenomenului.

Deşi a jucat un rol efectiv în arestarea şi neutralizarea lui Beria, ca şi în condamnarea, la Plenara C.C. al P.C.U.S., din iunie 1957, a grupului Malenkov, Molotov, Kaganovici et Co, destinul lui Jukov avea să fie în continuare foarte agitat.

Jukov a fost trimis în octombrie 1957 într-o vizită oficială în Iugoslavia şi Albania. În perioada în care efectua această vizită se executau manevrele de toamnă ale armatei sovietice. Jukov a insistat să se amîne această vizită oficială şi să rămînă, aşa cum era firesc, la manevre, în calitatea sa de ministru al Apărării. Hruşciov a decis ca delegaţia sovietică condusă de Jukov să efectueze vizita în perioada hotărîtă. Marile manevre din Bielorusia au fost folosite de către Hruşciov pentru a desfăşura o amplă şi eficientă – după cum se va vedea – campanie de denigrare

şi calomniere a lui Jukov în rîndul cadrelor militare de comandă, folosind invenţii calomniatoare, declaraţii tendenţioase şi interpretări preconcepute.

În octombrie 1957, la Plenara C.C. al P.C.U.S., s-a hotărît scoaterea sa din Prezidiul C.C. şi din C.C. al P.C.U.**S.,** fiind eliberat, deopotrivă, şi din funcţia de ministru a] Apărării al U.R.S.S.

Hruşciov a impus, în octombrie 1957, după Plenara **C**.C. al P.C.U.S., puMicarea în „Pravda" sub semnătura mareşalului Konev – lucru pe care acesta îl va regreta ulterior în modul cel mai profund – a ţinui articol foarte dur, plin de învinuiri la adresa mareşalului Jukov, care de care mai absurde.

Vorbind despre intriga lui Hruşciov, care a dus la eliminarea sa din viaţa publică, Jukov afirma : „Asta se temea pur şi simplu de concurenţă. A fost un moment cînd s-a clătinat, iar eu i-am asigurat sprijinul armatei. Atunci mi-a mulţumit sincer, dar concluzia la care a ajuns a fost cu totul alta : dar dacă-mi va trece prin minte să-i iau locul ? Pe atunci, generalul Eisenhower devenise preşedinte al S.U.A. , iar Hruşciov, probabil, credea că.visez şi eO să devin şef de-stat. Fals ! N-am dorit ^niciodată puterea de stat. Sînt militar şi armata e meseria mea."

Hotărîrea a apărut, pentru multe cadre de conducere ale armatei, ca şi pentru Jukov însuşi, cu atît mai surprinzătoare, cu cît în iulie-august 1957, cu ocazia altor mari manevre militare, desfăşurate tot în Bielorusia, la care Jukov a asistat ca ministru al Apărării, locţiitorul Direcţiei Generale Politice a armatei sovietice, generalul- locotenent Pronin şi primul-adjunct al ministrului Apărării, mareşalul R.I; Malinovski, l-au elogiat în mod deosebit pe Jukov, subliniind contribuţia sa la aplicarea în viaţă a hotărârilor,Congresului al XX-lea al P.C.U.S. şi la adoptarea deciziilor Plenarei C.C. al P.C.U.S. din iunie 1957.

Eliminarea lui Jukov a căzut ca un trăznet. Nici în cele mai rele timpuri pentru Jukov – în anii 1946-1947 – nu se întîmplase aşa ceva. Adjutantul său, Markov, mărturiseşte ; „Mareşalul Jukov a primit demiterea din 1957 foarte greu, chiar mai greu decît numirea sa în calitatea de comandant al Regiunii militare Od&ssa sau, ulterior, în aceea de comandant al Regiunii militare Ural. Acele numiri le acceptase ca un soldat fidel Patriei. Atunci continua să fie strîns legat de. viaţa militară, pe cînd acum îl rupeau de

munca sa militară, de armata sa dragă [...], Nu concepea viaţa lui în afara armatei. Din inima lui fusese acum smuls esenţialul[1].

La 15 martie 1958, i s-a dat lovitura de graţie, fiind pus în retragere, fapt fără precedent în Uniunea Sovietică la nivelul acestui grad militar.

Se poate spune că anul 1957 înseamnă încheierea carierei politice şi militare a lui Jukov, concurenţa a diverşi factori – atît sub Hruşciov, cît şi sub Brejnev – făcînd imposibilă în continuare manifestarea sa pe scena of icială a ţării

.Doi cîini de pază neîndurători – generalii Golikov şi Epişev care au îndeplinit succesiv funcţia de şef al Direcţiei Generale Politice a armatei sovietice – au urmărit ca hotărîrea de eliminare din viaţa publică să fie observată cu toată stricteţea şi ca ea să rămînă ireversibilă.

Pînă în 1974, Jukov avea să trăiască lîngă Moscova, într-un fel de exil, la vila care îi fusese dată de către Stalîn, pe viaţă, după bătălia Moscovei. Premoniţia lui Jukov, că îndată ce va muri, vila va fi luată familiei s-a adeverit; nici nu s-a terminat bine înmormîntarea şi familia a fost evacuată din locuinţă.

Ţinem să remarcăm în mod deosebit valoarea documentară şi literară a paginilor semnate de către Rjevskaia şi de către Mirkina, care reconstituie universul în care trăia şi se mişca Jukov după eliminarea sa.

în aceşti ani, Jukov a avut ca principal reazem pe fiica sa cea mai mică, Maşa, şi pe soţia sa, Galina Alexandrovna, doctor, care i s-a dedicat cu exemplară devoţiune, îngrijindu-l competent, cu afecţiune, în timpul frecventelor şi tot mai complicatelor accidente de sănătate cărora mareşalul le-a căzut victimă.

în general, din jurul lui s-au îndepărtat mulţi dintre cei care îi fuseseră apropiaţi, de fapt nişte oportunişti. Vidul acesta i-a făcut mult rău lui Jukov. Au continuat să-l înconjoare la modul direct, cu stima şi căldura lor, mareşalul Vasiţevski – cu care s-a şi încuscrit – şi mareşalul Bagramean. Relaţiile cu alte marî figuri militare au fost mai contradictorii. Avem în vedere, în îicest cadru, pe Rokossovski şi Konev. în ceea ce îl priveşte pe Ro- kossovski a funcţionat, credem, o oarecare gelozie faţă de Jukov, care – prin acea hotărîre a lui Stalin de care âm mai amintit – a fost investit să preia cotnanda Frontului 1 bielorus, care a asigurat cucerirea Berlinului. în ceea ce îl priveşte pe Konev, lucrurile au fost ţhai complicate. Aşa cum arătam, Konev însuşi a realizat nedreptatea gravă pe care i-a făcut-o lui Jukov şi asta l-a făcut să adopte o poziţie inhibată faţă de acesta, nefăcînd el primul pasul spre împăcare. La rîndul său, Jukov – deşi a afirmat că nu are resentimente faţă de inamicii săi personali – nu a putut uita prea uşor acea manifestare de iresponsabilitate ostilă a lui Konev. (Sentimentul nedreptăţim va fi fost pentru el cu atît mai mare cu eît ştia că doar intervenţia sa îl salvase pe Konev de plutonul de execuţie). Se vor împăca de-abia la 28

decembrie 1967, cu ocazia aniversării de către Konev a 70 de ani de la naştere, graţie lui Simonov, care mai făcuse o încercare
— nereuşită însă – în septembrie 1966, cu ocazia premierei filmului documentar *Dacă ţi-e dragă casa ta*.

Manifestările de aversiune expresă sau de ostilitate tăcută şi şicanele faţă de Jukov s-au succedat una după alta.

Să notăm în treacăt – deşi reprezintă un fapt aproape incredibil – că Jukov nu a fost inclus în colectivul de redacţie al *Istoriei Marelui Război pentru Apărarea Patriei.* Mai mult decît atît, nici măcar n-a fost consultat (pentru prezentarea acelor mari bătălii ale celui de-a) doilea război mondial, în care Jukov a făcut el însuşi, în fruntea trupelor pe care le-a condus, istorie).

În acei ani trişti la Muzeul Forţelor Armate ale U.R.S.S. din Moscova în vitrinele cu exponate nu se afla nimic care să amintească despre rolul şi contribuţia lui Jukov din timpul celui de-al doilea război mondial.

Ziariştii, scriitorii, editorii, oamenii de film şi de teatru, pentru a nu mai vorbi de militarii de diferite grade
— în principal cei cu grade înalte – primeau „sugestii" mai mult sau mai puţin directe de a-l ccoli pe Jukov.

Şicanarea din partea aparatului de partid a luat formele cele mai diverse şi s-a manifestat cu cele mai diferite ocazii. Simonov şi Pavlenko Yeţin stupoarea, perfect justificată, pe care Jukov a încercat-o, în 1965, cu ocazia filmărilor pentru documentarul de lung metraj întitulat *Dacă ţi-e dragă casa ta* – consacrat bătăliei Moscovei – cînd Direcţia Generală Politică a armatei sovietice a interzis ca mareşalul Jukov să fie filmat la Perhuşkovo, acolo unde şi-a avut punctul de comandă în timpul bătăliei Moscoyei.

Jukov ieşea rar din microuniversul care i s-a impus. Marele comandant de oşti va părăsi doar de cîteva ori. uneori un timp mai îndelungat, pentru tratament medical, vila de la Sosnovka, unde a trăit între 1957-1974. Se comporta într-un mod relativ ciudat, basculînd între o exuberanţă controlată şi o interiorizare discretă. „Era – scria Rjevskaia —. complexul unui om neconsumat, oprit din mers în toată puterea lui, aruncat în cea mai apăsătoare existenţă, în inactivitate, şi care acum, cînd sconta să se întoarcă la o viaţă activă, avea atîta nevoie de acei ani pierduţi."

Prima ieşire în public, după mulţi ani de absenţă, a fost la 9 mai 1965 cu ocazia celei de a douăzecea aniversare a Victoriei, pentru a participa la adunarea solemna de la Palatul Congreselor din Kremlin şi, apoi, la banchetul de la Casa Centrală a Scriitorilor.

Prezenţa lui a făcut senzaţie. ,,In ziua celei de a douăzecea aniversări a Victoriei asupra Germaniei, Jukov, demis deja de opt ani, şi-a ocupat pentru prima dafă locul său, alături de alţi mari mareşali, la masa prezidiului adunării solemne. Era un act de dreptate. Astfel l-au şi interpretat oamenii prezenţi în sală, printre care cel puţin nouă zecimi participaseră la războiul şi ţineau bine minte ce rol jucase Jukov atunci. // Cînd la adunarea solemnă, printre alte rtume de comandaţi, a fost menţionat numele lui Jukov – care nu mai fusese pronunţat de mulţi ani de la nici o tribună – în sală au izbucnit aplauze spontane. De la tribună au fost menţionate numele multor oameni care se acoperiseră de glorie în timpul războiului şi, probabil, în alte împrejurări, reacţia la rostirea numehii lui Jukov n-ar fi fost atît de furtunoasă. El a fost aplaudat în unanimitate, cu deosebită putere, încît în acea zi şi în acel moment, a fost. în sfîrşit, restabilită o dreptate istorică, pe care oamenii o aşteaptă totdeauna în sufletul lor cu încăpăţînare, indiferent de ce s-ar întîmpla. H Cred că lui Jukov nu i-a fost uşor să trăiască această clipă fericită pentru el, în care, probabil, era şi un dram de amărăciune, pentru că, în toată acea perioadă în care nu se pronunţa numele lui, timpul continuase să curgă ireversibil, iar omul nu e veşnic. Cine ştie, poate că, alături de alte gînduri, în mintea sa, era şi acel gînd simplu, dar necruţător, că ar fi putut, în general, să nu ajungă să trăiască această clipă.”

Pentru mulţi această participare a fost considerată semnul exterior al încetării dizgraţiei. A fost însă, din păcate, doar o impresie. Brejnev nu a făcut nimic pentru readucerea lui Jukov în viaţa publică, ba dimpotrivă. LaCongresul al XXIV-lea al P.C.U.S. din 1971, deşi era-delegat al regiunii Moscova, lui Jukov i s-a interzis practic participarea printr-o intervenţie abilă, destul de străvezie însă, dincolo de tonul glumeţ şi binevoitor, din partea lui Brejnev. Hotărîrea l-a afectat enorm pe Jukov, căci pentru el participarea la acest forum avea valoarea unei reabilitări politice. Jukov a rămas însă Jukov. „Caracterul acestui om rămînea totdeauna neinfluenţat de împrejurările exterioare. Acestea se schimbau, dar omul rămînea el însuşi. Şi această consecvenţă de caracter era nu doar dovada forţei sale morale, ci şi izvorul ei. Conştiinţa capacităţii sale de a nu se lăsa influenţat de împrejurări accentua la rîndul ei această trăsătură de caracter."

În condiţiile eliminării din viaţa publică, Jukov s-a dedicat scrierii memoriilor. A făcut-o fără speranţa că acestea vor putea vedea vreodată, cel puţin în timpul vieţii sale, lumina tiparului. În jurul său se ridicase un imens zid al tăcerii şi ostilităţii. Din partea cercurilor oficiale, jukov nu avea de unde să ştie că reminiscenţele dizgraţiei vor acoperi tot intervalul 1966—1974, adică pînă la moartea sa.

Anul 1965 marchează debutul relaţiei de colaborare a lui Jukov cu Editura Agenţiei de Presă „Novosti" din Moscova, care îşi va asuma, la solicitarea expresă a editurii pariziene „Opera Mundi," sarcina de a tipări memoriile lui Jukov.

Consemnarea de către redactorul de carte a gîndurilor exprimate de către Jukov pe parcursul mai multor întîl- niri ne permite să cunoaştem părerile sale despre rostul memoriilor politice şi militare, despre modul în care trebuie scrise, despre finalitatea lor documentară, istorică, morală. Multe din aceste gînduri au fost formulate în mod direct ca o reacţie determinată de lectura unor memorii ale unor conducători de oşti sovietici sau ale unor conducători militari străini.

„Trebuie să spun că – afirma Jukov – în prezentarea războiului sînt destule denaturări atît la foştii generali hitlerişti, cît şi la aliaţii noştri. Există, de asemenea, multe inexactităţi şi în literatura noastră memorialistică. Eu nu pot să scriu decît adevărul. Vreau să scriu despre oameni şi

fapte aşa cum le-am văzut şi aşa cum le apreciez eu. E dificil. în timpul lui Stalin – o situaţie ; „în timpul lui Hruşciov – o altă situaţie ; iar acum – o a treia. în plus, apar fapte noi, are loc reevaluarea şi reconsiderarea lor... Pe de altă parte, despre multe lucruri este încă prematur să se vorbească...” Faţă de memoriile publicate în U.R.S.S. a avut o atitudine foarte diferită. Despre memoriile lui Rokossovski, Mereţkov, Vasilevski afirma că ele „conţin multe lucruri valoroase şi interesante”. Memoriile lui Ciujkov (mai ales părţile în legătură cu operaţiunea finală de la Berlin) i-au stîrnit reacţii violente.. Am avut prilejul să ne referim mai sus la acest aspect. Unele părţi ale memoriilor lui EriomenIco – în care se preamărea, contrar adevărului istoric, rolul lui Hruşciov în operaţiunile de la Stalingrad – i-au trezit, pur şi simplu, dezgustul, Jukov nesfiindu-se să comunice autorului această reacţie. Memoriile lui Konev l-au indignat de-a dreptul. „Sînt seci ! Şi cum sînt scrise ! Fără nici un simţ autocritic ! Nu are nici o greşeală. Şi cît de bine ar prinde asta ! Dacă s-ar aborda lucrurile cum trebuie ! Cît de dificil este acest om, o ştiu bine ! Cum de n-a pomenit nici măcar o dată despre greşelile sale ? ! A fost de două ori destituit. A deschis frontul lîrigă Veazma [...]. Au căzut atunci în mîinile nemţilor şase sute de mii, au pierit. Şase sute de mii de oameni din vina lui. Iar el – nici un cuvînt despre asta. Nicăieri, nici un cuvînt. Ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. A deschis nemţilor calea spre Moscova. Totul a fost lăsat descoperit. Nu vă închipuiţi ce a fost. Descoperit totul pînă la Moscova. Stalin a vrut să-l trimită în faţa tribunalului militar. L-am apărat eu : -«Vom mai avea nevoie de el. Daţi-mi-l locţiitor...».” O reacţie corozivă a avut Jukov şi faţă de unele „amintiri” ale lui Maiski, cuprinse în cartea sa de memorialistică *Amintirile unui ambasador sovietic,* şi în special faţă de cele în legătură cu atitudinea şi reacţiile lui Stalin din prima zi a războiului împotriva Uniunii Sovietice, considerate a fi reproduse total inexact. Observaţiile critice ale lui Jukov nu i-au ocolit nici pe unii scriitori care au consacrat războiului romane sau nuvele de inai mari dimensiuni. Accentele critice la adresa romanului *Blocada* al lui Ceakovski sînt edificatoare.

Mareşalul Jukov a pledat – şi a căutat să dea un exemplu în acest sens în memoriile sale – pentru o imagine

critică şi autocritică, eonskjerînd, pe hună dreptate, eă memoriile nu trebuie să fie o juxtapunere mai mult sau mai puţin alertă, mai mult sau mai puţin inspirată, doar de amintiri, şi că ele trebuie să constituie, prin consideraţiile înseşi ale autorilor lor, un obiect de reflecţie.

Jukov a combătut practica acelor autori de „memorii" care introduceau fraudulos în paginile lor – în tendinţa de a le face mai docte, de a le da mai mult mfez şi mai multă savoare – referinţe savante la autori celebri, documente oficiale de cele mai diferite origini şi tipuri şi întîmplări ale vieţii de pe front (culese din ziare, reviste sau din relatările unor comandanţi de rang inferior) pe care responsabilităţile înalte de comandant de armată, de front, de şef de stat-major nu le puteau reţine direct. Jukov a pledat pentru faptul trăit direct, orice adăugire de tipul celor evocate apărîndu-i drept un atentat la însuşi sensul noţiunii de memorii.

În fine, merită reţinută opinia critică a lui Jukov privind viziunea limitată, îngustă, a autorilor unor memorii, care, în calitatea lor de mari comandanţi, ignorau relaţiile cu celelalte forţe care concurau la realizarea victoriei. „Iată, tocmai acest lucru se uită adeseori în memorii. Se scrie ca şi cum războiul s-ar duce numai în sectorul încredinţat unuia sau altuia, ca şi cum trupele unuia sau altuia ar fi cu totul altceva decît toate celelalte. O asemenea optică îngustă n-o putem accepta în principiu, fără a mai vorbi de faptul că aceasta duce la o serie de deformări în aprecierea însăşi a desfăşurării acţiunilor militare."Din păcate, sub imperiul atâtor presiuni exterioare, a atîtor şi atîtor factori care ii condiţionau apariţia cărţii, Jukov a fost obligat să facă unele concesii, tocmai în planurile incriminate, eliminînd multe referiri critice la adresa lui Stalm, relatări şi consideraţii în legătură cu rer presiunile care au avut loc în armată şi În flotă în diverse perioade, opinii analitice privind greşelile şi neajunsurile din diferite momente şi etape ale războiului. Rjevskaia şi Mirkina – mai ales aceasta din urmă, ca redactor de carte – **au sesizat exact fenomenul, dînd informaţii ,care permit ca el să fie receptat la dimensiunile sale reale.**

Elaborarea şi redactarea memoriilor a însemnat angrenarea lui Jukov într-un eforf ieşit din comun, mareşalul dăruindu-se total acestei întreprinderi. A făcut serioase investigaţii de'arhivă, a consultat tot ceea ce se putea

consulta în materie de literatură militaro-istorică şi mSiiaro-me- morialistică, a avut – în scopul confruntării propriilor puncte de vedere cu acelea ale interlocutorilor săi – zeci şi zeci de întîlnirx cu comandanţi de front, de armată» de divizii, cu membri ai consiliilor militare. Deşi traver sa un moment critic sub raportul sănătăţii, Jukov a refuzat ajutorul oferit cu promptitudine, pentru redactarea memoriilor, atît de către Konstantin Simonov, cît şi de către Serghei Smirnov, hotărît să facă totul de unul singur şi chiar să sacrifice ceva din calitatea literară în favoarea autenticităţii lor. „Toată această muncă complexă, meticuloasă, a dezvăluit talente pe care, probabil, mareşalul nici nu le bănuia. Munca l-a scos la iveală pe Jukov-cer- cetătorul, omul'cu o logică strictă în gîndire, cu o riguroasă disciplină a minţii. Aceste calităţi, alături de înalta exigenţă, pe care Gheorghi Konstantinovici o manifesta faţă de sine, şi de imensa dragoste de muncă, i-au permis să creeze una din cele mai impresionante opere despre Marele Război pentru Apărarea Patriei". „Lucrînd la această carte, în ciuda tuturor vicisitudinilor soartei, Jukov era fericit, activ ; făcea o muncă creatoare, se cufundase din nou în căutarea de soluţii pentru probleme dificile, ceea ce avea pentru el o mare importanţă ; comanda din nou trupe, trăia în atmosfera militară, se simţea util, avea din nou o menire în viaţă ; era vesel, firesc, degajat." Exact, riguros, Jukov a fost în relaţiile cu editura extrem de punctual şi, În ciuda unor reacţii nervoase de moment, deosebit, de receptiv. '

însemnările redactorului de carte dau o dimensiune exactă a dificultăţilor pe care Jukov a trebuit să le tra- verseze în definitivarea lucrării. în ciuda străduinţelor editurii, numai cu extremă greutate a putut fi constituit un grup de specialişti militari care să fie antrenaţi în redactarea lucrării, acesta începîndu-şi activitatea, de fapt.

atunci cînd manuscrisul era complet pregătit pentru tipar. Demersurile editurii pentru a găsi un redactor de specia- litate al cărţii lui Jukov nu au putut fi încununate de succes, toţi cei solicitaţi declinînd, din frică, această solicitare. Lucrării şi autorului li se reproşau în principal afirmaţia, implicită şi explicită, privind insuficienta pregătire a armatei sovietice şi a economiei sovietice pentru război. Oficialităţile – solicitate insistent să aprobe tipărirea lucrării lui Jukov – răspundeau invariabil că nu se poate accepta editarea cărţii

unui om eliberat din toate funcţiile de partid şi de stat. Adversarul cel mai înverşunat al publicării memoriilor lui Jukov a fost Suslov, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S., „tiranul” ideologiei sovietice, unul dintre cei mai conservatori şi dogmatici lideri de la Kremlin. Autorul a fost obligat să realizeze unele compromisuri pentru a asigura publicarea cărţii. S-a procedat la eliminarea capitolului, referitor la represiunile staliniste în cadrul armatei şi flotei, s-au schimbat unele accente în evaluarea situaţiei politico-militare din perioada premergătoare declanşării războiului şi din primele luni ale desfăşurării acestuia, tonul caracterizăriiJui Stalin. Ultimul obstacol în apariţia memoriilor a fost dat de exigenţa exprimată de către Brejnev (sau sugerată în numele său), discret, dar perceptibil, de a i se găsi un loc în paginile lucrării lui Jukov, Făcînd parte dintre cei ce vroiau să intre în istorie oricum, Brejnev credea că va obţine prin bunăvoinţa lui Jukov un loc de onoare în istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei. A ieşit un compromis ridicol – perpetuat pe parcursul a şase ediţii –, Jukov menţionînd că el, mareşalul (1943) l-a căutat pe Brejnev colonelul (în 1943) şi nu l-a găsit şi negăsindu-l, a renunţat. „Cenzorul” – tiranizat de un orgoliu nemăsurat (şi e suficient să amintim că s-a autoproclamat mareşal al Uniunii Sovietice – în 1976 ; că şi-a asigurat patru titluri de Erou al Uniunii Sovietice – în 1966, 1976, 1978 şi 1981 şi – ca o adevărată sfidare – a făcut să i se atribuie ordinul militar suprem „Victoria”) a dat drumul în cele din urmă cărţii.

La semnarea contractului cu Editura Agenţiei de Presă „Novosti”, Jukov a

formulat o singură condiţie

,XIV anume aceea ca memoriile sale să fie publicate mai întîi în U.R.S.S. şi de-abia după aceea în străinătate, condiţie care a fost îndeplinită.

Cartea lui Jukov *Amintiri şi reflecţii* s-a bucurat de un succes imens. A fost editată în 27 de ţări, în 18 limbi. Prima dată a apărut în U.R.S.S. în 196.9. De atunci a fost editată de 9 ori în limba rusă, într-un tiraj total de peste 6 milioane de exemplare ; a fost publicată, de asemenea, în 7 republici unionale în limbile naţionale respective.

În anii 1969-1973, ca urmare a tipăririi lucrării, autorul şi editura au primit nu mai puţin de zece mii de scrisori prin care, o dată cu aprecierile lor elogioase, cititorii formulau numeroase sugestii, aduceau completări şi precizări dintre cele mai utile. Cititorii primei ediţii s-au transformat, fără să vrea şi fără să ştie, în referenţi voluntari ai cărţii lui Jukov.

Din vara anului 1969, Jukov a trecut la pregătirea celei de-a doua ediţii. Textul acesteia a fost supus completărilor şi modificărilor, autorul adăugind trei noi capitole substanţiale şi amplificînd cu noi documente şi consideraţii capitolele existente. Lucrul la carte l-a susţinut din punct de vedere moral extraordinar de mult, ajutîndu-l să treacă peste loviturile pe cai*e le primea în toate felurile din partea oficialităţii. Scrisorile numeroase din partea cititorilor îi arătau că poporul – dincolo de orice sinuozităţi ale politicii – continua să-l stimeze ca pe un erou. La 23 aprilie 1974 Jukov semna bunul de tipar pentru ediţia a doua. Din păcate, nu avea s-o mai vadă tipărită. La 18 iunie 1974, el se stinge din viaţă, marginalizat, uitat şi trist.

Evoluţiile pe plan politico-militar la scară planetară l-au făcut pe Jukov să mediteze profund asupra problemelor păcii şi ale războiului în epoca contemporană. El a realizat perfect că, în ciuda puterii militare uriaşe a ţării sale – sporită considerabil de intrarea în arsenalul ei

LXV

{ – Mareşalul Julcov, voi l militar a bombei atomice (în 1949) şi a bombei cu hidrogen (în 1953) a rachetelor cu rază lungă şi foarte lungă de acţiune ş.a. – problema războiului nu mai poate fi abordată în termeni, ca să zicem aşa, clasici, componenta nucleară impunînd o schimbare a opticii şi strategiei politice şi militare. În urmă cu peste 15 ani – şi cît au evoluat lucrurile de atunci încoace – Jukov scria : „Trebuie să alegem : ori vom exista, ori nu ! Omenirea este capabilă să renunţe la război, dacă va înţelege că un război nuclear în ziua de astăzi este o nebunie. Trebuie să creăm o opinie publică împotriva războiului. Şi fiecare dintre noi trebuie să-şi aducă contribuţia personală. Numai un nebun poate renunţa de bunăvoie la o viaţă frumoasă pe planeta noastră atît de mică..." Dacă vom spune însă că asemenea gînduri au fost formulate de Jukov în l974, cînd doctrina militară sovietică – ca de altfel şi cea americană – era construită pe existenţa dobîndirii superiorităţii asupra adversarului şi pe ideea succesului pentru autorul primei lovituri, vom avea pe deplin valoarea tezei avansate de Jukov. Interviul acordat de Jukov – în care exprima acest punct de vedere – n-a putut apare, de altfel, decît mult timp după moartea sa, în 1986, cu ocazia împlinirii a 90 de ani de la naşterea sa, în condiţiile în care conducerea politică şi militară a Uniunii Sovietice au ac- cedat la principiul „suficienţei rezonabile".

În conştiinţa generală a popoarelor Uniunii Sovietice, numele lui Jukov este asociat rezistenţei şi victoriei, în momentele cele mai tragice ale destinului ţării. Sintetizînd acest sentiment, Simonov scria : „Desigur, şi faptul că Leningradul n-a căzut, ci a rezistat blocadei, şi faptul că nemţii au fost respinşi lîngă Moscova, este meritul istoric nu doar a doi, şi nici măcar a douăzeci de oameni, ci a multor milioane de militari şi civili, este rezultatul uriaşelor eforturi ale întregului popor. Acest lucru este cu atît mai evident acum, o dată cu trecerea timpului. // Dar, dacă e să vorbim despre rolul personalităţii în istorie cu referiri la Jukov, trebuie să spunem că numele lui este
LXVI legat în memoria poporului şi de salvarea Leningradului, şi de salvarea Moscovei [...]. Desfăşurarea ulterioară a războiului a făcut foarte populare cîteva num^'ale unor conducători militari cu totul eminenţi. Printre ei, însă, Jukov ne-a rămas drept prima dragoste, cucerită în orele cele mai tragice ale destinului nostru, de aceea şi cea mai puternică //. Şi cînd, la sfîrşitul războiului, a fost numit comandant al frontului ce se îndrepta direct spre Berlin,

lucrul a părut normal – omul care a apărat Moscova va cuceri Berlinul.”

Contribuţia pe care Jukov a adus-o în diverse calităţi în timpul celui de-al doilea război mondial este un fapt de istorie, pe care, dincolo de orice pasiuni, nimicnicii şi adversităţi, istoria o consacră ca atare.

Istoricii militari sînt de acord în a accepta că dincolo de faptele sale de arme, ilustrînd originalitatea concepţiei şi a planurilor operative, arta pregătirii şi realizării lor, Jukov a formulat valoroase idei în domeniul militar, dintre care se desprind prin coerenţă şi substanţă cele privind : necesitatea studierii multilaterale a inamicului ; exigenţa pregătirii profunde şi minuţioase a propriilor trupe ; valoarea surprinderii operative şi tactice ; calcularea forţelor şi mijloacelor în funcţie de scopul propus ; asigurarea materială şi pregătirea spatelui frontului.

În urmărirea scopului propus, Jukov şi-a pus deplin în valoare marile sale calităţi, inteligenţa şi talentul, pregătirea profesională şi măiestria militară, spiritul de organizare şi voinţa de fier. Armonia şi echilibrul în care s-au reunit într-un singur mănunchi toate aceste calităţi au făcut ca el să se manifeste, în mod constant, ca tm mare comandant de oşti, care analizează şi decide, care organizează şi înfăptuieşte. Realismul s-a îmbinat cu îndrăzneala, luciditatea cu fantezia, forţa cu subtilitatea, capacitatea de analiză cu spiritul de previziune. Model de ordine şi disciplină, de rigoare şi corectitudine, de consecvenţă şi perseverenţă, el a impus tuturor – de la soldat la mareşal – prin formularea clară a scopurilor şi prin organizarea eficientă a mijloacelor tuturor acţiunilor, prin capacitatea profundă de a pătrunde cele mai complexe

situaţii şi de a lua operativ măsurile cele mai judicioase. A ştiut să ordone, dar a ştiut să şi asculte. A manifestat un acut simţ de cooperare, pentru victoria cauzei înfrîn- gîndu-şi orice orgoliu. A ştiut să polarizeze în jurul lui elementele cele mai valoroase şi a ştiut, în plus, să pună în valoare tot ce este mai bun la colaboratorii săi. Tranşant, lipsit de emfază, omenos şi drept, el a impus oriunde a luptat. A devenit un model şi un simbol. Orgoliul nu i-a obnubilat raţiunea. Nu a fost scutit de greşeli şi de căderi. A avut onestitatea însă de a le recunoaşte şi dorinţa de a le

îndrepta şi pe unele şi pe altele. Şi-a asumat răspunderile cele mai dificile şi nu şi-a declinat niciodată responsabilităţile pentru situaţiile cele mai grave. Principial fiind, a respins compromisurile. A spus adevărul, riscînd să piardă prietenii şi să-şi atragă adversităţi. A fost copleşit de ingratitudini şi nedreptăţi, dar a rămas maiestuos în suferinţa sa. A băut cu demnitate pînă la fund paharul amărăciunii. A fost şi a rămas un militar, străin veleităţilor şi jocurilor politice. A fost o victimă a pasiunilor şi intrigilor politice, cărora n-a ştiut sau n-a putut să le facă faţă. A rămas un soldat curajos şi cinstit pînă la sfîrşitul zilelor, murind cu demnitate în picioare. A iubit şi a fost iubit. A fost, deopotrivă; invidiat, urît şi nedreptăţit, în cercurile politice şi militare, care au sacrificat în el unul dintre cele mai strălucite personaje ale veacului. A fost o personalitate contradictorie, caro nu se încadrează în tiparele comune şi care nu se supune unei analize lineare. Istoria celui de-al doilea război mondial nu se poate scrie fără a vorbi de Jukov, o figură legendară, al cărui chip de medalie se asociază, la peste 45 de ani de la încheierea ostilităţilor în Europa, cu însuşi chipul Victoriei.

Europa consemnează astăzi cea mai lungă perioadă de pace din întreaga ei existenţă.

Drumul spre pace a trecut îiisă printr-un război pustiitor, care a adus popoarelor continentului, dar şi altor popoare, indicibile suferinţe.

LXVIII

A fi lucizi azi înseamnă a gîndi, toţi, fără excepţie – fără scheme prestabilite – la cauzele care l-au declanşat, la căile care l-ar fi putut evita, la implicaţiile sale umane şi materiale, la consecinţele pe termen lung.

Fără îndoială că istoriografii îşi fac şi îşi vor face treaba lor, problematica celui de-al doilea război mondial oferind un teritoriu de cercetare şi analiză departe de a fi epuizat.

Popoarele continentului au meditat, încă o dafă cu ocazia sărbătoririi a 45 de ani de la Victorie, la preţul ei, la preţul plătit de cei ce au trăit acest război, ca şi la preţul pe care au fost obligaţi să-l plătească urmaşii lor, adică noi.

Sentimentul că Europa, după 45 de ani de pace, nu mai poate arăta aşa cum era şi, mai ales, cum a fost concepută în 1945, domină opinia publică. Procesul de

reconstrucţie europeană—• început cu ani în urmă şi avînd la activul său Actul final al Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi Carta de la Paris pentru o nouă Europă – motivează, permite şi impune noi paşi pe calea edificării securităţii şi cooperării, pe linia construcţiei unor noi relaţii de încredere, egalitate şi respect.

Speranţa noastră are nevoie mai mult ca oricînd de certitudini. De certitudinea că forţelor belicoase nu li se va mai permite să acţioneze. De. certitudinea că dialogul va deveni însemnul de marcă al ţărilor europene. De certitudinea că niciodată unii nu vor mai decide pentru alţii. De certitudinea că aberante structuri, înţelegeri şi prevederi – rezultat al unor combinaţii politico-militare astăzi desuete – îşi' vor găsi necesara revizuire istorică, înlăturînd sechelele împărţirii între învinşi şi învingători. De certitudinear că pînă vom putea realiza Casa Comună Europeană vom putea să ne realizăm propriul cămin naţional.

Uriaşele transformări politice, economice şi sociale ale anilor 1989-1990 – fără precedent în veacul nostru - – certifică un nou sens de evoluţie europeană, distilînd experienţă şi condensînd «aspiraţie istorică.

A înţelege acest nou curs istoric – cu adevărat revo-
„ luţionar – înseamnă a face un pas uriaş spre o pace reală.
LXIX

Realizarea în acest an de noi şi atît de aşteptaţi paşi majori spre dezarmarea nucleară şi convenţională pentru întărirea securităţii şi dezvoltarea colaborării între statele continentului european ar fi una din dovezile cele mai convingătoare că lecţia istoriei – a celui de-al doilea război mondial – a fost pe deplin asimilată.

Si vis pacem, para bellum ! – spuneau cei vechi.
Si vis pacem, para pacem ! – răspundem noi.

GEORGE G. POTR

AKONSTANTIN SIMONOV

MAREŞALUL JUKOV

(însemnări pentru o biografic)

Partea întîi ÎNTÎLNIRI

Această primă parte a însemnărilor mele este legată de întîlniri pe care le-am avut cu G.K. Jukov în ani diferiţi, în perioada 1939-1967.

Nu sînt biograful lui Gheorghi Konstantinovici Jukov ; ceea ce scriu despre el nu este o biografie, ci numai nişte însemnări pentru o biografie, o încercare de a-l privi pe acest eminent militar cu ochii unui scriitor.

Doresc să adaug că am făcut războiul, sînt omul generaţiei mele, iar receptarea de către mine a personalităţii lui G. K. Jukov nu se bazează doar pe întîlniri şi discuţii personale. Pe parcursul mai multor ani, am auzit şi am citit multe despre Jukov, şi în ochii mei, ca şi în ochii -altor oameni, s-a conturat treptat imaginea acestei mari personalităţi. Nu este deci vorba de o abordare subiectivă, ca- urmare a întilriirilor personale, ci de una obiectivă şi cuprinzătoare, legată de atitudinea poporului şi de faima de care se bucură în popor, care a recunoscut în Jukov, încă din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, unul dintre eroii săi şi, dincolo de orice, a continuat în mod consecvent să-l considere ca atare. O părticică din acest sentiment general există şi în receptarea de către mine a personalităţii lui G. K. Jukov.

La Halhîn-Gol am nimerit tîrziu, spre sfîrşitul evenimentelor. Erau zilele ultimului nostru atac, cel din august. Gruparea japoneză era deja înconjurată de cercul strîns al trupelor noastre şi al celor mongole, se dădeau ultimele lovituri asupra ei în dunele de nisip, spre est de rîul Halhîn-Gol, se luau cu asalt ultimele coline deţinute încă de japonezi : Remizovskaia, Pescianaia, Bezîmian- naia...

Ştiam că trupele noastre aveau în frunte pe comandantul de corp de armată Jukov, că acesta era cavalerist şi că venise aici din Regiunea militară Bielorusia. Atît îîi* rîndul trupelor, cît şi în redacţia noastră militară se vorbea cu respect despre el. Se spunea,că este sever şi hotărît, se spunea că la Halhîn-Gol au venit mulţi ştabi, dar că Jukov nu s-a lăsat copleşit, conducea singur operaţiunile militare şi tot el, se spunea, a propus un plan de încercuire a japonezilor. Se auzea că erau şi alte planuri, dar că Jukov şi-

a impus punctul de vedere, şi acolo, la Moscova, Stalin şi Voroşilov au aprobat planul său.

Mai tîrziu, cînd japonezii încercuiţi au fost înfrînţi, iar pe front s-a instalat o oarecare linişte, înaintea unei noi furtuni, într-una din discuţii aveam să beneficiez de o confirmare a ceea ce auzisem mai înainte.

În însemnările mele despre Halhîn-Gol s-a păstrat următoarea notă :

„Odată, într-una din deplasările mele la Hamar-Daba, mi-a fost dat să aud, pentru prima dată într-un mediu militar, acele discuţii despre talente şi capacităţi, în aceeaşi' formă ireconciliabilă, în care se desfăşurau ele în rîndul confraţilor mei, scriitorii. Nu bănuiam să dau de aşa ceva în război şi, la început, m-am mirat.

Aşteptindu-l pe Ortenberg, sau poate pe Stavski, stăteam într-unui din corturile statului major şi discutam cu comandanţii-cavalerişti. Unul dintre ei – colonel, care fusese împreună cu Jukov aproape de pe timpul Armatei de cavalerie – afirma categoric şi convingător că întregul plan de încercuire a japonezilor aparţine lui Jukov, că Jukov însuşi l-a elaborat şi propus, că Stern n-a avut nimic de-a face cu acest plan, că Jukov este un
talent, pe cînd Stern nu reprezintă nimic deosebit, că lucrurile stau chiar aşa, pentru că – asta o ştia sigur – nimeni, în afară de Jukov, n-a avut de-a face ou acest plan.

Discuţia nu avea ton caracter personal. Dacă ar fi fost aşa, n-ar merita nici măcar s-o evoc. Cuvintele colonelului erau rostite cu acea pasiune şi cu acel ton fără drept de apel, întîlnite deseori în propriile noastre discuţii, cu care noi, tinerii absolvenţi ai Institutului de literatură, slăvind talentul poeţilor şi dascălilor noştri preferaţi, îi desconsideram, în acelaşi timp, pe toţi ceilalţi”.

Pe Jukov l-am întîlnit pentru prima dată peste o săptămînă, în dimineaţa de după o operaţiune specială, fixată pentru noaptea precedentă, dar amînată în ultimul moment, împotriva unor noi unităţi japoiieze, care de- abia sosiseră. Voi reproduce şi de această dată un fragment din notele mele de la Halhîn-Gol.

„A doua zi, împreună cu Ortenberg, Lapin şi Haţrevin trebuia să fim la Jukov. Ortenberg vroia să ştie cît de reale sînt, după părerea lui Jukov, ştirile privind apropiata ofensivă a japonezilor, spre ce trebuie să ne orientăm la ziar.

Statul-major era amplasat în continuare pe acelaşi Hamar-Daba. Jukov avea, probabil de ieri sau de alaltăieri, un nou punct de comandă, făcut din buşteni de cu- rînd tăiaţi, foarte curat şi bine executat, cu un mic coridor, o perdeluţă şi, mi se pare, chiar cu un pat în loc de laviţă.

Jukov stătea într-un colţ, lă o masă mică, ce semăna cu un birou. Se pare că de-abia ieşise din baie : era îm- bujorat, muiat de aburi, fără haină, într-o cămaşă galbenă de finet, băgată în pantaloni de călărie. Cămaşa crăpa pe pieptul lui imens.. De statură mică şi aşezat pe scaun părea voinic şi înalt.

Ortenberg a început discuţia. Noi ceilalţi ne-am aşe- zat de jur-împrejur, Jukov tăcea. Cicălitorul, nerăbdătorul Lapin a început să pună întrebări. Jukov continua să tacă, privindu-ne şi gîndindu-se, după mine, la cu totul altceva.

în acel moment a intrat unul dintre comandanţii cer- cetaşilor, cu un raport, Jukov a citit raportul cu coada ochiului, a aruncat asupra comandantului o privire supărată şi plictisită, spunîndu-i :

— Cît priveşte şase divizii, minţiţi : la noi sînt înregistrate. numai două. Restul, minciună. Pentru prestigiu.

— îşi cîştigă pîinea, spuse Jultov întorcîndu-se către Ortenberg, nemaiacordîndu-i atenţie comandantului.

S-a instalat tăcerea.

— Pot să plec ? a întrebat comandantul.

— Mergeţi. Spuneţi-le acolo, alor voştri, să nu mai fabuleze. Dacă aveţi pete albe, lăsaţi-le aşa, cinstit, pete albe, dar nu-mi băgaţi în locul lor divizii japoneze ine- xistente.

Cînd comandantul a ieşit, Jukov a repetat :

— îşi cîştigă pîinea. Cercetaşii...

S-a întors apoi către Lapin şi a spus :

— Mă întrebaţi dacă va fi din nou război ?

Borjs s-a precipitat, spunînd că nu a făcut-o din pură curiozitate, ci că el, cu Haţrevin, se pregăteau să plece în Occidenţ, dat fiind faptul că acolo, în Occident, după cît se pare, erau pe punctul de a se produce anumite evenimente. Dar dacă aici, în Orient, ar urma să se întîmple ccva, nu va mai pleca. De asta a întrebat.

— Nu ştiu, răspunse destul de ursuz Jukov. A. repetat : Nu ştiu. Cred că vor să ne sperie.

Şi după o pauză, a adăugat :

— Cred că aici nu va fi nimic. Personal, aşa cred.

A subliniat cuvîntul «personal» parcă s-ar fi distanţat de cineva, care credea altfel.

— Cred că puteţi pleca, a spus el, ca şi cum s-ar fi încheiat discuţia şi ne-ar fi invitat să ne luăm rămas bun''.

Aceasta a fost prima mea impresie despre Jukov, care mi-a rămas adînc întipărită în memorie. Mi s-a păstrat ca atît mai clar, în memorie, cu cît a doua.oară l-am văzut pe Jukov de-abia peste cinci ani şi jumătate, în ziua în care Keiţel ş4 Friedeburg au sosit la Berlin să semneze actul de capitulare necondiţionată a armatei germane.

Dar despre impresiile din mai 1945, mai tîrziu.

DofeŞc acum să mă refer la o altă intilnire cu Jukov, de după război, în octombrie 1950

.I,-am văzut pe Jukov, cu totul surprinzător pentru mine. într-un loc cu multă lume, în strimta staţiune Kislovodsk. Ştiam că era comandantul Regiunii militare Ural. Aici, însă, la odihnă, nu era îmbrăcat militar, ci în haine civile, care, de altfel, îi veneau tot atît de bine şi elegant, ia şi uniforma militară.

Înţelegeam că nu mă poate ţine minte după figură, de aceea, prezentîndu-mă, am spus că am fost* la el, la Halhîn-Gol.

— Da, desigur, a spus Jukov. Cred că ne-am mai îri- tîlnit şi după aceea, în timpul războiului.

Era un lapsus normal ; i s-a părut că eu. ca şi mulţî alţi corespondenţi de război, mai fusesem undeva, la el, pe fronts

Am fost nevoit să-i replic că n-am avut noroc în această privinţă, ca nu m-am întîlnit cu el niciodată în tot cursul războiului, pînă la sfîrşitul acestuia.

L-am rugat să-mi acorde puţin timp şi să-mi răspundă la unele întrebări în legătură cu Halhîn-Gol, explicîridu-i că pregătesc un roman, ai cărui eroi sînt implicaţi în aceste evenimente.

Jukov a întîrziat puţin cu răspunsul. îmi era clar că în acei ani, după eliberarea sa din funcţia de~prim-adjunct al ministrului Apărării, nici situaţia lui, nici starea sa sufletească nu erau uşoare. Mi s-a părut chiar că mă va refuza, că nu va dori să discute cu mine nici despre Halhîn-Gol, nici despre sine. Dar, după o scurtă tăcere, a spus :

■— Bine.

Şi mi-a fixat imediat locul şi data întîhiirii.

Au fost două întrevederi, de cîteva ore fiecare, una din ele – la. văduva lui Ordjonikidze, Zinaida Konstantinovna, în sanatoriul în care se afla aceasta.

Ambele discuţii cu Jukov le-am notat imediat după întrevederile noastre.

Vorbind despre Halhîn-Gol, Jukov a început cu sfîrşitul, cu amploarea jnfl-îngerii suferite de japonezi.

îmi amintesc cînd am venit în regiunea rîului Hailastîn-Gol. Acolo, atunci, cînd japonezii au încercat să rupă încercuirea, i-a întîmpinat divizia noastră 57. Japonezii au lăsat acolo foarte mulţi morţi.**A** revenit după aceea în discuţie la evenimentele de la începutul lui iulie 1939, cînd de-abia sosise la Halhîn- Gol şi preluase comanda.

Despre aceste evenimente, despre lupta de la Bain-Ţa- gan sau, cum se spunea adesea, măcelul de la Bain-Ţa-gan, primul nostru mare succes după o lună şi'jumătate de lupte, auzisem foarte multe încă acolo, la Halhîn-Gol. Lupta s-a dat într-un moment critic pentru noi. Japonezii, cu forţe mari de infanterie şi artilerie, au trecut pe malul vestic al rîului Halhîn-Gol, intenţionînd să ne izoleze unităţile care continuau lupta pe malul estic. Iar noi nu aveam în apropiere nici infanterie, nici artilerie pentru a împiedica acest lucru. Puteau ajunge la timp doar brigăzile de tancuri şi blindate, aflate în marş. Doctrina militară de atunci nu prevedea însă o lovitură dată doar de către unităţi de tancuri şi blindate, fără sprijinul infanteriei.

Cu toate acestea, asumîndu-şi întreaga răspiindere, deosebit de grea în asemenea condiţii, Jukov a angajat din mers brigada de tancuri şi brigada de blindate în lupta cu japonezii.

Iată ce spunea el cu privire la aceasta, unsprezece ani mai tîrziu :

— La Bain-Ţagan se crease o asemenea situaţie, în care infanteria noastră rămăsese în spate. Regimentul lui Re- mizov întîrzia. Mai avea de depăşit încă o trecătoare. Japonezii însă îşi trecuseră deja Divizia 107 pe malul nostru. Au început trecerea rîului la 6 seara, iar la 9 dimineaţa o încheiaseră. Au trecut 21 000. Numai cîte ceva din eşaloanele secundare au mai rămas pe malul celălalt. Au transportat toată divizia şi au organizat o dublă apărare antitanc – atît pasivă, cît şi activă. în primul rînd, de îndată ce infanteriştii lor soseau pe acest mal, dispăreau imediat în tranşeele antitanc rotunde, vi le amintiţi ? Iar în al doilea rînd, au transportat cu ei toată artileria antitanc, peste o sută de tunuri. Se crea pericolul zdrobirii trupelor noastre pe acest mal, obligîndu-ne să părăsim şi capul de pod de dincolo de Halhîn-Gol. Or, toată speranţa noastră era în acest cap de pod. Gîndindu-ne la ceea ce ar fi urmat, acest lucru trebuia împiedicat. Am luat hotărîrea să-i atacăm pe japonezi cu brigada de tancuri a lui Iakovlev. Ştiam că fără

sprijinul infanteriei ea va avea mari pierderi, dar am acceptat conştient acest lucru.

— Brigada era puternică, vreo 200 de tancuri. Ea s-a regrupat şi a pornit la atac. A suferit mari pierderi de pe urma focului artileriei japoneze, dar, repet, eram pregătiţi pentru aceasta. Din efectivul brigăzii, jumătate au căzut morţi şi răniţi, iar jumătate din tancuri, chiar mai mult, au fost distruse. Dar ne aşteptam la asta. Pierderi şi mai mari au avut brigăzile de tancuri şi blindate, care au sprijinit atacul. Tancurile ardeau sub ochii mei. într-un sector, s-au regrupat 36 de tancuri, iar în curînd 24 din ele au fost cuprinse de flăcări. în schimb, am nimicit divizia japoneză. Am făcut-o praf.

— Cînd au început toate acestea, eram la Tamaţk-Bu- lak. Acolo mi s-a comunicat că japonezii au trecut rîul. Am sunat imediat la Hamar-Daba şi am ordonat: „Brigada de tancuri a lui Iakovlev să intre în luptă". Mai aveau de" parcurs vreo 60 sau 70 de km, pe care i-au făcut direct prin stepă, intrînd în luptă.

Atunci cînd, la început, se crease o situaţie grea, japonezii ieşind pe malul rîului controlat de către noi, la Bain-Ţagan, Kulik a cerut ca artileria să fie retrasă de pe malul celălalt, unde aveam un cap de pod. Artileria va pieri ! mi-a zis el. l-am răspuns : dacă-i aşa, haideţi să retragem de pe capul de pod totul, să retragem şi infanteria. Nu las acolo infanteria fără artilerie. Artileria este scheletul apărării, şi atunci cum să lăsăm infanteria să piară acolo de una singură ? Haideţi atunci să retragem totul.

— în concluzie, nu m-am supus, am refuzat să execut acest ordin şi am raportat la Moscova punctul meu de vedere : că nu consider oportună retragerea artileriei de pe capul de pod. Acest punct de vedere a avut cîştig de cauză.

Povestind despre Bain-Ţagan, Jukov şi-a amintit dintr-o dată de maiorul Remizov, al cărui regiment în marş se afla prea departe pentru a ajunge în ziua aceea la începutul luptei.

L-aţi cunoscut pe Remizov ? a întrebat el.Am spus că nu l-am prins în viaţă, am auzit doar despre el.

— A fost un om bun şi un comandant bun, a spus Jukov. îl iubeam şi-mi plăcea să merg la el. Uneori, s-a întimplat să dau pe la el să beau un ceai. Remizov a fost un om viteaz, dar a fost ucis prosteşte, vorbind la telefon. A amplasat neadecvat postul său de observaţie, vorbea la telefon, terenul era deschis şi gloiitele l-a lovit drept în ureche. A murit pe loc.

* – Cu Remizov a, fost următoarea poveste. Cînd i-am încercuit pe japonezi, el s-a lansat viguros cu regimentul său şi a pătruns în adîncime. Japonezii au aruncat imediat asupră-i forţe mari. Noi am concentrat de îndată înspre acolo brigada blindată, care s-a apropiat de Remizov din două părţi şi i-a creat un coridor de trecere. (Jukov a arătat cu mîinile cum anume a degajat brigada blindată acest coridor). Au creat acest coridor, dîndu-i. posibilitatea să se retragă. Un oarecare tovarăş a trimis în legătură cu aceasta un denunţ la Moscova, propunrnd ca Remizov să fie trimis în judecată pentru că şL-a făcut de cap şi aşa mai departe... Eu consideram însă că nu era cazul să fie trimis în judecată. îmi plăcea. Desigur se avîntase, dar ce fel de comandant este acela care în luptă nu poate lua singur o hotărîre, nici să meargă înainte, nici înapoi, nici în dreapta, nici în stingă ? ! Oare de aşa ceva avem nevoie ? Avem nevoie de oameni plini de elan. Eu am făcut o contrapropunere – Remizov să fie decorat. N-a fost judecat, dar nici decorat. Mai tîrziu, *post-mor- tem,* i s-a acordat titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

— Comandantul brigăzii de tancuri, Iakovlev, a fost şi el un om foarte viteaz şi un bun comandant. Dar a murit şi el în mod stupid. în zona „unde se afla punctul nostru central de traversare a pătruns o grupare de japonezi, vreo trei sute de oameni. Nu prea mult, dar constituia un pericol pentru noi. Le-am ordonat lui Potapov şi Iakovlev să răspundă personal de nimicirea acestei grupări. Ei au început să concentreze infanteria, să organizeze atacul. Iakovlev s-a suit pe un tanc şi comanda de acolo. Un ţintaş japonez l-a doborît cu un glonte, pe loc. în lupte s-a dovedit a fi un foarte bun comandant.în tot acest timp, japonezii au ieşit numai o singură dată împotriva noastră cu tancurile lor. Aveam informaţii că pe frontul lor soseşte o brigadă de tancuri. Primind asemenea ştiri. îm plasat artileria, pe singura direcţie accesibilă tancurilor, în centru, în raionul Nomun Han— Burd—Obo.' Japonezii s-au regrupat şi s-au angajat chiar pe această direcţie. Artileria noastră a deschis focul asupra lor. Am urmărit personal această luptă. Am incen- diat_şi am distrus vreo sută de tancuri. Doar unul a rămas întreg. Am aflat acest lucru mai tirziu, datorită informaţiilor furnizate de agenţii noştri. Se încinsese lupta. Artileriştii mă sunau r „Tovarăşe comandant, vedeţi cum ard tancurile japoneze ?" Eu : „Văd-văd...£', unuia, altuia... Toţi comandanţii de artilerie mă sunau, toţi vroiau să se laude cum au incendiat aceste tancuri.

— De fapt. japonezii nici nu aveau ceva care să merite denumirea de tancuri. Au intrat cu această brigadă o singură dată, după aceea, însă. nu au mai folosit nici un tanc. Japonezii aveau însă^ avioane de bombardament în picaj bune, deşi bombardau mai mult de la înălţimi considerabile. Aveau şi o artilerie antiaeriană bună. Nemţii şi-au încercat acolo tunurile lor antiaeriene, le-au experimentat în condiţii de luptă.

— Ca forţă principală, japonezii au aruncat împotriva noastră două divizii de infanterie. Dai' nu trebuie să uităm faptul că o divizie japoneză echivala, de fapt, cu un corp de puşcaşi de~la no7 : 21 de mii de baionete, 3 600 cadre de comandă T De fapt, acolo la Halhîn-Gol, ne-am confruntat cu două corpuri de puşcaşi, plus unele regimente independente, .detaşamente de siguranţă, detaşamente de căi ferate...

Treeînd de la evocarea evenimentelor de la Halhîn-Gol la aprecierea acestora, Jukov a spus :

— Cred că ei au urmărit o testare temeinică prin luptă. O verificare serioasă. Pentru japonezi era important atunci să tatoneze dacă sîntem în stare să luptăm cu ei. Şi finalul luptelor de la Halhîn-Gol a determinat ulterior atitudinea mai mult sau mai puţin rezervată a japonezi^ lor de la începutul războiului nostru cu nemţii.

— Dacă la Halhîn-Gol acţiunea lor s-ar fi desfăşurat eu succes, cred că ei ar fi continuat ofensiva. *În* planurile lor do lungă perspectivă intra cucerirea părţii de est a Mongoliei şi ieşirea spre Baikal, Cita, spre tuneluri, tăierea Magistralei siberiene.

— La Halhîn-Gol stăteam prost cu aprovizionarea. Ne aduceam cele necesare de la staţia Borznea, aflată la vreo 700 km. Or, japonezii aveau în apropiere două staţii de aprovizionare : Hailar – la 100 km şi Holun-Arşan – la :ui km. Spre sfîrşitul acţiunilor militare de la Halhîn-Gol, militarii japonezi au înţeles că nu vor avea succes în ofensiva împotriva noastră cu nivelul .de atunci al înzestrării tehnice a armatei lor. Cu toate că diviziile japoneze de ba/.ă luptau foarte bine. Trebuie să recunosc, aveau o infanterie bună, soldaţi buni.

Vorbind despre dîrzenia soldaţilor japonezi, aducînd citeva „exemple"în acest sens, Jukov spuse nemulţumit, dînd din umeri :

— În general, la noi există o tendinţă greşită. Am citit nu de mult un roman. Hitîer este acolo prezentat, la începutul războiului, aşa cum ajunsese el de fapt la sfîr-şitul acestuia. După cum se ştie, la sfîrşitul războiului, cînd au început să pîrîie toate încheieturile, el, într-adevăr, devenise cu totul altfel, într-adevăr părea un nimic. Dar el era un duşman viclean, perfid, un comandant de oşti puternic. Şi dacă-i luăm pe nemţi, desigur, ei nu l-au privit totdeauna la fel, nu totdeauna negativ. Dimpotrivă. La început l-au adulat. Urmau succese după succese. Avea o mare autoritate, iar atitudinea faţă de el în interiorul Germaniei, în speţă aceea a conducerii militare germane, a fost diferită de la etapă la etapă. Or, dacă noi îl prezentăm de la bun început ca un mic idiot, aceasta diminuează propriile noastre merife. Adică, pe cine am zdrobit ? Pe- un asemenea tîmpit ! Or, noi, am avut de-a face cu un duşman

puternic, pcriculos, groaznic. Aşa trebuie să „prezentăm noi lucrurile...

Astfel apar în însemnările mele cele spuse de către Jukov despre Halhîn-Gol şi cu privire la Halhîn-Gol, atunci, în 1950. Evenimentele de la Halhîn-Gol le-am evocat, după cîte îmi amintesc, şi mai tîrziu, după ani, dis- cutînd despre alte subiecte.

Într-una din asemenea discuţii, din toamna anului 1965, Jukov, amintindu-şi evenimentele de la Halhîn-Gol, a abordat din nou aceeaşi temă – adevărul şi neadevărul în aprecierile noastre cu privire la inamic.

— Japonezii s-au luptat crunt. Nu sînt de acord ca despre inSmic să se vorbească umilitor. O asemenea atitudine nu reprezintă un dispreţ faţă de duşman, ci o subapreciere a lui. Iar în ultimă instanţă, nu numai subaprecierea inamicului, ci şi a noastră înşine. Japonezii s-au bătut extrem de dîrz, mai ales infanteria. îmi aduc aminte cum i-am interogat pe japonezii ascunşi în zona rîului Hailastîn-Gol. Au fost luaţi prizonieri în stufăriş. Erau cu toţi extrem de ciupiţi de ţînţari, încît tot corpul le era numai o rană. I-am întrebat : „Cum de v-aţi lăsat să vă mănînce ţînţarii în halul ăsta ?" Au răspuns : „Ni s-a ordonat să stăm de pază şi să nu ne mişcăm. Nu ne-am mişcat". într-adevăr, i-au trimis acolo şi i-au uitat. Situaţia s-a schimbat, batalionul lor a fost respins, iar ei au continuat să stea acolo timp de două zile, fără să se mişte, pînă i-am capturat. Ţînţarii îi mîncau de vii, dar ei continuau să execute ordinul. Sînt, într-adevăr, nişte soldaţi ^adevăraţi. Vrei, nu vrei, trebuie să-i respecţi.

Continuînd pe această temă, Jukov, din nou, ca şi atunci, în 1950, a aruncat o punte între războiul cu japonezii şi cel cu nemţii.

— îmi amintesc un prizonier neamţ, pe care l-am" interogat lîngă oraşul Elnea. Era unul dintre primii tanchişti luaţi prizonieri acolo. Tînăr, înalt, frumos, blond, un ni- belung, chiar m-a făcut să-mi aduc aminte de filmul *Ni- belungii,* pe care l-am văzut în anii '20. într-un cuvînt, un exemplar model. încep să-l interoghez. Raportează că este şofer mecanic, în plutonul cutare, batalionul cutare, divizia de tancuri cutare. Continui să-i pun întrebări. Nu răspunde.

„De ce nu răspunzi ?" Tace. Apoi declară : „Sînteţi un militar, trebuie să înţelegeţi că eu, ca militar, am

răspuns la tot ce trebuia să; răspund – cine sînt şi de ce unitate aparţin. Nu pot să mai răspund la nici o altă întrebare, întrucît am jurat. Şi dumneavoastră nu aveţi dreptul să mă întrebaţi, ştiind că ştnt militar, nu aveţi dreptul să-mi cereţi să-mi încalc datoria şi să-mi pierd onoarea".

L-am întrebat atwici dacă ştie cu cine vorbeşte ? Nu, nu ştie. „Traduceţi-i că sînt generalul ce armată Jukov". A ascultat cele spuse şi mi-a răspuns :

— Nu vă cunosc. Îi cunosc doar pe generali mei. Pe generâlii dumneavoastră nu-i ştiu.

Bravo ! O atitudine insolentă, mai rar aşa tupeu. Dar cum să nu-l respecţi ? Nu poţi să nu-l respecţi.!

îi spun : ,,Dacă nu răspunzi – te împuşcăm şi gata". A pălit, dar n-a cedat. A spus : „Ei şi, împuşcaţi-mă, dacă vreţi să săvîrşiţi o faptă dezonorantă faţă de un prizonier lipsit de apărare. împuşcaţi-mă ! Sper însă că nu veţi face acest lucru. Oricum, eu nu vă voi mai spune nimic în plus faţă de ceea ce am spus".

Cind i-am raportat ulterior lui Stalin despre operaţiunea de la Elnea, i-am povestit şi despre acest prizonier, pentru a-i ilustra ce reprezintă nemţii, pentru a-l convinge cu cine avem de-a face. Să ştii un asemenea lucru, şi să-l apreciezi ca atare, este important. Pentru că o asemenea apreciere intră neapărat în calcule şi planuri. De asemenea lucruri trebuie să ţii seama şi atunci cînd îl evaluezi pe inamic, şi atunci cînd îţi apreciezi propriile posi-ţ, bilităţi. Planificînd o operaţiune, trebuie să iei în calcul starea morală, nivelul de disciplină şi pregătire ale soldaţilor inamicului. Subapreciind toate astea, poţi uşor -să comiţi greşeli de calcul.

în 1950, Jukov vorbea succint despre numirea sa la Halhîn-Gol, fără să intre în amănunte. Acum povestea acest lucru mai detaliat.

„La Halhîn-Gol am plecat în felul următor (ulterior mi s-a relatat cum s-au întîmplat toate astea) : cînd am suferit acolo primele insuccese, în mai-iunie, Stalin, dis- cutînd această problemă cu Voroşilov, în prezenţa lui Ti- moşenko şi Ponomarenko, pe atunci secretar al C.C. din Bielorusia, l-a întrebat pe Voroşilov : -«Cine comandă trupele acolo, la Halhîn-Gol ?» «Comandantul de brigadă Feklenko». «Şi cine e acest Feklenko ? Ce fel de om este?» a întrebat Stalin. Voroşilov a spus că nu_ poate să răspundă pe loc şi exact la

această întrebare, ca nu-l cunoaşte personal pe Feklenko şi nu ştie ce fel de om este. Stalin a replicat nemulţumit: «Ce-i asta ?! Oamenii luptă, iar tu nu ştii cine luptă acolo, cine comandă trupele ? Acolo trebuie numit altcineva să redresase situaţia şi să fie în stare să acţioneze cu iniţiativă. Să fie capabil nu numai să redreseze situaţia, ci şi, cînd va fi posibil, să le şi arate japonezilor...» Timoşenko a spus : «Am o propunere – comandantul corpului de cavalerie, Jukov».

— «Jukov... Jukov,,.», a spus Stalin. «îmi spune ceva numele ăsta». Atunci Voroşilov i-a amintit : «E acelaşi Jukov, pare, în 1937, v-a trimis dumneavoastră şi mie o telegramă în care spunea că -este tras pe nedrept la răspundere pe linie de partid». «Şi cum s-a terminat ?», a întrebat Stalin. Voroşilov a spus că nicicum, că s-a clarificat că nu existau temeiuri pentru a fi tras la răspundere pe linie de partid.

Timoşenko m-a caracterizat pozitiv, a spus că sînt un om hotărît, că voi face l'aţă. Ponqmarenko a confirmat, de asemenea, că pentru atingerea obiectivului propus este o candidatură bună.

La vremea aceea, eram locţiitor al comandantului trupelor Regiunii militare Bielorusia, eram în regiune, în campanie. M-au chemat la telefon şi mi-au spus : mîine să fii la Moscova.- L-am sunat pe Susaikov. Pe. vremea aceea era membru al Consiliului militar al Regiunii Bielorusia. Era, totuşi, anul treizeci şi nouă, mă gîndcam : ce înseamnă această chemare ? L-am întrebat : «Nu ştii, cumva, de ce mă cheamă ?» Mi-a răspuns : «Nu ştiu. Ştiu un singur lucru : dimineaţa trebuie să fii în cabinetul lui Voroşilov». «Ei, atunci, să trăiţi, am înţeles !»

Am plecat la Moscova. Am primit ordinul să, zbor la Halhîn-Gol. A doua zi am luat avionul.

Ordinul iniţial era următorul : «Să mă lămuresc asupra situaţiei ; să informez despre măsurile pe care le-au luat, să raportez propunerile mele».

Am ven·t, m-ora lămurit asupra situaţiei, am raportat despre măsurile luate şi propunerile mele. Am primit în-, tr-o singură zi, una după alta, două telegrame cifrate : prima – că sînt de acord cu concluziile şi propunerile ; a doua – că sînt numit în locul lui Feklenko, comandant al corpului special de armată staţionat în Mongolia"'.

Într-o altă discuţie, desfăşurată, de asemenea, în toamna anului 1965, Jukov s-a referit la problema relaţiilor cu superiorii săi aflaţi la Halhîn-Gol. Ecourile acestora, jos, în rîndul subordonaţilor, le-am evocat. Despre acest lucru îmi vorbea acum însuşi Jukov.

„În **a** treia zi a ofensivei noastre din august, cînd datorită faptului că japonezii se agăţaseră de cota Paleţ din flancul de nord, acţiunile noastre încetiniseră, am avut o discuţie cu G. M. Stern. Acesta se aflai acolo şi, din ordin superior, avea misiunea ca, în calitate de comandant **al** frontului de dincolo de Baikal, să asigure spatele nostru, să asigure gruparea de trupe comandată de mine cu toate cele necesare. În cazul în care acţiunile militare **s**-ar fi întins şi în alte sectoare, transformîndu-se într-un război, se prevedea ca grupul nostru de armată să intre în directa subordonare a acestui front. Dar numai într-un asemenea caz. Deocamdată, însă, acţionam independent şi eram subordonaţi direct Moscovei.

Stern a venit la mine şi a început să-mi spună că, în ceea ce îl priveşte, îmi recomandă să nu mă avînt, ci să mă opresc, să prind, în două-trei zile,-forţe pentru următoarele lovituri şi, numai după aceea, să continui încercuirea japonezilor. Mi-a explicat sfatul său prin faptul că operaţiunea a încetinit şi prin aceea că noi suferim, mai ales în nord, mari pierderi. La toate acestea, i-am răspuns că războiul e război, că nu se poate face fără pierderi, că aceste pierderi pot fi mari, mai ales cînd ai de-a face cu un inamic atît de serios şi înverşunat, cum sînt japonezii. Dar dacă noi, acum, din cauza acestor pierderi şi a acestor complicaţii apărute în situaţie, vom amîna cu două-trei zile realizarea planului iniţial, atunci una din două : ori nu vom realiza acest plan deloc, ori îl vom îndeplini cu mare întîrziere şi cu pierderi uriaşe, care, datorită indeciziei noastre, în ultimă instanţă, vor fi de zece ori mai mari decît pierderile pe care le înregistrăm acum, acţionînd hotărît. Acceptînd recomandările sale, ne-am înzeci pierderile.

L-am întrebat apoi dacă este un ordin sau un sfat ? Dacă este un ordin şă mi-l dea în scris. Dar îl previn că voi protesta împotriva acestui ordin scris, la Moscova, întrucît nu sînt de acord cu el. Mi^a răspuns că nu îmi ordonă, ci îmi recomandă, şi că nu îmi va da un ordin scris. I-am răspuns : «Dacă-i aşa, atunci resping această recomandare. Trupele îmi sînt încredinţate mie, şi eu le comand aici.

Dumneavoastră vi s-a ordonat să mă sprijiniţi şi să-mi asiguraţi spatele frontului. Şi vă rog să nu vă depăşiţi atribuţiile încredinţate». A.fost o discuţie dură, nervoasă, nu prea plăcută. Stern a plecat. S-a întors peste două-trei ore după ce s-a mai consultat, probabil, cu ci- :neva, şi mi-a spus : «Ei bine, cred că ai dreptate. îmi retrag recomandările».”

La unele dificultăţi apărute în timpul operaţiunilor de luptă la Halhîn-Gol, care ne-au pricinuit o serie de insuccese iniţiale, Jukov s-a referit şi într-o altă discuţie, consacrată, în principal, cauzelor dramei care a izbucnit în iunie 1941.

..Faptul că nu am fost pregătiţi pentru războiul cu nemţii a avut, printre alte cauze, sistemul teritorial de instruire a trupelor, pe care l-am abandonat de-abia în 1939. nivTwj^n^i^p^tPritnHal«» aii -fost piygMitg. extrem de prosL j

„Contingentul, pe care-l forma tot efectivul, era prost pregătit, nu avea niri imagineaJuptcLmQderne, nici experienţa. colaborării xu **artileria -şi-**tancurile. După nivelul de pregătire, unităţile noastre teritoriale nu sufereau nici o comparaţie cu unităţile militare active. Cu una din asemenea divizii teritoriale, a 82-a, am avut de-a face la Halhîn-Gol. Ea a dat bir cu fugiţii la cîteva salve de artilerie japoneze. A trebuit s-o oprim cu toate mijloacele aflate la îndemînă, a trebuit, de la punctul de comandă aflat la Habar-Daba, să trimit comandanţi şi să-i desfăşor în lanţ prin stepă. Abia am oprit-o. Am fost nevoit să-l destitui pe comandantul diviziei, iar divizia ca atare am pregătit-o, pas cu pas, timp de o lună şi jumătate, pentru acţiuni militare, li trimiteam treptat pe oameni în cercetare, în lupte de amploare mai mică, .îi obişnuiam cu acţiunea artileriei, cu bombardamentele, îi învăţam să colaboreze cu tancurile. Ulterior, după ce şi-a mai îmbunătăţit pregătirea, a avut, la sfîrşitul lui august prima experienţă de luptă şi în aceste ultime acţiuni divizia nu
s-a descurcat rău. Iar în iulie – dăduse bir cu fugiţii. Japonezilor, văzînd-o cum fuge la numai citeva salve de artilerie, nu le rămînea altceva de făcut decît să înainteze în urma ei. Am reuşit atunci să-i oprim doar concentrînd asupra lor focul întregii artilerii, din toate punctele frontului. Iată ce este o divizie teritorială fără nici o experienţă de luptă. Acest lucru l-am trăit acolo, la Halhîn- Gol...”

Jukov a revenit la Halhîn-Gol şi într-o altă discuţie. De data aceasta, nu a evocat atît evenimentele acelei perioade, cît locul pe care-l ocupa Halhîn-Gol în viaţa sa, în biografia lui militară.

„Prima suferinţă grea din viaţa mea este legată de anii '37 şi '38. împotriva mea se pregătiseră documentele necesare, erau deja, probabil, suficiente, pe undeva, cineva alerga de ici-colo cu o mapă plină cu aceste documente. în fine, totul evoluai în aşa fel încît puteam să termin la fel cum au terminat pe atunci mulţi alţii. Şi, după toate acestea, dintr-o dată, sînt chemat şi mi se ordonă să plec la Halhîn-Gol. M-am dus acolo cu bucurie. Iar după încheierea operaţiunii, am simţit o mare satisfacţie. Nu numai pentru faptul că operaţiunea, pe care o iubesc şi acum, s-a realizat cu succes, ci şi pentru că, într-un fel, acţiunile pe care le-am desfăşurat m-au reabilitat, ca şi cum aş fi înlăturat toate învinuirile şi calomniile care se strînseseră împotriva mea în anii precedenţi, şi despre care în parte ştiam, în parte le bănuiam. Eram bucuros pentru tot : pentru succesul nostru, pentru noul grad militar, pentru titlul de Erou al Uniunii Sovietice. Totul confirma faptul că am făcut ceea ce se aştepta de la mine, iar ceea ce s-a încercat să mi se pună în cîrcă s-a dovedit un neadevăr flagrant".

Desigur, pe fondul evenimentelor ulterioare din Marele Război pentru Apărarea Patriei, amploarea operaţiunilor militare de la Halhîn-Gol pare mică. Acestea din urmă s-au desfăşurat pe o zonă **limitată, de circa 40^-50 ** kilometri, întregul efectiv al Grupului 6 armată japonez nu ajungea la o sută de mii de oameni ; de altfel, la această cifră nu ajungea nici efectivul trupelor noastre şi mongole participante la lupte.

E drept, în zona conflictului, acţionau de ambele părţi forţţ de aviaţie mari, pentru acele timpuri, ceea ce m-d
oarecare jenă că, ulterior, în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, nu am văzut lupte aeriene în care să se angajeze simultan, de ambele părţi, un număr atît[1] de mare de avioane de vînătoare ca în Mongolia. Iar el, zîmbind, mi-a răspuns : „Credeţi că eu am văzut ? Nici eu n-am văzut". Dar, chiar luînd în considerare acest fapt, trebuie spus că evenimentele de la Halhîn-Gol au rămas, totuşi, doar un puternic conflict militar, care nu s-a transformat însă într-un mare război.

Semnificaţia acestor acţiuni militare în istorie s-a do-
jvedit a f i , însă, millT'mărfŸrare'„d**”ecTt**-amploarea lor
directă. ¡Lecţia dură, primită de conducerea militară
japoneză la Ilialhîn-Gol, a aVut urmări de lungă durată, jţn
primele |luni ale războiuluij^jqfiraţii, cariift a.u fost cele
mai grele pentru noi, memoria proaspătă a Halhîn-Gol-ului
a făcut |ca cercurile militare japoneze să manifeste
prudenţă şil lsă condiţioneze problema intrării lor în război
cu Unju-l nea Sovietică de luarea de către nemţi a
Moscovei. Im-|
¡portanţa acftstunucnTpentru nqj este imensă..., I
l De'oseBlt de Important este însă şi altceva : la Halhîn-' Gol
am arătat că noi manifestam deplină concordanţă între
vorbă şi faptă, că tratatul nostru de asistenţă mutuală cu
Mongolia nu este un simplu petic de hîrtie, că el exprimă
disponibilitatea noastră reală de a-i apăra hotarele ca pe
propriile noastre hotare.

Halhin-^Gol marchează începutul biografiei lui Jukov
ca mare comandant de oşti. Ulterior, a luat .parte la eve-
nirpente de o amploare incomparabil mai mare, dar acest
început acolo, în îndepărtata stepă mongolă, a fost foarte
promiţător.

În războiul cu nemţii, Jukov a participat ca un şef
militar, avînd la activ o victorie certă, obţinută în condiţiile
unor acţiuni militare cu caracter modern, desfăşurate cu
participarea trupelor mecanizate şi a aviaţiei. Accasta îi
asigur^lui Jukov nu numai autoritate în rîn- dul trupelor, dar
avea şi, cred eu, o mare importanţă pentru el personal.
Prernisdle în ştiinţa de a învinge sînt date nu numai de
experienţa militară, ci şi de factorul moral, la fel de
important pentru ostaş, ca şi pentru comanctent, pentru
modul lui de a gîndi şi de a acţiona.

Cuvintele lui Jukov despre Halhîn-Gol, ca despre o
„operaţiune pe care o iubesc şi acum”, spuse de un om
care a terminat războiul la Berlin, sînt pline de semnificaţie.
La începutul Halhîn-Gol-ului, Jukov avea deja în spate un
sfert de veac de serviciu militar, un război mondial şi un
război civil, cariera de la soldat pînă la comandant de corp
de armată. în calitate de conducător militar, conducerea
operaţiunii de la Halhîn-Gol a fost pentru el, însă, o piatră
de încercare. De aceea o şi iubea.

Printre militari se afirma că, atunci, cînd, în 1939,
Moscova îl sunase pe Jukov în Bielorusia, fără a-i explica

nimic, ordonîndu-i să vină urgent în Capitală, el a întrebat la telefon un singur lucru : „Să-mi iau sabia ?" Nu știu dacă a fost sau nu ¡așa, dar mi se pare că această povestire care circula oral, fie ea chiar legendă, exprimă înțelegerea exactă a caracterului acestui om.

2

După cum am mai arătat, după Halhîn-Gol nu am mai avut ocazia să-l văd pe Jukov, nici măcar o dată, pînă în ziua capitulării armatei germane. Imaginea lui, însă, continua să se consolideze în conștiința mea, ca și în conștiința tuturor participanților la război.

Pentru mine, Jukov era omul pe care Stalin îl trimisese să salveze situația la Leningrad, în zilele cele mai critice ale acelui septembrie 1941, rechemîndu-l apoi la M6scova în perioada cea mai critică pentru ea – începutul lui octombrie.

Cred că nu voi greși, spunînd că, în ochii participanților la război, victoria noastră de la Moscova era legată înainte de toate de două nume : de numele lui Stalin, care a rămas la Moscova și a pronunțat, la 7 noiembrie 1941, acea cuvîntare, memorabilă pentru noi toți, din Piața Roșie, și de numele lui Jukov, care a preluat conmnda Frontului de Vest într-un moment pe de-a întregul catastrofal, cînd se părea că soarta Moscovei atîrna doar de un fir de păr.

Desigur, și faptul că Leningradul n-a căzut, ci a rezistat blocadei, și faptul că nemții au fost respinși lîngă Moscova este meritul istoric nu doar a doi, și nici măcar a douăzeci de oameni,-' ci a multor milioane de militari și civili, este rezultatul uriașelor eforturi ale întregului popor» Acest lucru este cu atît mai evident acum, o dată cu trecerea timpului.

Par, dacă e să vorbim despre rolul personalității în istorie cu referiri la Jukov trebuie să spunem că numele lui este legat în memoria poporului și de salvarea Leningradului, și de salvarea Moscovei. Rădăcinile acestei memorii sînt ancorate adînc în războiul ca atare, în anul 1941, în conștiința vie de atunci a contemporanilor. Așa se și explică că amintirea a rămas nealterată în condițiile diferitelor evenimente care s-au produs mai tîrziu.

Desfășurarea ulteriora a războiului a făcut foarte populare cîteva nume ale unor conducători militari cu totul-eminenți. Printre ei, însă, Jukov ne-a rămas drept prima

dragoste, cucerită în orele cele mai tragice ale destinului nostru, de aceea şi cea mai puternică.

Şi- cînd, la sfîrşitul războiului, a fost numit comandant al frontului ce se îndrepta direct spre Berlin, lucrul a părut normal – omul care a apărat Moscova va cuceri Berlinul.

Ştiu că se pot exprima multe obiecţii. Se poate spune că Rokossovski, care a fost pînă la Jukov comandantul Frontului I bielorus, angajat direct spre Berlin, era întemeiat să considere nedreaptă mutarea sa pe Frontul 2 bielorus vecin ; se poate afirma cu deplin temei că Frontul i ucrainean, care acţiona la stînga lui Jukov, sub comanda lui Konev, a făcut pentru succesul operaţiunii Berlin nu mai puţin decît trupele comandate de Jukov. **În** fine, pot fi privite **în** mod diferit motivele pentru care Stalin, tocmai atunci, la sfîrşitul războiului, lîngă Berlin, şi-a rezervat coordonarea acţiunilor tuturor acestor trei fronturi, iar pe Jukov l-a trimis să comande doar unul dintre ele.

Aşa este. Însă, repet, atunci cînd, şi prin contribuţia altor fronturi, tocmai frontul lui Jukov a fost cel care a cucerit cea mai mare parte a Berlinului, Cancelaria şi Reichstagul, iar Jukov a fost însărcinat să primească capitularea necondiţionată a armatei germ ane, acest fapt a fost considerat de către popor drept ceva foarte întemeiat, oamenii apreciind că aşa şi trebuia să fie.

Ceremonia semnării capitulării necondiţionate a armatei germane a fost descrisă deja de multe ori – şi în corespondenţele ziariştilor, şi în amintirile militarilor prezenţi acolo. Şi eu am scris despre acest lucru. Nu-i voi repeta nici pe alţii, nu mă voi repeta nici. pe mine cu descrierea amănuntelor. Doresc însă să amintesc ceva din sentimentele mele din zona respectivă, legate de Jukov.

Cred că se poate spune fără exagerare că, printre reprezentanţii Comandamentului aliat, prezenţi acolo, el era cel care avea în spate cea mai mare şi mai grea experienţă a. războiului. Capitularea unei armate inamice o primea însă pentru prima dată şi această procedură eră pentru el nouă şi neobişnuită. Dacă el, personal, ar fi privit aceasta ca o procedură diploir % tică, probabil că s-ar fi simţit mai puţin sigur pe sine. Secretul acelei stăpîniri de sine, cu care conducea această procedură, consta, după părerea mea, tocmai în aceea că nu o privea ca un fapt

diplomatic. Semnarea actului de capitulare necondiționată a armatei germane era pentru-el o continuare directă a activității căreia i se consacrase pe tot timpul războiului : a fost însărcinat să-i pună punct exact ca un militar, şi el a pus acest punct cu aceeaşi siguranță şi cu aceeaşi fermitate care l-au caracterizat în război.

E greu să pătrunzi sufletul unui alt om, chiar şi cu gîndul. Trebuie să presupui însă că Jukov se simțea în acele ora nu doar comandant al frontului care a cucerit Berlinul, nu doar ca locțiitor al comandantului suprem, ci ca omul care reprezenta în această sală acea armată şi acel popor care au făcut „mai mult» deci t toți ceilalți. Şi, ca reprezentant al acestei armate şi al acestui popor, el ştia mai bine decît alții şi amploarea celor înfăptuite şi ponderea eforturilor depuse. în atitudinea lui nu era nici trufie, nici condescendență. Pentru poporul său, războiul abia terminat fusese o luptă pe viață şi pe moarte şi el se purta cu acea dură simplitate, care ii stă bine învingătorului în asemenea situații.

Deşi, ulterior, şi printre generalii nemți învinşi, şi printre Aliați, eare au împărțit cu noi victoria s-au găsit oameni care au contestat, odată cu trecerea timpului, amploarea contribuției noastre la această victorie, atunci, în mai 1945, în această privință nu existau două păreri.

Nu lăsa nici un dubiu în legătură cu acest fapt chiar atitudinea feldmareşalului Keitel,. care a semnat capitularea. Să-i recunoaştem ce i sfe cuvine : s-a purtat cu demnitate. În atitudinea lui era însă, totodată, şi altceva, surprinzător. S-ar părea că nici vederile sale politice, nici gîndu-rile sale cu privire la propriul viitor nu ar fi trebuit să-l facă să-i acorde lui Jukov o atenție mai mare decît celorlalți reprezentanți ai Comandamentului aliat, prezenți în această sală. Mai degrabă s-ar fi putut aştepta contrariul, însă logica războiului pierdut, contrar voinței lui Keitel, a fost mai puternică decît toate celelalte. Privindu;l în timpul procedurii de capitulare, l-am văzut de cîteva ori cu cîtă atenție îl urmărea pe Jukov, pe el şi numai pe el. Era curiozitatea amară, tragică, a învinsului față de forța pe care Jukov o întruchipa aici, o forță pe care a urît-o în cel mai înalt grad şi care a hotărît în cea mai mare măsură soarta războiului.

Cind citesc articole şi cărţi, care pun la îndoială măsură contribuţiei noastre în victoria asupra Germaniei fasciste, aproape totdeauna îmi amintesc Karlshorst, capitularea şi figura feldmareşalului Keitel, care îl privea pe Jukov cu o curiozitate aproape înspăimîntătoare.

După semnarea actului de capitulare a avut loc dineul, oferit de comandamentul nostru -în cinstea Aliaţilor, dineu care s-a prelungit mult după miezul nopţii. în timpul dineului s-au rostit multe cuvîntări. pe care memoria mea nu le-a reţinut. Mi s-a întipărit în minte însă ceva anume * din cuvîntarea' lui Jukov. Comandamentele american şi englez erau reprezentate de şefii supremi ai aviaţiei – generalul Spaatz şi mareşalul de aviaţie Tedder. Nu-mi mai amintesc în cinstea, căruia dintre cei doi aviatori a toastat Jukov, dar a spus aproximativ următoarele : „Beau în sănătatea dumneavoastră, în numele soldaţilor noştri, care, pentru a vedea rezultatele activităţii dumneavoastră, au trebuit să ajungă pînă la Berlin cu propriile picioare".

Am folosit cuvîntul „aproximativ". din prudenţă. Dar, după cîte cred, au fost spuse tocmai aceste cuvinte. Şi le-am reţinut pentru că în spatele lor, era exact ceea ce se numeşte contribuţia hotărîtoare la victorie, era formula participării noastre la acest război care ne-a costat atît de mult.

3

După război mi-a fost dat să-l văd pe Jukov în ani diferiţi : în 1950 şi 1952, cînd era comandant al regiunilor militare Odessa şi Ural, în 1955-1957, cînd ocupa funcţiile de adjunct al ministrului şi de ministru al apărării, şi în ultimii ani, cînd se afla în retragere.

Am să mă refer la aceste întîlniri din unghiul care prezintă interes pentru însemnările mele. Dar, mai întîi, o observaţie comună pentru toate aceste întîlniri. Ele au avut loc în perioade atît de diferite pentru Jukov, şi aceasta sublinia cu atît mai mult una din trăsăturile esenţiale ale felului său de a fi. Caracterul acestui om rămînea totdeauna neinfluenţat de împrejurările exterioare. Acestea se schimbau, dar omul rămînea el însuşi. Şi această consecvenţă de caracter era nu doar dovada forţei sale morale, ci şi izvorul ei. Conştiinţa capacităţii sale de a nu se lăsa influenţat de împrejurări accentua la rîndul ei această trăsătură de caracter.

În cursul primei întîlniri, din 1950, am observat îngrijorare în ochii celor de față,. apropiați lui Jukov. Era de înțeles. Scos din C.C. și înlocuit din cele mai înalte funcții militare, Jukov comanda o regiune militară de mina' a doua, de fapt era pus pe linie moartă și, în plus, așezat sub sabia lui Damocles, întrucît timpurile erau aspre. Ochii îngrijorați ai celor apropiați îl făceau să fie și mai reținut, încă, decît își propusese el în această discuție. Dar, cu certitudine, rezumîndu-și în mod conștient relatarea și evitînd unele teme, Jukov nu considera în același timp posibil pentru el, vorbind despre istoria războiului, să-i retușeze unele unghiuri dificile, care apăreau în timpul relatării. Evident, își dădea suficient-de bine seama ce greutate au relatările sale proprii privind anumite fapte istorice și nu vroia să se lase influențat de împrejurări trecătoare.

M-am referit deja la ceea ce a declarat el despre Halhîn-Gol. Vorbind despre numirea lui în funcția de comandant al Frontului Leningrad, el n-a considerat, de asemenea, necesar să atenueze dramatismul situației în care această numire s-a produs.

Voi reproduce pasajul respectiv al însemnărilor mele privind discuția avută în 1950 :

„Venind cu avionul direct la Leningrad, am picat la ședința consiliului militar. Marinarii discutau problema în ce ordine să arunce în aer navele, pentru a nu cădea în mîna nemților. I-am spus comandantului flotei, Tri- buț : «Iată mandatul" meu», și i-am întins notița scrisă de către Stalin, unde erau definite împuternicirile mele. «în calitate de comandant al frontului, vă interzic acest lucru. în primul rînd, dominați navele, ca să nu explodeze singure, iar în al doilea rînd, duceți-le mai aproape de oraș, astfel încît să poată trage cu întreaga artilerie». Închipuiți-vă, ei discutau problema minării navelor, iar pe aceste nave erau patruzeci de unități de foc complete. Le-am spus : «Cum puteți, în general, să acceptați să minați navele ? Da, e posibil ca ele să fie distruse. Dai- dacă-i așa, atunci trebuie să fie distruse numai în luptă, trăgînd». Iar cînd, după aceea, nemții au început ofensiva în sectorul Primorie al frontului, marinarii i-au lovit atît de puternic de pe navele lor, încît aceștia pur și simplu au fugit. Cred și eu ! Tunuri de calibru șaisprezece ! Vă închipuiți ce forță teribilă ? !"

în aceeași discuție, Jukov a prezentat în puține cuvinte situația de lînga Moscova, din noiembrie 1941. El n-

a exprimat consideraţiile general-acceptate atunci, cum că nemţii n-ar fi putut lua Moscova în nici un fel de împrejurări. A vorbit doar despre fapte reale : de ce n-au cucerit nemţii Moscova şi ce le-a lipsit pentru asta.

„Ultima ofensivă a nemţilor a început pe 15—16 noiembrie. La începutul acestei ofensive, pe direcţia principală Volokolamsk-Nara, pe flancul stîng, ei aveau 25— 27 divizii, din care cca 18 divizii de tancuri şi motorizate. În cursul luptelor, însă, forţelp lor s-au dovedit a fi la capătul puterilor. Şi cînd au ajuns deja la Canal, la Kriu- kov, a devenit clar că nu calculaseră bine. Îşi dădeau duhul. S-au apropiat, fără a avea măcar vreo divizie în rezervă.' La 3—4 decembrie, în fiecare dintre diviziile lôr mai existau cîte 30 —35 tancuri din 300, adică a zecea parte. Pentru a cîştiga bătălia ar fi trebuit să mai aibă acolo, pe direcţia loviturii principale, în eşalonul doi, vreo 10—12 divizii, adică ar fi trebuit să aibă acolo, de la bun început, nu 27, ci 40 de divizii. Atunci ar fi putut să-şi croiască drum pînă la Moscova. Dar nu le-au avut. Ei epuizaseră deja tot ce avuseseră, pentru că nu calculaseră forţa rezistenţei noastre".

În prezent, în istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei este demult cunoscut faptul că, la începutul contraloviturii noastre de lîngă Moscova, trupele germane primiseră deja ordinul să se retragă. în perioada respectivă, în 1950, nu puteam să vorbim despre aşa ceva. Faptul că nemţii se aflau într-o situaţie critică încă înainte de contraloviturile noastre, datorită rezistenţei apărării pe care le-am opus-o, ceea ce i-a obligat să se retragă, nu diminua însă cîtuşi de puţinVmeritele armatei noastre, mai degrabă dimpotrivă. Dar, probabil, o asemenea prezentare a evenimentelor istorice reale părea atunci mai puţin eroică ; se obişnuia de aceea să se spună că noi am dat o contralovitură nemţilor, care continuau încă să se avînte spre Moscova. Jukov, însă, încă atunci, în 1950, nu s-a jenat să dezmintă această formulare general-acceptată.

„După cum a reieşit ulterior din documente – a spus el – în acea noapte, cînd, noi ne-am 'început ofensiva, Brauchitsch dăduse deja ordinul de retragere pe rîul Nara, adică, el înţelesese că sînt nevoiţi să se retragă, că n-au altă ieşire".

Afkrţţînd că Jukov, scos din înalte funcţii militare şi comandind o regiune militară de mina a doua, „de fapt, era

pus pe linie moartă", probabil că eu nu am definit prea exact situaţia în care- m-am inlilnit cu acesta în 1950. Mai exact ar fi trebuit să spun : „se aştepta" să fie pe linie moartă. Se aştepta, dar n-a fost să fie aşa. Iată ce m.i-a spus despre aceasta Jukov însuşi, mult mai tîrziu, în 1965 :

„în 1947, cînd Stalin m-a înlăturat din funcţia de adjunct al ministrului şi m-a numit în Regiunea militară Odessa, eu, sosind la Odessa, am hotărît categoric să nu reduc cîtuşi de puţin cerinţcle faţă de subalterni, faţă de trupe, de pregătirea lor de luptă. Am hotărît categoric să rămîn eu însumi. înţelegeam : se aştepta de la mine să devin altfel, să renunţ şi să comand regiunea militară de mintuială. Nu mi-am permis acest lucru. Gloria e glorie. Dar în acelaşi timp însă, ea este o sabie cu două tăişuri şi uneori le loveşte foarte dureros. După primirea acestei lovituri, am făcut totul pentru a rămîne aşa cum am fost. în aceasta vedeam salvarea mea lăuntrică. în rezistenţă, în muncă, în a nu-mi pierde tăria de caracter, nici chiar în aceste împrejurări grele pentru mine".

Cînd am auzit toate astea, peste mulţi ani, din gura lui Jukov însuşi, mi-am amintit din nou de întîlnirea noastră din 1950, mi-am amintit reţinerea sa, tăria, dorinţa de a nu evita unghiurile dificile. Nu numai că a vrut să rămînă, dar a şi rămas el însuşi.

Data următoare aveam să-l întîlnesc pe Jukov peste doi ani, în decembrie 1952, în împrejurări pentru el schimbate de astă dată în bine. Scos în 1947 din componenţa C.C., la Congresul al XIX-lea al partidului, Jukov a fost ales membru supleant al C.C. Nu era niciun motiv de îndoială pentru nimeni că acest lucru s-a făcut la iniţiativa lui Stalin, orice alte explicaţii nu puteau exista în acea perioadă. Pe mulţi i-a bucurat, dar i-a şi mirat în acelaşi timp. Pe mine m-a mirat, poate, mai puţin decît pe alţii, din motive care mă obligă să fac o divagaţie. De altfel, cred că, în acest caz, aceasta se justifică.

Aproximativ cu un an înainte, la şedinţa în care se discuta problema premiilor „Stalin" şi, în speţă, acordarea acestui premiu lui Emmajutil Kazakievici pentru romanul său *Primăvara pe Odfr,* Stalin, apreciind favorabil romanul, a spus dintr-o dată că acesta, are un minus, care ar fi bine să fie înlăturat, dacă nu e prea tîrziu.

„în romanul tovarăşului Kazakievici – a spus Stalin – este înfăţişat un oarecare Sizokrîlov, membru al Consiliului

militar. Dar în romanul său, Sizokrîlov are un asemenea rol, de parcă n-ar fi membru al Consiliului militar, ci comandant al frontului. Dacă citeşti pasajele unde apare acest Sizokrîlov, rămîi exact cu această impresie şi anume că el este comandantul frontului, deşi este numit în roman drept membru al Consiliului militar. Noi, însă, ştim cine a comandat acest front. L-a comandat nu un oarecare Sizokrîlov, ci Jukov. Jukov are lipsurile lui, noi l-am criticat pentru asta. Jukov a comandat însă bine operaţiunea Berlin, în orice caz, n-a comandat-o rău. Atunci, de ce, în romanul tovarăşului Kazakievici, apare un oarecare Sizokrîlov şi nu Jukov ? Aceasta nu corespunde realităţii". Şi, adresîndu-se scriitorilor prezenţi la această întîlnire, Stalin a adăugat : „Spuneţi-i tovarăşului Kazakievici şă mai reflecteze asupra acestei probleme, dacă nu este tîrziu".

Mi-a revenit mie să-i vorbesc despre acest lucru lui Kazakievici. Ascultîndu-mi relatarea, Kazakievici doar a scrîşnit din dinţi. De fapt, Stalin ghicise exact. în forma iniţială a romanului lui Kazakievici era prezentat nu un membru al Consiliului militar, ci comandantul frontului. Dar în atmosfera construită în acea vreme în jurul lui Jukov, Kazakievici n-a reuşit să publice romanul în varianta iniţială. în cele din urmă, a fost nevoit să cedeze şi să-l prezinte pe Sizokrîlov ca membru al Consiliului militar, deşi, în acţiunile şi discuţiile sale, Sizokrîlov continua să rămînă prototipul comandantului frontului. „Dacă mi s-ar fi spus mai devreme !" a spus cu amărăciune Kazakievici. Romanul apăruse deja în cîteva ediţii şi era tîrziu să mai schimbe ceva.

Mi-am amintit despre toate astea atunci cînd, după terminarea lucrărilor Congresului al XIX-lea, s-a nimerit să stau alături de Jukov la dineul oferit de C.C. în cinstea 'delegaţiilor străine prezente la congres. Şi nu doar mi-am amintit, ci am considérât îndreptăţit să i le şi relatez. Cu toată stăpînirea de sine, care nu l-a trădat nici o Clipă, am simţit că, în seara aceea, era într-o dispoziţie foarte bună. Cred că alegerea în C.C. a fost pentru el neaşteptată, cu atît mai puternică a fost impresia p.e care i-a produs-o acest lucru. Dar, în cele cîteva ore cît am stat. alături, sentimentul demnităţii nu i-a permis nici măcar o dată, fie chiar şi cu un cuvînt, să se refere la acest subiect care, fără îndoială, îl frămînta cel mai mult.

Discuţia s-a referit la multe alte lucruri diferite, inclusiv la cartea mea pe atunci abia apărută şi, după cum îmi dau seama acum, nu prea reuşită din punct de vedere artistic, *Tovarăşi de arme*. Dar, tocmai la această parte artistică Jukov nu s-a referit în discuţia cu mine. După cum am înţeles din discuţie tipărirea cărţii *Tovarăşi de arme* l-a bucurat pentru faptul că în literatură apăruse prima carte care povestea despre evenimentele de la Halhîn-Gol, atît de dragi inimii lui de militar.

Spunîndu-mi că partea faptică a lucrurilor am redato destul de exact, Jukov a făcut cîteva remarci în legătură cu unele sau altele din evenimentele ce nu îşi găsiseră locul în roman. îmi amintesc, a regretat că, atunci cînd neam întîlnit în 1950, cînd de-abia începusem să lucrez la carte, ne-am rezumat doar la două discuţii.

— Din păcate, n-am reuşit să vă povestesc multe, a observat el, reproşîndu-şi acest lucru mai degrabă lui însuşi, decît mie, cu o delicateţe care se împăca foarte bine cu francheţea consideraţiilor. r

în general, probleme mai delicate nu a atins. Fapt este că în roman, deşi fără nume, era prezentat comandantul grupului nostru de armate de la Halhîn-Gol, în figura căruia se putea recunoaşte persoana lui Jukov.

Publicarea romanului a întîmpinat unele rezerve în redacţia care l-a editat. Unii din colegii care lucrau acolo, şi care au ghicit imediat cine se află în spatele acestui personaj, considerau că, zugrăvindu-l, în general pozitiv, ar trebui să-i atribui şi unele trăsături negative. Aceştia se aflau sub influenţa atitudinii critice din acei ani faţă de Jukov şi se temeau că părţile respective ale romanului nu vor trece de cenzură. Temerile lor s-au dovedit însă de prisos. Romanul a trecut cu bine de cenzură. Situaţia mea a fost mult mai uşoară decît cea a lui Kazakievici. Halhîn-Gol era departe, pe cînd cucerirea Berlinului era încă în memoria tuturor, fără a mai vorbi de diferenţa de importanţă între aceste două evenimente.

Atunci cînd, mai demult, imediat după război, mi-am conceput romanul, n-am avut de gînd chiar dintru început

 să prezint cu numele adevărat nici pe Jukov, nici alte personalităţi, pornind de la părerea de principiu că, atunci cînd este vorba de oameni încă în viaţă, numele lor nu trebuie să apară în --beletristică, prin aceastp, ea deosebindu-se de literatura documentară. Mă simt obligat să recunosc însă că în seara aceea mă

neliniştea omenească faptul cum va privi Jukov lipsa numelui său din roman, nu va considera el oare acest fapt, în situaţia creată în jurul său, drept un semn al temerii mele sau drept rezultat al contingenţelor exterioare ? Eram bucuros că, fără să se refere la acest aspect delicat, vorbea despre roman cu simpatie, înţelegîndu-mă, probabil, exact.

în 1955, am fost de două ori la Jukov, la Ministerul Apărării. Prima dată, cînd era încă adjunct al ministrului, iar a doua oară cînd îl numiseră deja ministru.

Prima întîlnire era legată de soarta unui activist de partid din armată, pe care îl ştiam bine, atît eu, cît şi Jukov, încă de la Halhîn-Gol. Făcuse cu demnitate tot Marele Război pentru Apărarea Patriei, iar în 1950, contrar voinţei sale de a-şi continua activitatea în armată, fusese demobilizat, pe motive de boală, dar de fapt, datorită unor considerente dincolo de orice norme elementare de drep-tate. Problema nu era simplă şi, în plus, nu intra în com-petenţa directă a lui Jukov. Spunîndu-mi imediat, verde, în faţă, acest lucru, Jukov m-a asigurat că va face tot ce depinde'de el, deşi nu poate garanta succesul.

Amintind în această discuţie de Halhîn-Gol, el mi-a spus zîmbind că, totuşi, am depăşit măsura în cartea mea, înlocuind cu nume fictive nu numai pe cei vii, ba chiar şi pe cei morţi.

„Cei vii, fie, e treaba dumneavoastră, a spus el, dar morţii ? Cu ei, se pare, totul e clar 1 De ce nu l-aţi numit cu numele lui măcar pe un asemenea erou, de la Bain- Ţagan, aşa cum a fost comandantul de brigadă Iakovlev şi l-aţi înlocuit cu un oarecare Sarîcev ? Nu ştiu de ce nu l-aţi prezentat pe răposatul Remizov ? Au fost nişte adevăraţi eroi ! De ce nu le menţionaţi măcar numele ?”Principalul în cuvintele, dar şi în sentimentele ce stăteau în spatele acestora, era grija pentru camarazii săi, morţi la Halhîn-Gol. Dar în ironia pe care a folosit-o de data aceasta în convorbirea cu mine, am mai intuit şi altceva ; undeva, în sufletul său, ar fi dorit, totuşi, ca în carte să fie date exact şi numele celor vii. Cu cîţiva ani în urmă, nu se gîndea la aceasta, dar acum, după cum mi s-a părut, s-a gîndit, deşi nu mi-a spus-o direct.

A doua întîlnire, din acelaşi an, a fost legată de munca de pregătire pe care o începusem pontru romanul *Vii şi morţi*. L-am rugat pe Jukov să fiu ajutat să studiez

unele materiale privind perioada de început a războiului. Mi-a spus că mi se va acorda ajutor şi mi-a indicat să mă duc la Direcţia militaro-ştiinţifică a Marelui Stat Major. Apoi, după o clipă de tăcere, a adăugat că, probabil, mi-ar fi util să privesc începutul războiului nu doar cu ochii noştri, ci şi cu ochii inamicului – acest lucru este totdeauna util pentru clarificarea adevărului.

Chemîndu-l pe aghiotant şi ordonîndu-i scurt : „Aduceţi-l pe Halder", mi-a explicat că vrea să-mi dea să citesc un vast jurnal al acţiunilor de luptă, ţinut, în anii 1941—1942, de către generalul-colonel Halder, pe atunci şeful Marelui Stat Major german.

Cînd, peste cîteva minute, i s-au pus pe masă opt caiete groase ale jurnalului lui Halder, lovindu-le uşor cu mîna, el a spus că, după părerea sa, din toate documentele germane pe care le cunoaşte, acestea, se pare, erau o mărturie dintre cele mai-serioase şi mai obiective.

— O lectură nu totdeauna plăcută pentru ai noştri, dar necesară, mai ales pentru analiza propriilor noastre greşeli şi lipsuri, a cauzelor şi urmărilor acestora.

A abordat apoi o temă care, ca şi în cursul discuţiei noastre din 1950, continua să-l preocupe : necesitatea unei aprecieri obiective a forţelor şi posibilităţilor inamicului, fie că aveam în vedere istoria, ziua de azi sau ziua de mîine. Din păcate, n-am notat această discuţie şi nu pot s-o reproduc exact, fără riscul de a adăuga cîte ceva de la mine. Dar, în legătură cu aceasta, mi se pare potrivit să reproduc aici ceea ce spunea Jukov, pe aceeaşi temă, ulterior, în discuţii al căror conţinut l-am notat. Iată unele din însemnările mele :

„Va trebui, în sfîrşit, să privim adevărul în faţă şi, fără jenă, să spunem cum au fost lucrurile în realitate. Trebuie să apreciem cum se cuvine armata germană, aşa cum am fost nevoiţi să ne confruntăm în primele zile ale războiului. Doar nu în faţa unor tonţi ne-am retras noi mii de kilometri, ci în faţa celei mai ^puternice armate din lume. Trebuie să spunem clar că, la începutul războiului, armata germană a fost mai bine pregătită decît armata noastră, mai bine instruită, mai înarmată, psihologic mai pregătită de război, pe deplin angajată în el. Avea experienţa războiului, şi încă a unui război victorios. Asta joacă un rol imens. Trebuie să recunoaştem, de asemenea,

că Marele Stat Major german şi, în general, statele majore germane, lucrau pe atunci mai bine decît Marele Stat Major sovietic, decît, în general, statele noastre majore, comandanţii germani din acea perioadă gîndeau mai bine şi mai profund decît comandanţii noştri. Noi am învăţat şi am învăţat în cursul războiului, am început să-i batem pe nemţi, dar acesta a fost un proces lung. Iar procesul acesta a pornit de la faptul că nemţii erau mai buni în toate privinţele.

Noi manifestăm jenă să scriem despre instabilitatea. trupelor noastre în perioada iniţială a războiului. Or, trupele nu numai că nu opuneau rezistenţă şi nu numai că se retrăgeau, dar şi fugeau, intrau în panică. Nedorind să recunoaştem acest lucru, îşi spune cuvîntul următoarea tendinţă : poporul nu-i de vină, de vină este conducerea. În general, aşa este. La urma urmelor, într-adevăr aşa este. Dar, vorbind la obiect, la începutul războiului am luptat prost, nu numai „sus", ci şi „jos". Nu este nici un secret faptul că la noi luptau alături divizii, din care una se bătea bine, dîrz, iar vecina ei fugea, primind aceeaşi lovitură a duşmanului ca şi prima. Au fost comandanţi diferiţi, divizii diferite, capacitate de rezistenţă diferită.

Despre toate acestea trebuie să vorbim şi să scriem. Aş spune că în aceasta trebuie să se identifice şi o latură pedagogică : cititorul contemporan, inclusiv tineretul, nu trebuie să creadă că totul depinde numai de conducere. Nu, victoria depinde de toţi, de fiecare om, de dîrzenia lui personală în luptă. Pentru că ştim că, în condiţii similare, unii au fost dîrzi, iar alţii nu. Şi acest lucru nu poate fi trecut sub tăcere".

„Vorbind despre modul cum au pierdut nemţii războiul, repetăm acum adesea că aceasta nu se datorează greşelilor lui Hitler ci greşelilor Marelui' Stat Major german. Trebuie adăugat însă că Hitler, prin greşelile sale, contribuia la greşelile Marelui Stat Major german, că deseori l-a împiedicat pe acesta să adopte hotărîri mai bine gîndite, mai juste. Cînd, în 1941, după înfrîngerea nemţilor lîngă Moscova, Hitler i-a destituit pe Brauchitsch, Bock, o serie întreâgă de alţi comandanţi, şi a preluat singur conducerea trupelor germane de uscat, fără îndoială, el ne-a făcut, prin aceasta, un mare serviciu. După aceasta, şi Marele Stat Major german, şi comandanţii grupurilor de armate germane au fost mult mai legaţi de mîini decît îna-

inte. Inițiativa lor a fost paralizată. Directivele lui. Hitler, în calitatea sa de comandant suprem al trupelor de uscat, nu mai puteau fi puse în nici un fel în. discuție chiar atunci cînd o cereau interesele cauzei. Nivelul de autonomie în soluționarea problemelor operative, existent înainte în armata germană, s-a redus. Destituirea lui Brauchitsch cu care au început toate acestea, desigur, ne convenea.

În prima perioadă a războiului, ne obișnuisem cu ideea de ofensivă a nemților, cu ritmurile ofensivei lor, ne obișnuisem cu insuccese și înfrîngeri, ne obișnuisem să căutăm soluții pentru situațiile cele mai dificile și să adoptăm contramăsuri. în schimb, nemții, care la începutul războiului atacau atît de dîrz și riscant, ne înfrîngeau. înaintau^ străpungeau, aceşti nemți, în a doua și a treia perioadă a războiului, nu puteau deloc să se obișnuiască cu faptul că erau acum nevoiți să se apere, să se retragă, să sufere înfrîngeri.

Dacă urmărim istoria războiului în cea de-a doua și în cea de-a treia perioadă, putem enumera multe situații care, în principiu, se repetă, în care nemții cădeau și. iar cădeau în încurcături, în încercuiri, în pungi și, deși împrejurările se repetau, tot nu se puteau obișnui să lupte în această conjunctură marcată de înfrîngeri și retrageri, situație nouă pentru ei.

Dacă am lua, de exemplu, situația creată în ajunul ofensivei noastre din BielorUsia, în vara anului 1944, e suficient să privim pe hartă pentru a vedea foarte clar că noi trebuia să dăm lovituri exact din direcțiile de unde' le-am și dat, că puteam să formăm acea pungă bielorusă și că, în consecință, aceasta putea duce la o străpungere a frontului pe o lățime de 300—400 kilometri, pe care nemții nu ar fi avut cu ce s-o acopere. Nemții ar fi putut să prevadă acest lucru.

Logica evenimentelor, abc-ul militar indicau necesitatea de a-și retrage trupele din viitoarea pungă, de a reduce și de a concentra frontul, de a crea în spatele său rezerve operative, într-un cuvînt, de a face tot ce se cuvine în asemenea cazuri. Dar nemții n-au făcut acest lucru și, ca urmare, au fost înfrînți în operațiunea din Bie- lorusia.

Ulterior însă, fiind într-o situație dintre cele mai grele, neavînd cu ce să astupe o ruptură de 400 km, trebuie să recunoaștem că au găsit o ieșire curajoasă și

justă din situaţie. în loc să încerce, întinzîndu-se în lanţ, să astupe toată această spărtură, au început prin a concentra o grupare de şoc şi ne-au dat o lovitură de răspuns în centrul acestui spaţiu deschis. Ne-au ţintuit, ne-au obligat să intrăm în luptă, oprind astfel ofensiva noastră. între timp, în spatele frontului, ei au început să constituie o nouă linie de apărare, şi, în mare parte au reuşit acest lucru datorită acestui atac dîrz şi surprinzător pentru noi. Hotărîrea pe care au adoptat-o după înfrîngerea în punga din BielorUsia trebuie să o considerăm curajoasă şi înţeleaptă."

Aceste părţi reproduse din însemnările pe marginea discuţiilor pe care le-am avut în 1965, seamănă foarte mult, după cum mi-aduc aminte, cu ceea ce îmi spunea Jukov cu zece ani înainte, în cabinetul său de la Ministerul Apărării. Discuţia de atunci s-a referit la acelaşi lucru : aprecierea obiectivă a propriilor noastre acţiuni – fie că sînt înfrîngeri, fie că sînt victorii.

Jukov a revenit la această temă nu o dată, în ani diferiţi, iar acum, cînd mi-am recitit toate însemnările şi mi-am amintit toate discuţiile noastre, m-am gîndit încă o dată. la fermitatea şi consecvenţa pe care le-a manifestat în urAiărirea acestui singur scop – cu deplină ură faţă de duşman, dînd însă deoparte orice sentimentalisme care ar împiedica lămurirea şi aprecierea esenţei problemei.

4

În mai 1956, după sinuciderea lui A. Fadeev, l-am întîlnit pe Jukov în Sala Coloanelor, în camera prezidiului, unde s-au adunat toţi cei ce urmau să facă garda de onoare la catafalcul lui Fadeev. Jukov a venit cu mult mai devreme de ora la care urma să fie de gardă, astfel încît am stat o jumătate de ceas de vorbă într-un colţ al camerei.

Subiectul discuţiei era surprinzător şi pentru mine şi pentru împrejurările în care aceasta avea loc. Jukov vorbea despre ceea „ce îl preocupa şi îl înflăcăra atunci, imediat după Congresul al XX-lea. Era vorba de reabilitarea oamenilor care fuseseră luaţi prizonieri, în special în prima perioadă a războiului, în timpul îndelungatelor noastre retrageri şi încercuiri de mare amploare.

După cîte am înţeles, problema fusese .deja discutată la Prezidiul C.C. şi Jukov, în calitatea de ministru al Apărării, urma să facă propuneri corespunzătoare, care să fie supuse unei hotărîri definitive. Era înflăcărat de

sprijinul de principiu, ce-i fusese promis în prealabil şi vorbea despre aceasta cu multă însufleţire, care contrasta întrucîtva cu stăpînirea de sine şi reţinerea care-i erau proprii. Probabil că această problemă atingea cea mai puternică şi profundă coardă a sufletului său. Probabil (cel puţin aşa mi s-a părut) se gîndea de mult la aceasta şi mulţi ani nu se putuse împăca în sinea lui cu acea ho- tărîre nedreaptă şi neîntemeiată adoptată în această problemă înainte. Vorbea cu amărăciune de faptul că, după legile britanice, soldaţilor şi ofiţerilor englezi luaţi prizo- rîîeiT li se plătea în continuare,., pentru tot timpul prizonieratului, nu numai solda cuyeniţă, şi chiar şi ceva în plus, dată fiind situaţia grea în care se aflau. .

„Iar la noi ?! La noi – a spus el – Mehlis a fost în- trat îta de deştept, încît a avansat formula : «oricine cade prizonier, este un trădător de patrie», şi a dezvoltat-o afir- mînd că fiecare om' sovietic, aflat în pericolul de a fi luat prizonier, era obligat să se sinucidă, adică, în fond, cerea ca milioanelor de oameni căzuţi în război să li se adauge alte cîteva milioane de sinucigaşi. Mai mult de jumătate din aceşti oameni au fost torturaţi de nemţi, au murit de foame şi de boli în prizonierat. Potrivit teoriei lui Mehlis, reieşea că cei care scăpaseră şi se întorseseră acasă, tre- cînd prin acest infern, trebuiau să fie întîmpinaţi astfel, încît să regrete că atunci, în '41 sau în '42, nu îşi puseseră capăt zilelor”.

Nu mai mi-aduc aminte cu exactitate cuvintele lui Jukov, sensul lor însă era acela că ruşinea formulei lui Mehlis consta în acea neîncredere faţă de soldaţi şi ofiţeri, care stătea însăşi la baza acestei formule, în presupunerea nedreaptă că toţi au căzut prizonieri datorită propriei laşităţi.

„Laşi, desigur, au fost, dar cum poţi gîndi astfel despre cîteva milioane de soldaţi şi ofiţeri luaţi prizonieri, fă- cînd parte din acea armată care totuşi i-a oprit şi i-a zdrobit pe nemţi ?! Cum, adică, ei au fost alţi oameni, decît cei care, mai tîrziu, au intrat în Berlin ? Au fost ei din alt aluat, mai prost, mai laş ? Cum poţi cere dispreţuirea de-a valma a tuturor celor căzuţi prizonieri în urma nenorocirilor care s-au abătut asupra noastră la începutul războiului?...”

Reluînd discuţia cu ceea ce o începuse, cu afirmaţia că atitudinea faţă de această problemă tragică va fi re-

vizuită şi că în C.C. există o părere unanimă în această privinţă, Jukov a spus că el consideră de datoria sa de militar să facă acum totul pentru a obţine o restabilire cît mai deplină a dreptăţii faţă de toţi cei care merită acest lucru, să nu fie uitat şi scăpat nimeni şi nimic, să li se redea demnitatea călcată în picioare tuturor soldaţilor şi ofiţerilor care au luptat cinstit şi care ah suportat apoi tragedia prizonieratului. „La asta mă gîndesc şi cu asta mă ocup în aceste zile", a spus el.

Un an mai tîrziu, l-am văzut pe Jukov vorbind de la tribuna uneia din cele mai furtunoase adunări la care mi-a fost dat să particip. N-am să mă refer la desfăşurarea generală a acestei adunări, voi evocardoar un singur moment pe care l-am reţinut pentru toŞă viaţa. În cuvînta- rea sa, Jukov a ajuns, la un moment dat, să le amintească, într-un mod categoric, la doi sau trei membri din prezidiu, aşezaţi în spatele lui, despre răspunderea directă pe care o poartă pentru evenimentele din anii 1937—1938.

Drept răspuns, unul dintre cei vizaţi de Jukov l-a întrerupt, spunînd că erau asemenea timpuri încît erai nevoit să semnezi unele documente, vrînd-nevrînd. Şi că Jukov însuşi ştie bine acest lucru. Şi, dacă am răscoli hîr- tiile acelui timp, probabil, ar putea fi găsite documente pe care este pusă şi semnătura lui Jukov.

Jukov s-a înt'ors brusc şi a răspuns :

— Nu, n-o să găsiţi ! Răscoliţi ! Semnătura mea n-o s-o găsiţi acolo !

Mi-aduc bine aminte cît m-a surprins atunci forţa şi convingerea cu care au fost rostite aceste cuvinte, vizînd trecutul.

5

În ziua celei de-a douăzecea aniversări a Victoriei asupra Germaniei, Jukov, demis deja de opt ani, şi-a ocupat pentru prima dată locul său, alături de alţi mareşali, la masa prezidiului adunării solemne. Era un act de dreptate. Astfel l-au şi interpretat oamenii prezenţi în sală, printre care cel puţin nouă zecimi participaseră la războiul şi ţineau bine minte ce rol jucase Jukov atunci.

' Cînd la adunarea solemnă, printre alte nume de comandanţi, a fost menţionat numele lui Jukov – care nu mai fusese pronunţat de mulţi ani de la nici o tribună – în sală au izbucnit aplauze spontane. De la tribună au fost menţionate numele multor oameni care se acoperi- seră de

glorie în timpul războiului şi, probabil, în alte împrejurări, reacţia la rostirea numelui lui Jukov n-ar fi fost atît de accentuat furtunoasă. El a fost aplaudat în unanimitate, cu deosebită putere, încît, în acea zi şi în acel moment, a fost, în sfîrşit, restabilită o dreptate istorică, pe care oamenii o aşteaptă totdeauna în sufletul lor cu încăpăţînare, indiferent de ce s-ar întîmpla.

Cred că lui Jukov nu i-a fost uşor să trăiască această clipă fericită pentru^l, în care, probabil, era şi un dram de amărăciune, pentru că, în toată acea perioadă în care nu se pronunţa numele lui, timpul continuase să curgă ireversibil, iar omul nu e veşnic. Cine ştie, poate că, alături de alte gînduri, în mintea sa era şi acel gînd simplu, dar necruţător, că ar fi putut, în general, să nu ajungă să trăiască această clipă.

Seara tîrziu şi o parte a nopţii, Jukov le-a petrecut împreună cu alţi comandanţi la noi, la Casa Scriitorilor, la tradiţionala întîlnire anuală a scriitorilor participanţi la război. Şi aici, din nou, s-a manifestat stăpînirea lui de sine şi caracterul său puternic.

Mai trebuie să spun oare că în acea noapte atenţia principală a celor prezenţi la întîlnire a fost îndreptată, în primul rînd, asupra sa. Se întîmplă în viaţă ca, exprimînd din tot sufletul sentimentele lor, oamenii, fără să-şi dea seama, îşi pierd pe undeva simţul măsurii şi îl pun într-o situaţie dificilă pe omul căruia îi adresează sentimentele lor.

Exact aşa a fost şi-nn noaptea aceea. Unii dintre cei prezenţi la această întîlnire,' bucuroşi de dreptatea restabilită, au fost, totodată, nedrepţi' faţă de alţi oaspeţi militari, uitînd uneori de prezenţa lor.

Eu însă am simţit că Jukov nu uită acest lucru nici o clipă. Aceasta se vedea din purtarea lui faţă de camarazii şi colegii prezenţi la masă şi din acel scurt cuvînt pe care, iniţial, n-avea deloc de gînd să-l rostească şi pe care l-a pronunţat doar atujici cînd a simţit că fără aceasta nu se poate.

În cuvîntul său n-a fost nici o referire personală. N-a vorbit nici despre el însuşi, nici despre participarea sa la război. A vorbit despre meritele istorice ale poporului, ale partidului şi armatei, a vorbit ca unul dintre participanţii la marele război, care se adresează altor participanţi.

Cred că acest cuvînt a fost o lecţie pentru aceia dintre noi, care, bucurîndu-se de prezenţa lui Jukov, erau gata să-şi piardă simţul măsurii. în orice caz, mie aşa mi s-a părut şi am simţit un imens sentiment de respect pentru acest om care a suferit atî't de mult şi care se purta cu atîta demnitate.

O serie de alte întîlniri ulterioare pe' care le-am avut cu Jukov au fost legate de pregătirea filmului documentar *Dacă ţi-e dragă casa ta*, printre autorii căruia mă aflam şi eu. Filmul era consacrat bătăliei Moscovei şi Jukov, ca şi o serie de alţi participanţi şi conducători ai bătăliei, a fost de acord să relateze în faţa aparatului de filmat despre cîteva momente hotărîtoare ale acesteia. În forma finală, filmul durează nouăzeci de minute, iar imaginile unde Jukov relatează despre bătălia Moscovei reprezintă doar o mică parte din tot ce a spus el. Restul – vreo două mii de metri de peliculă – se află în filmotecă şi se păstrează acolo pentru istorie şi pentru folosire ulterioară,

Filmările au fos't lungi şi dificile. Au fost şi greutăţi legate de participarea lui Jukov. înţelegeam acea răspundere morală pe care rie-am asumat-o, rugîndu-l pe Jukov să participe la film, şi toată greutatea situaţiei care s-ar fi creat, dacă din motive independente de noi, ar fi fost imposibilă includerea în film a imaginilor discuţiei cu Jukov. Cred că acest lucru îl înţelegea şi Jukov, deşi nu s-a referit deloc la acest aspect.

Filmările se prelungeau şi se amînau. Nu vreau să vorbesc nici de motive, nici de temeinicia lor, dar locul legat de istoria bătăliei Moscovei, unde ne gîndisem iniţial să-l filmăm pe Jukov (şi despre care ştia), după cum a reieşit, era considerat inacceptabil pentru filmări, de către persoanele de care depindea soluţionarea" acestei probleme. Iar apoi, un timp, a fost pusă la îndoială însăşi posibilitatea filmărilor. Cu toate acestea, în cele din urmă filmările au avut loc, e drept, nu acolo unde am propus noi iniţial, ci acasă la Jukov, la vila lui de lîngă Moscova, unde locuia de mulţi ani.

îmi aduc bine aminte, cum, venind la el să

convenim zilele filmării şi să spunem că va trebui să le facem nu acolo unde am crezut, ci la el acasă, mă aşteptam îngrijorat la întrebarea : „De ce ?”, la care mi-ar fi fost greu să răspund. Jukov însă n-a întrebat nimic, a zîmbit doar înţelegător şi a spus : „Ei bine, fie şi la vilă. Oricum, face parte tot din zona de apărare a Moscovei”.

,În ajunu! filmărilor, Jukov a avut un ghinion. A fost la pescuit şi, alunecînd pe puntea umedă, s-a rănit tare la picior, ti era greu să meargă, să stea jos, în general să se mişte. Dar era gata pentru filmări şi nu vroia să le amîne. îl aştepta o sarcină grea : să\ povestească în faţa aparatului de filmat, milioanelor de viitori spectatori, despre momentele hotărîtoare ale uriaşei bătălii. O scurtă schiţă a acestei bătălii, pe care o terminase de scris pe atunci, număra totuşi nouăzeci de pagini dactilografiate. Iar noi i-am cerut în plus şi unele amănunte vii ale acelor zile, care nu intrau în această schiţă scurtă. În consideraţiile făcute înaintea filmărilor, în memorie îi reveneau sute de amănunte şi circumstanţe ale bătăliei. Şi din toate acestea trebuia să selecţioneze doar esenţialul şi să-l relateze, pe scurt şi degajat, în faţa aparatului de filmat.

îmi dădeam seama bine de încordarea pe care o implicau toate acestea. În plus, fusese accidentul, care se făcea simţit tot timpul prin durerile puternice pe care le avea la picior. Acesta este însă doar un detaliu de cortfporta- ment uman. Pe mine însă m-a surprins concentrarea de fier cu care povestea Jukov în ziua aceea, în faţa aparatului de filmat, despre bătălia de la Moscova, fără să uite amănuntele vii şi, în acelaşi timp, .urmărind permanent acea idee principală pe că re intenţiona s-o prezinte – adevărul istoric despre acuitatea situaţiei create lîngă Moscova şi măsura pericolului care o ameninţa. A nu vorbi despre aceasta cu toată claritatea, însemna pentru el a nu vorbi şi despre importanţa acelei cotituri în război care a avut loc lîngă Moscova.

Necesitatea de a spune pe deplin adevărul istoric des - pre bătălia Moscovei era pentru Jukov un fel de conti- nuare directă, în sinea lui, a acelei cauze pentru care a acţionat în timpul bătăliei Moscovei. într-un fel, aceasta era pentru el un fel de continuare a războiului ; modul cum povestea el mă făcea să mă gîndesc din nou la felul cum a luptat.Acum, cînd scriu aceste însemnări, a trecui deja aproape o jumătate de an de cînd l-am văzut pe Jukov ultima dată. în acea seară, într-una din clădirile Moscovei, s-au întîlnit cîţeva persoane, în principal militari, deja în vîrstă, pentru a seiba, la **o** masă festivă, o dată rotundă din viaţa şi activitatea militară a gazdei.

Printre cei invitaţi şi veniţi la această întîlnire a fost şi Jukov. Invitarea lui în această zi, în această casă, şi

venirea lui acOlo aveau o semnificaţie deosebită. Prin voia soartei, Jukov şi gazda fuseseră mulţi ani îndepărtaţi unul de altul de împrejurări avînd un caracter dramatic pentru amîndoi, desigur, pentru fiecare în felul său. Iar dacă am privi şi mai departe în trecut, în timpul războiului, şi acolo, uneori, viaţa i-a confruntat cu circumstanţe deosebit de dramatice. Cu toate acestea, în memoria poporului referitoare la război, numele celor doi erau aşezate alături, mult mai des decît numele altora ; acesta era lucrul cel mai important, restul trecea pe plan secundar.

Şi cînd, în seara amintită, după un cuvînt scurt şi plin de respect, rostit de Jukov la adresa gazdei, cei doi oameni s-au îmbrăţişat probabil pentru prima dată după mulţi ani, în ochii noştri principalul a redevenit principal, iar secundarul a rămas pe mai departe secundar, atît de evident, încît nu puteam să nu ne bucurăm.

Iar apoi, în aceeaşi seară, unul dintre cei prezenţi, considerînd că îndeplineşte o misiune – după cîte se- pat e prea grea pentru el – a pronunţat un discurs extrem de lung cu **o** tentă didactică.

Vrînd să sublinieze implicarea sa în profesia de militar, a început să explice ce înseamnă a fi comandant, în ce constă rolul acestuia în război şi, în speţă, ce trebuie şi ce nu trebuie să facă la război comandanţii fronturilor. În ansamblu, ideile acestuia se reduceau la faptul că eroismul comandantului de front constă în modul în care îşi conduce trupele şi nu în a-şi risca viaţa şi a se tîrî pe burtă pe linia întîi, ceea ce nu trebuie şi nu are dreptul să facă.

Vorbitorul a repetat această idee – sănătoasă în fondul ei – la care ţinea, de multe ori şi în diferite feluri, dar de fiecare dată în mod-categoric. De la înălţimea funcţiei pe care o ocupa, îi instruia pe cei ce stăteau la masă, foşti comandanţi de front, cum ar fi trebuit ei să se poarte atunci în război.

Masa era festivă, iar oratorul era oaspete la această masă. Probabil că, în finalul cuvîntării sale, care se tot îndepărta, intenţiona să ridice un toast pentru gazdă. De aceea, nimeni nu-l întrerupea şi, cum se întîmplă de obicei în asemenea cazuri jenante, toţi tăceau, privind în farfurii. Dar undeva, aproape de sfîrşitiil cuvîntării, cînd a amintit din nou de tîrîtur pe burtă-, JukCv totuşi n-a mai rezistat :

— Eu, însă, uite, fiind comandant de front, a spus el rar şi tare, m-am tîrît pe burtă de multe ori, atunci

cînd împrejurările impuneau acest lucru şi, mai ales cînd,, înainte de ofensiva frontului meu, în interesul cauzei, vroiam să-mi fac o imagine personală despre linia întîi a inamicului în sectorul viitoarei ruperi a frontului. •

— Aşa că, iată, recunosc, s-a întîmplat, m-am tîrît ! a repetat el, desfăcîndu-şi braţele de parcă şi-ar fi cerut ironic scuze faţă de orator pentru că el, Jukov, vai. a acţionat atunci contrar acestor instrucţiuni formulate la masă. A replicat şi şi-a băgat capul în farfurie, în tăcerea generală, întreruptă de altfel, de acelaşi orator, care trecuse acum la alt subiect.

Nici eu nu ştiu de ce mi-a rămas atît de mult întipărit în memorie acest mic amănunt din atitudinea lui Jukov din acea seară. Mai degrabă pentru că, în ironia lui aspră, era ceva soldăţesc, practic, profund potrivnic oricăror vorbe goale despre război, mai ales din partea oamenilor .care, în mod neîntemeiat, se considerau militari.

Partea a doua ÎNREGISTRAREA DISCUŢIILOR

în anii 19G5—1966 am avut o serie de discuţii, deosebit de prelungite cu Jukov. Caracterul lor era determinat într-o măsură considerabilă de acele probleme pentru care mă adr esasem lui Jukov.

Lucrînd la filmul amintit, era important să cunosc părerea lui Jukov în legătură cu tot ce s-a întîmplat în prima perioadă a războiului.
Mă documentam, de asemenea, pentru romanul meu despre ultima perioadă a războiulur şi mă interesa activitatea Marelui Cartier General şi părerea pe care şi-a făcut-o Jukov despre Stalin în calitate de comandant' suprem al armatei noastre.

în sfîrşit, în persoana lui Jukov vedeam, pot să spun, pe reprezentantul cel mai ieşit din comun al acelei generaţii a militarilor noştri care, începînd atît de greu războiul, l-au purtat cu cinste pe umerii lor. Scrisesem şi intenţionam să scriu în continuare despre asemenea oameni şi mă interesau foarte mult diferite perioade ale activităţii militare a lui Jukov, aprecierea lui asupra evenimentelor la care a participat şi a oamenilor cu care a conlucrat.

în final, au rezultat însemnări destul de largi, pentru exactitatea cărora, desigur, port răspunderea numai eu.

Mi se pare că aceste însemnări, adunate de mine pe teme, prezintă nu numai un interes istoric, ci şi unul psihologic. în spatele răspunsurilor lui Jukov se afla întreaga sa

personalitate, nu numai atitudinea lui faţă de unele evenimente, ci şi felul de a le expune, în care se manifestă, de asemenea, trăsături de caracter.

Unele elemente din aceste discuţii le-am folosit deja în prima parte a „însemnărilor", acolo unde mi s-a părut necesar. Restul este adunat aici.

1

„La noi deseori se obişnuieşte să se vorbească, mai ales în legătură cu situaţia din ajunul războiului şi de la începutul războiului, despre vinovăţia şi răspunderea lui Stalin.

Dintr-un anumit punct de vedere este corect. Dar din alţ punct de vedere, cred că nu trebuie să reducem totul numai la el. Este greşit. Ca martor ocular şi participant la evenimentele din acea perioadă, trebuie să spun că, împreună cu Stalin, sînt răspunzători şi alţi oameni, inclusiv dintre Cei care 3 înconjurau direct – Molotov, Malenkov, Kaganovici.

Nu vorbesc despre Beria, El era gata să îndeplinească tot ce vrei, cîn3'vriei'şf cum vrei. Tocmai în acest scop sînt necesare asemenea persoane. Cazul lui este un caz deosebit, iar în acest cadru eu vorbesc despre alţi oameni.

Voi adăuga că o parte de răspundere o poartă şi Voroşilov, deşi în 1940 fusese destituit din funcţia decomisar al poporului pentru apărare, rămînînd însă, pînă la începutul războiului, preşedintele Comitetului de Stat al Apărării. O parte a răspunderii apasă asupra noastră, a militarilor. O poartă, de asemenea,'şi o serie întreagă de alţi oameni de partid şi de stat.

Chemat la Stalin să particip de multe ori la discutarea unor probleme, în prezenţa colaboratorilor săi apropiaţi, am avut posibilitatea să asist la altercaţii şi certuri, să văd îndărătnicia manifestată în unele chestiuni mai ales de către Molotov. Uneori se ajungea pînă acolo încît Stalin ridica tonul şi chiar îşi ieşea din fire, iar Molotov, zîmbind, se ridica de la masă şi-şi menţinea punctul de vedere.

Multe propuneri ale lui Stalin, care se refereau la întărirea apărării şi la înarmarea armatei, întîmpinau rezistenţă şi obiecţii. După aceea se creau comisii, în care ¿e încingeau discuţii şi unele probleme se înecau în aceste discuţii. Şi aceasta era o formă de rezistenţă.

Este greşit să se prezinte lucrurile astfel, ca şi cum nimeni din cei care-l înconjurau pe Stalin nu ar fi avut niciodată controverse cu acesta pe probleme de stat sau pe probleme economice. În acea perioadă însă, majoritatea oamenilor din -jurul lui Stalin îl susţineau în acele] aprecieri politice, formate înainte de război, şi mai ales j în convingerea lui că, dacă nu ne vom lăsa provocaţi, dacă nu vom face vreun pas greşit, Hitler nu va avea curajul \ să rupă pactul şi să ne atace.

Atit Malenkov cît şi Kaganovici au fost întotdeauna solidari cu Stalin în această problemă : punctul lor de vedere era sprijinit în mod deosebit de activ de către Molotov. Acesta nu numai că era el însuşi un om hotărît» şi încăpăţînat, pe care era greu să-l urneşti din loc dacă apucase să se plaseze deja pe o anumită poziţie, ci şi, în plus, după observaţiile mele, exercita în acea perioadă o influenţă considerabilă asupra lui Stalin, mai ales în probleme de politică externă în care, atunci, pînă la război, Stalin îl considera competent. Altfel au fost lucrurile după aceea, cînd toate calculele s-au dovedit greşite şi au fost date peste cap, iar Stalin, nu o dată, în prezenţa mea, **i**-a reproşat lui Molotov acest lucru. Molotov nu le primea totdeauna fără să răspundă. Şi după vizita sa la Berlin, în noiembrie 1940, Molotov a continuat să afirme c i Hitler nu ne va ataca. Trebuie să luăm în consideraţie faptul că, în ochii lui Stalin, în acest caz, Molotov avea în plus deplina autoritate a omului care a fost persona' la Berlin.

Prestigiul lui Molotoy se accentua şi datorită trăsăturilor sale de caracter. Era un om puternic, principial, departe de orice interese pur personale, extrem de încăpăţînat, peste măsură de crud, care-l urma conştient pe Stalin şi care-l sprijinea în cele mai cumplite acţiuni ale acestuia, inclusiv în cele din anii 1937—-1938. Îl urma convins pe Stalin, în timp ce Malenkov şi Kaganovici făceau aceasta din carierism.

Singurul om din anturajul lui Stalin care, după cîte îmi amintesc, a exprimat' în prezenţa mea un alt punct de vedere cu privire la posibilitatea atacării noastre de către nemţi a fost^Jd&nQV^ El a vorbit întotdeauna despre nemţi foarte categoric şi afirma că Hitlef nu trebuie crezut în nici un fel.

Cum i s-au format lui Stalin părerile sale greşite de dinaintea războiului, care ne-au costat atît de scump ? Cred

că, la început, avea convingerea că tocmai ei îl va duce pe Hitler de nas prin încheierea pactului. Ulterior, totul a ieşit exact pe dos.

Fără îndoială însă, pactul a fost încheiat de către ambele părţi tocmai pornind de la asemenea intenţii.

Stalin a supraestimat măsura în care Hitler era ocupat în Occident, a considerat că acesta s-a împotmolit acolo şi că nu va putea lupta curînd împotriva noastră. Punînd acestea la baza tuturor pronosticurilor sale, Stalin, probabil nu a găsit în el forţa pentru a reevalua situaţia după înfrîngerea Franţei.

Războiul .cu Finlanda * i-a arătat lui Hitler slăbiciunea armatei noastre. în acelaşi timp, acest lucru l-a văzut şi
Stalin. Era rezultat ul anilor 1937—1938, cel mai greu „rezultat.

Comparînd pregătirea cadrelor noastre înaintea evenimentelor din acei ani, în 1936, şi după acele evenimente, în 1939, trebuie să spunem că nivelul de pregătire militară a trupelor scăzuse foarte mult. Nu numai că armata, începînd de la regimente, a rămas în mare măsură ; fără comandanţi, dar aceste evenimente au dezagregat-o. i Se observa o scădere groaznică a disciplinei, se pleca fără \ bilet de voie, erau dezertări. Mulţi comandanţi se simţeau descumpăniţi, incapabili să facă ordine, i Cînd, după evenimentele din Finlanda, am fost chemat de la Halhîn-Gol şi numit comandant al Regiunii militare Kiev, Stalin, într-o discuţie cu mine, s-a referit -foarte caţegoric la Voroşilov.

«Se lăuda, mă asigura, afirma că la o lovitură vom răspunde printr-o lovitură triplă, că totul e bine, că totul e în ordine, că totul e gata, tovarăşe Stalin, şi cînd colo...»

Comandam îftcă Regiunea militară Kiev, cînd, în decembrie 1940, am efectuat manevre militare de mare anvergură. în acestea eu eram comandantul «albaştrilor», al nemţilor, iar Pavlov, care era comandantul Regiunii militare

---

* *Războiul sovieto-finlandez* **(1939—1940. A izbucnit la 30 noiembrie 1939. în februarie-martie 1940, trupele sovietice au trecut linia de apărare „Mannerheim." La 12 martie 1940 a foăt sem**nat **tratatul de pace între cele două ţări, iar la 13 martie acţiunile nilţt.are au încetat pe întregul front.**

de Vest, comanda trupele noastre, ale «roşilor», Frontul' nostru de Vest. Pe Frontul Sud-Vest îl ajuta Stern.

Pornind de la datele reale şi forţele inamicului, ale ; jnemtilor, eu, în calitate de comandant al «albaştrilor», am 'ji desfăşurat operaţiunile în acele direcţii. în care, ulterior, le-au desfăşurat nemţii înşişi. Am dat loviturile mele ¡¡¿principale acolo unde apoi le-au dat şi ei. Grupările s-au . uomiat aproximativ la fel cum s-au alcătuit apoi în ' timpul războiului. Configuraţia frontierelor, noastre! locul, situaţia – totul îmi dicta tocmai aceste hotărîri, aşa cum le-au dictat apoi .şi nemţiloh Mandvra a durat vreo opt zile. Conducerea manevrei încetinea în mod artificial ritmul de înaintare al «albaştrilor», îl tempera. Dar în a opta zi, «albaştrii» au ajuns pînă în raionul Baranovici, deşi, repet, ritmul de înaintare fusese în mod artificial temperat.

În ianuarie 1941 a avut loc analiza acestei manevre strategice în cadrul Consiliului Militar General. Prezen- ; tînd referatul de bază, care îmi fusese încredinţat, am hotărît sa mă opresc asupra unor probleme alarmrnte pentru noi. În primul rînd asupra problemei amplasării defectuoase a sistemului de noi raioane jortifrclfede-a lungul noii frontiere^ ^Configuraţia frontierei făcea ca această amplasăre" să fie defectuoasă. Ar f-i fost mult mai avantajos să le mutăm cu o sută **de** kUometri în adîncime. înţelegeam că acest punct de vedere va stîrni nemulţumire, deoarece sistemul de arhplasare a raioanelor fortificate, criticat de mine, fusese aprobat de către Consiliul Muncii şi de către cel al Apărării, în ultimă instanţă de . către Stalin. Cu toate acestea, mi-am dat seama că n-am cum să fac altfel. Trebuia să spun acest lucru.

Stalin a ascultat cu atenţie referatul şi a pus o serie de întrebări atît mie, cît şi altor vorbitori. în speţă, a în- , trebat de ce «albaştrii» erau atît de puternici, de ce în da- | tele iniţiale ale manevrei noastre au intrat forţe germane j atît de puternice ? I s-a răspuns că aceste forJe_corespund i posibilităţilor nemţilor ,cal«üiur"real al | tuturor ac^iTTT—forţe;"pe, care le pot arunca împotriva • noastră, creînd pe direcţia loviturii lor principale^mari avantaje. Astfel se şi explică o înaintare atît de hotărîtă a «»albaştrilor» în timpul manevrei.

Curînd după această analiză, a,^ fost numit şef al Marelui Stat Major.

NU Fusesem pînă atunei implicat în activităţi de stat major şi, în perioada premergătoare începerii războiului, am sentimentul că nu eram un şef de Mare Stat Major suficient de experimentat şi pregătit, nemaivorbind de faptul că, dat fiind felul meu de a fi şi specificul serviciului de pînă atunci, eram atras nu de munca de stat major, ci de

activitatea de comandant

., La începutul anului 1941, cînd noi am aflat de concentrarea unor mari forţe germane în Polonia, Stalin a trimis o scrisoare personală lui Hitler, spunîndu-i că am aflat acest lucru, că el ne surprinde şi ne creează impresia că Hitler se pregăteşte să ducă un război împotriva noastră. Ca răspuns, Hitler i-a trimis lui Stalin o scrisoare. tot personală, şi, după cum a subliniat în text, confidenţială. În această scrisoare, el spunea că informaţiile noastre sînt exacte, că în Polonia sînt, într-adevăr, concentrate mari unităţi, dar că el, fiind convins că Stalin va păstra secretul, trebuie să explice că această concentrare a trupelor în Polonia nu este îndreptată împotriva Uniunii Sovietice, că el intenţionează să respecte cu stricteţe pactul încheiat, garantînd pentru aceasta cu onoarea lui de şef al statului. Iar trupele lui în Polonia sînt concentrate în alte scopuri. Teritoriul Germaniei occidentale şi centrale este supus unor puternice bombardamente britanice şi este bine supravegheat de englezi din aer. De aceea, a fost nevoit să deplaseze mari contingente de trupe spre Est, pentru a avea posibilitatea să le reînarmeze şi să le regrupeze pe ascuns acolo, în Polonia. După cîte am înţeles, Stalin a dat crezare acestei scrisori.

.în continuare au apărut tot mai multe motive de îngrijorare. în faţa semnalelor de alarmă care se repetau, Comisariatul Poporului pentru Apărare a reuşit să obţină din partea lui Stalin acordul pentru concentrarea parţială a unei jumătăţi de milion „de rezervişti şi transferarea în regiunile occidentale a încă patru armate.

Ca şef al Marelui Stat **MajoF,** am, înţeles că atît transferarea armatelor, cît şi a celor mobilizaţi la locul de muncă nu pot rămîne secrete pentru nemţi, că-i va alarma şi va încorda situaţia. Şi dacă-i aşa, odată cu aceste măsuri, absolut necesare, trebuie să pregătim de luptă trupele din regiunile de frontieră. Am raportat acest lucru lui Stalin, după ce trebuise să-l convingem, timp de două săptămîni, să fie de acord cu primele două acţiuni ; faţă de cea de-a treia măsură, nemijlocit legată de primele două, el nu şi-a dat acordul. A răspuns că pregătirea pentru luptă a trupelor

din zonele de frontieră poate duce la război, iar el e convins că vom reuşi să manevrăm, să explicăm atît mobilizarea parţială, cît şi transferarea armatelor, astfel încît acestea să nu-l alarmeze pe Hitler.

Astfel, s-a întîmplat că unele măsuri au fost aplicate, iiar altele nu au fost aplicate. De fapt ne-am oprit la ju- imătăţi de măsură, ceea ce nu duce niciodată la nimic bun. I Lucrurile nu se prezentau în ordine nici în ceea ce priveşte planul de mobilizare _a .¿tffeităJ^ -pe timp de război. Tn Tuna înai, în cea de-a patra lună a pre- < loarrrde-eătre mine a Marelui Stat Major de la Mereţkov, \ am semnat planurile de mobilizare pentru trecerea indus- triei pe picior de război, planuri care, în esenţă, fuseseră pregătite încă înainte de venirea mea. Prinzînd mai mult curaj, m-am dus la Voroşilov, care pe vremea aceea era preşedintele Comitetului' de S tat ăl Apărării şi, efectiv, l- am obligat să primească spre studiere aceste planuri. Pur şi simplu, i le-am lăsat acolo.

Cu toate telefoanele mele, timp de o lună nu s-a apucat de studierea acestor planuri şi doar peste o altă lună, după un nou telefon, a spus să vin la el : trebuie să discutăm cum, cu participarea cui şi în ce ordine trebuie să examinăm aceste planuri. înţelegînd că treaba se tergiversează, nu m-am dus la el, ci l-am sunat pe Stalin, plîngîndu-mă de ceea ce se întîmplă.

Chiar a doua zi, noi, militarii, am fost convocaţi la o şiedinţă a Biroului Politic.

A urmat un dialog între Stalin şi Voroşilov :

— De ce nu examinaţi planul ?

■— L-am primit de curînd.

La ce dată aţi transmis lui Voroşilov acest plan ?
(întrebarea mi se adresa mie).

Am spus că în urmă cu o lună.

După o reacţie pe măsu.ră, a fost numită o comisie pentru examinarea planului. în comisie erau multe discuţii şi altercaţii. Unii dintre membrii ei spuneau că avem multe alte probleme, că ar trebui să schimbăm totul, ori nu putem schimba totul etc.

Lucrurile tergiversau în continuare. Văzînd aceasta, noi am hotărît, şă obţinem, şi am obţinut, adoptarea măcar a unor hotărîri separate privind planul de pregătire a muniţiilor. în celelalte puncte, acest~plăn 3e „cTesfăşurare a activifăţi industriei militare a rămas neaprobat pînă spre începutul războiului.

| Situaţia era deosebit de grea în acea iarnă şi în acea 'primăvară, mai ales în ceea ce priveşte muniţiile. Sistemele noi de artilerie cu care fuseserăm înzestraţi, inclusiv ¡cele antitanc, erau asigurate, doar cu proiectile de **încercare.** Datorită întîrzierii în privinţa asigurării lor, producţia de tunuri, pusă deja în'„funcţiune,." | Am pus problema creării unei rezerve de obuze pentru Jprimul an de război, coris1derífffî"Că după trecerea industriei pe picior de război producţia necesară nevoilor războiului poate fi asigurată de-abia la un an de la începerea ei.

S-au născut discuţii.

Voznesenski, un om priceput în ale economiei, a calculat imediat ce cantitate enormă de proiectile dorim să avem drept rezervă şi, cu creionul în mînă, a început să demonstreze că, după calculele noastre, planificăm 500 de proiectile pentru distrugerea unui tanc inamic. ~

— E posibil aşa ceva ?!

A trebuit să-i răspund că nu numai că este posibil, ci şi necesar, că va fi excelent, dacă vom reuşi să realizăm nu cu cinci sute, ci cu o mie de obuze, distrugerea fiecărui tanc german.

— Şi cum rămîne cu normele de distrugere a tancurilor, înscrise în toate documentele dumneavoastră ? a întrebat Voznesenski.

— Păi, acelea sînt norme de distrugere la manevre ; la război e cu totul altceva.

A fost creată o comisie.

După ce au făcut calculele, s-au convins că este posibil să se asigure metalul pentru producerea unei asemenea cantităţi de proiectile. Nu era însă posibil să se asigure pulberea, în această privinţă situaţia fiind extrem de proastă.

În final, s-a propus ca cererea noastră să fie satisfăcută doar în proporţie de 15—20 la sută.

Vorbind despre perioada de dinainte de război şi despre ce anume a determinat insuccesele noastre de la

începutul războiului, nu trebuie să reducem totul doar la greşelile personale ale lui Stalin sau, într-o măsură sau alta, la greşelile personale ale lui Timoşenko şi Jukov.

E drept. Greşeli au fost.

Dar nu trebuie să uităm şi unele date obiective. Trebuie să ne gîndim şi să apreciem ce reprezentam atunci noi şi armata noastră, pe de o parte şi Germania şi armata ei, pe de altă parte, cu cît ne era superior potenţialul ei militar, nivelul industriei, nivelul culturii industriale, nivelul pregătirii generale de război.

După cucerirea Europei, germanii dispuneau de o armată puternică, încercată în acţiuni de război, pusă în dispozitiv şi aflată în întregimea ei gata de luptă, aveau o activitate de stat-major perfect pusă la punct, iar colaborarea infanteriei, artileriei, tancurilor şi aviaţiei era stabilită, pur şi simplu, pe ore. În afară de aceasta, nemţii aveau faţă de noi o imensă superioritate în ceea ce priveşte potenţialul industrial militar. Ne depăşeau aproape de trei ori la producţia de cărbune, de două ori şi jumătate la producţia de fontă şi oţel. E drept, aveam o superioritate în petrol – şi ca rezerve şi ca volum de extracţie. Cu toate acestea însă, la începutul războiului, nu am reuşit să avem, de exemplu, cantitatea necesară de -beji- ™ H[ns] „^aniril pentru avioanele moderne cu care fuseserăm înzestraţi, pentru avioane cum sînt „MIG”-urile.

într-un cuvînt, nu trebuie să uităm faptul că am în- 1 ceput războiul continuînd să rămînem, în comparaţie cu 1 Germania, o ţară înap6iată_din';p\.încrHe veciere industrial. ^ Abordînd aspectul economic al pregătirii noastre de război nu trebuie să trecem sub tăcere şi un asemenea

1 factor cum a fost ajntqrn] ppmit di,” partea

Aliaţilor. înainte de toate, desigur, din partea americanilor, întrucît ajutorul englezilor în acest sens a fost minim.”Lă o analiză multilaterală a războiului, nu trebuie să pierdem din calcul acest lucru. AmJfj^fosţ într-o situaţie dificilă fără

pulbjMea-juaei^nă, n-am fi putut sa producem gantita- [1]
tea de muniţii care ne era necesară. Fără „studeJjak«?”-u-
rile americane n-am fi avut cu ce să ne trim&poţtăra .arti-
leria. Da, ne-au asigurat în mare măsură- transportai nostru
de frcr.t. Producţia unor oţeluri speciale,, cerută de diferite
necesităţi ale războiului, a fost, de asemenea, legată de o
serie de livrări air ericane.

Aaict., însăşi dezvoltarea industriei noastre militare şi trecerea ei pe picior de război realizată în cursul con-flagraţiei au fo.t legate nu n- mai de propriile noastre resurse militaro-industriale, de care dispuneam la înce-putui războiului, ci şi de aceste livrări yCînd comparăm potenţialul cu care am ifiîratnoi în război-şi cel cu care a intrat Germania, care dispunea în plus şi de industria militară a tuturor ţărilor europene ocupate de ea, trebuie să ţinem seama şi de aceste livrări.

În sfîrşit, trebuie adăugat că Hitler, de la venirea sa la putere, a subordonat absolut totul intereselor viitorului război ; totul se construia avîndu-se în vedere victoria în acest război, totul se făcea pentru aceasta şi numai pentru aceasta. Or, noi n-am adoptat o asemenea poziţie. Ne-ara oprit la jumătăţi de măsură. Se confruntau interesele diferitelor ministere, avea loc o tîrguială interminabilă pe fiecare problemă legată de înarmarea armatei şi pregătirea pentru război. Toate acestea trebuiesc şi ele puse în balanţă, explicînd motivele insucceselor şi înfrîngerilor noastre din primul an de război.

Stalin considera, şi pe bună dreptate, că pentru a fi pregătiţi, de război, ne trebuiau minimum doi ani. Erau necesari şi pentru adaptarea militaro-strategică a zonelor ocupate de noi în 1939, şi pentru reorganizarea armatei, inclusiv tehnică, domeniu în care aveam o mare rămînere în urmă. Deşi în anul care trecuse de la sfîrşitul campaniei finlandeze şi începutul războiului se făcuse mult, pentru a fi pe deplin pregătiţi de război aveam nevoie, într-adevăr, de circa doi ani.

Stajin considera ştirile privind viitorul atac al nemţi-lor, venite din partea lui Churchill sau pe alte canale, drept o tendinţă deplin logică a britanicilor de a ne face să intrăm în conflict cu nemţii şi de a ne împinge mai repede în război, război pentru care noi, după convingerea sa, nu

eram pregătiţi. El considera, de asemenea, că sînt posibile provocări, nu numai din partea englezilor, ci şi

*** iln legătură cu acest aspect, în memoriile lui G. K. Jukov se menţionează : „Din S.U.A. şi Anglia au sosit peste 400 de mii de autovehicule, un mare număr de trenuri şi alte mijloace de transport. Dar pare aceasta putea avea o influentă hotăritoare , asupra desfăşurării războiului ?... Am primit din S.U.A., pe «lend-• lease», 18,7 mii avioane^ tOJLruil. tancuri 9,6 mii tunuri. Aceste \ livrări aff'i^tflfeSlSinıardoar patru la suta âm' cajnti.t{| ^a.«eaemtt-'** ă **armamentelor cu care poprur50ţ 1&tlc^şr-a"inzestrat armatg in anii războiului";** „

din partea unor generali germani, dispuşi, după părerea lui, să ducă un război preventiv, punîndu-l pe Hitler în faţa faptului împlinit. Cit priveşte informaţiile, transmise

'de Şorge, deşi ocupanrT'pe atunci funcţia de şef,al Marelui Stat Major, riu ştiâm pe vremea aceea absolut nimic. Probabil că rapoartele în legătură cu aceasta mergeau | direct la Stalin, prin Beria, şi Stalin n-a considerat ne- jjcesar să ne informeze pe noi de aceste rapoarte care îi [parveneau.

; Dispuneam de informaţii privind dislocarea unor forţe militare importante în Polonia, dar Stalin considera în principiu ca fiind de la sine înţeles faptul că nemţii ţin la frontierele noastre unităţi mari, ştiind că şi noi, la rîn- dul nostru, ţineam la frontieră un număr considerabil de trupe. Concentrarea propriu-zisă a grupărilor germane de atac s-a făcut doar în ultimele două-trei zile de dinaintea izbucnirii războiului. Şi, în aceste două-trei zile, agenţii noştri de informaţii n-aiL reuşit să. ne transmită acele date care ne-ar fi dat o imagine deplină a ceea ce se pregătea.

Ce înseamnă prin surprindere ?

Folosirea noţiuif^sŞrmsu^rtiTOefe», aşa cum se face astăzi, dar şi cum o invoca Stalin în cuvîntările sale, este incompletă şi greşită.

Ce înseamnă «prin surprindere», cînd vorbim de acţiuni de o asemenea amploare ? Nu este vorba doar de o trecere prin surprindere a frohtierei, nu este vorba doar de un atac prin surprindere. Simplul fapt al trecerii prin surprindere a frontierei nu rezolva nimic. Pericolul principal pentru noi a constat nu în faptul că nemţii au tre-

I cut frontiera prin surprindere, ci în faptul că noi am fost surprmşi de **fQrţa** de. atac a armatei germane ; că noi ani fost" surprinşi de superioritatea, de şase pînălâ opt ori, **a** forţelor lor pe direcţiile hotărîtoare ; că am fost surprinşi de amploarea concentrării trupelor lor şi de puterea atacului lor. Acesta este principalul motiv care a determinat pierderile noastre în prima perioadă a războiului. Nu doar, şi nu pur şi simplu, trecerea prin surprindere a frontierei.

începutul războiului m-a găsit şef al Marelui Stat Major. Activitatea în Marele Stat Major se desfăşura în acele zile în condiţii extrem de dificile. Tot timpul rămîneam în urmă, întîrziam, adoptam decizii tardive, inoportune.

În cele din urmă, Stalin m-a întrebat direct :

— De ce sîntem tot timpul în întîrziere ?

I-am răspuns, tot atît de direct, că în sistemul de lucru care s-a creat la noi nici nu se poate altfel.

•— Eu, în calitate de şef al Marelui Stat Major, primesc primul buletin la 9 dimineaţa. Trebuie, pornind de la acesta, să iau imediat măsuri urgente. Dar nu pot să fac acest lucru de unul singur. Îi raportez comisarului poporului, Timoşenko- Dar nici el nu poate lua hotărîri. Sîntem obligaţi să vă raportăm dumneavoastră. Să venim la Kremlin şi să aşteptăm să fim primiţi. La pra 2 sau. 3 după amiază, dumneavoastră adoptaţi o ' hotărîre. Noi plecăm, facem cele de rigoare şi trimitem ordine la faţa locului. Între timp, însă, situaţia deja s-a schimbat. Noi am vrut să nu cedăm un anumit punct, să spunem', Iva- novka, să apropiem trupele noastre într-acolo. Dar între timp, nemţii l-au şi ocupat. Sau, dimpotrivă, am vrut să scoatem trupele' 'nda'Sfre dintr-un alt punct. Iar nemţii între timp l-au ocolit deja şi ne-au tăiat calea. Între primirea ştirilor, care necesită hotărîri imediate şi hotărîrea pe care o adcwtăm ore. Iar în acest timp tancu rile germane Tac 40—50 kilometri şi noi, primind alte ştiri, adoptăm o nouă hotărîre, şi „iar şi iar întîrziem.

I-am spus lui Stalin că, după părerea mea, o comanda cu două trepte este imposibilă.

— În calitate de şef al Marelui. Stat Major, trebuie să-i raportez lui Timoşenko, pentru ca el, fără să se consulte cu nimeni, să adopte imediat hotărîri, sau trebuie să vă raportez direct dumneavoastră, pentru ca aceste hotărîri să fie luate imediat de către dumneavoastră. Altfel vom continua să întîrziem.

I Spre începutul lui iulie, însuşi ,Sta^ugua..înţ<iiln8 **ggftşaala** |sistemuluijidop ţ&tl -şTd-ezastrul întîrzierilor. Timoşenko a fost numit comandant al direcţiei Vest, iar Stalin şi-a asumat . sarcinile--eomandantului suprem.. Odată cu irchuTarea acestui sistem în dftyă trepte,, activitatea noastră s-a apropiat de normal şi a dobîndit un caracter mai operatiy. în afară de acestea, starea de stupefacţie, în" care ne" aflasem în primele zece zile ale războiului, s-a mai atenuat. Continuau să apară tot felul'de situaţii grele, dar psihologic ne adaptasem deja la acestea şi ne străduiam să îndreptăm situaţia pornind de la împrejurările reale.

Vorbind despre perioada antebelică, trebuie să spunem că, desigur, noi – militarii – purtăm răspunderea pentru faptul că n-am cerut cu destulă insistenţă pregătirea armatei pentru război şi adoptarea urgentă a măsurilor necesare în caz de război. Probabil, trebuia să facem acest lucru mai hotărît decît am făcut-o. Mai ales că, în ciuda autorităţii incontestabile a lui Stalin, undeva, în fundul sufletului, ne rodea viermele îndoielii, se instalase sentimentul pericolului unui atac german. Desigur, trebuie să-ţi imaginezi exact ce însemna atunci să mergi împotriva lui Stalin în aprecierea situaţiei politice generale. Ne erau tuturor proaspeţi în memorie anii abia trecuţi ; să spui cu voce tare că Stalin nu avea dreptate^ că greşea, putea însemna atunci ca – să spun lucrurilor pe nume –, fără măcar să părăseşti clădirea, să fii invitat să bei o cafea la Beria.

Şi totuşi, asta este doar o parte a adevărului. Or eu trebuie să spun tot adevărul. Atunci, în ajunul războiului, nu mă simţeam că sînt mai deştept şi mai clarvăzător decît Stalin, că apreciez mai bine decît el situaţia şi ştiu mai mult decît el. Nu aveam o asemenea apreciere personală a evenimentelor, pe care să fiu în măsură s-o opun aprecierilor lui Stalin, cu convingerea că ea este -mai justă. Nu aveam această convingere. Dimpotrivă. Aveam o mare

încredere în Stalin, în mintea lui politică, în clarviziunea şi capacitatea sa de a găsi soluţii pentru cele mai dificile situaţii. în acest caz, în capacitatea lui de a evita războiul, de a-l îndepărta. Neliniştea îmi rodea sufletul. Dar încrederea în Stalin, şi în faptul că, la urma urmei, totul va fi exact aşa cum preconiza el; era mai puternică. Şi oricum ai privi acum acest lucru – ăsta-i adevărul".

2

În capitolul precedent, am redat unele însemnări care edifică asupra felului în care Jukov recepta personalitatea lui Stalin la începutul războiului.

Ulterior, Jukov l-a cunoscut pe Stalin mult mai îndeaproape. Părerea sa despre Stalin, formată în cursul războiului, are o deosebită valoare, întrucît se bazează pe vasta experienţă a muncii în comun timp de patru ani. Pentru Jukov, Stalin din anii războiului este înainte de toate comandantul suprem, cu care, el, în toţi aceşti ani, de regulă, a avut de-a face direct, fără instanţe intermediare, în calitatea sa de şef al Marelui Stat Major, în cea de comandant a diferite fronturi (rămînînd în acelaşi timp membru al Marelui Cartier General), precum şi în ■calitate de prim-locţiitor al comandantului suprem şi coordonator al acţiunilor cîtorva fronturi.

Pentru Jukov, Stalin din timpul războiului este omul care şi-a asumat cea mai grea funcţie într-un stat beligerant. Şi Jukov evidenţiază, în primul rînd, acele trăsături de caracter ale lui Stalin, care s-au manifestat tocmai în îndeplinirea acestei funcţii. De aceea, portretul lui Stalin, aşa cum se conturează el din cele spuse de Jukov, – consemnat în aceste însemnări – deşi nu poate avea pretenţia de a fi exhaustiv, beneficiază de concreteţea observaţiilor decurgînd din munca în comun a celor doi. Voi adăuga că. în acest portret, desigur, există şi reacţii emoţionale, care fac ca el să fie pe alocuri subiectiv.

Grupînd aceste însemnări, le-am împărţit convenţional în două părţi : însemnările pe marginea impresiilor din diferite momente ale războiului sînt dispuse în ordine cronologică ; însemnările în care se regăsesc părerile generale ale lui Jukov privind personalitatea lui Stalin, din războiul propriu-zis, sînt reproduse fără respectarea ordinii cronologice.

Deci, mai intîi însemnările care respectă cronologia evenimentelor.

„Am discutat pentru prima dată cu Stalin în anul 1940, după ce m-am întors de la Halhîn-Gol. Trebuie să recunosc, m-am dus la el cu un oarecare fior în suflet, dar m-a primit foarte bine. Am văzut un om care, la prima vedere, sub raportul înfăţişării exterioare, era foarte obişnuit, de statură mică, chiar ceva mai scund decît mine, liniştit, amabil şi, după cum mi s-a părut, foacte..âteiiţşi omenos.

M-a chestionat îndelung şi amănunţit despre evenimentele din Mongolia, despre concluziile mele

.Impresiile de la întilnirile ulterioare cu Stalin au fost diferite, cum foarte diferite au fost şi întilnirile acestea. Era un om cu mult simţ al umorului şi, uneori, cînd treburile mergeau bine, se manifesta ca şi în timpul primei noastre întrevederi, atent, şi omenos. Dar în majoritatea cazurilor, ba chiar aproape totdeauna, era serios şi încordat. în cvasitotalitatea cazurilor, se simţea la el această încordare, care se răsfrîngea şi asupra celor din jurul său. Am apreciat de fiecare dată la el – şi nu puteam să nu apreciez – acea concizie cu care ştia să-şi expună gîndu- rile şi să traseze sarcini, fără să spună nici un cuvînt în plus. La rîndul său, aprecia concizia la ceilalţi şi cerea ca rapoartele să fie scurte şi dense. Nu putea să sufere vorbe în plus şi cerea să se intre în subiect.

Deşi avea accent gruzin, poseda excelent limba rusă şi, se poate spune, fără exagerare, că era un cunoscător l cil ei. Aceasta se manifesta şi în lucruri mărunte. Cîndva, pe : vremea cînd eram şef al Marelui Stat Major, dictîndu-mi o directivă şi uitîndu-se nerăbdător peste umărul meu, mi-a spus dintr-o dată :

— Şi virgulele să vi le pun eu ? !

lar cînd eu, pe jumătate în glumă, am spus că nu sînt tare în virgule, el mi-a replicat foarte grav :

— Uneori, o virgulă greşit pusă poate schimba sensul frazei.

Cîteodată era brutal, ba chiar foarte briitaL De felul meu, eram' uneori rău de gură. Se întîmpla chiar să răs- pund tăios la grosolăniile sale, făcînd acest lucru în mod conştient, întrucît trebuia uneori să mă contrazic cu el, căci altfel nu mi-aş fi putut îndeplini datoria.

Odată, adresîndu-se celor două persoane prezente la discuţia noastră, a spus mai în glumă, mai în serios :

— Ce să discut cu voi ? Orice v-aş spune, voi totdeauna spuneţi : «Da, tovarăşe Stalin», «Desigur, tovarăşe Stalin», «Foarte just, tovarăşe Stalin», «Aţi luat o hotă- rîre înţeleaptă, tovarăşe Stalin...». Uite, numai Jukov mă contrazice uneori...

Spre sfîrşitul lui iulie 1941, fiind încă în funcţia de şef al Marelui Stat Major, analizînd situaţia, am ajuns la concluzia că nemţii, în scurt timp, nu vor mai continua ofensiva spre Moscova atîta timp cît nu vor lichida ameninţarea pe care o reprezenta flancul drept al frontului nostru de Sud-Vest pentru flancul drept al grupării lor orientate spre Moscova.

În legătură cu aceasta, mi-am expus în scris considerentele, afirmînd necesitatea ca, abandonînd Kievul, să construim o apărare puternică pe malul estic al Niprului, să întărim flancul drept al Frontului de Sud-Vest, concentrînd în spatele lui două armate de rezervă care să pareze lovitura .nemților. După presupunerile mele, ei puteau da această lovitură asupra flancului drept al Frontului de Sud-Vest, ieșind în spatele lui.

Citind cele scrise de mine, Stalin m-a chemat la el. Erau : de față Beria și Mehlis. În prezența lor, Stalin s-a năpustit asupra mea, spunînd că scriu tot felul de prostii, că îndrug verzi și uscate etc., etc. Toate astea într-o formă foarte ; grosolană.

i La aceasta, i-am răspuns :

— Tovarășe Salin, vă rog să vă alegeți expresiile. Sînt șeful Marelui Stat Major. Dacă, în calitatea de comandant suprem, considerați că șeful dumneavoastră de Mare Stat Major îndrugă verzi și uscate, atunci acesta trebuie îndepărtat din funcție, ceea ce vă și rog să faceți.

La aceasta mi-a spus : \ – Plecați, vom analiza cererea dumneavoastră.

Peste patruzeci de minute am fost din nou chemat la el și, pe un ton deja mai calm, Stalin mi-a spus :

— Am hotărît să vă satisfacem cererea. Sînteți eliberat din funcția de șef al Marelui Stat Major. Ce doriți să faceți ? Ce mutică să vă dăm ?

Am răspuns că pot să merg să comand un corp de armată, o armată, un front. Cred că voi aduce mai mult folos comandînd un front.

Considerentele mele scrise, care au generat această discuție, au dus la eliberarea mea din funcția de șef al Marelui Stat Major ; printre altele, scriam că -pe Frontul de Vest trebuie lichidată proeminența Elnea, ocupată deja în acel moment de nemți,, care ne amenință cu mari complicații.

Odată pusă problema unde și în ce funcție să fiu numit, am spus că aș dori să am posibilitatea realizării acestei operațiuni.

— Vreți să atacați ? a întrebat ironic Stalin.

— Da ! am răspuns eu.

— Consideraţi că trupele noastre pot realiza vreo ofensivă ? ! continuă Stalin la fel de ironic. Ele n-au reuşit nici o ofensivă, iar dumneavoastră vreţi să atacaţi ? !

Am spus că da, şi că sper în succes.

După ce am fost numit să comand un front şi am efectuat operaţiunea „Elnea" am raportat din nou la Stalin, de astă data în Muă" mea calitate, vechile considerente privind pericolul unei lovituri a nemţilor dintre Nord-Vest în direcţia Sud-Est, în spatele Frontului nostru Sud-Vest. De data aceasta, el a primit considerentele mele cu.totul altfel. A găsit chiar în el forţa de a spune : .

— Mi-aţi raportat exact şi atunci, dar eu nu v-am înţeles pe deplin corect.

După aceea, mi-a spus că Budionnîi nu face faţă la comanda direcţiei Sud-Vest.

— După părerea dumneavoastră, cu cine ar trebui să-l înlocuim ?

Gîndindu-mă că mă are poate în vedere pe mine, am răspuns că, după părerea mea, pe direcţia Sud-Vest ar trebui trimis Timoşenko, se bucură de autoritate în rîndul trupelor, are experienţă şi, în plus, este de naţionalitate Ucraineană, ceea ce are importanţa sa în Condiţiile operaţiunilor ce se desfăşoară în Ucraina. -

Fără să spună nimic – dar, după cum aveam să înţeleg ulterior, adoptînd această hotărâre – Stalin a început să vorbească despre Leningrad isi despre frontul de acolo. Situaţia care se crease în acel moment în zona Leningradului o aprecia drept catastrofală. îmi amintesc că a folosit chiar cuvîntul «disperata». Spunea că, probabil, vor mai trece cîteva zile şi vom fi nevoiţi să considerăm Leningradul pierdut. Iar o dată cu^pierderea Leningradului, va avea loc joncţiunea nemţilor cu finlandezii şi, ca urmare, acolo se va crea o grupare extrem de periculoasă, care va ameninţa Moscova din direcţia Nord.

Spunînd toate acestea, m-a întrebat:

— Ce aveţi de gînd să faceţi în continuare ?

Oarecum surprins, am răspuns că mă pregătesc să mă întorc la mine, pe front.

— Şi dacă nu y-aţi întoarce acolo şi aţi primi **o** altă însărcinare ?

Auzind aceasta, am spus. că, în acest caz, aş fi vrut să merg să comand Frontul Leningrad.

— Şi dacă este o treabă disperată ? a spus el.

Mi-am exprimat speranţa că s-ar putea să nu fie chiar atît de disperată.
— Cînd puteţi pleca ? m-a întrebat sec...
Am răspuns că, dacă e să plec, prefer s-c fac imediat.
— Imediat, nu se poate. Trebuie, mai întîi, să vă asigurăm însoţirea de către o escadrilă de avioane de vînătoare.
A sunat pe loc Aviaţia pentru a cere buletinul meteorologic. în timp ce i se pregătea acest buletin, m-a întrebat cine ar putea, după părerea mea, să fie numit în locul meu pe Frontul de Vest. L-am indicat pe Konev, comandantul Armatei 19.
între timp, aviatorii au şi comunicat buletinul meteorologic. Prognoza pentru a doua zi dimineaţa era proastă, urma.să fie ceaţă.
Stalin a spus :
— Se prevede timp nefavorabil. Pentru dumneavoastră, însă, este favorabil.
Şi imediat a -scris un mic bileţel :
«Către Voroşilov. GOKO * îl numeşte pe generalul de armată Jukov în funcţie de comandant al Frontului Leningrad. Predaţi-i frontul şi întorceţi-vă imediat, cu acelaşi avion. Stalin».
Bileţelul acesta era numirea mea.
Punîndu-mi-l în buzunar, m-am urcat dimineaţa în avion, am ajuns la Leningrad şi am preluat frontul".

* *Gosudarstvennîi ¡comitet oboronî* – **Comitetul de Stat** al Apărării.

Următoarea însemnare pe care doresc s-o inserez aici este legată de acele evenimente din octombrie, grele pentru noi, cînd, spărgînd frontul şi încercuind lîngă Veazma **o** mare parte a trupelor Frontului de Vest şi a trupelorFrontului de Rezervă, nemţii s-au îndreptat către Moscova.

„în a doua jumătate a zilei de 6 „octombrie, Stalin rn-a sunat la Leningrad. S-a interesat cum merg treburile pe front, care este situaţia ; mi-a spus că trebuie să mă întorc imediat la Moscova pentru îndeplinirea unei misiuni deosebite.

Am răspuns că plec chiar a doua zi. La 7 octombrie, am transmis comanda Frontului Leningrad generalului Hozin, şeful statului major, şi am plecat cu avionul spre Moscova. Am sosit seara şi m-am îndreptat imediat spre locuinţa lui Stalin. Acesta era bolnav de gripă, dar lucra.

Dînd din cap în semn de salut, mi-a propus să mă uit la hartă, spunînd :

— Nu pot să obţin un raport clar în legătură cu ceea ce se întîmplă acum pe direcţia Vest. Unde este inamicul, unde sînt trupele noastre ? Mergeţi imediat la statul major al Frontului de Vest'şi sunaţi-mă la orice oră din zi şi. din noapte. Aştept".

Trecînd peste relatarea lui Jukov privind deplasarea sa la statele majore şi la trupele Frontului de Vest şi ale Frontului de Rezervă, asupra felului cum a încercat să se lămurească asupra situaţiei create, voi trece direct la acele însemnări privind discuţiile avute de către Jukov cu Stalin, prilejuite de numirea sa ulterioară în funcţia de comandant al Frontului de Vest.

„Stalin era nervos, ba chiar extrem de furios. Vorbind cu mine, îi înjura mînios, cum îi venea la gură, pe Kgriey şi pe Eriomenko. comandanţii fronturilor de Vest şi Breansk. fără să spună însă nici un cuvînt despre Budionnîi, comandant al Frontului de Rezervă, Considera, probabil, că acestui om nu puteai să-i mai ceri nimic. Mi-a spus că mă numeşte comandant al Frontului de. Vest, că-l destituie pe Konev din această funcţie şi că, după ce comisia guvernamentală trimisă la statul major al frontului îşi va formula concluziile, acesta va fi deferit tribunalului militar. I La aceasta, i-am răspuns lui-Stalin că prin asemenea lacţiuni nu poţi îndrepta nimic şi nici învi^pe rumeni. Şi Jică asta va produce doar o impresie apăsătoare în armată.

Îl-am amintit că la începutul războiului a fost executat Pavlov, comandantul Frontului de Vest. Şi ce-am cîştigat ? Nimic! Ştiam bine de la început cine era acest Pavlov, că nu depăşea nivelul uriui eomaild'aht^ de divizie. Toţi ştiau acest lucru. Cu toate acestea, a fost pus să comande un front şi nu a făcut faţă acolo, căci nici nu putea să facă faţă. Konev, însă nu e Pavlov, e un om deştept. Vom mai avea nevoie de el.

Stalin m-a întrebat :

— Ce propuneţi ?

Am spus că propun să-l facem pe Konev locţiitorul meu.

Stalin m-a interpelat cu suspiciune :

— De ce-l apăraţi pe Konev ? ! Vă este prieten ? !

Am răspuns că nu, că n-am fost niciodată prieten cu „acesta, că-l cunosc doar ca pe un coleg de serviciu din Regiunea militară Bielorusia.

Stalin şi-a dat acordul.

Cred că hotarîrea luată de către Stalin cu această oca- • zie, înainte de formularea de către comisie a concluziilor ei, a jucat un mare rol 'în soarta lui Konev ; dacă ar fi fost 'altfel, comisia deplasată pe Frontul de Vest, condusă de Molotov, ar fi propus cu siguranţă o altă hotărîre. Cunos- cîndu-l bine pe Molotov, nu mă îndoiesc de aceasta.

La o zi sau două după ce am preluat comanda frontului, l-am trimis pe Konev, în calitate de locţiitor, pe flancul drept, lîngă Kalinin. Conducînd acest flanc îndepărtat, el a acţionat independent şi cu succes, preluînd puţin după aceea comanda Frontului Kalinin, care a fost creat acolo.

La numai două zile după ce am preluat comanda frontului, m-a sunat Molotov. S-a referit la una din direcţiile

-pe care nemţii nu încetau să înainteze, iar trupele noastre, nu conteneau să se retragă. Molotov vorbea cu mine pe un ton ridicat. Probabil că avea informaţii directe despre înaintarea tancurilor germane în acest sector, iar în acel moment eu nu dispuneam de toate elementele. Într-un cuvînt, a spus ceva de genul ăsta : ori opresc această retragere, care ameninţă Moscova, ori voi fi împuşcat ! I-am răspuns :

Nu.mă-amenințaik **HU.,mă. sperilјele amenințările**! dumneavoastră. Nu sînt nici 48 de ore de cînd am preluat comanda frontului, nu m-am lămurit complet asupra situaţiei create, nu ştiu perfect unde şi ce se întîmplă. Mă lămuresc, preiau de-abia comanda trupelor.

Drept răspuns, a ridicat din nou tonul, vorbind în acelaşi sens :

— Cum adică, să nu vă lămuriţi în 48 de ore ? !.

Am răspuns că dacă este capabU .să ,se_.lănîureascâ mai repede decît mine în această situaţie să vină şi să preia comanda frontuTXIi.'A trîntit receptorul, iar eu am început să mă ocup de'tfeburile mele.

Cu cîteva zile înainte de parada din Piaţa Roşie, m-a sunat Stalin şi mi-a spus că GOKO intenţionează (aşa se exprima de obicei : «GOKO a hotărît», «GOKO intenţionează») ca la 7 noiembrie, la Moscova, să aibă loc demonstraţia tradiţională. Care este părerea mea ? Dacă nemţii ar putea împiedica desfăşurarea ei prin acţiuni din aer sau de pe pămînt ? Dacă vor face încercări de a ajunge la Moscova ? .

Am spus că, pe pămînt, putem garanta că nu se va întîmplă nimic neobişnuit în ziua respectivă. Iar din aer, parada va trebui asigurată suplinjen t arPoate ea, pe 1 iriga unităţile existenfeTar maiTirebui acluse lîngă Moscova nişte unităţi de aviaţie deţinătoare^ Am încheiat prin a spune că, după părerea mea, pără3iTpoate avea loc şi că aceasta ar ridica moralul amxatei.

A doua oâfâT'Stalin m-a sunat dimineaţa, în ajunul paradei. Mi-a spus că s-a hotărît ca parada să aibă loc, adăugind că în cursul serii va lua cuvîntul la şedinţa Mos-

sovietului *. M-a întrebat dacă situaţia îmi va permite să părăsesc statul major al frontului şi să vin acolo.

Am venit şi am participat la această şedinţă care a avut loc în subteranele metroului, la staţia «Maiakovskaia».

Stalin era omul care renunţa cu greu la o idee sau la o intenţie, odată ce se agăţase de ele, chiar dacă situaţia obiectivă indica clar că acestea trebuiau abandonate.

În mai 1942, Stalin a avut o atitudine relativ blinda faţă de cei răspunzători pentru catastrpfa de l.a,Kerci, probabil pentru că îşi dădea seama de vina sa personală. Ofensiva de acolo se făcuse la insistenţa lui, iar un număr atît de mare de trupe fusese concentrat acolo tot la insistenţele sale. I\^ele Cartier General, Marele Stat Major avansaserâ **o.,** altă jşqiuţie. **Se** propunea **„retragerea**' trupelor „din peninsula Kerci în peninsula Taman, organizînd apărarea noastră acolo. El însă n-a ţinut seama de asemenea recomandări, considerînd că, dacă am proceda astfel, am degaja Armata a 11-a germană, condusă de Manstein, care lupta în Crimeea. în final, armata lui Manstein oricum s-a degajat, iar noi am suferit la Kerci o grea înfringere.

Mai mult decît atît,, adoptînd o soluţie greşită, Stalin a trimis în peninsula Kerci, asemenea reprezentanţi ai Marelui Cartier General, precum Mehlis şi Kulik, care au contribuit ei înşişi la catastrofă. Kulik era, în general, un om incapabil să conducă bine ceva. Acţiunii acestor reprezentanţi, la Kerci, i s-a adăugat aceea a unui comandant de front slab, lipsit de voinţă, Kozlov. Şi cînd această întreprindere, începută la indicaţia lui Stalin şi desfăşurată sub conducerea. oamenilor trimişi acolo personal de către el, s-a încheiat printr-o catastrofă, aceştia au primit o pedeapsă mult mai mică, decît, evident, ar fi primit-o, pentru acelaşi lucru, alţii în alte împrejurări.

În acea perioadă cînd devenisem deja locţiitor al comandantului suprem şi, între deplasările mele pe front; lu uram uneori cîte o lună-două la Moscova, i-am spus odată lui Stalin că toţi colaboratorii săi apropiaţi, inclusiv eu personal, sîntem epuizaţi, slăbiţi în ultimul hal.

Oarecum surprins, acesta m-a întebat : «De ce ?»•

---

* *Moscovskii Sovet* – **Sovietul orăşenesc din Moscova.**

I-am spus că, atunci cînd el lucrează noaptea, ki^ crăm şi noi. Şi pînă nu aflăm că a plecat să se culce, nu plecăm să ne culcăm nici noi. Iăr dimineaţa, atunci cînd el doarme, noi sîntem nevoiţi să lucrăm, trăim cea mai fierbinte perioadă a zilei. El se trezeşte la ora două şi începe să lucreze, iar noi, care am lucrat întreaga dimineaţă, trebuie să fim, în orice minut, gata pentru a răspunde la apelul său. Aşa trece zi după zi, lună după lună. Şi oamenii şînt epuizaţi.

În timp ce'-i spuneam toate astea, mi-a pus cîteva întrebări, mi-a cerut precizări, ii-a arătat surprins de faptul că nimeni nu se culcă pînă nu se culcă el. Apoi a spus :

— Bine. Vă promit să nu vă mai sun noaptea

„Şi, într-adevăr, de atunci şi pînă la sfîrşitul războiului niciodată nu m-a mai sunât mai tîrziu de douăsprezece noaptea. Odată, m-a sunat phiar la douăsprezece, dar discuţia cu mine a început-o cu întrebarea : «Nu v-aţi culcat încă, tovarăşe Jukov ?» Am spus că nu, că de-abia mă pregătesc. Mi-a pus o întrebare profesională, dar nu de fond, şi, încheind imediat discuţia, mi-a spus : «Ei, la revederp, odihniţi-vă ■!»„

Voi reda în cele ce urmează răspunsul lui Jukov la una din întrebările mele referitoare la operaţiunea de la Stalin- grad. Întrebarea mea era determinată de faptul că îri Unele articole şi lucrări memorialistice se puteau observa păreri diferite, privind felul cum a fost introdusă în luptă, lîngă satul Kotelnikovo, în decembrie 1942, Armata a 2-a de gardă a lui Malinovski, aflată în rezerva Marelui Cartier General. Era un moment critic, grupul de tancuri a lui Hoth înainta tot mai mult spre Stalingrad, şi Armata a 2-a de gardă a fost aruncată împotriva acestora, deşi, iniţial, se preconiza să fie folosită pe un alt front, cel de Sud- Vest. Printr-o lovitură hotărîtă, la Rostov, ea trebuia să taie toate trupele germane aflate mai spre est. S-a spus de către unii, aluziv desigur, că ar fi fost mai bine, chiar cu preţul ieşirii lui Hoth mai aproape de Stalingrad, să se menţină pentru armata lui Malinovski aceeaşi misiune şi anume .de a da lovitura hotărîtoare la Rostov.

M-a atras acest punct de vedere, mi se părea mai îndrăzneţ, şi punîndu-i lui Jukov o întrebare în acest sens, credeam, ca să fiu sincer, că-l va sprijini. Dar aşteptările mele nu s-au„confirmat.

— În perioada cînd s-a pus problema schimbării destinaţiei armatei conduse de către Malinovski, a spus Jukov, eu unul nu mai eram în Sud, ci pe Frontul de Vest, mă ocupam acolo de organizarea ofensivei împotriva nemţilor, pentru a face ca ei să nu mai poată arunca forţe în Sud. Organizînd această ofensivă, care nu poate fi apre- ciată drept reuşită, am fost chemat la telefon de către Sta- lin. Mi-a spus că există propunerea de a schimba misiunea armatei lui Malinovski, de â o arunca în ajutorul Frontului Stalingrad, în loc de a o folosi la întărirea loviturii din nord asupra oraşului Rostov, cum se preconizase înainte. Mi-a cerut părerea.

La rîndul meu, am întrebat cum priveşte acest lucru Vasilevski, aflat acolo, în Sud.

.Stalin a spus că Vasilevski consideră necesară arun-carea acestei armate în apărarea Stalingradului. Respec-tînd părerea lui Vasilevski şi considerînd-o esenţială, i-am răspuns lui Stalin că, dacă-i aşa, atunci acest lucru este într-adevăr necesar.

Cu aceasta, discuţia noastră s-a încheiat. Şi, privind în trecut, ţinînd seama de raportul de forţe din acel mo-ment, consider că, în acea situaţie, nu aveam altă ieşire. Subscriu la această hotărîre şi o consider justă.

în treacăt fie spus, în planul nostru iniţial se prevedea, într-adevăr, o lovitură asupra oraşului Rostov, dată din Nord, pentru .a închide nemţilor tot ce se afla la est de această lovitură. Planul a fost elaborat la Marele Cartier General şi semnat de către Vasilevski şi de către mine, în calitate de locţiitor al comandantului suprem.

Mi-amintesc cum l-am rugat atunci pe Stalin" să semneze harta pe care era trecut acest plan.

— Dar pentru ce ? m-a întrebat el. Cunosc acest lucru, doar l-aţi convenit eu mine.

Atunci i-am spus :

— Semnaţi pentru istorie !

— A, dacă-i pentru istorie... a spus el şi s-a semnat pe hartă.

Am vrut să-şi pună semnătura pe hartă. Răspunderea era imensă, se adopta o hotărîre de cea mai mare importanţă şi era necesar să fie semnătura lui pe această hartă".

Celelalte însemnări sînt legate de anii 1944—1945, de ultima perioadă a războiului.

„în toamna anului 1944, după încheierea operaţiei de vară din Bielorusia, în timpul discuţiei avută la Marele Cartier General asupra rezultatelor acestei operaţiuni, Sta-lin mi-a spus :

— Vedeţi, dumneavoastră aţi propus iniţial ca fronturile să atace într-o altă ordine, n-am fost de acord atunci cu dumneavoastră şi am avut dreptate. în ordinea pe care am stabilit-o eu, totul a ieşit mai bine.

Ţinînd bine minte cum .s-a procedat în timpul planificării acestei operaţiuni, în care eu am coordonat acţiunile a două fronturi, am obiectat că, deşi totul a' ieşit,

într-adevăr, bine, nici eu nu propusesem o altă ordine de acţiune a fronturilor. ,

— Cum, adică, n-aţi propus ? a spus Stalin.

— N-am propus. Haideţi să revedem directivele. |

A tras sertarul biroului, a f^ş riirprt^aif^i^-g citit! mai întîi singur, apoi mi le-a întins, spunîndu-mi : |

— Citiţi ! .1

Am început să citesc şi în curînd am ajuns la acel locj din care rezulta că nu are dreptate, că eu, într-adevăr, nu propusesem o altă ordine de intrare în acţiune a fronturilor în efectuarea acestei operaţiuni.

M-a întrerupt, mi-a luat directivele din mînă şi i le-a dat lui Malenkov.

. – Citiţi !

Acesta, parcurgînd cu voce tare textul, a ajuns la acelaşi loc şi s-a împotmolit, neştiind, probabil, ce să facă în continuare, pentru că urma o parte în contradicţie cu cele spuse de Stalin. S-a bîlbîit, dar totuşi a continuat să citească. Ce era să facă !

Stalin i-a smuls hîrtiile şi i le-a dat lui Beria.

— Citiţi !

Beria a început să citească, dar cu toată dorinţa sa, n-a putut citi altceva decît era în text.

Stalin a luat directivele, le-a băgat înapoi în sertar, fără să spună nimic, deşi se simţea că era nemulţumit. Nu ştiu de ce, tocmai în acest caz, el dorea să-şi asume în întregime succesul operaţiunii care se datora planificării sale corecte.

În ziua aceea, discuţiile au fost, în general, dificile. La puţin timp după aceea, a început să-mi spună că, în apropiatele operaţiuni de pe Vistula-Oder şi de la Berlin, nu va fi nevoie, în general, de o coordonare specială, la faţa locului, a acţiunii fronturilor, că această acţiune va putea fi realizată de Marele Cartier General, direct de la. Moscova. Spunînd aceasta, mi-a propus să preiau comanda Frontului I bielorus, care ataca direct spre Berlin.

L-am întrebat unde vrea să-l numească, în acest caz, pe Rokossovski, care comanda acest front ?

La întrebarej mi-a răspuns cu întrebare :

— Dumneavoastră ce credeţi că trebuie să facem în '■acest caz ? Dacă dumneavoastră veţi comanda Frontul 1 bielorus, unde să-l numim pe Rokossovski ?

Am răspuns că dacă-i aşa, atunci, probabil, el ar trebui să fie trimis să comande Frontul 2 bielorus, care va acţiona împreună cu Frontul 1 bielorus în lovitura noastră asupra Berlinului.

Aşa s-a rezolvat această problemă, nu aşa cum se încearcă uneori să se prezinte lucrurile în ultimul timp. Începutul acesteia, ba chiar apariţia problemei în sinej se leagă de o altă perioadă, de mâi dinainte, şi anume de aceea cînd s-a făcut bilanţul operaţiunii din Bielorusia şi cînd a avut loc conflictul în legătură cu bilanţul acesteia. Dorinţa lui Stalin ca eu să nu coordonez acţiunile fronturilor şi intenţia sa de a mă trimite să conduc un singur front, fie chiar şi cel hotărîtor, sînt, cred eu, tocmai urmarea acestui conflict.”

„în amintirile lui Konev privind discuţia cu Stalin, din prima perioadă a. operaţiunii bieloruse, există un loc care îmi stîrneşte îndoieli.

Konev a scris că Stalin l-a întrebat de posibilitatea de a introduce în breşa apărută între'armatele sale pe frontul pe care îl conducea două armate de taneuri ale Frontului 1 bielorus. Mi-e greu să cred că Stalin.putea să facă o asemenea propunere, înainte de toate pentru că, după cum se poate remarca chiar din cuvintele lui Konjpv, în momentul în care Stalin ar fi întrebat despre/o asemenea eventualitate, cele două armate de tancuri ale Frontului 1 bielorus —- armata lui Katukov şi armata lui Bogdanov – erau deja angajate de mine în acţiune prin primele lor eşaloane. A le scoate din Frontul 1. bielorus şi a le transfera pentru acţiuni care de-abia urmau să aibă loc pe Frontul 1 ucrainean în momentul acela însemna, de fapt, â le scoate temporar din luptă. Stalin înţelegea ce înseamnă un asemenea lucru şi e greu să-mi imaginez că ar fi putut să propună aşa ceva. E greu să cred acest lucru cu atît mai mult cu cît, exact atunci, el a reacţionat calm la încetinirea ritmului ofensivei noastre pe Frontul 1 bielorus. Cînd i-am raportat că, aşa cum mă temeam, ne-am împotmolit, eă nemţii şi-au concentrat forţele, că opun o rezistenţă îndîrjită şi că ofensiva noastră s-a încetinit, că nu putem să înaintăm în adîncime, Stalin a reacţionat foarte calm.

-s- Ei bine, a spus el, să-şi adune rezervele, să se cramponeze. Veţi distruge mai mulţi aici, vor rămîne mai puţini la Berlin.

Aceasta a fost reacţia lui în acea zi atît de grea pentru noi.

Tot aşa a fost şi în continuare. Am crezut la început că, de 1 mai,, vom putea raporta încheierea luptelor pentru Berlin şi că acest lucru va putea fi anunţat la demonstraţia de 1 Mai. La 30 aprilie, cînd am înţeles că nu vom putea realiza acest lucru, l-am sunat pe Stalin şi i-am spus că va trebui să mai pierdem vreo două zile cu Berlinul. Aşteptam din partea lui nemulţumire, ba, poate, chiar reproş. Dar, contrar aşteptărilor, el mi-a spus foarte calm :

— Ce să-i faci, deocamdată nu vom anunţa. De acest 1 Mai, oricum toţi vor avea o bună dispoziţie. Vom anunţa mai tîrziu. Nu trebuie să vă grăbiţi acolo, pe front. N-aveţi unde să vă grăbiţi. Menajaţi-i pe oameni. N-avem nevoie de pierderi în plus. O zi, două, cîteva zile, acum nu mai are o importanţă prea mare.

Aceasta a fost reacţia sa la rapoartele mele la începutul şi la sfîrşitul bătăliei pentru-Berlin".

3

Iar acum, cîteva însemnări care reţin părerea generală a lui Jukov cu privire la activitatea lui Stalin în calitate de comandant suprem şi atitudinea acestuia faţă de oamenii care lucrau în timpul războiului sub conducerea sa.

Sentimentele personale se împacă , destul de bine cu acea indiscutabilă străduinţă de a face aprecieri juste care, după părerea mea îi este, în general, caracteristică lui Jukov, dincolo de faptul că era tăios, iar uneori chiar intransigent.„în problemele strategice, Stalin se pricepea chiar de la începutul războiului. Strategia era apropiată de'politieă, domeniu în care era deprins şi, cu cît era mai directă interacţiunea problemelor strategice cu cele politice, cu atît mai sigur pe sine se simţea Stalin în acest domeniu.

în problemele artei operative, la începutul războiului, Stalin se descurca prost. Impresia că a început să se descurce în problemele operative mi s-a creat în ultima perioadă a luptelor de la Stalingrad, iar în timpul luptelor de la Kursk pot deja spune, fără exagerare, că şi în aceste probleme se manifesta cu destulă siguranţă.

în ceea ce privește problemele de tactică, la drept vorbind, el nu s-a priceput pînă la- sfîrșitul războiului. De altfel, în calitate de comandant suprem, nici nu avea neapărată nevoie să se priceapă în problemele de tactică. Este mult mai important faptul că inteligența și talentul i-au permis în timpul războiului să-și însușească arta operativă într-atît, incit, convocîndu-i pe comandanții fronturilor și discutînd cu ei, pe temele legate de desfășurarea diferitelor operațiuni, să se manifeste ca un om care se pricepe la aceasta nu, mai prost, ci uneori chiar mai bine decît subalternii săi. în unele cazuri, el găsea și sugera unele soluții operative interesante.

Trebuie adăugat că avea propria lui ,metodă de a-și însuși materialul concret al viitoarelor operațiuni, metodă pe care eu. în general vorbind, o consider corectă. înainte de convocarea comandanților de front, pentru pregătirea unei operațiuni, se întîlnea cu unii ofițeri ai Marelui Stat Major – maiori, locotenenți-colonei, care urmăreau respectivele direcții operative. îi chema unul cîte unul la raport, lucra cu ei cîte o oră și jumătate – două, preciza cu fiecare situația, căuta să se lămurească asupra ei și în momentul în care se întîlnea cu comandanții fronturilor, în momentul cînd le trasa noi sarcini, era atît de bine pregătit. încît uneori îi surprindea prin cunoștințele sale.

îmi aduc aminte de una din aceste discuţii, cînd m-a întrebat dintr-odată despre un sat, de cine e ocupat, de nemţi sau de trupele noastre. Eu, care pe vremea aceea

comandam acţiunile a două fronturi, nu ştiam desigur de cine e ocupat satul respectiv. Aşa i-am şi răspuns. M-a dus atunci la hartă şi, spunînd că acest sat este ocupat de către nemţi, m-a sfătuit să-i acord atenţie

.— Ca localitate, nu reprezintă nimic, a spus el, poate că, după lupte, satul ca atare nici nu mai există. Dar, dacă privim configuraţia întregului sector al frontului, acest punct apare ca esenţial, iar în cazul unor acţiuni active din partea nemţilor ar putea constitui pentru hoi un anumit pericol.

După ce am privit pe hartă configuraţia acestui sector al frontului, a trebuit să fiu de acord cu justeţea aprecierii lui. Este numai un exemplu de acest fel.

Comportîndu-se astfel, poate că îi plăcea, uneori, să ne arate cît de bine informat este ; principalul este că această competenţă nu era de suprafaţă, ci reală, iar activitatea sa prealabilă, cu unii ofiţeri de grad inferior, din Marele Stat Major, pentru precizarea situaţiei înaintea adoptării viitoarelor hotărîri, era cît se poate de oportună.

La începutul războiului – cînd spun astfel, am în vedere perioada de pînă la luptele de la Stalingrad – se

întîrnpla ca, ascultînd rapoartele, să facă uneori observaţii care denotau neînţelegerea elementară a situaţiei şi insuficienta cunoaştere a meseriei de militar.

Aşa s-a întîmplat, de exemplu, atunci cînd, în vara anului 1942, a trebuit să-i raportez, în legătură cu Frontul de Vest, despre operaţiunea legată de cucerirea localităţii Pogoreloie Gorodişce. îi raportam despre două lovituri ce urmau să fie date de noi : din dreapta —lovitura principală, din stînga – lovitura secundară. Pe hartă, în dreapta, era o săgeată mare, de culoare roşie, care mergea în adîncime, iar în stînga, o săgeată mai mică. Observînd-o pe aceasta din urmă, Stalin m-a întrebat :

— Şi asta ce mai e ?

A trebuit să-i explic că săgeata mică reprezintă lovitura secundară.

— Ce fel de lovitură secundară ?! La ce dracu să ne risipim forţele ? Trebuie să le concentrăm într-un singur loc, nu să le risipim !

A trebuit să-i raportez pentru ce am conceput această lovitură secundară, faptul că, lovind din două părţi, trebuie să-i creăm duşmanului nesiguranţă în legătură cu locul unde se va da lovitura principală, să imobilizăm o parte din rezervele sale în direcţia loviturii noastre secundare, pentru ca inamicul să nu le poată manevra cînd va descoperi a doua zi de unde vine, în realitate, lovitura principală.

Deşi cred că explicaţia mea a fost convingătoare, eî a rămas nemulţumit. Am continuat demonstraţia. în cele din urmă, fără să fie de acord cu argumentele mele, a spus:

— Nu pot să vă schimb părerea. Sinteţi comandantul frontului şi răspundeţi pentru asta.

Am fost obligat să-i replic că ştiu foarte bine că sînt comandantul frontului şi că sînt gata să-mi asum întreaga răspundere pentru ceea ce propun.

Cu aceasta s-a încheiat acea discuţie, specifică pentru perioada de început a războiului.

Ulterior, în a doua perioadă a conflagraţiei, cînd se discutau planurile vreunei operaţiuni, Stalin, dimpotrivă, nu o dată, punea el însuşi întrebarea dacă nu s-ar putea să se dea încă o lovitură secundară, de a face o demonstraţie, de a dispersa forţele inamicului. De o asemenea înţelegere, mult mai profundă, a unor astfel de probleme a fost legată ulterior planificarea unui număr de lovituri consecutive pe

diferite fronturi, şi, înainte de toate, aşa- n urnitele «zece lovituri staliniste» din 1944".

„încă de pe vremea Stalingradului, Stalin avansase o abordare personală în problema încercuirii şi distrugerii trupelor germane. Desfăşurarea operaţiunif de la Stalin-grad i-a rămas în minte şi deseori revenea la experienţa ei. Cînd se preconiza operaţiunea de încercuire a nemţilor în zona localităţii Krivoi Rog, m-am lovit de această abordare în discuţia cu Stalin. El a combătut intenţiile noastre de a proceda la o încercuire operativă a nemţilor, care urma s-o încheiem cu o încercuire tactică şi cu distrugerea inamicului în punga creată de noi. A obiectat şi a formulat o altă misiune, cerîndu-ne să creăm ameninţarea încercuirii, ceea ce i-ar face pe nemţi să se retragă grăbiţi din bazinul Krivoi Rog. în legătură cu aceasta, amintindu-şi Stalingradul, a spus că atunci, ca şi acum, am promis să-i încercuim şi să-i distrugem pe nemţi în zece zile, dar ne-am pierdut cu ei peste două luni.

O discuţie asemănătoare cu Stalin a avut loc şi mai tîrziu. în 1944, cînd am ieşit pe direcţia Cernăuţi-Pros- kurov şi, conform situaţiei generale, se preconiza încercuirea nemţilor. în orice caz, ne gîndeam la aceasta.

Stalin m-a sunat şi a spus :

— Presimt că plănuiţi o încercuire.

A trebuit să confirm că, într-adevăr, aveam această idee, sugerată de situaţia însăşi.

— Nu ne trebuie aşa ceva, a spus Stalin. Cît timp vă va lua asta ?

Am răspuns că încercuirea şi distrugerea ulterioară a inamicului ne va lua, probabil, circa o lună.

— O lună, a spus el, o lună, ziceţi ? Şi la Stalingrad aţi spus acelaşi lucru. în realitate, vă va lua două, ba chiar trei luni. Nu trebuie să-l încercuiţi pe teritoriul nostru. Trebuie să-l goniţi. Să-l goniţi, să eliberaţi mai repede pămîntul, primăvara va trebui să semănăm, vom avea nevoie de pîine. Trebuie să reducem posibilitatea distrugerilor, mai bine să plece. Creaţi-i o asemenea situaţie, încît să plece cît mai repede. Trebuie să-l goniţi cît mai repede de pe teritoriul nostru. Asta-i misiunea voastră. Iar încercuirea, o veţi face după acea, pe teritoriul inami-cului".

„Dacă ar fi să vorbim despre directivele lui Stalin privind folosirea diferitelor genuri de arme, respectiv arti-

leria, despre aşa numitele «indicaţii ale lui Stalin în pro-
blemele militare», ele, desigur, nu se pot numi astfel cu
deplin temei. De regulă, acestea erau consideraţii legate de
conducerea generală a trupelor sau de acţiunile diferitelor
genuri de arme. La baza lor stăteau concluziile desprinse
din experienţa de pînă atunci a războiului, care urma să fie
folosită în conducerea ulterioară a trupelor. Toate acestea,
de obicei, se elaborau de către comandanţii diferitelor
genuri de arme şi de către statele lor majore. De Marele
Stat Major, de către Antonov, de către Vasilev- ski, de către
mine, apoi se supuneau atenţiei lui Stalin şi după
aprobarea lui mergeau la trupe drept indicaţiile sale
personale." ?

„Stalin a avut insuficiente cunoştinţe militare profe-
sionale nu numai la începutul războiului, ci şi pînă la şi'îr-
şitul lui. În majoritatea cazurilor, însă, el dovedea inte-
ligenţă, luciditate," înţelegere a situaţiei. Analizînd istoria
războiului, trebuie, în fiecare caz concret, să ne lămurim
exact cum a fost. El are pe conştiinţă – în ciuda obiecţiilor
care i s-au făcut – asemenea ordin o şi încăpăţî- nări care
au avut repercusiuni nefavorabile şi dăunătoare.
Dar majoritatea ordinelor şi dispoziţiilor sale au fost corecte
şi juste.

Spunînd acest lucru, nu trebuie să uităm nici de
acele momente grele care existau în discuţiile cu Stalin.
Odată, am fost la el, împreună cu Vasilevski, la raport.
Vasilevski raporta situaţia reală, care nu corespundea nici
aşteptărilor-, nici intenţiilor noastre. Nemţii făceau exact
invers, decît am presupus şi am fi vrut noi. Acest raport
neplăcut l-a scos pe Stalin din sărite. S-a apropiat de
Vasilevski şi, deodată, l-a întrebat direct :

— Pentru cine lucraţi, tovarăşe Vasilevski ?

Acesta n-a înţeles :

— Adică cum, tovarăşe Stalin ? !

— Pentru cine lucraţi, pentru englezi, sau
pentru nemţi ?

Vasilevski a repetat :

■— Nu vă înţeleg, tovarăşe Stalin.

— Ce nU înţelegeţi ? Prezentaţi un asemenea
raport, de parcă n-aţi lucra pentru noi, ci pentru englezi...

Vasilevski a pălit. Am mers cu el în maşină, după
această discuţie grea, întreruptă brusc şi mult timp n-a

putut să-şi revină. Dimineaţa, din nou la raport, Stalin s-a comportat de parcă discuţia de ieri nici n-ar fi avut loc.

în a doua parte a războiului, Stalin nu mai manifesta, în general, tendinţa de a adopta soluţii pripite ; asculta de obicei rapoarte, inclusiv cele neplăcute, nu manifesta „nervozitate, nu întrerupea şi, fumînd, umbla, se aşeza, asculta.

Spre sfîrşitul războiului, 'ca trăsătură negativă, a" începeut să se observe la el o oarecare gelozie, a început să fie mai des şi mai evident simţită la el dorinţa ca toate victoriile şi toate succesele să fie legate de numele lui, manifestînd invidie pentru aprecierile deosebite la adresa acţiunilor unor comandanţi. în ce mă priveşte, spre exemplu, am simţit acest lucru foarte clar la Parada Victoriei, cînd am fost ovaţionat şi mi s-a strigat «Ura !» ; nu i-a plăcut acest lucru ; am văzut cum Sta şi cum îşi mişca fălcile",

„Mă întrebaţi cum era Stalin la începutul războiului şi cum era la sfîrşitul lui ? Ce s-a schimbat în el ? Dacă schimbarea era evidentă ?

înainte de toate trebuie spus că Stălin a rămas Stalin. Părerile sale principiale, obiceiurile, atitudinea lui faţă de situaţie şi faţă de oameni n-au suferit schimbări esenţiale. Atitudinea faţă de oameni a rămas aceeaşi, dai-războiul a schimbat valoarea oamenilor. în cursul războiului, au devenit mai evidente decît la începutul acestuia meritele lor, posibilităţile lor, utilitatea lor, fapt de care depindea tot mai mult atitudinea lui Stalin faţă de oameni. Faţă de Konev, de exemplu, a avut la începutul războiului 6 atitudine negativă, îl înlocuia de la conducerea unui front la conducerea altui front ; mai tîrziu, cînd Konev a devenit comandantul Frontului de Stepă şi lucrurile au început să meargă bine, cînd succesele şi operaţiunile reuşite au început să se succeadă, Stalin, văzînd cum luptă Konev, şi-a schimbat atitudinea faţă de el. În cursul războiului, însuşi Stalin a cîştigat experienţă şi cunoştinţe, a început să înţeleagă multe din ceea ce nu înţelegea la început. A pătruns în esenţa activităţii militare, a devenit mai profund şi mai exact în aprecierile sale. în afară de aceasta, a început să ţină în general seama mai mult de realitatea obiectivă. Punctul de vedere – «ceea ce am hotărît poate şi trebuie să aibă loc» – a cedat locul unor poziţii mai lucide, bazate pe aprecierea obiectivă a realităţii. «Se poate numai ceea ce se poate, ceea ce nu se poate, nu se poate».

Era tot mai receptiv faţă de sfaturi, manifestîndu-se o legătură reciprocă între tendinţa lui de a asculta şi de a ţine seama de sfaturi, pe de o parte, şi înţelegerea tot mai profundă a situaţiei militare, pe de altă parte. Prima o determin^ pe a doua ; aceasta, la rîndul ei, o consolida pe prima. O înţelegere mai profundă a situaţiei îl făcea să asculte de sfaturi, iar ascultîndu-le, pătrundea tot mai mult în problemele războiului".

„După cum am mai amintit, în acele discuţii cu Stalin, direct legate de desfăşurarea acţiunilor militare, în cursul războiului, am avut ocazia de multe ori să-mi exprim dezacordul şi să mă contrazic cu eL Probabil că aceasta i-a creat ,0 anumită impresie despre mine.

Cînd fusesem destituit din funcţia de adjunct al ministrului şi numit comandant al Regiunii militare Sverdlovsk,
Abakumov, sub conducerea lui Beria, a pregătit un întreg dosar privind un complot militar. Au fost arestaţi o serie de ofiţeri, s-a pus problema arestării mele. Beria şi Abakumov au ajuns pînă la o asemenea stupiditate şi ticăloşie, încît au încercat să mă prezinte drept omul care, în fruntea' acestor ofiţeri arestaţi, pregătea un complot militar împotriva lui Stalin. După cum mi s-a relatat ulterior de -către cei care au asistat la această discuţie, auzind propunerea lui Beria de a mă aresta, Stalin a spus :

— Nu, nu vă las să-l arestaţi pe Jukov. Nu cred în toate astea. Il cunosc bine. în patru ani de război, l-am cunoscut mai bine decît pe mine însumi.

Chiar aşa mi s-a relatat această discuţie, după care încercarea lui Beria de a mă termina a eşuat".

4

Ştiind că Jukov lucrează de mai mult timp la memoriile sale, nu îndrăzneam să-i răpesc timpul cu rugămintea de a-mi povesti biografia. în cursul discuţiilor noastre, însă, al căror subiect principal a fost războiul, se întîmpla ca el însuşi, din cînd în cînd, să se refere la diferite evenimente din viaţa sa, mai recente sau mai îndepărtate, să facă anumite aprecieri asupra oamenilor pe care soarta i-a scos în cale şi să exprime anumite păreri asupra vieţii, •în general, şi a vieţii sale, în special.

Reproduc această parte-a discuţiilor noastre, conştient de eterogenitatea acestor însemnări, în care,

însă, este evidentă integritatea specifică felului de a fi al mareşalului Jukov.

,,După ce am scris acea parte a memoriilor despre copilăria şi tinereţea mea. le-am recitit şi m-am gîndit cît de mult seamănă biografiile aproape tuturor generalilor şi mareşalilor noştri, majoritatea lor fiind născuţi într-un sat sau într-un sătuc îndepărtat, aproape fiecare într-o familie săracă, adesea de ţărani. Surprinzătoare asemănare.

Uneori mă gîndesc, de ce destinul meu în război şi, în general, în viaţă, a fost acesta şi nu altul. în fond, s-ar fi putut ca pe timpul ţarismului să urmez şcoala de sublocotenenţi. Am terminat şcoala de patru clase de pe strada Briusovskaia, fostă Gazetnaia, ceea ce pe vremea aceea constituia un element sufícient pentru intrarea în şcoala de sublocotenenţi.

Cînd am plecat la război ca soldaţ, fiind flăcău de nouăsprezece ani, cu acelaşi succes puteam să merg la şcoala de sublocotenenţi. Dar n-am vrut acest lucru. N-am scris despre studiile mele, am spus doar că am terminat două clase la şcoala parohialo-bisericească şi m-au luat ca soldat. Ceea ce şi vroiam.

Hotărîrea mea a fost influenţată de vizita pe care am făcut-o în satul natal cu puţin înainte de aceasta. Acolo, acasă, am întîlnit doi sublocotenenţi originari din satul nostru, atît de nereuşiţi, atît de deslînaţi şi de stîngaci, încît, privindu-i, mî-era pur şi simplu penibil să mă gîn- desc că, uite, eu, băiat de nouăsprezece ani, voi termina şcoala militară şi mă voi duce să comand un pluton, format din soldaţi cu experienţă, cu barbă, şi vqi apărea îh ochii lor la fel ca sublocotenenţii ăştia, pe care îi văzusem la mine în sat. Nu doream acest lucru, îmi era penibil.

M-am dus soldat. Am terminat apoi şcoala de subofi- ţeri," unitatea de instrucţie. Această unitate, aş zice, era o formă de învăţămînt foarte serioasă şi pregătea subofiţeri mult mai temeinic decît îi pregătesc acum şcolile noastre regimentare.

Adevărata «şcoală» de soldat şi de subofiţer am făcut-o însă în război ; după revoluţia din februar^ am fost ales preşedintele comitetului de escadron, apoi membru al comitetului de regiment..

N-aş spune că eram pe vremea aceea un om conştient din punct de vedere politic. Cîte o lozincă, care punea degetul pe rană, lansată la vremea aceea în mediul

soldăţesc, nu doar de către bolşevici, ci şi de către merişevici, de esseri, însemna mult şi era receptată de către mulţi. Desigur.sufletul ne era pătruns de sentimentul general al drumului pe care trebuie să-l urmăm. Dar în'acel moment, în anii de tinereţe, exista riscul s-o iau şi razna. Nici asta era exclus. Şi cine ştie ce s-ar fi întîmplat dacă nu erWn soldat, ci ofiţer, dacă aş fi terminat şcoala de subofiţeri, dacă m-aş fi distins în lupte şi aş fi primit, poate alte grade de ofiţer, iar în timpul acesta -ar fi izbucnit revoluţia. încotro aş fi luat-o sub influenţa unor asemenea împrejurări, unde aş fi ajuns? Poale că mi-aş fi trăit viaţa undeva în emigraţie ? Da, d°£igur, peste un an-doi devenisem deja un om conştient, îmi alesesem calea, ştiam deja încotro să merg şi pentru ce să lupt, dar atunci, la început, dacă soarta mea ar fi fost alta, dacă aş fi fost ofiţer, cine ştie cum ar fi fost. Cîţi oameni, la fel ca mine, din popor şi-au sfărîmat destinele în acea perioadă !"

* „Douăzeci şi cinci de ahi am stat pe cal. Am fost subofiţer, comandant de pluton, comandant de escadron, comandant de regiment, comandant de divizie şi de corp de armată.

Am început serviciul ca subofiţer în armata ţaristă. Rolul subofiţerilor în armata ţaristă- era foarte mare. De fapt, pe umerii lor stătea instruirea soldaţilor, precum şi o bună parte, nu uşoară, din conducerea zilnică a soldaţilor^ inclusiv conducerea lor în luptă. Printre ofiţerii ţarişti erau destui oameni harnici, care ştiau să facă totul singuri şi care o făceau fără să precupeţească pentru asta nici forţe, nici timp. Majoritatea lor însă lăsau munca de salahor pe seama subofiţerilor şi se bazau pe ei. Aceasta determina situaţia subofiţerilor în armata ţaristă. Erau însă bine pregătiţi, îşi făceau serviciul în mod serios şi reprezentau o mare forţă".

„În anul 1921, soarta m-a aruncat din nou pe front, de astă dată împotriva lui Antonov. Trebuie să spun că a fost un război destul de dfiicil. În toiul lui, împotriva noastră acţionau circa şaptezeci de mii de baionete şi săbii. Trupele lui Antonov nu dispuneau de suficientă artilerie mijlocie, artileria grea satisfăcea cu atît mai puţin necesităţile, muniţiile nu le ajungeau, duceau lipsă de cartuşe, ceea ce îi făcea să nu încline spre dezlănţuirea unor lupte mari. Se încăierau cu noi, se retrăgeau, se risipeau, dispăreau şi apăreau din nou. Noi consideram că am distrus o brigadă

sau un detaşament al lui Antonov, iar ei pur şi simplu se. risipeau şi apăreau imediat în altă parte. Dificultatea luptei se explica prin faptul că printre ei erau foarte mulţi foşti combatanţi, inclusiv subofiţeri. Şi unul dintre ei era cît pe-aci să mă trimită pe lumea cealaltă.

Într-una din aceste lupte, brigada noastră a fost puternic hărţuită, ostaşii lui Antonov ne-au dat o chelfăneală serioasă. Dacă n-am fi avut cincizeci de mitraliere, care să ne acopere, am fi dat de dracu. Dar ne-am acoperit cu ele, ne-am revenit şi i-am alungat.

Făcusem rost, cu puţin timp înainte de aceasta, de un cal excepţional. îl obţinusem în luptă, ucigîndu-i stăpînul. Şi iată că, urmărindu-i pe duşmaai cu escadronul meu i-am văzut deodată întorcînd şi venind în întîmpinarea mea. A urmat comanda respectivă, noi ne-am aruncat înainte, în atac. Eu nu mi-am stăpînit calul. M-a dus cu vreo sută de paşi înaintea întregului escadron. La început, totul mergea bine, ostaşii lui Antonov începuseră să se retragă. În timpul urmăririi, am observat, cel puţin aşa mi s-a părut – pe cărare căzuse deja zăpadă – că unul.dintre comandanţii lor se retrăgea spre marginea pădurii. P'u după el. Fugea... Am alergat după el, i-am văzut mina dreaptă şfichiuind calul cu cravaşa şi sabia în teacă. L-am ajuns ; în loc să trag în el, înfierbîntat, m-am aruncat asupra lui cu sabia. Cravaşa calul, cînd pe partea dreaptă, cînd pe partea stingă. În momentul în care am ridicat-sabia, cravaşa era pe stînga. A lovit cu ea, a - aruncat-o şi, brusc, din mers, fără să-şi ia avînt, a. scos sabia din teacă, lovin- du-mă cu ea. N-am avut timp nici măcar să mă apăr. Eu ţineam, încă sabia ridicată, în timp ce el deja o trăsese pe a sa din teacă cu gest fulgerător, absolut neobservat de mine, lovindu-mă cu aceeaşi mişcare peste piept. Eram îmbrăcată într-o scurtă de postav îmblănită, peste piept îmi erau petrecute curelele de la sabie, de la pistol şi de la binoclu. A tăiat toate aceste curele, postavul scurtei, blana acesteia şi m-a aruncat din şa. Dacă polîtrucul meu nu ar fi sosit în acelaşi moment, omorîndu-l cu sabia, ar fi fost vai şi amar de mine.

-I-am percheziţionat după aceea cadavrul, i-am cercetat documentele, o scrisoare adresată unei oarecare Ga- lina, pe care nu apjicase să o termine, am văzut că era subofiţer de cavalerie ca şi mine, şi tot dragon, numai că de o statură imensă. După lovitura pe care am primit-o din partea sa m-a durut pieptul o jumătate de lună.

Aşa era pe timpul lui Antonov.
Trupele noastre erau comandate de Tuhacevski, Ubo- revici fiind locţiitorul său...”

Auzind acest lucru, nu m-am abţinut şi l-am întrebat cum îi apreciază pe Tuhacevski şi Uborevici

.„Pe amîndoi îi plasez sus, deşi erau oameni diferiţi, cu experienţă diferită.

Tuhacevski avea experienţa conducerii unui front, Ubo- revici a ajuns să comande o armată în-timpul războiului civil ; n-a depăşit în acei ani acest nivel.

Şi după felul său general de a gîndi, şi după experienţa sa militară, Tuhacevski era mai erudit în problemele de strategie. S-a ocupat,mult de acestea, a reflectat asupra lor şi a scris mult. Avea o minte profundă, echilibrată, analitică.

Uborevici s-a ocupat mai mult de problemele artei operative şi de cele de tactică. Le stăpîneă bine şi pe unele şi pe altele şi era un neîntrecut dascăl al trupelor.

Cel mai des am avut ocazia să mă întîlnesc cu el în 1936, în timpul elaborării noului Statut'militar. Trebuie să spun că Voroşilov, pe atunci comisar al poporului, nu s-a dovedit ,în acest , rol un om prea competent. A continuat să rămînă un diletant în probleme militare, niciodată nu le-a cunoscut profund şi temeinic. Ocupa însă o situaţie înaltă, era popular, avea pretenţia de a fi considerat militar şi un cunoscător- profund al problemelor domeniului. Practic însă, o parte considerabilă a activităţii din Comisariatul Poporului se afla pe vreråea aceea pe umerii lui Tuhacevski, care, într-adevăr, era un specialist militar.. Avea ciocniri cu Voroşilov ; în general, aveau relaţii ostile. Voroşilov nu-l agrea deloc pe Tuhacevski şi, după cîte ştiu, cînd au apărut suspiciuni faţă de Tuhacevski şi cînd, ulterior, s-a produs arestarea lui, Voroşilbv n-a mişcat nici măcar un deget ca să-l salveze.

îmi aftuc aminte de următorul episod, consumat în timpul elaborării Statutului. Cu tot calmul său, Tuhacevski ştia- să fie ferm şi să riposteze atunci cînd considera nece-sar. Ca preşedinte al comisiei pentru Statut, Tuhacevski îi raporta lui Voroşilov, în calitatea acestuia de comisar al poporului. Eram de faţă. La unul din puncte, nu-mi mai aduc aminte la care, Voroşilov şi-a exprimat nemulţumirea şi a propus ceva care nu se lega deloc. Tuhacevski, ascultîndu-l, a spus cu vocea lui calmă :

— Tovarăşe comisar al poporului, comisia nu poate accepta amendamentele dumneavoastră

— De ce ? a întrebat Voroşilov.

— Pentru că amendamentele dumneavoastră sînt incompetente, tovarăşe comisar al poporului.

El ştia să riposteze tocmai pe un asemenea ton calm, ceea ce, desigur, îi displăcea lui Voroşilov.

Cu Uborevici am lucrat împreună patru ani, începând din 1932. Mă aflam la Inspectoratul cavaleriei lui Budi- on nîi,. iar pînă atunci fusesem locţiitor de comandant de divizie în Regiunea militară Kiev. Uborevici a sunat acolo, în Regiunea militară Kiev, la Timoşenko, şi a întrebat dacă n-ar putea să-i recomande pe cineva dintre cavalerişti pentru a face ordine în Divizia a 4-a cavalerie. Aceasta fusese cîndva cea mai bună divizie de cavalerie din Armata I cavalerie. Fusese ulterior transformată în Regiunea militară Leningrad, apoi în Bielorusia, în locurile unde totul trebuia luat de la capăt, divizia fiind nevoită să se ocupe de construcţii gospodăreşti. Comandantul diviziei era un tip mediocru. Timp de doi ani cît a ştat în Bielorusia, divizia s-a ocupat doar de construcţii, a neglijat pregătirea militară şi ajunsese în general într-o stare deplorabilă. Timoşenko i-a recomandat lui Uborevici să mă ia pe mine pentru această divizie. Cu tonul său obişnuit, hotărît, 'Uborevici l-a sunat pe Voroşilov, la Moscova, şi l-a rugat :

— Tovarăşe comisar al poporului, daţi-mi-l pe Jukov pentru divizie. Mi l-a recomandat Timoşenko.

Voroşilov a răspuns că eu lucrez la Inspectoratul cavaleriei, la Budionnîi. Uborevici a insistat însă :

— La Inspectorat e lume multă, acolo pot găsi şi o îiltă persoană, iar mie-mi trebuie un comandant de divi- zie, vă rog să-mi satisfaceţi rugămintea.

Cînd m-au chemat, am fost, desigur, bucurdfe să merg la divizie şi am plecat în Regiunea militară Bielorusia. Nu comandasem pînă atunci o divizie, ci numai o brigadă.La început, relaţiile mele cu Uborevici n-au fost prea bune. La aproximativ o jumătate de an după ce preluasem* divizia, după un raport incorect al unui individ, mi-a tras- o mustrare. A fost o inspecţie pe divizie, ceva a fost găsit în neregulă ; în concluzie – mustrare în ordinul de zi pe regiune. Mustrarea era nedreaptă, pentru că nu se poate pune pe picioare o divizie într-o jumătate de an. Într-o jumătate de an, poţi doar s-o cunoşti şi să începi să adopţi măsuri. Nu puteam să fac însă tot ce se cerea pentru aducerea diviziei în perfectă ordine într-o jumătate de an, oricîtă dorinţă aş fi avut în acest sens. Şi iată – mus- trare. Şi încă fără să fiu de faţă. Era prima mustrare pe care o primeam în toată cariera mea şi, repet, după părerea

mea, absolut nedreaptă. M-am revoltat şi am trimis o telegramă :

«Către comandantul trupelor regiunii, Uborevici. în calitatea de comandant al trupelor regiunii sînteţi absolut nedrept, nu vreau să mai lucrez cu dumneavoastră şi vă rog să mă trimiteţi în orice altă regiune. Jukov».

Au trecut două zile de la trimiterea telegramei. Uborevici m-a chemat la telefon.

— Am primit din partea dumneavoastră o telegramă interesantă. Ce, sînteţi nemulţumit de mustrare ? !

— Cum pot să fiu mulţumit, tovarăşe comandant, cînd mustrarea este nedreaptă, cînd nu o merit ?

— Deci, dumneavoastră consideraţi că sînt nedrept ?

— Da, aşa consider. Altfel nu v-aş fi trimis telegrama.

Şi puneţi problema să fiţi trimis în altă parte ?

— Da, aşa pun problema.

— Mai aşteptaţi x;u acest lucru. Peste două săptămîni va fi făcută o inspecţie, cu această ocazie vom discuta cu dumneavoastră. Puteţi aştepta pînă atunci cu raportul dumneavoastră ?

— Pot.

— Atunci, aşteptaţi !

Cu aceasta, discuţia noastră s-a încheiat. în timpul inspecţiei, Uborevici a găsit un moment, m-a chemat deoparte şi mi-a spus :

— A^ verificat materialele pe baza cărora vi s-a dat mustrarea şi am văzut că aceasta vi s-a dat greşit. Continuaţi-vă serviciul. Considerăm problema epuizată.

— Dar mustrarea o pot considera anulată ? am întrebat eu.

— Desigur, o dată ce-am spus că este nedreaptă.

Cu aceasta, incidentul s-a încheiat.

Divizia a devenit ulterior cea mai bună din regiune şi una dintre cele mai bune din armată. în doi ani, am pusro' la punct.

Relaţiile cu Uborevici erau bune. Simţeam că mă desăvârşeşte. Mă studia, îmi dădea tot felul de misiuni, mă scotea la raport. Apoi, cu ocazia convocării din statul-ma-

jor al armatei, mi-a ordonat să fac un raport cu privire la acţiunile cavaleriei franceze în luptele de pe rîul Pad din timpul primului război mondial.

Un asemenea raport era pentru mine o treabă neobişnuită şi grea. Cu atît mai mult cu cît eu, comandant de divizie, trebuia să prezint acest raport în prezenţa tuturor comandanţilor genurilor de arme din regiune şi a tuturor comandanţilor de corp de armată. M-am pregătit însă pentru raport, pierzîndu-mă cu firea doar în primul moment ; am expus toate hărţile, m-am aşezat lîngă ele ; trebuia să încep, dar eu tăceam. Uborevici, însă, a ştiut să mă ajute în acest moment ; prin întrebarea pe care mi-a pus-o, m-a atras fn discuţie şi totul a mers apoi normal. Ulterior, el a apreciat acest raport ca fiind bun.

Repet, simţeam cum mă desăvîrşeşte cu răbdare.

În general, însă, era sever. Dacă, în timpul vreunei activităţi la care participa, observa că unul dintre comandanţii de corp de, armată nu este atent, imediat, fără să spună nici un cuvînt de prisos, îi formula,o problemă.

— Tovarăşe cutare ! Inamicul a ieşit de aici, din ra-. ionul cutare, înspre cutare loc, se află în cutare punct. Dumneavoastră vă aflaţi în cutare loc. Ce preconizaţi să faceţi ?

Comandantul de corp de armată începea să alerge cu ochii pe hartă, pe care erau menţionate o serie întreagă de puncte. Dacă ar fi urmărit atent, ar fi găsit imediat răspunsul, dar dacă a fost fie chiar şi o clipă neatent, totul devenea dintr-o dată dificil. Desigur, era o lecţie pentru el. După o asemenea experienţă, în timpul întregii convocări împricinatul nu-şi mai lua ochii de pe hartă.

Uborevici era un educator fără pereche, îi urmărea atent pe oameni, îi cunoştea, era exigent, sever, ştia perfect să-ţi explice greşelile pe care le-ai făcut. Evidenţa lor era clară după primele trei-patru fraze pe care ţi le spunea. Oamenii se temeau de severitatea lui, deşi nu era riici dur, nici grosolan. Dar ştia atît de repede şi atît de exact să-ţi arate, ţie şi altora, greşelile pe care le-ai comis, eroarea ta într-o problemă sau alta, încît aceasta îi ţinea pe oameni încordaţi".

Evocîndu-l pe Uborevici şi menţionîndu-l pe Timoşenko, fără să tacă nici o legătură cu cele spuse anterior, Jukov s-a întors la persoana acestuia din urmă şi a spus :

„În unele lucrări, Timoşenko este apreciat complet greşit, fiind prezentat ca un om lipsit aproape de voinţă, ea un linguşitor al lui Stalin. Nu-i adevărat. Timoşenko este deşcă bătrînă, cu experienţă, un om tenace, eu voinţă, competent atît din punct de vedere tactic, cît şi din ptmct de vedere operativ. În orice caz, a fost un comisar al poporului mult mai bun decît Voroşilov şi, în perioada scurtă cît a deţinut această funcţie, a reuşit să schimbe cîte ceva în bine în armată. Numai că, după catastrofa de la Harkov, nu i s-a mai încredinţat conducerea unui front, deşi în calitate de comandant al unui front ar fi putut face mai mult decît mulţi alţi comandanţi, cum au fost, hai să zicem, Eriomenko. Stalin era însă supărat pe el, după Harkov, dar şi în general, şi aceasta s-a repercutat. asupra destinului său pe parcursul întregului război. Era un om ferm. Niciodată nu l-a linguşit pe Stalin, dacă ar fi făcut-o. se prea poate, că ar fi primit comanda unui front".

În timpul unei discuţii, am abordat cu Jukov problema memoriilor de război. Judecind după reacţiile lui la diferite cărţi şi publicaţii, citea cu atenţie aproape tot ce se tipărea şi, probabil, această problemă îl interesa şi pen-4ru că el însuşi continua să lucreze la memoriile proprii privind perioada războiului.

Voi reda cîteva însemnări în legătură cu acest aspect.

„Nu ştiu care-i părerea dumneavoastră, dar mie mi se pare că în memoriile conducătorilor de oşti nu e loc pentru o listă imensă de nume sau de fapte eroice. În cazurile în care un asemenea lucru este prezentat drept o observaţie personală, ne aflăm în faţa unui neadevăr. Eşti comandant de front, n-ai văzut acest lucru cu ochii tăi, n-ai fost prezent, nu-l eunoşti personal pe omul despre care este vorba, nu cunoşti amănuntele faptei sale.- în unele cazuri, nu ştii nici măcar numele omului care a fă- cut fapta eroică. îrt majoritatea cazurildr, asemenea elemente, cuprinse în memorii sînt luate din materialele altora.

Ele nu sînt caracteristice activităţii unui comandant de front. Uneori chiar dăunează tabloului general aşa cum este prezentat el-din punctul de vedere al celui ce scrie memoriile. Mi se pare că a abuza de acest lucru este un fals democratism, o ipocrizie.

Pentru a arăta cum luptă un popor nu e obligatoriu să preiei liste de oameni din ziarele timpului sau din rapoartele politice. A relata cum luptă un front întreg, cum luptă armatele ce fac parte din el, cum luptă toată masa aceea imensă de oameni, ce pierderi au, ce doresc să obţină ei şi cum învinq ei, toate acestea înseamnă a relata chiar despre acţiunile poporului în război.

în cursul războiului,, am comis destule greşeli, iar despre aceste greşeli trebuie să scriem în memoriile noastre. în orice caz, eu scriu. Scriu, de exemplu, despre greşelile pe care le-am făcut în calitate de coordonator al acţiunilor celor două fronturi în operaţiunea de la Lvov-Sandomierz cînd noi, avînd forţe mai mult decît suficiente pentru îndeplinirea misiunii, am bătut pasul pe loc lîngă Lvov, iar eu n-am folosit aceste forţe acolo unde era necesar, nu le-am manevrat la timp pentru a, dobîndi un succes mai rapid şi mai hotărît decît cel pe care l-am obţinut.

Una (lin lipsurile mari ale unora din memoriile pe care le-am citit constă în orizontul limitat al comandanţilor de armată şi chiar al comandanţilor de front care le sînt autori.

Este straniu să vezi uneori că un militar, aparent cu experienţă şi educaţie, care acţionează în război în limitele sectorului încredinţat şi are vecini în dreapta şi în stînga, uită că de acţiunile lor sînt legate nu doar insuccesele, ci şi succesele sale. Uită că în dreapta şi în stînga lui acţionează unităţi ale aceleiaşi Armate Sovietice, cărora trebuie să li se dea ceea ce li se cuvine* ca şi propriilor lui unităţi, uită că toate astea sînt aceeaşi armată, şi nu alta, că nemţii acţionează nu în mod special împotriva armatei sau frontului său, ci împotriva Armatei. Sovietice în ansamblu, împotriva tuturor armatelor, a tuturor fronturilor sale.

Şi dacă în momentul respectiv, tocmai el are greutăţi, asupra lui se dă lovitura, împotriva lui îşi concentrează nemţii forţe mari, acest lucru se datorează faptului că undeva, într-un alt loc, ei nu au aceste forţe, că undeva au slăbit încordarea şi nu dau lovituri, iar unuia dintre vecinii săi, fie' din dreapta fie din stînga, îi este, de aceea, mai uşor în acel moment.

Acel vecin, la rîndul său, nu trebuie să uite cauzele datorită cărora îi este mai uşor în acel moment. Dar şi tu, cînd îţi scrii memoriile, nu ai dreptul să uiţi că succesul acţiunii tale este legat de faptul că nemţii în acest timp şi-au concentrat forţele într-un alt sector, că acolo vecinilor tăi le este greu.

Nu trebuie uitat că ai avut succes nu doar pentru că tu însuţi -eşti atît de bun şi atît de deştept, că trupele tale au acţionat atît de bine, ci şi că pentru lovitura ta s-a creat o situaţie favorabilă, că vecinii au atras asupra lor forţele principale ale inamicului, iar tu ai avut avantaje care au stat la baza succesului tău.

Dar acest succes este general, nu numai al tău. La fel dacă vecinul are o situaţie avantajoasă, iar tu ai o situaţie grea, succesul vecinului nu este numai al lui, ci şi al tău.

Iată, tocmai acest lucru se uită deseori în memorii. Se scrie ca şi cum războiul s-ar duce numai în sectorul încredinţat unuia sau altuia, ca şi cum trupele unuia sau altuia ar fi cu totul altceva decît toate celelalte. O asemenea optică îngustă n-o putem accepta în principiu fără a mai vorbi de faptul că aceasta duce la o serie de deformări în aprecierea însăşi a desfăşurării acţiunilor militare".

Faptul că Jukov lucra la memoriile sale, în perioada discuţiilor pe care le-a avut cu mine, s-a răsfrînt asupra conţinutului unora din însemnările mele. Cînd un om care a trăit o viaţă plină, o reparcurge de unul singur, o parte din reflecţiile sale cu privire la propria-i viaţă pătrund şi în discuţiile sale cu interlocutorii.

Voi reda cîteva însemnări avînd tocmai acest conţinut.

„Se întîmplă, uneori, să nu-ţi foloseşti integral posibilităţile pe care le ai, simţi uneori că într-un domeniu sau altul nu ai suficiente cunoştinţe, pregătire, educaţie sistematică. Viaţa a fost astfel, încît multe lucruri nu le-ai putut învăţa. De exemplu, cunoştinţe de biologie^ ştiinţe naturale de care te loveşti chiar în reflecţiile tale pur militare. Nu m-a părăsit niciodată sentimentul că orizontul cunoştinţelor mele a fost mult mai îngust, decît aş fi vrut să

fie şi decît am simţit nevoia să-l arñ în activitatea mea. Am simţit-o şi o simt”.

„Niciodată n-am fost un suficient. Lipsa înfumurării nu m-a împiedicat însă să fiu un om hotărît în acţiune. Cînd faci o treabă, răspunzi pentru ea, adopţi hotărîri – nu e loc pentru îndoială sau nesiguranţă. Eşti întru totul prins de acţiune, vrei să i te dăruieşti în întregime şi să faci tot ce eşti în stare. Pe urmă însă, cînd treaba s-a încheiat, cînd reflectezi la cele făcute, te gîndeşti nu numai la trecut, ci şi la viitor, ţi se întăreşte sentimentul că ceva îţi lipseşte, că nu-ţi ajunge ceva, că ar trebui să ştii o mie de lucruri pe care nu le ştii. Acest sentiment te face să regîndeşti totul şi să te întrebi de unul singur : «N-aş fi putut oare să fac mai Iţine ceea ce am făcut, dacă aş fi avut cunoştinţele care-mi lipsesc ?»

Multe lucruri a trebuit să mi le însuşesc în activitatea practică, fără să fi avut suficiente cunoştinţe largi şi multilaterale acumulate în prealabil. Aceasta a avut partea sa pozitivă. Răspunzînd pentru o treabă, străduindu-mă să procedez mai bine şi dîndu-mi, totodată, seama de anumite lipsuri în pregătirea mea generală, mă străduiam să rezolv toate problemele care mi se puneau într-un mod cît mai temeinic, vroiam să ajung pînă la rădăcină, nu-mi permiteam să adopt o soluţie superficială. Aveam un înalt Sentiment al responsabilităţii faţă de misiunea încredinţată, simţeam necesitatea de a pătrunde totul cu mintea mea, cu experienţa mea, străduindu-mă să-mi completez de îndată cunoştinţele cu tot ce era necesar.

Această situaţie dificilă avea şi o latură pozitivă. În treacăt fie spus, unii dintre militarii noştri, cu studii înalte, profesori, care s-au trezit în război ,în postul de comandanţi de front n-au dovedit în această calitate trăsăLuri pozitive. în hotărîrile lor am observat uheori elemente de superficialitate. Cîteodată propuneau soluţii superficiale de rezolvare a unor probleme complexe, care nu îşi găsiseră locul în studiile lor profesorale. În aceasta consta reversul medaliei – nu de puţine ori li se părea simplu, de la sine „înţeles, ceea” ce în realitate era dificil şi ceea ce, pentru mine, de exemplu, mi se părea foarte dificil de rezolvat, după cum şi era de fapt”.

„în viaţă sînt lucruri pe care este imposibil să le uiţi. Omul pur şi simplu nu e în stare să le uite, dar. poţi să le ţii minte în mod diferit. Există trei memorii diferite. Poţi să nu uiţi răul. Prima. Poţi să nu uiţi experienţa. A doua. Poţi să nu uiţi trecutul, gîndindu-te la viitor. A treia.

Mi-a fost dat în viaţă să trăiesc trei momente grele. Dacă ar fi să vorbim de al treilea, aici, probabil, sînt de vină şi eu, căci nu iese fum fără foc.' Dar nu mi-a fost uşor să trăiesc acest lucru.

În anul '57, cînd am fost *se<0* din componenţa Prezidiului C.C. şi din C.C., m-am întors acasă, hotărît ferm să nu mă pierd, să nu mă las înfrînt, să nu mă las copleşit, să nu-mi pierd voinţa, oricît de greu mi-ar fi

.Ce m-a ajutat ? Iată cum am procedat. Intorcîn- du-mă acasă, am luat un somnifer. Am dormit cîteva ore. M-am sculat. Am mîncat. Am luat din nou un somnifer. Iar am adormit. Iar m-am sculat, iar am luat un somnifer, iar am adormit... Aşa a durat cincisprezece zile, dormind în continuu cu mici pauze. Şi am retrăit toate acele lucruri care-îmi chinuiau memoria. Tot ceea ce aş fi gîndit, tot ceea

ce m-ar fi frămîntat, tot cţysa ce aş fi suferit în stare de veghe, toate acestea, probabil, le-am re^ trăit în somn. Mă contraziceam, argumentam, mă necăjeam – toate în somn. După aceste cincisprezece zile, m-am dus la pescuit.

Şi de-abia după aceea am scris Comitetului Central şi am cerut voie să plec în staţiune la tratament.

Aşa am trecut acest moment greu".

Vreau să închei aceste însemnări cu ceea ce am început.

Nu este o încercare de a scrie biografia lui Jukov, ci numai nişte îndemnări pentru o biografie, şi voi fi bucuros dacă, ulterior, măcar o parte din cele spuse şi relatate aici vor servi viitorilor biografi ai acestui orrî eminent din atît de multe puncte de vedere.

aprilie—mai 196

8N. G. PAVLENKO

REFLECŢII CU PRIVIRE LA SOARTA UNUI CONDUCĂTOR DE OŞTI

1. UNELE OBSERVAŢII PRELIMINARE

Noţiunea de „conducător de oşti" este aplicabilă în acele cazuri cînd este vorba de militari care au condus mari grupări de trupe pe teatre de război.

în pleiada strălucitilor conducători de-oşti ai Marelui Război pentru Apărarea Patriei primul loc îl ocupă, desigur, legendarul-Gheorghi Konstantinovici Jukov. Uneori el este denumit mare conducător de oşti, aşezat alături de Suvorov şi Kutuzov, Acest lucru este drept. Întrucît, marele conducător de oşti diferă de ceilalţi conducători militari, nu numai prin numărul şi amploarea victoriilor obţinute, ci şi prin nivelul înalt al măiestriei de conducător militar, care exercită o mare influenţă asupra dezvoltării artei militare.

Dacă ar fi să trecem în revistă etapele biografiei conducătorului nostru de oşti, nu ar fi- greu ,să observăm că destinul i-a fost foarte nestatornic. La început, acesta a fost extrem de zgîrcit, apoi favorabil, mai tîrziu foarte generos şi, la sfîrşitul vieţii, extrem de nedrept. '

în anii războiului civil, mulţi din cei de leatul său, care îi fuseseră tovarăşi de arme, se aflau deja în fruntea unor regimente sau divizii, pe cînd G.K. Jukov nu se ridicase mai sus de comandant de escadron. O diferenţă atît de mare în promovarea pe scara ierarhică se explică prin acele întîmplări de care abundă un război.

În anii '30, soarta a fost foarte generoasă eu Jukov. Aceasta l-a ferit de „chingile lui Ejov" şi de satrapii lui Beria în anii 1937—1939. Chemarea la Moscova şi ordinul de a se duce la Halhîn-Gol l-au salvat.

În deşertul MongolieifG.K. Jukov a demonstrat în mod strălucit calităţile sale operativ-tactice şi Organizatorice în timpul distrugerii grupării trupelor japoneze. După aceea, Jukov se va afla la conducerea trupelor din Regiunea militară specială Kiev, iar din februarie 1941 va funcţiona ca şef al Marelui Stat Major.

în această perioadă, numeroase elemente indicau pregătirea agresiunii Germaniei fasciste împotriva U.R.S-S. În februarie a început dislocarea trupelor germane la frontierele noastre. Primele eşaloane ale inamicului se aflau la 150—180 km de frontiera noastră, pe linia Danzig—Katowice. Situaţia era încordată, se apropia războiul. În ce măsură era gata ţara noastră pentru a respinge agresiunea ce se pregătea ?

La sfîrşitul anilor '30 şi începutul anilor '40, lumea capitalistă era divizată şi se ducea o luptă crîncenă pentru reîmpărţirea lumii. Această situaţie ne-a permis să avem aliaţi în lupta cu Germania fascistă şi aliaţii ei. Un mare succes l-a constituit şi faptul că, în ciuda bazei economice puternice a inamicului, industria noastră, deja în anii 1939—1941, producea mai multe piese de artilerie şi tancuri decît Germania fascistă (producţia de avioane era aproximativ egală). Poporul nostru era unit, gata să lupte pentru patria lui socialistă.

Slăbiciunea cea mai mare care a determinat înfrîngerea noastră catastrofală în perioada de început a războiului a fost faptul că înainte de izbucnirea conflagraţiei nu am avut o maşină de război bine pusă la punct.

Represiunile împotriva cadrelor de comandă din anii 1937—1939 au lipsit armata de cîteva zeci de mii de ofiţeri, ceea ce a slăbit-o în mare măsură.- Din punct de ve- dere cantitativ, lipsa de cadre a fost acoperită, ceea ce nu se poate spune sub aspect calitativ. În, multe funcţii de comandă şi în statele majoré se-aflau oameni incompetenţi din punct de vedere militar. Puşi într-o situaţie grea, aceştia au comis o sumedenie de«greşeli.

Cele mai mari greşeli, uneori cu caracter tragic, au fost comise în veriga strategică a conducerii. Multe din aceste greşeli revin în mod direct lui Stalin, care, după aprecierea mareşalului Jultov, avea o imagine destul de vagă despre arta militară, în perioada de dinaintea Marelui Război pentru Apărarea Patriei şi la începutul aces- tuiă.

Deşi, la începutul jăzboiului, Stalin se pricepea puţin în de-ale milităriei, el éra – potrivit celor spuse de mareşalul Vasilevski – nejustificat de încrezut, înfumurat, îşi supraestima capacităţile în conducerea războiului.

în anii antebelici, desigur, s-au depus eforturi .uriaşe pentru a întări armata şi a-i ridica capacitatea de luptă. Este suficient să spun că, de la începutul anului 1939 şi pînă la 22 iunie 1941, efectivul armatei a crescut aproape de trei ori. în acest timp, ea a primit din partea industriei circa 30 de mii de tunuri, peste 100 000 de mitraliere de toate genurile, 5 500 tancuri -de toate felurile (inclusiv peste 1 800 din cele mai noi tipuri), circa 18 mii de avioane (din care circa 4 mii. din tipuri noi) şi multă altă tehnică de luptă. S-a acţionat, de asemenea, pentru aplicarea în practică a experienţei dobîndite în războiul so- vieto-finlandez. atît în domeniul pregătirii trupelor, cît şi al ridicării pregătirii lor de campanie. Dar, din păcate, aceste măsuri n-au dat rezultatele scontate.

Fiind foarte bine informată cu privire la capacitatea redusă de apărare a Armatei Roşii, urmare directă şi a represiunilor masive, şi conştientă de marile avantaje ale puterii sale militare, la acea dată, conducerea fascistă a Germaniei a hotărît să dezlănţuie cît mai rapid războiul împotriva Uniunii Sovietice.

La începutul războiului, Hitîer a aruncat împotriva statului nostru o armată puternică şi bine pusă la punct.

După cum afirma Jukov, în ajunul războiului şi la începutul acestuia, comandamentul german gîndea mai bine deeît al nostru, iar Marele Stat Major german şi, în general, statele lor majore acţionau mai eficient decît ale noastre. Asemenea cuvinte: destul de autocritice implică şi activitatea sa în funcţia de şef ăl Marelui Stat Major. Pe at.unci, el nu avea încă cunoştinţele şi experienţa necesare pentru a îndeplini sarcinile foarte dificile ce-i reveneau.

Nefiind sigur pe cunoştinţele şi experienţa sa, Jukov, ca şi mulţi alţii din acea perioadă, se bazau pe Stalin.

Din păcate, încrederea oarbă în înţelepciunea lui Stalin i-a fost specifică şi şefului Comisariatului Poporului pentru Apărare, S.K. Timoşenko.

Desigur, nu ştim şi nu vom şti niciodată cum ar fi reacţionat, la .situaţia strategică din primăvara şi vara anului 1941, mareşalii Uniunii Sovietice M.N. Tuhacevski şi A.I. Egorov, dacă ar fi rămas în viaţă şi s-ar fi/aflat în componenţa conducerii strategice a statului nostru. Ei au cunoscut îndeaproape timp de două decenii activitatea lui Stalin. îi ştiau perfect părţile sale tari şi părţile sale slabe şi niciodată nu considerau cugetările şi reflecţiile sale în probleme militare drept un adevăr indiscutabil. Desigur, în legătură cu situaţia creată, ei ar fi avut propriul lor punct de vedere, profesional, şi l-ar fi apărat. Iar în acele condiţii, aceasta ap fi însemnat mult.

îndeobşte, se consideră că obiectivul principal al unul mare stat-major pe timp de pace îl constituie pregătirea primelor operaţiuni, adică ale perioadei de început a războiului. Dacă aceste operaţiuni sînt pierdute, răspunderea revine şi Marelui Stat Major, şi şefului acestuia. Jukov, desigur, a înţeles acest lucru niciodată n-a încercat să dea vina pe altcineva pentru primele noastre tnfrîngeri.

1Serviciul său în Marele Stat Major n-a durat mai mult de o jumătate de an. Dar s-a întîmplat astfel încît, tocmai în această perioadă, conducerea noastră strategică, căreia îi aparţinea şi G.K. JUkoy, ^a comis cele mai mari greşeli de calcul şi erorii cu urmări deizastruoase pentru desfăşurarea operaţiunilor din perioada de început a războiului. Ni se pare că lecţiile şi concluziile din aceste greşeli şi erori de calcul au o mare importanţă şi în zilele noastre.

O perioadă tragică în viaţa lui G. IC Jukov a fost cea a dizgraţiei sale. Într-un fel, ea ă avut trei etape : prima (1946—1953) – atunci cînd vestitul conducător du oşti s-a aflat în fruntea unor regiuni militare de mîna a doua (la Odessa şi Sverdlovsk); a doua etapă (1957—1965) — dizgraţie totală, şi, în. sfîrşit, etapa a treia (1966—1974) — recidivele .dizgraţiei care au durat pînă la moartea conducătorului de oşti. Deci, el a suportat toate formele_diz- graţiei (limitate şi depline) aproape un sfert de secol.

Dizgraţia eroilor naţionali şi etichetarea lor îrvtoate felurile n-au fost niciodată acceptate în istorie de către mamele largi ale poporului. în marea lor majoritate, născocirile calomniatoare n-au pătruns în sufletul lor. De aceea, în jurul celor dizgfaţiaţi s-a creat adesea aura infailibilităţii, iar uneori chiar cea a martiriului.

Cam în această situaţie s-a aflat mult timp şi G. K. Jukov. Scoaterea lui G. K. Jukov din Prezidiul C.C. şi din C.C. ale P.C.U.S., eliberarea lui din funcţia de ministru al Apărării, în octombrie 1957, etichetarea lui neghioabă drept „bonapartisf i-au speriat pe mulţi cercetători, scriitori şi ziarişti. De aceea, ceea ce s-a publicat despre el în decurs de două decenii poate fi numărat pe degete. De exemplu, la aniversarea a 70 de ani de la naştere a fost publicat doar' un singur articol în revista „Voenno-istoriceskii jav-nal".

Presa noastră a tăcut şi în zilele celei de-a 80-a aniversări a naşterii lui G.K. Jukov. Au mai trecut zece ani. îri publicaţiile periodice au apărut articole cu privire la viaţa şi activitatea sa. Cu ocazia celei de-a 90-a aniversări

a naşterii lui G.K. Jukov s-au publicat date noi. pe'care nu le cunoşteam. Unii autori au încercat să redea trăsăturile caracteristice ale activităţii lui G.K. Jukov în calitate de conducător de oşti. Desigur, aceste articole au avut nu puţine minusuri. Nu s-a făcut întotdeauna o prezentare obiectivă a personalităţii sale istorice. într-o serie de ca- 'zuri au , fost trecute sub tăcere lipsurile sale. atribuin- du-i-se, în acelaşi timp, anumite calităţi pe care nu le avea. Vina pentru aceasta le revine în primul rînd istoricilor. „Ei n-au realizat încă lucrări profunde, care să poată fi folosite ca orientări sigure în cercetările privind personalitatea acestuia.

Trăsătura caracteristică a celor scrise despre el în cinstea celei de-a 90-a aniversări a zilei sale de naştere a constituit-o faptul că s-au trecut sub facere două perioade din viaţa şa : cea în care a deţinut funcţia de şef al Marelui Stat Major şi perioada de dizgraţie.

Mă voi referi în principal la acele probleme care, da regulă, alţi autori nu le-au abordat, anume, la unele as- pecte. ale activităţii de conducere strategică din vara anu- lui 1941 şi la împrejurările dizgraţierii lui G.K. Jukov. Voi relata întîlnirile şi discuţiile mele cu acest mare maestru al artei militare. în anii 1965—1966, în publicaţia „Voenno- istoriceskii jurnal", în fruntea căreia mă aflam în acea perioadă, au apărut articole şi amintiri ale mareşalului despre operaţiunile „Moscova" şi „Berlin". Am folosit această ocazie atît de favorabilă pentru a mă întîlni şi discuta cu legendarul conducător de oşti. Deosebit de utile pentru mine au fost întîlnirile cu G.K. Jukov din vara şi toamna anului 1966, cînd se pregătea pentru publicare articolul consacrat celei de-a 70-a aniversări a zilei sale de naştere.

În aceeaşi perioadă au avut loc filmările pentru fil- mul documentar consacrat bătăliei Moscpvei, *Dacă fi-e dragă casa ta.* Scenele cu G.K. Jukov s-au tras la vila sa din Sosnovka. în calitate de consultant al acestui film, am avut de cîţeva ori posibilitatea să fiu prezent la discuţiile lui G.K. Simonov. în prezentarea unor aspecte s-au folosit

elementele obţinute de către mine din discuţiile cu alţi militari.

2.' GINDURI DESPRE CALITĂŢILE . CONDUCĂTORULUI DE OŞTI

în cursul războiului a crescut şi s-a consolidat o pleiadă strălucită de militari şi conducători de oşti sovietici, Printre ei, la loc de frunte, se află A.I. Antonov, A.M. Yasilcvski-, N.F. Vatutin, L.A. Govorov, M.V. Zaharov, I.S. Konev, R.I. Malinovski, K.A. Mereţkov. I.E. Petrov, K.K. Rokossovski, K.S. Tinioşenko, F.I. Tolbuhin, I.D. Cerniahovski şi alţii..

Tuturor le erau proprii acele calităţi determinate de împrejurările şi timpul în care trăiau. Dar fiecare avea şi trăsături specifice. Unii au dat în primul rind dovadă de calităţi creatoare în activitatea de stat-major (de exemplu, Antonov şi Zaharov). Alţii erau tot atît de buni în activitatea de comandă a trupelor, cît şi în activitatea de stat-major (Bagramean, Vasilevski, Vatutin). în sfîrşit, o a treia categorie nu era atrasă de activitatea de stat-major. în aceasta intra Jukov, Konev, Rokossovski şi alţii. Acest fapt cred că reprezintă una dintre cauzele pentru care Jukov n-a primit cu prea multă plăcere, în ajunul războiului, numirea sa în funcţia de şef al Marelui Stat Major.

După cum observa pe bună dreptate camaradul de arme al lui G.K. Jukov, mareşalul Uniunii Sovietice I.H. Bagramean, „dintre toţi marii militari, care au crescut fulgerător în anii antebelici, Jukov, desigur, a fost cea mai strălucită şi talentată personalitate".

[1] Jukov'a aparţinut acelei categorii de militari care, fără a se teme de răspundere, ştiau să ordone. Cu voinţa sa de îiev şi capacităţile safe organizatorice, el a reuşit să obţină înainte de război victoria de la .Halhîn-Gol, iar în timpul războiului – prima victorie, cea de la Elnea. Sub conducerea sa, trupele noastre au apărat cu înverşunare Leningradul şi Moscova, ceea ce a permis să se cîştige timpul necesar pentru consolidarea apărării.

Jtikov a avut ocazia să conducă mari grupări strategice de trupe sovietice în operaţiunile ofensive de la Moscova-şi Stalingrad, Kursk şi pe Nipru, în Bielorusia şi Ucraina, în Polonia şi pe direcţia Berlin. în toate aceste

operaţiuni, G.K. Jukov a dat dovadă de exemplare dovezi de măiestrie militară în pregătirea operaţiunilor şi conducerea trupelor.

Este general cunoscut, că G.K. Jukov avea o voinţă de fier, o minte uriaşă şi cunoştinţe vaste obţinute prin autoinstruire. Desigur, în istorie au mai fost militari cu asemenea calităţi. Dar nu e suficient doar să le ai. Este necesar ca toate aceste calităţi să fie desăvârşite ^şi să se afle într-o proporţie optimă.

Napoleon, de pildă, considera că persoana unui conducător de oşti trebuie să întruchipeze un anumit echilibru între inteligenţă (talent) şi voinţă (caracter, bărbăţie). Cînd caracterul prevalează asupra inteligenţei, deseori conducătorul de oşti acţionează greşit. Dimpotrivă, dacă inteligenţa este mai mare decît curajul, el acţionează ne- hotărît. Examinînd relaţia dintre calităţile esenţiale ale unui conducător de oşti, Marmoht, mareşalul lui Napoleon acorda prioritate voinţei. Dacă puterea de voinţă este mai mare decît inteligenţa, spunea el, există multe şanse ea obiectivul să fie realizat. Dacă însă inteligenţa domină caracterul, hotărîrile şi obiectivele vor fi în continuă schimbare.

Apreciind calităţile de conducător de oşti ale lui G.K. Jukov, trebuie spus că acesta le avea din belşug. Voinţa lui de fier şi mintea lui sclipitoare erau într-o proporţie optimă» ceea ce îl detaşa foarte mult din rîndul celorlalţi conducători de oşti.

__Experienţa multor războaie a arătat că neajunsurile
în capacităţile intelectuale şi organizatorice ale conducă- terilor de oşti, lipsurile lor în ceea ce priveşte cunoştinţele puteau ii oarecum compensate. în ceea ce priveşte însă trăsăturile de voinţă, ele nu puteau fi pe de-a întregul suplinite de nimeni şi de nimic. ,

Voinţa de fier a mareşalului Jukov nu era ascunsă undeva în adîncul caracterului său. Ea îşi afla expresia în plivirea lui aspră, în bărbia sa proeminentă, în consideraţiile sale categorice, în formulările scurte şi concise, în extrema exactitate a frazelor şi în vocea-i metalică, în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, G.K. Jukov a dat

dovadă de extraordinare calităţi în urmărirea ţelului propus şi de tenacitate'în soluționarea problefrie- lor operative şi strategice. în situaţii critice, el nu se temea de răspundere pentru deciziile şi acţiunile sale.

Iată un exemplu de ascendent asupra subalternilor. în cursul operaţiunii Berlin, unul dintre cei mai vechi camarazi de arme ai lui G.K. Jukov, generalul-colonel V.I. Kuznețov, a comunicat statului-major al frontului că datorită abundenţei, în rîridurile formaţiilor inamice, a armelor de tip „Faustpatron" *, ofensiva trupelor -hoăstre a încetinit. Jukov a răspuns : „Despre «Faustpatron» veţi povesti nepoţilor după război, acum însă, fără nici o discuţie, continuaţi ofensiva".

Voința de fier a conducătorului de oşti se însoțea cu o asprime nejustificată, pe care un cercetător obiectiv nu o poate trece cu vederea. Cred că dintre toate mărturiile în ,această privinţă cel mai mare credit îl au amintirile lui K.K: Rokossovski. L-ă cunoscut pe Jukov timp de peste - cincizeci de arii. Uneori-, carierele lor militare s-au întilnit : în tinereţe, Jukov a fost în subordinea lui Rokossovski ; în anii maturităţii lor de comandanţi, situaţia s-a inversat : K:K. Rokossovski a fost în subordinea lui Jukov.

În vara anului 1966, împreună cu ziaristul P. Troianovski l-au vizitat pe K.K. Rokossovski la vila acestuia. Iată ce ne-a povestit el.

Lş începutul anilor '30, Jukov comanda o brigadă care făcea parte din Divizia 7 cavalerie din Samara, aflată sub conducerea lui K.K. Rokossovski. G.K. Jukov, spunea Rokossovski, era un comandant bine pregătit şi foarte exigent. Dar această exigenţă se transforma uneori într**-o** asprime neîntemeiată şi chiar în grosolănie. Aceasta trezea nemulţumiri la unii dintre subordonaţii săi, la divizie

* *Faustpatron* **– armă individuală de luptă antitanc. A fost folosită de către nemți Ja sfîrşitul celui de-al doilea război mondiâl. Existău două variante"— F.-l şi F.-2 – care puteau lovi la o dis- . tanță de pînă la 30 m. Greutatea F.-l era de 5,35 kg, iar a F.-2 —: 3,25 kg ; greutatea grenadei era de 2,8 şi, respectiv, 1,65 kg.** '

veneau plîngeri şi comandantul era nevoit să le examineze. încercările de a-l influenţa nu au avut succes.

O dată cu trecerea anilor, unele trăsături ale caracterului lui G.K. Jukov s-au schimbat. Dar au rămas destule lipsuri, ceea ce îi dăuna. Aceste lipsuri dădeau naştere la antipatii faţă de el în rîndul unei părţi din corpul de comandă. Probabil, din această cauză, în momentele critice ale vieţii sale a fost lipsit de sprijinul atît de necesar din partea multora dintre camarazii săi de luptă.

Unii autori, încercînd să reliefeze în mod deosebit calităţile unor conducători de oşti, îi lipsesc neîntemeiat pe aceştia de dreptul de a avea îndoieli. Iată una din frazele care, printr-o neînţelegere, i se atribuie Jui G.K. Jukov : „Cînd faci o treabă, eşti răspunzător pentru ea, iei hotărîri, nu e loc de îndoieli sau,şovăiri".

O asemenea frază pusă în gura unui conducător de oşti experimentat sună mai mult decît straniu. S-ar putea să nu fi fost bine înţeles sau să se fi referit la un caz particular, dar cele spuse de el au fost generalizate ca o trăsătură de caracter.După cum arată experienţa, în război îndoielile apar nu neapărat datorită particularităţilor de caracter ale conducătorilor de oşti, ci sînt. determinate, în primul rînd, de ilatura luptei armate ca un proces bilateral. Atît în perioada de pînă la declanşarea acţiunilor militare, cît şi în cursul acestora, părţile beligerante îşi ascund şi îşi vor k ascunde totdeauna proiectele şi planurile lor, gruparea de forţe şi amplasarea rezervelor. Tocmai în virtutea acestor temeiuri, M. I. Kutuzev a refuzat să dea bătălia în zona Ţarevo Zaimişce, s-a îndoit de oportunitatea desfăşurării luptei de la Borodino, a hotărît să examineze problema apărării Moscovei în consiliul militar care a avut loc în localitatea Pili etc. Toate aceste acţiuni ale conducătorului de oşti au fost determinate de neclaritatea situaţiei şi de dorinţa lui de a nu acţiona la întîmplare.

Dar eîte asemenea situaţii nu au fost în anii Marelui Război- pentru Apărarea Patriei ?! Să luăm, de exemplu, septembrie 1941, lîngă Leningrad. Cîteva zile la rînd, G. K.

Jukov s-a îndoit de acele informaţii cu privire la inamic pe care i le aduceau cercetaşii. Primele ştiri privind începutul transferării unor unităţi de tancuri inamice de la Leningrad în direcţia Moscovei le-a numit provocatoare şi a ordonat să se verifice cine le lansează.

La numai cîteva zile după aceea, bănuielile privind o provocare au căzut, eonfirmîndu-se slăbirea trupelor inamice lîngă Leningrad. Jukov a avut nu puţine îndoieli şi în alte situaţii critice. Ele s-au observat chiar în operaţiunile finale ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei, cînd trupele noastre depăşeau considerabil forţele inamicului iar Germania hitleristă îşi trăia ultimele zile. Sursele principale de îndoială erau : datele contradictorii privind forţa de rezistenţă a inamicului pe cotele Seelow, modul de folosire a armatelor de tancuri şi momentul introducerii lot în luptă etc. Toate aceste îndoieli au fost pe deplin întemeiate. După război, Jukov avea să afirme că „înfrîngerea grupării inamicului de la Berlin şi cucerirea însăşi a Berlinului puteau fi realizate întrucîtva altfel".

Deseori, unele sau altele din îndoielile sale au apărut şi sub influenţa situaţiei atmosferice, pe care meteorologii n-o puteau pronostica totdeauna cu exactitate. Istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei oferă suficiente exemple cînd, de pildă, ploaia prelungită şi eeaţa deasă deasupra eîmpului de luptă au slăbit la Emită grupările strategice : tancurile se înfundau în noroi şi la trecerea nurilor ; datorită timpului nefavorabil, ore întregij iar uneori zile întregi, aviaţia nu putea părăsi aerodromurile, inr artileria era lipsită de posibilitatea de a lovi obiectivele stabilite.

Nu se poate, de pildă, accepta afirmaţia că, pasămite, .Tukov ar fi exprimat regretul că n-a reuşit să asimileze cunoştinţe de biologie, ştiinţe naturale. Nu cunoaştem în ce operaţiuni sau campanii el a simţit necesitatea de a avea cunoştinţe biologice. Se ştie bine de ce avea nevoie şi ce-i învăţa pe subordonaţii săi. După spusele sale, volumul şi complexitatâea cunoştinţelor militare au crescut atlt de mult, încît ar fi fost insuficiente chiar şi două vieţi de om pentru a le însuşi deplin. De aceea, el recomanda cu insistenţă ofiţerilor să nu-şi

risipească forţele pe multe domenii ale cunoaşterii şi să-şi concentreze eforturile în direcţia studierii artei militare.

Nu ni-l putem închipui, de asemenea, în rolul unuia care dă cu toporul şi-şi permite să-i persifleze pe cei cu[1] „studii profesorale”. I se atribuie, de exemplu, următoarea frază : „Unii din profesorii noştri militari cu studii înalte, care s-au aflat în situaţia de comandanţi ai unor fronturi de război, nu şi-au dovedit calităţile... Uneori propuneau soluţii superficiale pentru probleme complexe care...”

Cuvintele unii” şi ,,uneori” nu elimină şi nu diminuează falsitatea acestor abordări. Mi se pare că în acest caz a fost generalizată o situaţie particulară. Dacă e. să vorbim de autorii unor hotărîri superficiale, deseori aceştia erau dintre cei ce „dădeau cu toporul”,

cei care, în decursul celor două decenii de după războiul civil, nu învăţaseră nimic, lăudîndu-se doar că ,,n-au urmat academii”

.În ceea ce priveşte reprezentanţii cu studii înalte fu corpului didactic, mulţi dintre ei au fost creatori talentaţi ai planurilor noastre operativ-strategice şi excelenţi executanţi ai acestora. Aş vrea să-i amintesc doar pe unii dintre ei, care au Ocupat posturi înalte în armată : şeful Marelui Stat Major, A. I. Antonov, comandanţi de front, apoi mareşali ai Uniunii Sovietice, precum I. H. Bagramean, L. A. Govorov, R. I. Malinovski. Zeci şi sute de reprezentanţi cu studii înalte din corpul profesoral al academiilor s-au acoperit de glorie pe posturile de comandanţi de armată şi comandanţi de mari unităţi militare. Trebuie notat că proiectele multor planuri ale strălucitelor noastre operaţiuni ofensive s-au elaborat cu participarea activă a generalului de armată Antonov. Jukov aprecia foarte mult calităţile de conducători de oşti ale lui Bagramean şi Govorov şi a depus nu puţine eforturi pentru avansarea lor.

în cele ce s-au publicat se dă o înaltă apreciere capacităţilor intelectuale ale mareşalul Jukov. Din păcate însă, aceste aprecieri suferă de o anumită unilateralitate, cu care nu putem fi de acord. De exemplu, V. V. Karpov, într-o discuţie cu ziaristul V. M. Peskov, consideră drept principalul semn al forţei intelectuale a mareşalului faptul că acesta putea „să prelucreze o imensă cantitate d6 informaţie, să se gîndească atît la acţiunile sale, cît şi la acţiunile inamicului”.

Deşi conducătorii de oşti luau parte la „prelucrarea” informaţiei, această sarcină era-rezolvată în principal de către statele-majore, care foloseau în acest scop multe zeci de operatori, agenţi de informaţii şi alţi specialişti cu experienţă. În acelaşi timp, şefii statelor-majore ale frontu-rilor, mai ales generalii V. D. Sokolovski şi M. S. Malinin, făceau tot posibilul pentru a-l scuti pe G. K. Jukov de fluxul interminabil de informaţii. în aceste condiţii, conducătorul de oşti putea să-şi concentreze în întregime mintea pătrunzătoare şi marea lui intuiţie pentru a aprofunda evenimentele ce aveau loc, pentru analiza minuţioasă a situaţiei create,- pentru evidenţierea tendinţelor evoluţiei acesteia şi a posibilelor schimbări. Trebuie remarcat că Jukov a dat dovezi strălucite de apreciere atotcuprinză-toare a situaţiei şi de pronosticare-a cursului evenimente-lor. Vom da doar două exemple.

La 19 august 1941, fiind comandant al trupelor Frontului de Rezervă, G.K. Jukov a trimis la Marele Cartier General un raport cu privire la situaţia strategică. În raport se arăta că inamicul a renunţat temporar la continuarea ofensivei asupra Moscovei, că îşi concentrează forţele pen-tru ca, printr-o lovitură din spatele frontului, să înfrîngă armatele Frontului de Sud-Vest. O dată cu rezolvarea aces-tei probleme, comandamentul germano-fascist urma să dea două lovituri : prima – asupra Moscovei şi o a doua – asupra Donbassului. Din păcate, Comandamentul Suprem n-a ţinut seama de pronosticul lui Jukov, fapt pentru care trupele noastre au plătit crunt. Aşa curr> prevăzuse Jukov, după zdrobirea trupelor Frontului de Sud-Vest, au urmat loviturile inamicului asupra Moscovei şi Donbassului.

Un rol deosebit de important în finalul victorios al bătăliei de la Kursk*, din vara anului 1943, l-au avut pronosticurile şi propunerile lui G.K. Jukov.

„Va fi mai bine, îi scria el comandantului suprem, dacă îl vom slei pe adversar cu apărarea noastră, iar apoi, introducînd rezerve' proaspete, prin trecerea la ofensivă, vom înfrînge definitiv gruparea principală a inamicului".

De data aceasta, concluziile trase din analiza situaţiei şi propunerile lui G. K. Jukov au fost luate în consideraţie, ceea ce a avut o mare importanţă pentru încheierea bătăliei de la Kursk.

Talentul deosebit şi multilateral al lui Julpv a fost remarcat nu doar în cercurile militare ale Germaniei fasciste, ci şi în alte ţări. Recunoscîndu-i marea artă în desfăşurarea operaţiunilor, unele personalităţi burgheze nu au fost, totuşi, capabile să înţeleagă cauzele ascensiunii sale afcît de vertiginoase spre culmile măiestriei de conducător de oşti. Ei n-au încercat să explice cauzele rapidei dobândiri a calităţilor acestuia de conducător de oşti prin realităţile sovietice sau propriul său talent, preferind să inventeze tot felul de poveşti. Iată una din ele.'S-a afirmat că, în anii '20, G. K. Jukov a studiat la Academia militară a Reichswehr-ului din Berlin şi că, acolo, pasămite la şcoala cunoscutului general german Seeckt, . a pătruns tainele artei militare germane. Această legendă a fost spulberată definitiv de-abia în urmă cu două decenii. Jukov a declarat atunci că este o invenţie. Prima dată în viaţa lui a fost la Berlin doar în mai 1945; atunci cînd trupele sovietice au ridicat acolo steagurile Victoriei, iar el, din însărcinarea Guvernului

* *Kursk,* **oraş în U.R.S.S. (R.S.F.S.R.). Aici â avuţ loc una dintre bătăliile hotărîtoare ale celui de-al doilea război mondial (5 iulie – 23 august İ943). Trupele sovietice, comandate de K. K. Rokossovski, N. F. Vatutin, I. S. Konev, R. I. Malinovski, M. M. Popov, V. X). Sokolovski şi coordonate de G. K. Jukov, au zdrobit trupele hitleriste conduse de G. Kliige şi E. von Mänstein. Bătălia a marcat trecerea definitivă a iniţiativei strategice de partea armatelor sovietice.** În **cursul bătăliei de la Kursk. la Prohorovka (12 iulie) s-a desfăşurat cea mai mare luptă de blindate din istoria războaielor.**

U.R.S.S., a primit capitularea necondiţionată a Germaniei fasciste*

3. REPRESIUNI ÎN ARMATA ROŞIE ÎNAINTE DE RĂZBOI

în a doua jumătate a anilor '50, unuia dintre celebrii veterani ai Armatei Roşii, generalul-locotenent A.I. Todorski, i-a fost dat să conducă – după optsprezece ani de peregrinări prin închisori şi lagăre – una din comisiile de reabilitare a victimelor samavolniciei staliniste. Acesta alcătuise o informare succintă pe care a transmis-o prietenilor şi cunoscuţilor. Un exemplar al acesteia mi l-a dat şi mie, în calitate de redactor-şef al publicaţiei „Voenno-istoriceskii jurnal". Extrase din ea au fost publicate în revista „Ogoniok" în articolul semnat de V. D, Polikarpov despre Raskolnikov.

La Biblioteca „V. I, Lenin" se află albumul cu fotografiile membrilor Consiliului militar de pe lîngă comisarul poporului pentru apărare. Sînt acolo 85 de fotografii ale cunoscuţilor oameni din armată şi din marina militară, Din aceştia, nu au fost supuşi represiunilor doar opt : K. E. Voroşilov, S. M- Budionnîi, S. K. Timoşenko, O. I. Gorodovikav, I. P. Apanasenko, A. V. Hrulev, B, M. -Şaposnifcov, K. A. Mereţkav. Mereţkov a fost, de fapt şi el arestat» dar după cîteva luni de detenţie a fost eliberat.

Iată cîteva date în plus :

a) din cinci mareşali ai Uniunii Sovietice, trei au murit în mod tragic : M. N. Tuhacevski, A. I. Egorov, V. K. Bliu- her. Au rămas în viaţă K. E. Voroşilov şi S. M. Budionnîi ;

b) şi-au pierdut viaţa ambii comisari de armată, de rangul I – I. B. Gamarnik şi P. A. Smirnov ;

c) din cinci comandanţi de armată, de rangul I, trei au fost executaţi : I. E. Iakir, I. P. Uborevici, I. P. Belov ;

d) au fost ucişi ambii amirali ai flotei de rangul I – V. M. Orlovşi M. V. Viktorov ;

e) au fost lichidaţi toţi cei 12 comandanţi de armată de rangul II : P. E. Dîbenko, M. K. Levandovski, I. N. Du- bovoi, I. F. Fedko, A. I. Kork, N. D. Kaşirin, A. I. Eedia-Mn, 1.1. Alksnis, I, A. Halepski, 1.1. Vaţetis, M. D. Velikanov, N, V. Kuibîşev (fratele cunoscutului om de partid) ;

f) au murit ambii amirali „ăi flotei de rangul II ;

g) au fost lichidaţi toţi cei 15 comisari de armată de rangul II ;

h) din cei 67 de comandanţi de corp de armată au fost supuşi represaliilor 60, din care 57 au murit, iar trei au fost întchişi pînă în anul 1955 ;

i) au murit toţi cei şase amirali de rangul I ;

j) din 23 de comisari de corp de armată au fost supuşi represaliilor 25, din care şi-au pierdut viaţa 23 ;

k) din 15 amirali de rangul II au murit nouă ;

1) din 199 de comandanţi de divizie au suferit represalii 136, din care au murit 125 şi s-au întors din închisoare 11 ;

m) din 97 comisari de divizie au suferit represalii 79, din care au murit 69 şi s-au întors din închisoare 10 ;

n) din 397 comandanţi de brigadă au fost supuşi represaliilor 221» din care au murit 200 şi s-au întors din închisoare 21.

În continuare, în informare se arăta că, numai în-armată, din mai Iâ37 pînă în septembrie 1938, au fost supuşi represaliilor 36 761 comandanţi, iar în flotă – peste trei mii. Deci, într-o perioadă scurtă (mai puţin de un an şi jumătate), au fost supuşi represaliilor circa 40 de mii de oameni din corpul de comandă al Alinatei Roşii şi al Marinei Militare.

Istoria mondială nu a înregistrat un alt caz în care, în condiţiile unui apropiat război, cadrele militare ale propriei ţări să fie exterminate cu o asemenea furie extraordinară şi la o asenţenea scară.

O crimă fără precedent ca amploare !

Odată, la o întîlnire cu G. K. Jukov, i-am arătat nota lui A. I. Todorski. Desigur, el ştia despre represiuni mult mai mult decît se arăta în aceasta. Ea i-a oferit însă lui Jukov prilejul de a povesti despre mulţi militari cu care a avut ocazia să se întîlnească. Gel mai mult mi-a vorbit Jukov despre întîlnirile sale cu Tuhacevski şi Uborevici. Îi considera dăscălii săi. Mareşalul a spus că în biblioteca lui personală s-au păstrat unele numere ale revistei „Voina i revoluţiia" şi „Voennîi vestnik", cuprinzînd articole ale lui

Tuhacevski. Jukov a recitit de multe ori articolele acestuia din urmă după moartea sa tragică. După cum spunea el, Tuhacevski a prevăzut multe lucruri în legătură cu caracterul viitorului război. Cunoştea perfect armata germană şi intuia tendinţele dezvoltării acesteia. Moartea lui Tuhacevski a fost o pierdere ireparabilă pentru forţele noastre armate, pentru întregul stat sovietic.

Stalin nu l-a cruţat nici pe eroul naţional V. K. Bliuher, mareşal al Uniunii Sovietice, căruia i-a impus să fie membru al completului de judecată, care l-a condamnat pe Tuhacevski la moar,te. Bliuher a fost arestat la 22 octombrie 1938. A fost închisă şi soţia lui, Glafira Lukini- cina. L-a interogat însuşi Beria. A fost acuzat de trădare de patrie şi de intenţia de a fugi în Japonia. Mareşalul a respins toate acuzaţiile. Dar interminabilele interogatorii şi bătăi de joc au subminat sănătatea acestui brav ostaş. Pe **9** noiembrie 1938 el a încetat din viaţă în mod tragic.

Mulţi dintre cei care l-au vizitat pe G. K. Jukov la Sosnovka s-au interesat de părerea sa cu privire la represiunile lui Stalin. Spre deosebire de alţi mari militari, el nu a evitat discuţiile pe această temă. Relata deseori despre acele fapte, despre care nu se vorbea în cea de a doua jumătate a anilor '60. Odată, Jukov mi-a spus : „Eu aparţin acelor puţini militari care nu au fost.supuşi arestărilor, dar ameninţarea represiunilor a atîrnat şi deasupra capului meu timp de ian deceniu şi jumătate." Înainte de război au murit aproape toţi comandanţii de divizie, sub conducerea cărora Jukov fusese comandant de regiment. Printre ei, s-au numărat Vestiţii eroi ai războiului civil N. Kaşirin, G. Gai, D. Smidt, D. Serdici. A supravieţuit, ca prin minune, şi a fost eliberat din închisoare doar K. Rokossovski, care apoi a devenit un vestit mareşal al Uniunii Sovietice. Au murit aproape toţi comandanţii de corp de armată şi comandanţii regiunilor militare în cşre şi-a făcut serviciul G. K. Jukov. -

Examihînd tragedia cadrelor de comandă ale Forţelor Armate Sovietice, din anii 1937—1938, nu putem trece sub tăcere rolul lui K. E. Voroşilov, care în.acea perioadă era comisar al poporului pentru apărare.

În anii '20 şi în prima jumătate a anilor '30, în Armata Roşie s-a format o pleiadă strălucită de conducători, cunoscători ai teoriei şi practicii militare şi ai progresului tehnic în domeniul aviaţiei, blindatelor, construcţiei de rachete etc. Prin cunoştinţele lor, ei îl depăşeau cu mult pe K. E. Voroşilov. Aflîndu-se de un deceniu şi jumătate în fruntea forţelor armate, comisarul poporului pentru apărare considera însă ruşinos să înveţe- şi să-i asculte. Singura autoritate pentru el era Stalin, căruia încerca să-i facă pe plac în tot felul. -

Toţi ofiţerii de grad superior, observatori ai relaţiilor dintre comisarul poporului şi adjunctul său, M. N. Tuha- cevski, aflat cu două capete peste şeful său, le considerau anormale. -Acest lucru îl afirmă şi Jukov. După cum spunea el, Tuhacevski „avea ciocniri cu Voroşilov ; în general. aveau relaţii ostile. Vorosiiov nu-l agrea deloc pe Tuha- cevski şi, dupa cîte ştiu, cmd au aparul suspiciuni îata de Tubaoevski, şi ciad, ulterior, s-a produs arestarea lui. voro- şilov n-a mişcat mei macar un aeget ca sa-l salveze „. După moartea conducătorului de oşti şi a tovaraşuor sai de arme, Vorosilov" s-a prâocupat ca vina -pentru aceasta crima să nu 1 se atribuie m exclusivitate.

O mare nenorocire pentru armată şi pentru ţara a fost data şi de faptul ca Voroşilov nu înţelegea pur şi simplu necesitatea apăram. Iata cîteva exemple. În primavara anului 1937.-într-o şeomtta a Consiliului militar, şelulMarelui Stat Major. A. I. Jfcgorov, a ridicat problema slabei înzestrări a teatrului de Vest de acţiuni militare. Pentru a î^ ia o i-u.pl p-iţ al aceasta Up a cl a prtpus ca în c^ul miKufîcăi'îi liniei' frontului m viitorul războ-, punctul de comanda pentru statul ma-iofr al Frontului de Vest sa se picpaieasca la Moghilev. Voroşnov s-a naoustit brutal asu- pra şefului Marelu* .Stat Maior, acuzîndu-l de defetismul de încercare de a denatura doctrina „luptei numai pe teritoriul străin".

Pentr u a evita alte mustrări aspre şi acuzatu de defetism, conducerea Marelui Stat Maior a încercat să aplice, fără ştiinţa- comisarului poporului, binele măsuri cu caracter deicnsiv. Este semnificativ cazul adjunctului şefu- lui ^aielut S⁺at Maior, S A Mce -unov, care, discutHd cu

oamenii interesaţi tot felul de variante de evacuare Spre est // instituţiilor de înva'âmint militar, se- temea **-foarte** muit ca despre aceasta sa nu afle cumva comisarul po- porului. Desigur, lui Voroşilov i s-a adus la cunoştinţă acest lucru şi Mejeninov a devenit în ochu lui, Vorosiiov- un „de- fetist". Sa fi devenit etichetarea lui drept „defetist" un semnal pentru Ejov şi Bena ? Caci Mejemnov, ca şi şeful «au, A. I. Egorov, a f-ost supus represiunilor.

Comisarul poporului nu s-a dezinteresat doar de soarta lui M. N. Tuhaeevski, ei şi de aceea a altor locţiitori ai săi (A. I. Egorov, L I. Alksnis, I. F. Fedko ş.a.>. Şl chiar atthacl cînd i-a parvenit un **Dilet** sens de comandantul de divizi

eSmidt, ţortufat în închisoare, Voroşilov n-a binevoit sa se ocupe de soarta acestui viteaz comandant. '

Voroşilov era pe deplin informat despre faptul că se pregătea arestarea unor ofiţeri superiori. Mai mult decît aut. t»efSon,al sau prin subalternii săi, el chema viitoarele victime la „şedinţe'' sau „consfătuiri", iar pe drum, sau la sosirea la Moscova aceştia era»'arestaţi. De exemplu, Ialcir a 'fost' convocat la Moscova/personal de către Voroşilov, fiiţid arestat la Breansk: O soartă tragică a avut şi mareşa- lul- -Uniunii Sovietice, ■ Egorov : odată sosit la Moscova, a fost imediat arestat din dispoziţia comisarului poporului.

Judecind după documentele existente, comandamentul germafto-fascist era îneîntaţ de nimicirea cadrelor militare în ţara noastră în anii 1937—1938. Iată una din mărturii. La 5 mai 1941, după ce ascultă raportul colonelului Krebs, cara îl înlocui,se temporar pe' ataşatul rhilitar german la Moscova, şeful Marelui Stat Major german, generalul Hal- der, a notat în agenda sa : ,,Corpul ofiţeresc: rusesc este sub orice critică (próduce o impresie jalnică), mult mai slab decît îh l933. Rusia va avea nevoie de 20 de ani pentru ca acest corp ofiţeresc să ajungă la nivelul de atunci (impresiile lui Krebs)".

Poporul sovietic n-a avut nevoie de o perioadă atît de lungă. Cadrele necesare de ofiţeri au apărut deja în prima jumătate a Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Nimicirea cadrelor militaré cu experienţă a costat poporul nostru milioane; de vieţi de oameni sovietici şi imense va- lori materiale. Trebuie adăugat la aceasta faptul că timp de multe luni ocupanţii nemţi au înrobit zeci de milioane de oameni sovietici aflaţi pe întinse teritorii.

La începutul anilor '60, am avut ocaziia să mă întîlnesc de **mai:-multe.ori** cu Voroşilov. Povestea pu plăcere despre viaţa lui. Nu evita chiar să spună Cum a nimerit într-una din peşterile din Kislovodsk, la consfătuirea participanţilor „noii opoziţii" ayîndu-l în frunte, pe Zinoviev. Cînd, însă, **în** cursul discuţiei venea vorba despre represiunile din anii **1937—1938,** . Voroşilov se fîstîcea imediat şi răspundea **la** întrebări destul de reţinut. Într**-o** zi, l-am întrebat dacăStalin a regretat/vreodată moartea eminenţilor conducători militari ? Iată ce mi-a răspuns :

— Stalin nu regreta atît moartea lor, cît se străduia să arunce întreaga răspundere pentru acest greu păcat doar asupra mea. Desigur, nu puteam fi de acord cu aceasta şi . mă apăram totdeauna.

Voroşilov nu dorea să-şi recunoască vina în dezlănţuirea represiunilor. încerca s-o arunce asupra altora. „Ho- tărîrea privind reprimarea lui Tuhacevski şi a altora, continua el, ne-a fost impusă de Stalin, Molotov şi Ejov".

Am avut ocazia să discut pe această temă cu P. K. Po- nomarenkó şi cu G. K. Jukov. Aceştia spuneau că. une- ori, în situaţiile critice apărute pe diferite fronturi, Stalin îşi amintea de unii conducători militari executaţi. După cum arăta Jukov, el a fost nu o dată martorul unor altercaţii între Stalin şi Voroşilov pe această problemă. Stalin încerca să . arunce toată vina pentru moartea eminenţilor conducători de oşti şi a eminenţilor comandanţi militari asupra lui Voroşilov, care, zicea el, cunoştea insuficient calităţile subalternilor săi şi s-a manifestat extrem de pasiv atunci cînd ş-a hotărît soarta acestora. Voroşilov nu suporta asemeiiea reproşuri, îşi ieşea din fire şi încerca să se justifice cu glas ridicat.

MúlUtimp s-a încercat să se explice şi să se justifice represiunile împotriva cadrelor de partid, de stat; militare şi ştiinţifice prin ascuţirea în ţară. a luptei-; de clasă. Dar această teză, avansată de Stalin, la Plenara G.C. al P.C.U.S. din februarie-martie 1937, era greşită. Ea nu reflecta rea- litatea obiectivă : în acest timp, în ţară, se lărgea şi se în- tărea coeziunea societăţii sovietice. Teza lui Stalin nu stătea în picioare şi dintr-un alt punct de vedere. în multi- seculara lor istorie, statele au cunoscut suficiente cazuri

cînd luptă de clasă într-adevăr sş ascuţise în mod extrem, ajungînd pînă la răscoale şi revolte, dar pe nici unul dintre guvernanţi nu-l dusese mintea pînă acoló încît sa reprime propriile sale cadre militare.

Alţii căutau motivele dispariţiei a zeci de. mii de comandanţi ai armatei noastre în ajunul războiului în uriel-. tirile agenturii inamice. Se ştie că, în toate timpurile, oficinele de spionaj ale diferitelor state se interesează de părţile tari şi slabe ale conducătorilor statelor virtual inamice. Dacă am lua spionşjul german, acesta ştia perfect că multe măsuri de stat major din U.It.S.S. poartă amprenta nu nur mai a voinţei puternice a lui Stalin, ci şi a particularităţilor caracterului său paranoic (suspiciunea, răzbunarea, intoleranţa faţă de alte păreri, înclinaţia spre activităţi criminale, făţărnicia, încrederea în messianjsmul său, cruzimea, intrigile etc.). De aceea, toate aceste slăbiciuni şi înclinaţii criminale ale „Marelui" constituiau un teren favorabil pentru tot felul de provocări. Dar toate au o limită. Spionajul inamic putea fabrica „dosare de spionaj" pentru zeci şi chiar, în caz extrem, pentru sute de comandanţi. Dar el nu putea provoca arestarea şi moartea a zeci de mii de conducători militari.

Motivele reale ale represiunilor de masă dezlănţuite în rîndul cadrelor de comandă, ca şi al celor de partid, 'de stat, ştiinţifice etc., trebuie căutate în metodele tiranice de conducere a statului aplicate de către Stalin.

În cuvîntul de încheiere la cel de-al XXII-lea congres, N.S. Hruşciov spunea că, din informaţiile presei străine, Hitler, pregătind agresiunea împotriva ţării noastre, ne-a strecurat prin agenţiile sale de informaţii un document fabricat, potrivit căruia Iakir, Tuhacevski şi alţii ar fi fost agenţi ai Marelui Stat Major german. Acest „document" a căzut în mîna preşedintelui Cehoslovaciei, Benes, care, la rîndul său, conducîndu-se, probabil, de bune intenţii, l-a transmis lui Stalin. Iakir, Tuhacevski şi alţii au fost arestaţi şi apoi lichidaţi. După cum se vede, Hruşciov n-a calificat acest „document" drept un fals. Au apărut în „afacerea" Tuhacevski şi multe alte întrebări la care cercetătorii n-au putut răspunde atunci.

în numeroase publicaţii s-a avansat ideea că serviciile de informaţii germane, folosind cu iscusinţă caracterul bănuitor şi suspicios al lui Stalin, au jucat rolul principal în nimicirea cadrelor de comandă sovietice în anii 1937— **1938.**

Istoria acestei afaceri a început, pasămite, încă de pe timpul războiului civil Un ofiţer din armata lui Denikin, Skoblin, aflat în fruntea unei unităţi de ostaşi, a răpit-o pe celebra cîntăreaţă Plevitkaia, aparţinînd contraspionaj jttlui albgardist, a dus-o la biserică şi s-a cununat cu ea S-a constatat că ea ar fi fost „agent al Ceka ˚„. Se zice' că Denikin le-ar fi iertat păcatele lor, spunînd că „spionajul este o chestiune omenească, iar dragostea e de la Dumnezeu". La sfîrşitul'războiului civil, Skoblin a ajuns general în armata lui Denikin. La începutul anilor '20, soţii Skoblin s-au stabilit la Paris, unde, conform aceleiaşi versiuni, fosta cîntăreaţă l-ar fi determinat pe soţul ei să lucreze ca agent al Ceka. Ulterior, el ar fi deveniţi şi agent al spionajului german.

S-a afirmat că legătura dintre Heydrich, unul dintre şefii hitlerişti, şi acest spion dublu a fost stabilită încă în anul 1935. Ea această întîlnire, Skoblin ar fi propus lui Heydrich să-l „lichideze" pe Tuhacevski şi alţi şefi militari apropiaţi,- c.i mîna G.P.U. * *. Această propunere a circulat mult pe k; diferite foruri şi a fost adoptată doar în primăvara anului 1937. Falsul din dosarul roşu s-a pregătit în laboratorul subteran al Cestapo-ului de pe strada Prinz Albrecht din
r* l d -s e aflau scrisori fabricate aparţinînd oii- svietici, chitanţe de primire de către n sume de bani şi alte falsuri. Materialele d au fost prezentate personaMui Hitler,

* ***Celui*** **(prescurtare derivînd din Vserossiiskaia Orezviciainaia Kiiinissia*"— Comisia Extraordinară a întregii Rusii), organ special ni sfatului sovietic de luptă* împotriva contrarevoluţiei şi actelor cJ.:r sabotaj. A fost creată în decembrie 1917, avîndu-l în frunte pa F. S. Dzerjinski. în februarie 1922, a fost transformată în Direcţia P-uitică de Stat de pe lingă N.K.V.D. (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne).**

iar apoi i-au xost strecurate preşedintelui cehoslovac E. Beneă.

Dosarul roşu a ajuns la Stalin cîndva pe la mijlocul lui mni l»3v şi ei î-a dat curs imediat. încercarea mea de a i: ia ceva ae ia G. K. Jukov şi K. E. Voioşilov în legătură rr e p ind cazul Tuhacevski nu a avut succes, vorostlov a răspuns că nu-şi aminteşte nimic de aceste a r a spus că, din informaţiile de care dis- a e fo t distruse. Apoi Jukov a spus că, la ju- 0 3 avut ocazia să vorbească nu o dată cu 1 c N A . Bulganin şi alţii despre-"cazul Tuhacevski"-. Nimeni dintre ei, spunea Jukov, n-a acordat importanta falsului hatlerist. Din discuţiile cu Jukov am în- leies ca mei el nu considera că acest fals ar fi dus la ha d e o militare.

La sfirsitul annor '50 şi în prima jumătate a anilor '60, niiiir.t cercetători şi scriitori au manifestat interes faţă de soarta militarilor superiori care au suferit represiuni, printre ei au fost scriitorii I. Dubinski, L. Nikulin, cu-* noscutui veteran ai războiului civil A. Todorski. Aceştia au reuşit să identifice exact pe principalul vinovat al im- primării sîngeroase a cadrelor superioare militare. Desigur, acesta era Stalin. De exemplu, scriitorul Lev Nikulin, în cartea sa *Tuhacevski*, consideră că Stalin avea motiv« personale pentru a-i lichida pe toţi cei ce stăteau sau pu- teau sta în calea instaurării de către el a unei puteri uni- personale. Dar, totodată, scrie el, .,Stalin avea nevoie doar de un pretext pentru a se răfui cu comandanţii militari care nu-i erau pe plac, precum şi cu mulţi alţi leninişti fideli". Un asemenea pretext l-a constituit falsul din dosarul roşu. Faptul că în „afacerea" Tuhacevski a fost amestecată o agentură străină nu schimbă cîtuşi de puţin caracterul. crimei. Această agentură a fost implicată cu gîndul de a crea impresia existenţei. unei vaste reţele de spionai străin în U.R.S.S.

Scriitorul ucrainean I. Dubinski, ca şi alte victime ale samavolniciei staliniste, a stat mulţi ani în lagăre şi în exil. După eliberare, a studiat dosarele unor conducători militari. Spre marea lui surprindere, Dubinski a constatat că înainte ca Gestapo *-ul să fi trecut la fabricarea mate- rialelor în „cazul" Tuhacevski şi Iakir, subalternii lui Ejov

smulgeau deja depoziţii împotriva lor de la unii ofiţeri superiori arestaţi mai înainte. încă în februarie 1936, adică cu nouă luni înainte ca faimosul dosar roşu să fi căzut în mîna lui Stalin, subalternii lui Ejov îl obligau pe comandantul de divizie Smidt să-l calomnieze pe Iakir.

Nikulin, I. Dubinski, A. Todorski, la sfîrşitul anilor '50 şi începutul anilor '60 au discutat cu unii militari superiori, care au avut ocazia să asiste la „procesul" intentat lui Tuhacevski şi altora. Aceşti militari afirmau că în cursul procesului nu au fost invocate acele „date" care figurau în falsul hitlerist.Am avut ocazia să discut, de asemenea, cu generalul-locotenent V. S. Goluşkevici, care a asistat la acest „proces". înainte de a începe discuţia, i-am dat spre informare capitolul „Afacerea Tuhacevski" din cartea lui Hagen Walter. în acest capitol este cuprins materialul fabricat în subsolul de pe strada Prinz Albrecht.

Luînd cunoştinţă de respectivele falsuri, Goluşkevici a spus că la interogatoriul acuzaţilor nu s-au pus întrebări în legătură cu „scrisorile" lui Tuhacevski, Iakir şi ale altora către generalii germani, nu s-a amintit nimic despre chitanţele de primire de către ei a unor mari sume de bani şi nici despre alte documente aflate în dosarul" roşu. Tribunalul n-a avut nevoie să lămurească nimic, el era deja în posesia „adevărului". Unul din acuzaţii torturaţi a dat depoziţii împotriva lui Tuhacevski. A bîiguit ceva despre nişte informaţii pe care, cică, le-ar fi primit de la Tuhacevski. Şi cînd Tirhacevski l-a întrebat pe „martor" : „Aţi, visat cumva toate acestea ?", preşedintele V. Ulrich l-a întrerupt pe acuzat şi nu a mai revenit la problema „spionajului".

■* *Gestapo* **(prescurtare de la Geheime Staatspolizei), poliţia secretă de stat in Germania hitleristă ; creată în 1933, desfiinţată ■ în 1U45, a fost declarată - prin sentinţa Tribunalului Internaţional de la Nürnberg'(1946 – organizaţie criminală.**

Desigur, pagina cea mai neclară din „afacerea" Tuhacevski şi a camarazilor săi de arme este implicarea în aceasta a unui spion dublu. De obicei, asemenea documente, în care este vorba de activitatea spionilor dubli, nu cad în mina istoricilor. Nu cred că ar trebui să ne preocupe un asemenea lucru. Ele ar putea suplini doar unele detalii. După părerea mea, Dubinski afirmă pe bună dreptate că

„Stalin nu era atît de naiv, încît să se lase prins de o asemenea momeală şablon care poate fi citită în orice lucrare de iniţiere în problemele spionajului". Apoi, Dubinski spune : „Şi fără faimosul dosar roşu, Stalin şi-ar fi făcut treaba sa neagră. Lui i se poate reproşa sîngele vărsat de mii şi mii de oameni nevinovaţi, care au fost victimele samavolniciei".

În perioada de stagnare, cercetările privind cauzele furiei represiunilor de masă în rîndul armatei nu au. adus. mai multă claritate. Mai mult decît atît, unele lucrări istorice au ajuns pînă acolo încît să afirme că, în general, n-ar fi avut loc represiuni şi că ar fi fost doar nişte „învinuiri" şi „destituiri neîntemeiate ale ofiţerilor din armată".

Se afirma, totodată, că au fost create comisii speciale, care au înlăturat „greşelile în problema cadrelor".

Campania de „lichidare a exagerărilor" în lupta cu cultul personalităţii a început la mijlocul anilor '60. Tocmai în cursul acestei campanii s-a procedat la „rescrierea" evenimentelor istorice şi la „refacerca" biografiilor victimelor climelor staliniste. Am avut ocazia să mă aflu la Jukov, la începutul anului 1968, atunci cînd mareşalul, sub influenţa campaniei de „lichidare a exagerărilor", a fost nevoit să aducă unele modificări în memoriile sale. Cînd a venit vorba de aeeste amendamente, el mi-a spus eă partea privind represiunile din 1937—1933 o va lăsa fiicei sale celei mai mici, Maşa, cu dorinţa expresă de „a Q publica integral atunci cînd acest lucru va fi posibil". Din păcate, acest testament al conducătorului de oşti nu a fost încă îndeplinit.

Am vorbit după aceea despre motivele represiunilor de masă în rîndul cadrelor de comandă. Mulţi ar fi vrut, a spus G.K. Jukov, să înlocuiască motivele adevărate cu altceva. Unii vedeau aceste motive în anturajul rău, chiar criminal, al lui Stalin, Alţii – în perfidia spionajului hi- tlerist şi în „credulitatea" lui Stalin. Jukov m-a sfătuit să discut cu xm cunoscut militar, care fusese el însuşi arestat şi care, şi după ieşirea din închisoare, continua să-l apere pe Stalin. Am fost la acest militar şi, spre surprinderea mea, am aflat de la el că, pasămite, nu Stalin ar fi vinovat de distrugerea cadrelor militare, ci anturajul său. Şi dacă Stalin a avut

vreo vină, aceasta constă doar în faptul că nu i-a controlat bine pe colaboratorii săi.

De atunci, de cînd am avut aceste întîlniri cu eminenţi conducători de oşti, au trecut peste două decenii, dar, din păcate, aceste versiuni privind cauzele morţii a zeci de mii de ofiţeri se mai întîlnesc şi astăzi.

4. URMĂRILE FRECVENTEI SCHIMBĂRI DE CADRE

Ţinînd seama de imensa importanţă a rolului care revenea marilor state majore, toate statele mari, au acordat totdeauna o atenţie deosebită selecţiei conducătorilor acestor organe şi stabilităţii în activitatea lor. Deţinerea de c.lire o persoană a postului de şef al Marelui Stat Major pe timp de 8—10 aţii nu se considera a fi o perioadă prea mare. Erau şi recordmeni în acest sens. De exemplu, în a doua jumătate a secolului al XlX-lea, în Germania, Moltke- senior s-a aflat timp de 30 de ani în fruntea Marelui Stat Major.

în ţara .noastră» în fruntea Statului Major al Armatei Roşii – care în 1934 şi-a schimbat denumirea în Marele Stat Major – s-au aflat de obicei eminenţi militari. Un mare neajuns l-a constituit însă faptul că ei erau schimbaţi. prea des. De exemplu, în decurs d^ un deceniu şi jumătate, pe acest post s-au aflat trei militari : M.N. Tuhacevski, A.I. Egorov şi de două ori B.M. Şapoşnikov. Cu toţii aveau tocmai acele calităţi care sînt necesare pentru conducerea Marelui Stat Major. în fiecare dintre ei se îmbinau calităţile unui conducător de oşti cu clarviziunea omului de ştiinţă. Totodată, fiecare dintre ei avea particularităţile sale : Ttihacevski se interesa mai mult de strategie şi de tehnică militară ; Egorov – de probleme operatîv-tactide, iar Şapoşnikov – de istoria artei militare, în armata noastră era greu de găsit un alt conducător militar care ar putea fi pus alături de Şapoşnikov în ceea ce priveşte cunoaşterea istoriei artei militare.

Frecventa schimbare a şefilor Marelui Stat Major aducea prejudicii cauzei. Nu reuşea unul sau altul dintre ei să intre în probleme, că şi primea o nouă însărcinare. Şaposnikov poseda largi cunoştinţe şi avea o imensă experienţă. Dar el se dezvăluia întru totul doar atunci clnd era nevoie de cunoştinţele sale şi cînd acestea erau solicitate.

Era prea delicat şi nu încerca niciodată să impună conducerii propunerile sale, cu atît mai mult hotărîri. Pe Egorov, Stalin şi Voroşilov îl ştiau perfect, încă de pe timpul războiului civil. Egorov accepta deseori hotărîrile ce i se impuneau, dar în situaţii deosebite putea lua şi hotărîri proprii.

Stalin şi anturajul său apropiat cunoşteau calităţile eminente ale lui Tuhacevski, afirmate nu tiumai în perioada războiului civil, ci şi în activitatea desfăşurată de către el în Marele Stat Major şi pe postul de şef al înzestrării Armatei Roşii. Ayea o voinţă puternică, cunoştea bine arta militară, aprecia profund calităţile şi neajunsurile tehnicii noi, mea capacitatea de a sesiza noile tendinţe în arta militară. La aceasta trebuie adăugat, de asemenea, că el avea farmec personal şi se bucura de o mare popularitate în armată, că manifesta independenţă şi fermitate în aprecieri. El nu putea fi obligat să renunţe la părerile sale, dacă le considera juste.--

Ni se pare că aprecierea lui G.K. Jukov potrivit căreia „Voroşilov nu prea îl agrea pe Tuhacevski" exprima nu numai atitudinea personală a comisarului poporului faţă de Tuhacevski. Voroşilov, firește, a receptat atitudinea lui Stalin faţă de Tuhacevski. în această situaţie, poziţia acestuia din urmă în conducerea Comisariatului Pdporului pentru Apărare era şubredă şi el simţea acest lucru.

în perioada războiului sovieto-finlandez (1939—1940) în fruntea Marelui Stat Major se mai afla încă B.M. Şa- poşnikov. Dar în august 1940, lui Stalin i-a venit ideea să-l elibereze pe Şapoşnikov din această funcţie şi să-l pună în locul acestuia pe- generalul K.A. Mereţkov. Generalul, desigur, înţelegea că nu e „copt" pentru o funcţie atît de înaltă şi o refuza cu hotărîre, dar Stalin n-a ţinut seama de argumentele lui Mereţkov.

Noul şef al Marelui Stat Major n-a apucat să lucreze în această calitate decît cinci luni, Stalin hotărînd să-l schimbe şi pe el. De la 1 februarie 1941, şef al Marelui Stat Major a-devenit generalul de armată G.K. Jukov, care, de asemenea, se considera pe bună dreptate nepregătit pentru această funcţie. Dar Stalin n-a ţinut seama nici de Jukov.

O dată cu moartea lui Tuhacevski, a lui Egorov şi a alţor talentaţi ofiţeri superiori, precum şi cu destituirea din postul de şef al Marelui Stat Major a lui B.M. Şapoşnikov, în conducerea noastră strategică s-a creat un vid. În acel timp nu exista cine „să-l acopere. De aceea, G.K. Jukov considera pe bună dreptate că scoaterea lui Şapoşnikov din postul de şef al Marelui Stat Major a fost o gravă greşeală a lui Stalin. La sfîrşitul lui iulie, Şapoşnikov a revenit pe acest post, dar greşelile comise în gruparea trupelor nu mai puteau fi înlăturate. A trebuit să plătim cu sînge şi cu pierdere de teritorii.

Frecventa înlocuire a şefilor Marelui Stat Major a fost însoţită şi de schimbări în rîndul cadrelor de conducere ale acestuia – şefi de departamente, secţii şi adjuncţi ai acestora. Aceste schimbări au început încă în 1937 şi au continuat pînă la sfîrşitul anului 1942. Dacă luăm în considerare fie şi numai o perioadă scurtă de timp din toamna anului 1940 şi pînă în vara anului 1941, în mai puţin de un an au fost schimbaţi cinci şefi ai Pepartamentului operativ al Marelui Stat Major.

Schimbările repetate în rîndul cadrelor de conducere din Marele Stat Major au fost una dintre cauzele marilor erori în gruparea forţelor noastre şi în modul de folosire a acestora.

Una din marile lipsuri manifestate în perioada premergătoare .războiului a fost decalajul serios dintre părerile teoretice'cu privire la caracterul viitorului război şi modalităţile sale de desfăşurare, pe de o parte, şi părerile practicienilor din Marele Stat Major şi Comisariatul Poporului pşntru Apărare, pe de altă parte. Acest lucru àe datora, în principal, faptului că în academiile noastre militare, acolo unde se elabora teoria, militară şi se generaliza experienţa războaielor trecute, mai existau însă profesori foarte calificaţi, pe cînd în departamentele centrale ale Comisariatului Poporului pentru Apărare şi în Marele Stat Major lucrau, în principal, militari tineri şi cu puţină experienţă. .

„Teoria militară a acelor âni – scria Jukov – exprimată în lucrări, lecţii, consfinţită în statute, era în general, cum se zice, la nivelul timpului. Practica, însă, rămî- nea

într-o anumită rţiăsură în urma teoriei.” Această idée a lui G.K. Jukov poate fi apreciată drept exactă doar cil un singur amendament. Practica rămînea în urma teoriei nu doar „într-o anumită” măsură, ci chiar foarte mult.

Gîndirea teoretică a reuşit să determine just Caracterul luptei armate în viitorul război .şi în perioada de început a acestuia ; să generalizeze experienţa desfăşurării strategice ; să dezvăluie noi metode de intrare a armatei în lùptele perioadei de început a războiului. De exemplu, în teorie se considera că introducerea simultană în luptă a principalelor forţe ale armatei active, aplicată de comandamentul fpscist într-o serie de campanii (în Polonia, în Europa Occidentală şi în Balcani) va fi un mod tipic de desfăşurare a ofensivei, la începutul viitorului război. În timp ce – potrivit mărturiei lui G.K. Jukov – Comisariatul Poporului pentru Apărare şi Marele Stat Major considerau că războiul dintre U.R.Ş.S. şi Germania va începe la fel ca şi primul război mondial : „Principalele forţe intră în luptă la cîteva zile după luptele de la frontieră”. O asemenea viziune a dus ia gruparea greşită a forţelor noastre.

Un mare neajuns în gruparea forţelor noastre din regiunile militare de frontieră a constat în aceea că mase mari de trupe erau amplasate în intrîndurile de la Belostok şi Lvov. Flancurile acestor grupări erau slab asigurate. După cum spunea G.K. Jukov, Armata **10,** aflată în întrîndul Belostok, „era amplasată cel mai dezavantajos. O asemenea configurare operativă a trupelor crea ameninţarea unei învăluiri în adîncime şi a încercuirii lor dinspre localităţile Hrodno şi Brest prin lovituri pe flancuri.., Această amplasare greşită a trupelor, efectuată în anul 1940, n-a fost înlăturată pînă la începutul războiului..; Greşeli similare au fost repetate şi **în** ce priveşte armatele Frontului de Sud-Vest, care, de asemenea, au fost retrase cu întîrziere de sub ameninţarea încercuirii.” -

Eroarea de calcul fundamentală a atras după sine şi alte greşeli. De exemplu, se considera că pentru stăvilirea unităţilor de avangardă ale inamicului va fi suficient să fie desfăşurată o divizie, pe un front de 25—30 km, pe direcţii periculoase şi pe un front de 30—50 km pe direcţii mai puţin periculoase. Iar în realitate s-au întîmplat următoarele : pe direcţiile principale, pe un sector de 20—30 km lăţime, unde acoperirea era realizată de către noi prlntr-o singură divizie, inamicul a dat lovituri prin- tr-o mare grupare de trupe compusă adesea din şase-opt şi mai multe divizii.Mulţi conducători militari sovietici, inclusiv'din veriga strategică a comandamentului, nu au renunţat chiar şi phiă la începutul atacării U.KIS.S, de către Germania la viziunile-evident învechite ale epocii primului război mon- ctial. Datorită acestui lucru, felul în care s-a desfăşurat ofensiva trupelor germane a fost o surpriză în înţelesul deplin al cuvîntului. Pentru noi a fost surprinzătoare, arăta G.K. Jukov, „forţa de atac a armatei germane ; noi am îost surprinşi de superioritatea, de şase pînă la opt ori, a forţelor lor pe direcţiile hotărâtoare ; noi am fost surprinşi de amploarea concentrării trupelor lor şi de puterea atacului lor. Acesta era principalul motiv care a determinat pierderile noastre în prima perioadă a războiului”. La aceasta, cred. ar trebui lacuta o singura remarca pentru iţru n-ar ii fost surprinzător nivelul de concentrare a trupelor îîermane. daca am fi ţinut seama cum treouie de experienţa acţiunilor lor din campaniile anterioare.

5. CU PRIVIRE LA SURPRINDEREA DE LA ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI

Tragedia trupelor sovietice la înccputul războiului s-a petrecut datorită faptului că ele au fost atacate prin surprindere de armata gerrnano-fascistă. Această surprindere mi a apărut pe un sector îngust, ci pe un front imens, întinzîndu-se pe mii de kilometri, de la Marea Baltică pîriă la Marea Neagră. Istoria militară n-a mai cunoscut o amploare atît de uriaşă a „surprinderii”. Unul din motivele situaţiei în care ne-an aflat îl constituie faptul că trupele regiunilor militare de frontieră nu au fost aduse în con-' diţia de a fi gata de luptă.

La realizarea unei „surprinderi" de o asemenea amploare au contribuit ambele părţi beligerante, fiecare în Mul său. Comandamentul german, pregătindii-se să dea lovitură, a mascat minuţios măsurile sale pregătitoare (dieplasarea şi desfăşurarea trupelor) şi a efectuat o largă aeţiune de dezinformare. în aceiaşi timp, conducerea straie tegică sovietică a comis mari greşeli şi erori de calcul în pregătirea respingerii agresiunii. Printre acestea se, numără : incapacitatea de a aprecia corect datele cu privire la inamic ; necunoaşterea de către corpul superior de comandă a noilor modalităţi de acţiune a inamicului ; ignorarea de către instanţele strategice a semnalelor alarmante venite din partea diplomaţilor, agenţilor secreţi, de pe frontieră.

înalţii comandanţi militari nu numai că nu aveau dreptul să permită regiunilor militare să-şi pregătească trupele pentru luptă, ci chiar li se interzicea să întărească poziţiile noastre pe unele sau altele din direcţiile periculoase. De exemplu, comisarul poporului pentru apărare, Timoşenko, după cereri repetate, a permis comandantului trupelor Regiunii militare Kiev să deplaseze unele mari unităţi pe direcţii mai periculoase. Dar, după cum spunea G.K. Jukov, la numai cîteva ore de la această aprobare, Beria i-a raportat luirStalin că militarii se pregătesc să deplaseze trupe în apropierea frontierelor. Stalin l-a sunat^ imediat pe comisarul poporului pentru apărare şi l-a amenințat cu pedepsirea severă „pentru organizarea provocării". Timoşenko a transmis imediat această amenințare lui Jukov, iar acesta, la rîndul său, cu energia-i specifică, l-a admonestat pe comandantul trupelor Regiunii militare Kiev.

Iată ce spune G.K. Jukov în memoriile sale. La 13 iunie, în prezența sa, comisarul poporului pentru apărare, S.K. Timoşenko „1-a rugat pe Stalin să dea indicaţii privind pregătirea de luptă a trupelor din regiunile militare de frontieră şf desfăşurarea primelor eşaloane conform planurilor de acoperire.
„ Vom mai reflecta, a răspuns I. Stalin.

A doua zi, continuă G.K. Jukov, am fost din nou la Stalin şi i-am raportat despre stările de spirit alarmante din regiunile militare şi în legătură cu necesitatea pregătirii de luptă depline a trupelor. Nici acest raport nu l-a influenţat pe Stalin.

În prima jumătate a lunii iunie 1941, semnele apropiatului război le percepeau nu numai ostaşii din regiunile vestice de frontieră, ci şi populaţia din interiorul ţării. Ca răspuns la îngrijorarea crescîndă, Stalin şi Molotov au hotărit să publice faimosul comunicat TASS din 14 iunie 1941. Cu o săptămînă înainte de atacul Germaniei fasciste asupra U.R.S.S., în acesta se afirma că informaţiile publicate peste hotare cu privire la un apropiat război între U.R.S.S. şi Germania *nu au nici un temei, că aceste informaţii s'int propaganda stîngaci ticluită a forţelor ostile U.R.S.S. şi Germaniei...*

Acest comunicat a avut urmări politice imense. El a slăbit vigilenţa nu numai a oamenilor sovietici din zonele centrale ale ţării, ci şi a tr.upelor din zonele de frontieră. Apreciind influenţa acestui coţnunicât TASS asupra trupelor, şeful Statului Major al Armatei a 4-a, care acţiona în iunie 1941 pe direcţia Brest, arăta că acest comunicat ,,a slăbit vigilenţa trupelor. Lă corpul de comandă, comunicatul a-trezit încrederea că există nişte circumstanţe necunoscute, care permit guvernului nostru să rămînă calm şi încrezător în securitatea frontierelor sovietice. Comandanţii au încetat să mai doarmă în cazărmi. Ostaşii au început să se dezbrace la culcare".Diplomaţii afirmau că publicarea comunicatului TASS ar fi urmărit un scop politic şi că acesta era un mod particular „de a-l obliga pe Hitler să-şi dea cărţile pe faţă". Dar n-a ieşit nimic din calculele acestea ; Hitler şi instituţiile sale au tăcut. Or, însuşi faptul că Hitler şi colaboratorii lui apropiaţi au evitat să dea un'răspuns la comunicatul TASS demonstra suficient de clar că venise uq moment critic, că nu se mai putea sta în expectativă. Trebuia imediat, fără a se pierde nici o zi, nici o oră, să fie pregătite de luptă trupele regiunilor militare de frontieră. Din păcate însă nu a fost adoptată o asemenea hotărîre. E drept, regiunilor militare li s-a permis să realizeze manevre tactice înspre frontiera de stat, dar

fără participarea la acestea a masei principale a artileriei. O asemenea hotărîre a înrăutăţit şi mai mull situaţia. Ea a fost una din cauzele datorită cărora multe mari unităţi din regiunile militare de frontieră au fost hevoite să desfăşoare acţiunile militare de la începutul războiului fără artilerie.

Amintind de perioada din ajunul războiului, G.K. Jukov, cu 0 furie şi cu o indignare deosebite, cita unele părţi ale cuvîntării lui Molotov – „Despre politica externă a Uni unii Sovietice" – rostită la sesiunea extraordinară a Sovietului Suprem al U.K.S.S. din 31 octombrie 1S39, la două luni . după dezlănţuirea de către Germania fascistă a celui de-al doilea război mondial.

„...Unele formule vechi, pe pare le-am folosit pînă de curînd şi cu care mulţi s-au deprins atît de mult – declara Molotov – sînt evident perimate şi devin inaplicabile. Trebuie să ne dăm seapia de aceasta pentru a evita erori grosolane în aprecierea noii situaţii politice create în Europa. Se ştie, ds exemplu, că în ultimele luni asemenea noţiuni ca „agresiune" şi „agresor" au căpătat un conţinut nou, concret, un" nou sens. Nu este greu să pricepem că acum nu le mai putem folosi în acelaşi sens pe care l-am folosit, să zicem, cu trei-patru luni în urmă. Acum, dacă e să vorbim de marile puteri din Europa, Germania se află în situaţia statului care tinde spre terminarea cît mai grabnică a războiului şi spre pace, pe cînd Anglia şi Franţa, care încă mai ieri se pronunţau împotriva agresiunii, acuma sînt pentru continuarea războiului şi împotriva încheierii păcii. Rolurile, după cum vedeţi, se inversează..."

— Asta după atacarea-Poloniei ! a exclamat mareşalul, exemplificînd eu un alt citat din aceeaşi cuvîntare : ultimul timp, cercurile guvernante din Anglia şi Franţa încearcă să se prezinte drept luptători pentru drepturile democratice ale popoarelor împotriva hitlerismului, iâr guvernul englez a declarat că pentru el scopul războiului împotriva Germaniei ar fi nici mai mult, nici mai puţin decît «distrugerea hitlerismului». Reiese că adepţii englezi şi francezi ai războiului au declarat înv»; potriva Germaniei ceva de genul «războiului ideologic», care aminteşte vechile războaie religioase. într-adevăr, la timpul lor, războaiele religioase împotriva ereticilor şi a

celor de altă credinţă erau la modă. Oare nu spre acele vremuri medievale, spre vremurile războaielor religioase, ale superstiţiilor şi sălbăticiei culturale ne atrag din nou clasele dominante din Anglia şi Franţa ?! Dar un război de acest gen nu-şi are nici o justificare. Ideologia hitlerismului, ca şi orice alt sistem ideologic, poate fi recunoscută sau respinsă. E o chestiune de vederi politice. Orice om, însă, va înţelege, că o ideologie nu poate fi distrusă prin foi-ţă, nu poate fi lichidată prin război. *De aceea, este nu numai absurd, dar şi criminal* (G.K. Jukov sublinia în mod deosebit, prin' ridicarea glasului, aceste cuvinte) să *se ducă un asemenea război, cum este războiul «pentru distrugerea hitlerismului»_, acoperindu-ne cu un steag fals al* «luptei *pentru democraţie» !"*

— Comentariile sînt de prisos, spunea cu furie Jukov...

Directiva mult aşteptată privind pregătirea de luptă a trupelor în regiunile militare de frontieră a fost dată doar în seara zilei de 21 iunie. Pînă cînd, însă, aceasta a fost transmisă la regiuni şi descifrată, trupele germano-fasciste trecuseră deja frontiera. Multe mari'unităţi ale noastre au fost nevoite să intre în luptă din mers, parţial, fără mijloace de întărire, cu o teribilă lipsă de muniţii şi de combustibil. Eroismului şi bărbăţiei lor fără margini li s-a opus o mare de foc şi o imensitate de tancuri inamice. În luptele noastre de apărare au pierit nu numai regimente şi divizii, ci şi armate întregi, ba chiar şi fronturi.

Cum s-a întîmplat că aproape trei milioane de ostaşi sovietici, aflaţi în regiunile militare, de frontieră, nu au fost pregătiţi de luptă şi au fost atacaţi de către inamic prin surpi;indere ?!

înainte de începerea Marelui Război pentru Apărarea Patriei, conducerea militaro-politică a statului nostru aveş o mare diversitate de date cu privire la pregătirea atacur

13 ~ Mareşalul Jukov, voi. I

lui Germaniei fasciste asupra Uniunii Sovietice. Cu toate acestea, din motive greu de explicat, nu se dădea importanţă cazurilor dese de trecere a frontierelor noastre de către avioanele germane şi de trimitere pe teritoriul

U.R.S.S. a unor diversionişti şi grupuri de cercetare. Nu trezeau îngrijorare nici ştirile că în zonele de frontieră trupele germane dislocă populaţia poloneză, că se transportă pontoanele spre ríuri, că are loc o descărcare intensă a muniţiilor direct pe pămînt, că într-o serie de direcţii se scoteau gardurile de sîrmă ghimpată.

De ce nu au fost luate în considerare aceste fapte şi altele asemănătoare lor ? Răspunsul, după părerea noastră, trebuie căutat în aprecierea eronată a situaţiei militaro-politice generale, ceea ce a atras după sine şi alte greşeli şi erori de calcul nu mai puţin tragice.

SLalin şi colaboratorii săi apropiaţi considerau că vor reuşi să întîrzie războiul dacă nu cu doi-trei ani, cel puţin cu un an. În această perioadă intenţionau să depăşească părţile slabe şi lipsurile din armată determinate de represiunile în masă în rândurile cadrelor de comandă şi să dezvolte producţia de tehnică nouă. Stalin şi colaboratorii săi apropiaţi erau ferm convinşi că timpul necesar va putea fi cîştigat dacă „nu-l vom irita pe Hitler".

Hitler şi comandamentul fascist erau perfect informaţi despre starea Armatei Roşii şi au hotărît să profite de această situaţie, atacînd cît mai repede Uniunea Sovietică.

La o întîînire a istoricilor .militari cu G.K. Jukov, mareşalului i s-a pus întrebarea : cum i s-a creat lui Stalin această părere greşită pentru care ţara a plătit atît de scump ? Chiar la încheierea pactului cu Germania fascistă, în 1939 •— afirma Jukov – Stalin credea că o să-l ducă de nas pe Hitler. Deşi evenimentele din lunile ce au, urmat nu au oferit nici un temei pentru a considera că Stalin va reuşi să-l păcălească pe Hitler, Stalin n-a renunţat la părerea lui greşită. Finalul este cunoscut : „caporalul", cu asigurările sale privind o atitudine paşnică faţă de Uniunea Sovietică, l-a dus pe Stalin de nas, fapt
pentru care noi am fost nevoiţi să plătim un preţ prea mare.

Şi, oricît ar părea de ciudat, Stalin a crezut poveştilor lui Hitler. El exa convins că,. dacă nu ne vom lăsa provocaţi, dacă nu vom face vreun pas greşit, Hitler nu va

îndrăzni să rupă pactul şi să ne atace. Majoritatea colaborărilor săi apropiaţi, precum Beria, Kaganovici şi Malenkov, au sprijinit punctuLsău de vedere. în ceea ce-l priveşte pe Molotov, spunea Jukov, acesta continua' să repete, după vizita sa la Berlin, în noiembrie 1940, că Hitler nu va îndrăzni să ne atace.

în aceeaşi discuţie, pe care am amintit-o mai sus, G.K. Jukov a afirmat că Stalin şi Molotov i-au făcut lui Hitler concesii nemaiîntîlnite. Ei au permis nemţilor să caute pe teritoriul nostru „mormintele soldaţilor căzuţi în anii primului război mondial". „Arheologii" germani, sub masca căutării mormintelor, au. cercetat terenul – drumurile, podurile, rîpele din zonele unde erau dislocate trupele sovietice. O atenţie deosebită a fost acordată studierii acelor sectoare ale terenului, unde apoi s-au deplasat armadele de tancuri. Vorbind despre greşelile şi erorile de calcul din ajunul războiului, G.K. Jukov, prudent, dar întemeiat, a enunţat următoarea idee : „Dacă trupele regiunilor militare de frontieră ai" fi fost din timp pregătite complet de luptă – scria el – ele i-ar fi putut produce inamicului, încă din primele zile ale războiului, un prejudiciu mai însemnat, l-ar fi putut reţine mai mult pe liniile vestice de apărare. Toate acestea ar fi permis să introducem mai organizat în acţiune unităţile care veneau din regiunile militare din interior".

Aceeaşi idee a exprimat-o cunoscutul istoric, academicianul A. M. Samsonov : „Dacă n-ar fi fost greşelile de calcul, nu mă îndoiesc că trupele Wehrmacht-ului, chiar pătrunzînd pe ţeritoriul nostru, n-ar fi ajuns pînă la Leningrad şi Moscova. Iată preţul greşelii comise în ajunul războiului".

Ce însemna la începutul războiului ca duşmanul să fie reţinut mai mult pe liniile vestice de apărare şi să fie realizată introducerea organizată a rezervelor din regiunile militare din interior ? Aceasta însemna zădărnicirea planului inamic al războiului fulger nu pe linia Leningradului, Moscovei şi Rostovului, ci cu mult mai spre vest. Un asemenea rezultat al campaniei de apărare din vara anului 1941 ar fi cruţat viaţa multor milioane de ostaşi sovietici şi

ar fi scutit de ocupaţie germană zeci de milioane de cetăţeni paşnici.

Evenimentele militare din vara anului 1941 nu trebuiau să se desfăşoare neapărat aşa cum, de fapt, s-au desfăşurat. Existau şi alte posibilităţi, dar din vina conducerii politice, care a comis grave erori de calcul, acestea au fost pierdute. De aceea, în interesul tragerii unor învăţăminte, sarcina istoricilor noştri este nu numai de a descrie ceea ce s-a întîmplat, ci şi de a analiza multilateral acele posibilităţi, care au fost pierdute.

6. ZILE ALARMANTE ŞI DESTINE TRAGICE

Sarcini deosebit de complexe au revenit la începutul războiului primului nostru eşalon strategic. Trupele trebuiau să reziste la loviturile zdrobitoare ale duşmanului, să zădărnicească planurile sale şi să ciştige cel puţin un timp minim pentru apropierea rezervelor strategice din interior. În acele condiţii, nu se putea conta pe mai mult. Inevitabilitatea înfrîngerilor la începutul războiului fusese „decisă" încă în 1937, atunci cînd Stalin a început să distrugă cadrele militare. Greşelile şi erorile de calcul comise în pragul războiului nu au făcut decît să amplifice catastrofa.

Au continuat să se producă greşeli şi în timpul războiului. Multe dintre acestea au apărut şi pentru că Stalin – nu fără ajutorul linguşitorilor şi al slugarnicilor – şi-a închipuit că este mare conducător de oşti, capabil să •adopte hotărîri geniale şi să conducă trupele fără greşeală. Ceea ce era departe de adevăr.

În prima zi a războiului, trupele noastre, luate prin surprindere, au avut mari pierderi şi au fost nevoite să înceapă retragerea. La sfîrşitul zilei de 22 iunie, spre nord de Polesie, inamicul avansase 30—35 km, iar pe alocuri 50 km. În schimb, în comunicatul primei zile de război, de la orele 20,00, al Marelui Stat Major se arăta că inamicul a pătruns pe o distanţă nesemnificativă, că odată cu „sosirea unităţilor de avangardă ale trupelor de Uscat ale Armatei Roşii, atacul trupelor germane pe cea mai mare parte a lungimii frontierei a. fost respins cu pierderi pentru inamic". Aceste ştiri nu corespundeau realităţii.

Pe baza greşitei aprecieri a situaţiei de la ora 21,15, la 22 iunie, comisarul poporului pentru apărare a semnat directiva nr. 3 cu privire la trecerea trupelor noastre la contraatac hotărît cu scopul distrugerii grupărilor de şoc ale inamicului şi mutarea acţiunilor militare pe. teritoriul acestuia. Spre sfîrşitul zilei de 24 iunie, trupele sovietice trebuiau să cucerească raioanele Suvalok şi Lu- blin. Obiectivul era, desigur, nerealist. În 43 de ore nu puteau fi create nici măcar grupări de şoc. După cum şi era de aşteptat, contraatacul nu a reuşit. Loviturile disperate ale unor mari unităţi sovietice au fost în curînd oprite. Către sfîrşitul zilei de 24 iunie, în locul mutării acţiunilor militare pe teritoriul inamicului trupele noastre se retrăseseră în interior pe o distanţă între 50 şi 100 km.

După cum se ştie, directiva nr. 3 cu privire la contraofensiva trupelor sovietice a fost semnată de. G.K. Jukov. Această semnătură nu l-a împiedicat însă să sublinieze caracterul ei greşit. „Stabilind drept obiectiv contraatacul – scria el – Marele Cartier General nu cunoştea situaţia reală creată la sfîrşitul zilei de 22 iunie ; de altfel, nici comandamentele fronturilor nu cunoşteau situaţia. în hotărîrea sa, Comandamentul Suprem nu pornea de la analiza situaţiei reale şi de la calcule întemeiatev ci de la intuiţie şi de la dorinţa de a fi activ, fără să ţină seama de posibilităţile trupelor, ceea ce nu trebuia făcut în nici un caz în momentele cheie".

În condiţiile existente la sfîrşitul zilei de 22 iunie, modul cel mai oportun de acţiune – afirma, în continuare, Jukov – ar fi fost „contraloviturile corpurilor mecanizate împotriva grupărilor de tancuri inamice". Dar conducerea strategică n-a putut ajunge la asemenea hotărîrL

Comandamentul Suprem sovietic n-a scăpat dintr-o dată de acele boli de care suferea în primele zile ale războiului. A continuat să fie ignorată situaţia reală, să nu fie luate în considerare posibilităţile trupelor, iar calculele scrupuloase să fie înlocuite cu cereri privind continuarea acţiunilor ofensive cu orice preţ.

Se pune în mod firesc întrebarea cum au putut Timoşenko şi Jukov, specialişti militari de mare clasă, să semneze o asemenea directivă ? Răspunsul la această în-

trebare ni-l oferă convorbirea telefonică a lui G.K. Jukov, aflat la trupele Frontului de Sud-Vest, cu Vatutin, care îl înlocuia la Marele Stat Major. în scara zilei de 22 irnie 1941, Valutin i-a comunicat : se cere ca Jukov să-şi {.jnă semnătura pe directiva privind trecerea la contraofensivă. „Dar noi nu cunoaştem încă exact – a răspuns Jukov – unde şi cu ce forţe dă inamicul loviturile sale... N-ar fi mai bine să ne lămurim în legătură cu ceea ce se petrece pe front şi de-abia după aceea să adoptăm hotărîri necesare ?" Vatutin a răspuns : „Vă împărtăşesc punctul de vedere, *dar treaba este hotărîtă"*. Lui Jukov nu-i rămînea de ales şi a spus : „Semnaţi-mă !".

Conducerii trupelor i-au dăunat foarte mult şi metodele-lui Stalin, însuşi modul de lucru al Marelui Cartier General al Comandamentului Suprem. în perioada de început a războiului, cînd inamicul avansa cu un ritm de 40—50 km, ba chiar mai mult, în 24 de ore, în marele Cartier General era următorul mod de lucru. Şeful Marelui Stat Major raporta situaţia şi propunerile sale comisarului - poporului pentru apărare. Apoi, plecau împreună la Kremlin şi *aşteptau să fie primiţi de Stalin*. în sfîrşit, după ce-i raportau lui Stalin reveneau la Marele Ştat Major şi dădeau ordine trupelor aflate în subordinea lor. Drept urmare, între momentul primirii datelor transmise de pe front, date care cereau o reacţie imediată, şi momentul adoptării hotărîrilor, treceau cîte 7—8 ore. „Iar în acest timp, tancurile germane fac 40—50 km, observa Jukov, şi noi, primind alte ştiri, adoptăm o nouă hotărîre, şi iar şi iar întîrziem".

După cum spunea Jukov, doar la sfîrşîtul perioadei de început a războiului, după discuţia cu el, Stalin a înţeles dezastrul tărăgănărilor în privinţa adoptării hotărîrilor curente.

în primele două-trei săptămîni de război, trupele sovietice, aflate în zona de frontieră, au suferit mari pierderi şi au cedat un teritoriu imens. în acest timp, inamicul a înaintat 450—500 km în direcţia Nord-Est, 500—600 km în direcţia Est şi 300—350 km în direcţia Sud-Est. în numai trei săptămîni de război inamicul a ocupat Letonia,

Lituania, Bielorusia, Moldova şi o mare parte din Ucraina, în cursul luptelor de apărare peste jumătate din trupele fronturilor noastre active au fost scoase din luptă (morţi, răniţi, prizonieri sau dispăruţi). Zeci de milioane de cetăţeni sovietici au căzut sub ocupaţia inamicului. S-a pierdut, de asemenea, o mare cantitate de armament, tehnică de luptă şi alte mijloace materiale (muniţii, combustibil, mijloace de comunicaţii, alimente ctc.) care se aflau în zona de frontieră. Inamicul şi-a desfăşurat ofensiva pe direcţiile Leningrad, Moscova, Rostov.

O situaţie catastrofală s-a creat chiar din primele zile ale războiului în Bielorusia, unde comandamentul germano-fascist dădea principala lovitură. Trupele Frontului de Vest, care acţionau acolo sub comanda generalului D.G, Pavlov, au suferit o mare înfrîngerc.

Fentru a închide hreşele create pe direcţia Vest, spre front erau trimise urgent noi şi noi forţe. în acelaşi timp, la ordinul lui Stalin, la statul major al Fron.tului de Vest au sosit din Moscova, unul după altul, trei mareşali ai Uniunii Sovietice – B. M. Şapoşnikov, G. I. Kulik şi K. E. Voroşilov. Peste o săptămînă, în direcţia Vest, au plecat ultimii doi mareşali – K. S. Timoşenko şi S. M. Budionnîi. După ei, cu misiune specială, a venit şeful Direcţiei Generale Politice a Armatei Roşii şi a Flotei, L. Z. Mehlis.

Rezervele strategice imediate s-au dovedit a fi, evident, insuficiente. Nici chiar B. M. Şapoşnikov, care pe vremea aceea era cel mai profund şi clarvăzător strateg al nostru, nu putea determina schimbarea situaţiei. Pentru a obţine o cotitură radicală era nevoie de noi rezerve şi, mai ales, de timp. /

La începutul lunii iulie, generalul Pavlov a fost destituit de la conducerea trupelor Frontului de Vest şi, din ordinul lui Stalin, deferit tribunalului militar. Stalin considera că pedepsirea aspră şi imediată a conducerii frontului va explica măcar parţial cauzele înfrîngerii trupelor noastre la începutul războiului şi va servi drept un avertisment serios pentru alţi comandanţi. Dacă soarta lui Pavlov a fost hotărîtă chiar în primele zile ale războiului, pentru identificarea altor „vinovaţi”, Stalin i-a ordonai lui

L.Z. Mehlis să se deplaseze pe Frontul de Vest în calitate de membru al Consiliului Militar al Frontului.

Procesul intentat lui Pavlov şi unora dintre subordonaţii săi nu a analizat greşelile şi erorile de calcul cu caracter operativ-strategic. N-au fost luate în considerare motivele pentru care lipseau trupele necesare iar cele existente nu erau pregătite de luptă. Nu a atras atenţia nici următoarea întrebare : era oare capabil Pavlov,

pînă mai ieri comandantul unei brigăzi de tancuri, să conducă un front, într-o situaţie atît de complexă ?

!Alături de comandantul trupelor Frontului de Vest, pe banca acuzaţilor s-au aflat şeful statului major al frontului, generalul Klimovskih, şeful transmisiunilor frontului. generalul Grigoriev. Ei au fost acuzaţi de inactivitate, lipsă de iniţiativă, laşitate şi spirit panicard. Cu toţii au fost condamnaţi la moarte şi împuşcaţi. Tot atît de tragică a fost şi soarta comandantului trupelor Arma Lei a 4-a, gencralul-maior A. A. Korobkov.

După executarea acestora a fost împuşcat, fără vină, şi şeful transmisiunilor militare, generalul-locotenent N.I. Trubeţkoi. Au fost declaraţi „trădători" generali vestiţi, care datorită situaţiei critice au fost luaţi prizonieri sau au dispărut fără urmă: Printre ci au fost P. G. Ponedelin, N.K. Kirilifv, V.I. Kacialov. După cum a reieşit ulterior, V. I. Kacialov a murit eroic la sfîrşitul lui iulie 1941 în zona Roslavl. Generalii P. G. Ponedelin şi N. K, Kirilov s-au întors din prizonierat în 1945. în 1950, tribunalul i-a condamnat la moarte prin împuşcare pentru „trădare", în 195!î, Tribunalul Suprem al U.R.S.S. a închis dosarele acestor generali pentru absenţa elementelor constitutive ale delictului. .

Frica, inspirată de procesele şi execuţiile generalilor, nu a dus, la momentul respectiv la o schimbare a situaţiei. Stalin a început mutarea cadrelor din comandamentele armatelor fronturilor. Astfel, numai în

patru luni, de la începutul războiului pînă în octombrie 1941, pe fronturile Leningrad, de Vest şi de Sud comandanţii fronturilor s-au schimbat de cîte trei-cinci ori. De exemplu, pe Frontul de Vest, pe Pavlov l-a schimbat Eriomenko, iar apoi au fost numiţi consecutiv Timoşenko, Konev, Jukov. Generalul Eriomenko, practic, a fost la conducerea frontului doar 24 de ore. Tot atît de des au fost schimbaţi şi comandanţii armatelor. Dacă am lua drept exemplu Armata 13-a, numai în a doua jumătate a anului 1941 comandanţii acesteia s-au schimbat aproape lunar. Iar în septembrie 1941, s-a rntîmplat astfel, încît într-o lună ş-au schimbat de trei ori comandanţii (generalul P. M. Filatov a fost schimbat de generalul F. N. Remîzov, iar pe acesta din urmă l-a înlocuit generalul K. D. Golubev). Situaţia nu s-a schimbat radical nici în următorii ani. De exemplu, generalul A. I. Eriomenko a fost mutat în anii războiului de zece ori de pe un front pe altul. De cîte zece-douăsprezcce ori s-au schimbat comandanţii armatelor 46, 47 şi ai altora.

Iri acele zile tragice, cînd se ducea o luptă atît do crîncenă-împotriva forţelor inamicului, în rîndurile corpului superior de comandă s-a răspîndit zvonul că fostul şef al Marelui Stat Major, generalul de armată K. A. Mereţ- kov, a fost arestat, Jukov spunea că acest zvon i-a parvenit pe cînd se afla detaşat la Frontul de Sud-Vest. De îndată ce a aflat acest lucru, s-a gîndit că Mereţkov va fi învinuit pentru înfrîngerile stiferite în perioada de început a războiului şi că va fi şi-el în curînd aresiat pentru acelaşi motiv.

După cum este cunoscut astăzi, arestarea lui Mereţkov fusese hotărîtă încă înainte de începerea războiului. Anchetatorii aveau împotriva generalului depoziţii din partea a 40 de ..martori".

Atît Stalin, cît şi unii dintre acoliţii săi aveau impre-^sia că frica stîrnită de represaliile din a doua jumătate a anilor '30 slăbise în ajunul războiului şi, ca atare, au hotărît s-o sporească. În acest scop, s-a preconizat un nou proces împotriva unui grup de ofiţeri superiori şi cadre de conducere din industria de apărare.

Din dispoziţia lui Stalin au fost transformaţi în „complotişti” comisarul poporului pentru înarmări, B. L. Vannikov ; adjunctul comisarului poporului pentru apărare, generalul-locotenent P.V. Rîciagov ; şeful apărării antiaeriene a ţării, generalul-colonel G.M. Stern ; comandantul trupelor Regiunii militare speciale Pribaltika, generalul-

colonel A.D. Loktionov ; adjunctul şefului Direcţiei Generale de Artilerie a Comisariatului Poporului pentru Apărare al U.R.S.S., generalul G. K, Savcenko ; generalul I. V. Smuşkevici, de două ori Erou al Uniunii Sovietice şi alţi generali, ofiţeri, constructori de tehnică militară. între aceştia a fost inclus, la începutul războiului şi Mereţkov. -

.Arestaţii erau supuşi unor torturi groaznice. După cum spunea ziaristul Arkadi Vaksberg, luind cunoştinţă de dosarele judiciare, victimele, bătute bestial, au „recunoscut"[4] (în afară de Loktionov, eare a suportat eroic toate torturile) în cele din urmă tot ce se dorea de la ei. E groaznic să citeşti mărturiile de mai tîrziu ale călăilor despre felul în care urla, ţinirtdu-se de piept, Vannikov, despre felul cum a fost bătut pînă la sînge Mereţkov, despre cum se rostogolea pe jos şi gemea Smuşkevici, despre cum şi-a pierdut cunoştinţa Stern în urma torturilor... La confruntare, cu mîinile întinse rugător spre Mereţkov, Loktionov, desfigurat de durere, spunea : ,,Kiril Afanasievici, doar n-a fost aşa ceva, n-a fost, n-a fost !" Intîlnind privirea chinuită şi stinsă a acestuia, tăcea.

Despre torturi a mărturisit şi călău] principal, Beria. La anchetă el a declarat : „Pentru mine este clar, că în ceea ce-l px iveşte pe Mereţkov, Vannikov şi alţii s-au aplicat bătăi necruţătoare, a fost uh adevărat măcel. Astfel se smulgeau depoziţii calomniatoare".

Nu se ştie deocamdată de ce Stalin a anulai acest preconizat proces împotriva unor comandanţi. Din ordinul lui, doi principali preveniţi au fost eliberaţi, celelalte victime fiind lăsate spre a fi sfîşiate. împreună cu ei, în subsolurile de pe Lubianka şi în alte locuri, îşi aşteptau moartea sute de specialişti militari de înaltă clasă, iar în acest timp, pe front, regimentele erau comandate de către locotenenţi.

La mijlocul lui octombrie 1941. datorită ofensivei trupelor germane, situaţia din Moscova a devenit deosebit de încordată. A început evacuarea multor instituţii spre est. în noaptea de 15 spre 16 octombrie, aparatul central al NKVD a fost evacuat la Kuibîşev. Tot acolo au fost aduşi şi cei aflaţi sub anchetă penală. Şi totuşi, după cum spunea Jukov, în subsolurile de la Lubianka au mai rămas încă vreo 300 de comandanţi superiori. Întrucît în acca vreme na existau mijloace pentru transportarea deţinuţilor în spatele frontului, aceştia au fost împuşcaţi. Nu au rămas în viaţă nici cei care au fost duşi la Kuibîşev. Printre cei împuşcaţi la Kuibîşev, la 28 octombrie 1941, s-au aflat

G.M. Stern, A.D. Loktionov, I.V. Smuşkevici, P.V. Rîcia- *gov,* G.K. Savcenko şi alţii.

La cîteva luni după începerea războiului, trupele Frontului de Vest au fost din nou printre cele ce au suferit o mare înfrîngere. Ca urmare, situaţia pe tot frontul sovieto-german s-a înrăutăţit brusc. Moscova era ameninţată. Pentru a crea un nou front de apărare strategică, au fost aduse de urgenţă rezerve şi la porţile Moscovei au început lucrări ale unităţilor de geniu. Stalin a hotărît ca vina pentru înfrîngere să fie aruncată asupra comandantului trupelor Frontului de Vest, generalul-colonel I.S. Konev,

Printre măsurile de lichidare a crizei la porţile Moscovei, un loc de cea mai mare importanţă l-a ocupat crearea unui nou Front de Vest şi numirea lui G/K. Jukov în fruntea acestuia. înainte de a fi numit în această funcţie, Jukov s-a întîlnit de cîteva ori cu Stalin.

După cele spuse, de Jukov, întîlnirea cu Stalin din 7 octombrie i-a lăsat un gust foarte amar. Discuţia s-a desfăşurat în prezenţa lui Beria. Stalin a apreciat foarte pesimist situaţia pe fronturi şi perspectivele luptei armate din toamna anului 1941. Apoi, deodată, a trecut la evenimentele militare din anul 1913. Sensul celor spuse de el se reducea la faptul că acum era necesară o pauză militară nu în mai mică măsură decît în anul 1.918, cînd fusese încheiată pacea de la Brest.

La alte întîlniri dintre Jukov şi Stalin au fost discutate ' multe probleme legate de întărirea trupelor Frontului de Vest cu rezerve, cadre de comandă, tehnică de luptă, muniţii etc. în cursul discutării problemelor de cadre s-a hotărît şi soarta generalului Konev. După cum spunea Jukov, Stalin era convins că lui Konev nu trebuie să i se ierte înfringerea suferită de trupele din subordi- nea sa. Jukov a obiectat în mod hotărît împotriva organizării unui nou jjroces. El i-a spus lui Stalin că prin asemenea acţiuni nu se poate modifica nimic şi, cu atît mai mult, nu pot fi înviaţi morţii. Executarea lui Pavlov, i-a spus el lui Stalin, nu a adus o schimbare a situaţiei, dar a lăsat corpului de comandă superior un gust amar. în plus, i-a ~spus Jukov lui Stalin, Pavlov avea limitele unui comandant de divizie, dar a fost judecat ca un comandant de front.

Obiecţiile hotărîte împotriva reprimării comandantului Frontului de Vest, exprimate de Jukov,

precum şi cererea de a-l numi pe Konev locţiitorul său, l-au influenţat pe Stalin. Procesul n-a mai avut loc. Konev nu a devenit un nou „ţap ispăşitor".

Relatînd acest episod, Jukov a amintit şi faptul că, la un deceniu şi jumătat^ de la bătălia Moscovei, Konev l-a răsplătit pentru binele făcut prin „atacuri nedrepte" formulate într-un articol publicat în „Pravda" din octombrie 1957, după Plenara C.C., care l-a scos pe G.K. Jukov din componenţa Prezidiului C.C. şi a C.C. al P.C.U.S. Desigur, Jukov la vremea aceea nu ştia că Konev doar a semnal articolul pregătit din timp la indicaţia lui N.S. Hruşciov. Ulterior, Konev a regretat acest lucru, dar era tîrziu. Relaţiile dintre cei doi conducători de oşti au fost stricate pentru mult timp.

K. Simonov a hotărît să-i împace. Prima încercare a fost făcută în septembrie 1966 la studioul cinematografic „Mosfilm" în timpul vizionării filmului documentar *Dacă ţi-e dragă casa ta.* La vizionare au participat mareşalii Uniunii Sovietice Jukov, Konev, Rokossovski, generalul-lo- cotenent în rezervă Lukin, scriitorii Simonov şi Vorobiov şi alţii. Am fost şi eu acolo. A avut loc o discuţie între Jukov şi Konev, dar destul de încordată. împăcarea definitivă a avut loc doar la sfîrşitul lui decembrie 1967. Aceasta este descrisă de K. Simonov în *Mareşalul Jukov (însemnări pentru o biografie).*

K. Simonov relatează că la această festivitate familială a luat cuvîntul unul dintre activiştii care îndeplinea „o misiune prea grea pentru el". Şi acest activist a început obsedant să i dădăcească pe eminenţii conducători de oşti prezenţi la masă cum ar fi trebuit ei să se poarte în război. Cu deosebită insistenţă repeta fraza că un conducător de oşti nu trebuie „să-şi rişte viaţa şi să se tîrască pe burtă pe linia întîi".

Tăcerea a fost întreruptă de Jukov : „Eu, însă, uite, fiind comandant de front, a spus el rar şi tare, m-am tîrît pe burtă, de multe ori, atunci eînd împrejurările impuneau aeest lucru şi, mai ales? cînd, înainte de ofensiva frontului meu, în interesul cauzei, vroiam să-mi fac o imagine personală despre linia întîi a inamicului în sectorul viitoarei ruperi a frontului".

După această replică, Jukov din nou a repetat conţinutul ei : „Aşa că, iată, recunosc,, s-a întîmplat, m-am tîrît ! „ a repetat, el, desfăcîndu-şi braţele, de parcă şi-ar fi cerut ironic scuze faţă de orator pentru că el, Jukov, vai, a acţionat atunci contrar acestor instrucţiuni formu" late la masă..."

Mareşalul Jukov (Însemnări pentru o biografie) a fost scrisă de către K. Simonov la mijlocul anului 1968. La vremea aceea erau în viaţă toţi participanţii la această festivitate şi autorul n-a dorit să le spună numele. De atunci au trecut aproape două decenii. Ni se pare că acum este timpul să-i numim pe eroii principali. Festivitatea a avut loc la 28 decembrie 1967, la locuinţa mareşalului Koney, cu ocazia aniversării a 70 de ani de la naştere. în prezenţa mareşalilor Jukov, Konev, Greciko şi alţii, de- tpre felul cum trebuiau să fi acţionat conducătorii de oşti în anii războiului trecut a vorbit şeful Direcţiei Generale Politice a Armatei Sovietice şi Flotei Militare, generalul de armată A.A. Epişev...

7. NOI HOTĂRÎRI ŞI RETRAGEREA TRUPELOR SOVIETICE SPRE VOLG

Aîn urma luptelor grele şi epuizante de la sfîrşitul anului 1941, trupele sovietice au reuşit nu numai să-l oprească pe inamic pe întregul front strategic, dar să-i şi provoace o serie de înfrîngeri. în iarna anului 1941—1942 succese deosebit de mari au fost obţinute pe direcţia Vest, unde trupele sovietice au provocat înfrîngeri serioase Grupului german de armate „Centru". Inamicul mai- era însă puternic. în sectorul central al frontului, inamicul opunea o rezistentă îndîrjită. Operaţiunile noastre ofensive, începute cu succes, lîngă Rostov şi Tîhvin, nu au fost finalizate în mod coresp unzător.

„Comandantul suprem însă – scria G.K. Jukov – aflîndu-se sub influenţa înfrângerii trupelor germano-fasciste

lîngă Moscova şi a succeselor obţinute în cursul contra-ofensivei, era într-o stare de optimism. El considera că nemţii nu vor rezista sub loviturile Armatei Roşii nici pe alte fronturi. De aici a apărut ideea de a se începe cît mai grabnic ofensiva generală de la Lacul Ladoga pînă la Marea Neagră".

Desigur, faptul că imensul pesimism, din octombrie 1941, manifestat de comandantul suprem s-a transformat în decembrie 1941 în optimism, însemna foarte mult. Rău era însă că acest optimism se baza pe aprecierea unilaterală şi superficială a situaţiei strategice pe fronturi. Nici înainte Stalin nu excela prin obiectivitate şi profunzime în aprecierea situaţiei.

Stalin n-a reuşit să se lămurească corespunzător asupra situaţiei militaro-politice nici în iarna anului 1941—1942, în ordinele sale din acea perioadă, citim că armata germană ar fi devenit „mult mai slabă decît cu zece luni în urmă", că ea a fost în faţa „unei catastrofe", că „sforţările maşinii ruginite şi stricate a lui Hitler nu pot stăvili presiunea Armatei Roşii". N-au trecut decît cîteva luni de la aceste aprecieri şi această „maşină ruginită şi stricată" a lui Hitler a înfrînt trupele noastre, înaintînd pe o distanţă de 600—1 000 km.

Deşi, la consfătuirile Marelui Cartier General, Stalin aprecia mai reţinut inamicul decît în ordinele sale, chiar şi acolo îşi făcea loc o evidentă subapreciere a duşmanului, De exemplu – spunea Jukov – la 5 ianuarie 1942, la consfătuirea de la Marele Cartier General, Stalin a spus : ¿Nemţii sînt buimăciţi de lovitura dată de noi lîngă Moscova... S-au pregătit prost pentru iarnă. Acum este ce] mai potrivit moment pentru **a** trece la ofensiva generală". Pornind de la această apreciere a situaţiei, s-a luat hotărîrea de **a** trece **la** ofensivă pe toate direcţiile principale şi de a zdrobi grupările de lîngă Leningrad, la vest de Moscova şi din sudul ţării. G/K. Jukov se pronunţase pentru întărirea fronturilor cu rezerve pe direcţia Vest şi pentru declanşar ea ulterioara, tot aici, a unei ofensive mai puternice, pe celelalte direcţii urmînd să ne abţinem de la acţiuni ofensive. împotriva ofensivei generale s-au pronunţat şi preşedintele Gosplanului, N.A. Voznesenski, care era prezent la consfătuirea Marelui Cartier General. Obiecţiile

sale le-a argumentat printr-o lipsă acută de mijloace materiale şi imposibilitatea de a asigura simultan cu acestea toate fronturile.

în ciuda obiecţiilor, fronturile au trecut la acţiuni ofensive, nereuşindu-se însă nicăieri să se obţină rezultate cît de cît palpabile. Iată ce relata istoricilor militari G.K. Jukov : „Stalin ne cerea să atacăm ! El spunea : «Dacă astăzi nu aveţi rezultate, mîine veţi avea, mai ales că îl veţi imobiliza pe inamic, iar în acest timp vor fi rezultate în alte sectoare.» 'Desigur, aceste reflecţii sînt puerile".

în final, au fost multe victime, o mare pierdere de mijloace materiale, fără nici un rezultat strategic general. Or, clacă s-ar fi folosit forţele şi mijloacele de care dispuneam atunci pe direcţia Vest, rezultatul ar fi fost cu totul altul.

în martie 1942, a avut loc o nouă consfătuire la Marele Cartier General. După cum mărturiseşte G.K. Jukov, şeful Marelui Stat Major, B.M. Şapoşnikov, a făcut un raport aprofundat asupra caracterului posibil al acţiunilor Armatei Sovietice în vara anului 1942. Avînd în vedere superioritatea inamicului şi inexistenţa celui de-al doilea front, el propunea ca în perioada imediat următoare să ne limităm la o apărare activă. Rezervele strategice de bază, fără să fie puse în acţiune, să fie concentrate pe direcţia Centru şi, parţial, în zona Voronejului, unde, după părerea Marelui Stat Major, pot avea loc acţiunile principale.

Examinînd planul comandamentului direcţiei Sud-Vest de desfăşurare a operaţiunii ofensive Harkov, Şapoşnikov a încercat să arate dificultăţile organizării acesteia. „Supremul" însă, întrerupîndu-l pe Şapoşnikov, a spus : „Doar n-o să stăm în apărare, cu mîinile în sîn, aşteptînd pînă ce nemţii vor lovi primii ! Trebuie ca noi înşine să dăm înaintea lor o serie de lovituri pe un front larg şi să tatonăm cît de pregătit este inamicul". La acea consfătuire au hiat cuvîntul şi alţi comandanţi militari. Jukov a făcut propunerea de a desfăşura operaţiuni ofensive pe direcţia Vest, iar pe celelalte fronturi să ne apărăm. Timoşenko, fără a nfga necesitatea desfăşurării operaţiunii pe direcţia Vest, a propus să se efectueze

ofensiva pe direcţia Sud- Vest. Voroşilov a susţinut propunerea lui Timoşenko.

Ascultînd intervenţiile participanţilor la consfătuire şi replicile lui Stalin, B.M. Şapoşnikov a înţeles că propunerea lui de a trece la începutul verii anului 1942 la o apărare strategică activă nu se bucură de sprijin. De aceea n-a insistat asupra propunerii sale, ci a hotărît să tacă. Consfătuirea s-a încheiat cu indicaţia „Supremului" de a pregăti şi efectua în scurt timp operaţiuni speciale în Crimeea, pe direcţia Harkov şi în alte zone.

Pornind de la această hotărire a „Supremului", pe un front larg, ce se întindea de la Marea Barenţ pînă în peninsula Crimeea, s-au organizat o mulţime de operaţiuni ofensive. Frontul din Karelia a avut sarcina de a curăţa de duşman teritoriul sovietic şi de a restabili frontiera de stat. Pe alte direcţii, fronturile aveau misiunea de a debloca Leningradul, de a lichida gruparea inamicului de lîngă localitatea Demiansk, de a zdrobi grupările de la Rjevsk-Oriol şi Harkov. În sud, se planifica operaţiunea de elibers^re a Crimeei. După cum se vede din enumerarea acestor misiuni, dintr-un plan raţional al Marelui Stat Major a ieşit un plan nou, care prevedea desfăşurarea a vreo zece operaţiuni ofensive speciale.

Majoritatea acestor operaţiuni, fiind prostasigurate din punct de vedete material, nu şi-au atins obiectivul prepus, iar operaţiunile 3in direcţia Harkov şi din Crimeea s-au~Tmeheial (MUgbg^al; ceea ce a"'inaugurai; „pentru noi o nouă serie -'dcTînîruîgerl. Prin pierderea Crimeei, zdrobirea trupelor noastre pe direcţia Harkov, iar apoi lîngă Voronej, inamicul a luat iniţiativa strategică şi a pornit o ofensivă fulgerătoare spre Volga şi Caucaz. Trupele sovietice au fost nevoite să depună eforturi uriaşe pentru a stăvili ofensiva inamicului la poalele lanţului Caucaz, pe ;Volga şi pe Don.

Înfrângerea trupelor sovietice pe aripa de sud a frontului sovieto-german, în vara anului 1942, se datora în şi mai mică măsură situaţiei existente, decît înfrîngerile din vara anului 1941. Principala cauză a înfrângerilor din campania de vară a anului 1942 a fost hotărîrea greşită a comandantului suprem.

Sub ocupaţia temporară fascistă au căzut peste 80 de milioane de oameni. Ţara a fost lipsită de cele mai mari regiuni industriale şi agricole. Zonele ocupate deţineau 71 la sută din producţia de fontă, 58 la sută din cea de oţel, 63 la sută din cea de cărbune, 42 la sută la energie electrică, 47 la sută din suprafeţele arabile.

Aceste pierderi însemnau că statul sovietic putea folosi **în** războiul cu Germania fascistă şi aliaţii săi practic doar jumătate din potenţialul său uman şi economico-militar. La aceasta trebuie adăugat şi faptul că, în urma unor mari greşeli în conducerea armatei, pentru fiecare soldat fascist scos din luptă, Armata Roşie pierdea cîte patru- **Cinci** ostaşi.

în toamna anului 1942 au apărut primele semne ale faptului că stilul şi metodele conăucerii strategice au început să se schimbe. Stalin l-a numit pe G.K. Jukov locţiitor al comandantului suprem. Trebuie spus că, la sfir-şitul anului 1942, G.K.

Jukov era deja altul. Nu-l mai privea pe Stalin ca o întruchipare a înţelepciunii. îmbogăţin-du-şi experienţa de război şi cunoscînd realele „calităţi” militare ale lui Stalin, G.K. Jukov â început să exercite o mare influenţă asupra elaborării hotărîrilor

.Primele semne de schimbare a metodelor de conducere strategică au început să apară deja în timpul pregătirii contraofensivei de la Stalingrad din toamna anului 1942. Stalin a început să acorde mai multă atenţie părerilor şi propunerilor colaboratorilor săi militari. Curînd a apărut eviclent faptul că Stalin a început să studieze asiduu şi unele noţiuni elementare ale artei militare. înainte de pregătirea unor operaţiuni, înainte de convocarea coman-s danţilor de fronturi, el se întîlnea cu ofiţerii Marelui Stat Major care urmăreau direcţiile respective, li chema unul cîte unul la raport, lucra cu ei cîte o oră şi jumătate-două, precizînd situaţia cu fiecare din ei.

Sîntem departe de a aproba asemenea metode de lichidare a analfabetismului militar al comandantului suprem. Nu există îndoieli că, fără amestecul lui Stalin, conducătorii noştri militari superiori ar fi reuşit să evite înfrînge- rile catastrofale suferite de armata noastră în 1941 şi 1942.

Este cazul să amintim că V. I. Lenin, ca şef al guvernului şi preşedintele Consiliului Apărării Muncitoreşti- Ţără- neşti, nu considera posibil să-şi asume funcţia de a conduce ministerul de război, cu atît mai mult obligaţiile de comandant al forţelor armate. În anii războiului civil, comandanţi ai forţelor armate ale ţării au fost specialiştii militari – la început I.I. Vaţetis, apoi S.S. Kamenev, care erau în acelaşi timp şi membri ai Consiliului Militar Revoluţionar al Republicii.

La începutul Marelui Război pentru Apărarea Patriei în ţara noastră s-au creat două organe extraordinare : Comitetul de Stat al Apărării şi Marele Cartier General al Comandamentului Suprem pentru conducerea luptei aromate. Ambele organe erau conduse de Stalin, iar ceva mai tîrziu el a devenit şi comisar al poporului pentru apărare, nefiind eliberat din funcţiile sale de secretar general al C.C. al Partidului Comunist (bolşevic) al întregii Rusii şi cea de preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului.

Unii autori au încercat să explice această conducere de către el a tuturor acestor instituţii şi organe prin necesitatea unei conduceri

politice şi militare unitare în timpul războiului. Nu împărtăşim acest punct de vedere. V.I. Le- riin asigura unitatea conducerii politice şi militare, fără să-şi asume funcţiile: de conducere nemijlocită a ministerului de război şi a luptei armate pe fronturi

.Din .mărturiile comandanţilor militari şi ale foştilor comisari ai poporului, adesea Stalin, datorită sarcinilor extrem de- numeroase, nu putea să pătrundă esenţa problemelor. Iată cum îşi aminteşte acest lucru fostul şef al spatelui Armatei Sovietice, generalul de armată A.V. Hrulev : „Prin caracterul muncii mele, spunea el, mă întîlneam aproape în fiecare zi cu Stalin şi am studiat bine stilul său de muncă. Pentru mulţi din cei din imediata apropiere a lui Stalin, cel mai important era să nu-i obiecteze, să prindă din zbor indicaţiile şi să le îndeplinească imediat. Unii cred că Stalin nu uita niciodată nimic şi doamne fereşte să nu fi îndeplinit indicaţiile sale. În realitate, era departe de aşa ceva. Rezolvînd zilnic sute de probleme mari şi mici, Stalin dădea uneori indicaţii dintre cele mai contradictorii, care se băteau cap în cap. Îritrucît, de obicei, nu se făceau nici un fel de stenograme sau procese verbale, unele dispoziţii ale sale au rămas neîndeplinite! Desigur, cei care, din diferite motive, mergeau la acest risc, aveau totdeauna pregătită o portiţă de scăpare pentru a da vina pe un altul...”

Chiar de la începutul războiului, pentru conducerea strategică a Forţelor Armate Sovietice a fost creat un organ special denumit Marele Cartier General al Comandamentului. La început, preşedintele acestuia a fost comisarul poporului pentru apărare, S.K. Timoşenko. Apoi însă, acest organ şi-a schimbat denumirea în Marele Cartier General al Comandamentului Suprem şi preşedintele său a devenit Stalin. în vara anului 1941, în componenţa Marelui Cartier General intrau Stalin, Molotov, Budionnîi, Voroşilov; Kuznețov, Jukov, Timoşenko, Şapoşnikov. În primul an (din vara anului 1941 pînă în vara anului 1942), lupta armată de pe uscat a fost condusă practic de către Stalin şi Jukov, iar apoi de către Stalin şi Şapoşnikov, iar pe mare de către amiralul Kuznețov, Ceilalţi membri ai Marelui Cartier General (Budionnîi, Voroşilov şi Jukov) erau pe fronturi, iar Molotov conducea Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe.

Din vara anului -1942 şi pîriă în toamna anului 1944, conducerea luptei armate pe fronturi o efectua Stalin, Ju- kov şi şeful Marelui Stat Major, Vasilevski

{acesta din urmă nu era membru al Marelui Cartier General). În februarie 1945, componența Marelui Cartier General s-a schimbat considerabil. Din acesta făceau parte Stalin şi trei adjuncţi ai acestuia din Comisariatul Poporului pentru Apărare (Bulganin, Vasilevski şi Jukov), Kuznețov, precum şi şeful Marelui Stat Major, Antonov. La sfîrşîtul războiului, lupta armată pe fronturi a fost condusă în esenţă de către doi oameni – Stalin şi Antonov. Doi membri ai Marelui Cartier General (Vasilevski şi Jukov) erau pe fronturi, iar Bulganin se ocupa de activitatea curentă în Comisariatul Poporului pentru Apărare. Astfel, din şase-opt membri ai Marelui Cartier . General, practic de conducerea luptei armate pe fronturi se ocupau doar doi-trei oameni.

3. FABRICAREA ACUZAŢIILOR ŞI DIZGRAŢIA CONDUCĂTORULUI DE OŞTI

Absolut din întîmplare, G.K. Jukov a scăpat de a fi printre militarii ce au suferit represalii în a doua jumătate a anilor '30. Plecarea urgentă la Moscova, apoi la Halhîn-Gol, l-au salvat de arestare. Strîngerea de materiale compromiţătoare împotriva sa a continuat însă şi atunci cînd se afla deja pe culmile gloriei, devenind un eminent conducător de oşti. În acest scop, la cunoştinţa lui Stalin se ăduceau tot felul de „informaţii" despre Jukov. Printre acestea erau, de exemplu, următoarele : Jukov, cu un grup de ofiţeri, ar urzi un complot împotriva lui Stalin ; fără temeiuri serioase, destituie comandanţii superiori ; introduce regulamente „netemeinice" ; îşi „atribuie" merite în multe victorii şi diminuează rolul lui Stalin în acestea. Era denunţat şi faptul că unii generali renumiţi (comandantul Armatei a 8-a de gardă, V.I. Ciuikov, comandantul Armatei I de tancuri de gardă, M.E. Katukov, comandant«! grupului de trupe de artilerie, V;I. Karekov şi alţii) îşi spun „jukovişti" (şi nu „stalmişti"). Multe „informaţii" Stalin nu le lua în considerare. în legătură cu unele ¿¿intre ele, a avut totuşi o discuţie cu Jukov. Mareşalul a trebuit să-i explice punctul său de vedere în problema statutelor aprobate de el, precum şi în problema „jukoviştilor". După cum spunea Jukov, Stalin privea cu multă gelozie acele informaţii care conţineau cele mai mici

aluzii la diminuarea rolului său în victorii., După măreaţa victorie a trupelor sovietice de lîngă Moscova, au crescut brusc autoritatea şi popularitatea comandantului trupelor Frontului de Vest, generalul de armată G.K. Jukov. Probabil că această situaţie nu convenea unora. Şi curind a reînceput strîngeiea „materialelor compromiţătoare" împotriva lui JuSov. Veriga cea mai însemnată în aceste acţiuni a constituit-o arestarea, în primăvara anului 1942, a şefului secţiei operaţii a Frontului de Vest, generalul-maior V.S. Goluşkevici. Acoliţii lui Be- ria sperau, ca prin Goluşkevici, să ajungă la Jukov. Dar speranţele lor nu s-au împlinit. Cu toate tertipurile folosite, generalul arestat n-a făcut nici un fel de depoziţii în dauna lui Jukov. în anii următori au fost arestate şi alte persoane din anturajul lui Jukov.

După război, amploarea plăsmuirilor a crescut evident, în timpul Conferinţei de la Potsdam, Stalin a avut cîteva întîlniri cu fiul său, Vasili, care se afla pe atunci în Grupul Trupelor Sovietice din Germania. Chiar la prima întilnirc, Vasili s-a plîns că avioanele noastfe sînt proaste, iar cele americane sînt cu adevărat avioane. Aceste cuvinte au fost suficiente pentru ca Stalin, imediat după întoarcerea sa lă Moscova, să dispună arestarea conducerii industriei aviatice şi a comandamentului Forţelor Aeriene Militare ale Armatei Sovietice. Printre cei arestaţi au fost comisarul poporului pentru industria aviatică, A.I. Şahurin şi mareşalul şef al aviaţiei, A.A. Novikov. Avîndu-l pe Novikov, subalternii lui Beria au făcut tot posibilul pentru a obţine de la el depoziţii împotriva lui G.K. Juko-v. Aceste depoziţii au fost total nesemnificative.

După cum spunea mai tîrziu G.K. Jukov, Stalîn a fo-losit depoziţiile lui IMovikov în două feluri. La început, el a hotărît ca unele din depoziţiile lui Novikov să le facă publice la o amplă consfătuire de la sfîrşitul anului 1945. la Kremlin. Jukov a aflat despre această consfătuire de la amiralul flotei, N.G. Kuznеţov. în cuvîntarea sa la această consfătuire, Stalin l-a acuzat pe Jukov că-şi însuşeşte, pasămite, toate victoriile şi diminuează rolul Marelui Cartier General al Comandamentului Suprem. Apoi Stalin şi-a prezentat versiunea proprie a felului în care se

concepeau şi se pregăteau operaţiunile. Au început intervenţiile. „Toţi considerau de datoria lor, îi spunea Kuznețov lui Jukov, să-şi spună părerea la această consfătuire, acuzîndu-l pe Jukov. Unii vorbeau dur şi nu prea drept, dar majoritatea se pronunţau prudent, însă în acelaşi spirit...”

Următorul act de „discreditare” a lui G.K. Jukov a avut loc la mijlocul anului 1946. La acea dată, călăii lui Beria.au obţinut „depoziţii” necesare de la numeroşi anchetaţi, inclusiv de la mareşalul şef al aviaţiei, A.A. Novikov şi de la alţii. Chemîndu-l pe G.K.Jukov la şedinţa Consiliului Militar Suprem, Stalin spera că va reuşi, cu ajutorul depoziţiilor obţinute prin torturarea celor anchetaţi, să-i convingă pe comandanţii de oşti şi ofiţerii superiori prezenţi de „activitatea complotistă” a lui Gheorghi Konstantinovici. Deşi la şedinţă Stalin, Beria şi Kagano- vici au rostit cuvîntări acuzatoare la adresa lui Jukov, militarii (I.S. Konev, K.K. Rokossovski, A.M. Vasilevski, V.D. Sokolovski, P.S. Rîbalko ş.a.) au respins invenţiile calomniatoare cu privire la „activitatea complotistă” a li^fr Jukov. Totodată, conducătorului de oşti i s-au adus şi alte imputări.

în depoziţiile lui Novikov se arăta că Jukov îl considera pe Stalin un om cu totul incompetent în domeniul militar. în depoziţii se arăta, de asemenea, că în timpul inspectării trupelor, G.K. Jukov se instala departe de linia frontului (făcîndu-se astfel aluzia că ar fi fricos).

Destul de sever a vorbit împotriva sa F.I. Golikov, După tot felul de acuzaţii, Golikov a declarat că Jukov făcea abuz de putere. Spunînd aceasta, s-a referit la cazul cînd Jukov l-a eliberat din postul de comandant al trupelor Frontului Voronej, în anul 1943. În acel moment însă, Stalin i-a dat lui Golikov o replică esenţială : „în acest caz, Jukov nu şi-a depăşit atribuţiile, ci a îndeplinit indicaţia mea”.

Cea mai mare impresie asupra lui Stalin, sublinia Jukov, a produs-o însă intervenţia lui P.S. Ribalko, care a declarat direct că ă venit de mult timpul de a înceta să dăm crezare „depoziţiilor obţinute în închisori prin violenţă”.

Stalin s-a apropiat de Jukov şi i-a spus : „Trebuie să plecaţi pentru un timp din Moscova”. Şi Jukov a plecat.

Stalin l-a trimis mai întâi la Odessa, apoi la Sverdlovsk să comande respectivele regiuni militare.

Profitând-de absenţa lui, acoliţii lui Beria au răscolit toate documentele şi materialele aflate la vila mareşalului din Sosnovka, luînd cu ei pe cele mai preţioase. Stalin ştia ce anume documente şi materiale se aflau şi în seiful din cabinetul lui Jukov. Odată, l-a sunat pe Jukov şi l-a întrebat : „Nu cumva vă pregătiţi să scrieţi istoria ? Nu trebuie. Să se ocupe de aceasta istoricii, după ce vom muri".

Unele' documente şi însemnări importante au fost în curînd scoase din seif şi Jukov nu le-a mai văzut niciodată.

La sfîrşitul lui februarie 1953, G.K. Jukov a fost chemat din Sverdlovsk la Moscova şi în curînd a fost numit adjunct al ministrului apărării. La începutul anului 1955, ţr.K. Jukov a devenit ministru al apărării.

în această calitate, a început destul de energic să înlăture acele lipsuri, care, după părerea sa, existau în armată. La insistenţele sale, în cadrul Forţelor Armate a început studierea intensă a noilor mijloace de luptă, se efectuau mari manevre ale trupelor, se prelucrau regulamentele. G.K. Jukov a adoptat, de asemenea, măsuri de aprofundare a studierii experienţei Marelui Război pentru Apărarea Patriei. La indicaţia lui directă, la Marele Stat Major au fost detaşaţi mari conducători de oşti. Ei erau repartizaţi pe grupe de creaţie pentru elaborarea de lucrări privind mari operaţiuni din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei şi cele mai importante probleme ale artei militare. S-au adoptat, de asemenea, /măsuri importante privind perfecţionarea ■ în continuare a organizării forţelor armate, întărirea disciplinei şi ordinii la trupe.

G.K. Jukov a fost destituit în mod surprinzător din funcţia de ministru al apărării în 1957, cînd se afla în vizită oficială, mai întîi în lugoslavia, apoi în Albania.

Odată, i s-a pus întrebarea dacă bănuia că în jurul lui se strîng norii ? El a răspuns :

— Mă punea pe ginduri faptul că deplasarea mea în străinătate coincidea cu efectuarea unor manevre în Regiunea militară Kiev. în ajunul plecării, am sunat la

Kiev. La întrebarea directă pusă lui N.S. Hruşciov : „Poate e necesar să vin la manevre ?", acesta a răspuns : „Îndepliniţi-vă misiunea dumneavoastră de stat, iar noi aici, acasă, ne vom descurca cumva şi fără dumneavoastră la manevre".

— După cum am aflat ulterior, a continuat G.K. Jukov, Hruşciov a folosit prezenţa la manevre a multor comandanţi superiori în interesul său : unora le cerea părerea despre ministrul apărării, iar altora le inculca ideea că Jukov, cică, ar fi un om periculos pentru stat.

La baza dizgraţiei sale, după părerea lui Jukov, au stat următoarele motive :

în primul rînd, invenţii pur calomniatoare (era, de exemplu, acuzat de organizarea în secret a unei echipe speciale de diversiune).

în al doilea rînd, declaraţii tendenţioase ale inamicilor lui Jukov, cum că acesta ar fi nu numai avid de putere, ci că este ,,o persoană periculoasă în general".în al treilea rînd, interpretări preconcepute ale unor fraze spuse de Jukov. în perioada luptei împotriva grupului antipartinic Molotov-Malenkov, în toiul polemicii; el a scăpat următoarea frază : ---

— Dacă veţi continua să luptaţi împotriva liniei partidului, voi fi nevoit să mă adresez armatei şi poporului.

Această frază a fost interpretată de N.S. Hruşciov ca o manifestare a „bonapartismului". Iar pentru ca această etichetă să sune mai convingător, în unele săli unde se desfăşurau adunări pentru condamnarea lui G.K. Jukov era expus tabloul lui Iakovlev reprezentîndu-l pe Jukov pe un cal alb.

Desigur, G.K. Jukov nu prezenta nici un pericol pentru stat, dar îl incomoda evident pe N.S. Hruşciov şi unele persoane din anturajul său. De aceea, au preferat să-l ţină -departe de viaţa activă. Hruşciov ştia că generalul F.I. Golikov are sentimente de ostilitate faţă de Jukov. Tocmai el a fost numit şef al Direcţiei Generale Politice a Armatei Sovietice şi Flotei Militare a U.R.S.S. Tot el a fost însărcinat să urmărească dizgraţierea mareşalului. La începutul anilor '60, în funcţia de şef al Direcţiei Generale Politice a fost numit A.A. Epişev. în decurs de mai mulţi ani, el împreună

cu aparatul său au fost cei care s-au ocupat de menţinerea dizgraţiei.

O dată cu scoaterea lui N.S. Hruşciov din arena politică, multe hotărîri adoptate în acea perioadă au pălit evident. Întrucît cele mai serioase învinuiri împotriva lui G.K. Jukov erau neeonvingătoare, mulţi se aşteptau ca dizgraţia să fie anulată. Dar această speranţă nu s-a realizat. O piedică serioasă o constituia gelozia faţă de populari-

tatea enormă a conducătorului de oşti. Cu timpul, versiunea privind „bonapartismul” a pălit de tot, nu mai era crezută de nimeni ; ea nu a fost însă lichidată şi din cînd în cînd era scoasă la lumină pentru a tempera dorinţa ziariştilor, istoricilor şi' a altor persoane de a se întîlni cu G.K. Jukov

.Pe mine, ca şi pe alţi istorici, mă mira versiunea destul de jerpelită cu privire la „bonaparlism” şi, desigur, mi-am pus întrebarea dacă Epişev însuşi crede în această fabulă ? Răspunsul l-am primit de la el personal în vara anului 1967. Eram odată la Epişev împreună cu V.M. Kuliş,

doctor în ştiinţe istorice. A fost abordată şi problema adevărului în ştiinţa istorică. Şi în acel moment, fără nici o jenă, Epişev şi-a etalat profesiunea sa de credinţă : „Cui îi trebuie adevărul vostru, dacă el ne împiedică să trăim ?”

La sfîrşitul anilor '50 şi începutul anilor '60 s-a intensificat activitatea de cercetare a istoriei Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Apariţia a numeroase lucrări memorialistice a permis înlăturarea multor pete albe în literatura militaro-istorică, mai ales în descrierea operaţiunilor. Mai rămîneau însă destule în acele lucrări ştiinţifice unde era vorba de verigile superioare ale conducerii strategice. Un rol imens în înlăturarea acestor pete albe din lucrările istorice ar fi putut juca mărturiile lui G.K. Jukov. în dizgraţie fiind, timp de aproape două decenii, istoricii s-au temut să-l abordeze. Datorită acestei inepţii strigătoare la cer, ştiinţa noastră istorică a avut de suferit.

Semnul exterior al sfîrşitului dizgraţiei mareşalului se consideră în general a fi ziua de 8 mai 1965, cînd auditoriul de mii de persoane din Palatul Kremlinului l-a întîmpinat cu aplauze furtunoase şi prelungite.

Din vara anului 1965 s-a observat o înviorare la vila lui G.K. Jukov. Pe mareşal au început să-l viziteze mai des tovarăşii săi de luptă, apăreau şi ziarişti, istorici, scriitori, cineaşti şi alte persoane. Mareşalul a început să fie invitat să vorbească în diverse locuri. Astfel, a fost invitat să vorbească şi la Academia de Ştiinţe Sociale a C.C. al P.C.U.S. Din păcate însă se mai făceau simţite rccidivele dizgraţiei.

în 1965, cineaştii au hotărît ca în cinstea aniversării a 20 de ani de la victoria trupelor sovietice lîngă Moscova să realizeze un film documentar (*Dacă ţi-e dragă casa ta).* Ei preconizau să monteze scene cu amintirile luî G.K. Jukov, K.K. Rokossovski, I.S. Konev şi alţi conducători de oşti. Filmarea lui Jukov se prevedea să se facă în căsuţa din Perhuşkovo unde era punctul său de comandă în perioada bătăliei de la Moscova. Dar Direcţia Generală Politică a interzis filmarea mareşalului la Perhuşkovo. Regizorului. V. Ordînski i s-a recomandat ca, în.general, să nu se ocupe cu filmarea lui G.K. Jukov, ci să-folosească pelicule vechi din perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei. în

condiţiile create, s-a hotărît ca Jukov să fie filmat la vila lui din Sosnovka.

9. MOŞTENIREA CONDUCĂTORULUI DE OŞTI

Principala moştenire a conducătorului de oşti sînt faptele sale de luptă, manifestate în originalitatea' concepţiei şi planurilor operaţiunilor, în arta pregătirii şi realizării lor. în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, G.K. Jukov a condus multe operaţiuni defensive şi ofensive. Fiecare dintre aceste operaţiuni evidenţiază trăsăturile măiestriei lui Jukov, măiestrie care va fi cu timpul studiată şi generalizată.

Conducătorul de oşti a exprimat de asemenea multe idei privind domeniul militar. Din păcate, ele nu sînt încă adunate şi sistematizate. Să ne referim doar la cîteva idei din cuvîntarea sa la o conferinţă ştiinţifică consacrată operaţiunii Vistula-Oder din 1945 :

Prima – necesitatea cunoaşterii excelente a inamicului, aprecierii exacte a intenţiilor şi planurilor sale de acţiune, a forţelor, mijloacelor şi posibilităţilor ; cunoaşterea părţilor slabe şi tari ale inamicului, ştiinţa de a ţine seama de ce e şi de ce nu e în stare inamicul.

Dezvoltînd această idee, Gheorghi Konstantinovici spunea că studierea atentă şi multilaterală a inamicului în pregătirea operaţiunii are o importanţă hotărîtoare.

A doua – cunoaşterea profundă a propriilor trupe, pregătirea lor minuţioasă, cu scop bine determinat pentru viitoarea luptă şi operaţiune. în primul

rînd, trebuie să se pregătească profund şi multilateral comandamentele şi statele majore

.*A treia* – surprinderea operativă şi tactică, ce se obţine în principal prin două elemente – inducerea inamicului în eroare cu privire la intenţiile reale şi rapiditatea acţiunilor. Rapiditatea acţiunilor este mijlocul principal şi hotărîtor împotriva tuturor măsurilor inamicului, inclusiv şi împotriva regrupării lui. Trebuie acţionat atît de rapid, încît inamicul să fie îrt întîrziere peste tot.

A patra – calcularea exactă a forţelor şi mijloacelor, care trebuie să corespundă obiectivului propus. Experienţa a arătat cu toată evidenţa că trupelor nu trebuie să li se fixeze obiective peste puterile lor. Practica de a fixa obiective peste puteri nu dă nimic în afară de pierderi, epuizarea forţelor şi subminarea spiritului militant.

A cincea – asigurarea materială şi pregătirea spatelui frontului pentru operaţiune. Apreciind experienţa războiului trecut, G.K. Jukov a subliniat : „Se ştie că la noi au eşuat o serie de operaţiuni din cauza neasigurării materiale şi nepregătirii spatelui frontului... Consider că o operaţiune nepregătită din punct de vedere material nu trebuie efectuată în' nici o împrejurare. Situaţia generală poate împinge Comandamentul Suprem la efectuarea cît mai rapidă a operaţiunii. în acest caz, comandantul trebuie să dea dovadă de curaj şi să raporteze Marelui Cartier General sau instanţei superioare că operaţiunea nu este pregătită".

Multe idei preţioase, ale conducătorului de oşti sînt conţinute în discuţiile sale cu scriitori, istorici, ziarişti, alţi oameni. Cred că un document de cea mai mare valoare

istorică îl constituie discuţiile lui Jukov cu scriitorul K. Simonov.

De un mare interes sînt materialele discuţiei lui G.K. Jukov cu istoricii militari, care a avut loc în vara anului 1966, la redacţia revistei „Voenno-isloriceskii jurnal".

Un loc extrem de important în moştenirea conducătorului de oşti îl ocupă memoriile sale *Amintiri şi reflecţii*. G.K. Jukov a lucrat aproape zece ani la această operă, fără a reuşi s-o definitiveze aşa cum o concepuse. A doua jumătate a lucrării a coincis cu campania de „lichidare a exagerărilor în lupta împotriva cultului personalităţii". Din manuscrisul conducătorului de oşti au fost înlăturate multe idei critice la adresa activităţii lui Stalin, în legătură cu represiunile, cu multe neajunsuri şi greşeli din război. Sînt oare recuperabile aceste pierderi ?

În aceste însemnări m-am referit doar la cîteva laturi ale vieţii şi activităţii creatoare a conducătorului de oşti. Personalitatea lui G.K. Jukov este contradictorie, contrastantă fiind şi activitatea sa practică. Ea s-a

caracterizat prin greşeli de calcul şi lipsuri în perioada cînd a deţinut flmcţia de şef al Marelui Stat Major şi prin victorii triumfale ale acelor mari unităţi operativ-strategice, care s-au aflat sub comanda lui G.K. Jukov în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Principala calitate a mareşalului a fost faptul că
a .recunoscut deschis

partea sa de vină În
aceste greşeli

Gheorghi Konstantinovici Jukov, subofițer în armata rusă — fotografie din 1916 (A.P.N.) —

... și mareșal al Uniunii Sovietice — fotografie din 1945 (A.P.N.)

Victima — mareşalul M.N. Tuhacevski şi... călăul — I.V. Stalin

Pe frontul de la Halhin-Gol — iulie 1939 (A.P.N.)

G. K. Jukov în timpul luptelor de la Halhin-Gol — iulie 1939 (A.P.N.)

Generalul de armată G. K. Jukov, comandant al Regiunii militare Kiev — 1940 (A.P.N.)

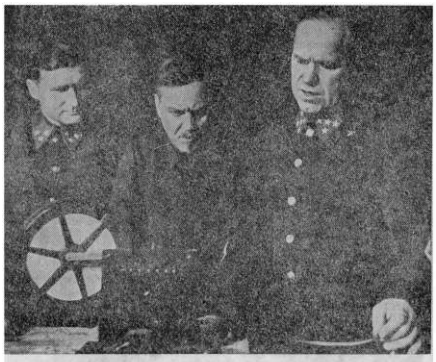

G. K. Jukov, comandant al Frontului Vest, împreună cu N. A. Bulganin şi generalul V. D. Sokolovski (A.P.N.)

Karlhorst — 9 mai 1945, ora 00,43 Capitularea Germaniei hitleriste (A.P.N)

G. K. Jukov semnînd actul de capitulare a Germaniei hitleriste (A.P.N.)

Mareşalul **Uniunii Sovietice G. K. Jukov la Berlin – 1945 (A.P.N)**
G. K. Jukov semnînd declaraţia **cu** privire la Germania **– iunie** 1945 (A.P.N.
)Parada Victoriei – Moscova, Piaţa Roşie, 24 iulie 1945 : Jultov primeşte raportul comandantului parăzii, mareşalul K. K. Ro- kossovski (AP.N.)
Mareşalul Uniunii Sovietice G. K. Jukov trece în revistă trupele participante la Parada Victoriei – 24 iulie 1945 (A.P.N.

)

S. K. Timoşenko | K. E. Voroşilov | S. M. Budionîi

B. M. Şaposnikov | A. M. Vasilevski | K. K. Rokossovski

K. A. Meretkov | I. S. Konev | A. I. Antonov

I. G. Kuznetov | L. A. Govorov | A. I. Eremenko

I. D. Cerneahovski | N. N. Voronov | N. F. Vatutin

Feldmareşalul britanic Bernard L. Montgomery, generalul de armata american Dwight D. Eisenhower, mareşalul G. K. Jukov şi generalul francez Jean de Lattre de Tassigny (A.P.N.)

G. K. Jukov şi generalul de armată american Dwight D. Eisenhower (A.P.N.)

G. K. Jukov şi generalul american George S. Patton – Berlin, septembrie 1945 (A.P.N.
)Gheorghi Konstantinovici împreună cu soţia sa, Galina Aleksandrovna (A.P.N.)
G. K. Jukov la 70 de ani (A.P.N.)
CUPRINS
Introducere ! 1 jï ' S ! S ! ï
Konstantin Simonov – *Mareşalul Jukov (însemnări pentru o biografie)*
N.G. Pavlenko - Reflecţii cu privire la soarta unui conducător de oşti ; c

?

Vol. I - Îi **Lei 225**
ISBN 973-32-0166-9
ISBN 973-32-018 7-

1 *Glavnqie politiceskoe upravlenie* **– Direcţia Generală Pq-Hîîdk. în 1922, Ceka a fost reorganizată şi transformată în G.P.U., rr-.-ii tîrziu în O.G.P.U. În 1934, atribuţiile O.G.P.U. au fost trans- i -vate N.K.V.D. (Comisariatul Poporului pentru Afa'ceri Interna). Primul, şef al G.p.U. – G. G. Yagpda (1891—1936). în 1936 ŞtaJin- î-a înlocuit cu N. I. Ejov (189Ş ?—1939). Sub conducerea acesteia, epurările s-au transformat într-un val de teroare (1936—1938), cunoscut sub numele de „ejovscină". în 1938, Ejov a fost înlocuit •de Bfetia, sub conducerea căruia aparatul orgaiietor de securitate aeviwtffce a devenit un stat în stat. însuşi, Yagocla a fost judecat şi condamnaţ în 1933, fiind acuzat de organizarea unei conspiraţii împotriva lui Stalin.**